

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEMETTÜAT DEFTERLERİ'NE GÖRE KAZÂBÂD KAZASININ
SOSYAL ve İKTİSÂDİ YAPISI (1844-1845)**

Hazırlayan
Zübeyde MAT

Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

TOKAT- 2016

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEMETTÜAT DEFTERLERİ'NE GÖRE KAZÂBÂD KAZASININ
SOSYAL ve İKTİSÂDİ YAPISI (1844-1845)**

Hazırlayan
Zübeyde MAT

Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

TOKAT- 2016

TEMETTÜAT DEFTERLERİ'NE GÖRE KAZÂBÂD KAZASI'NIN
SOSYAL VE İKTİSÂDÎ YAPISI (1844-1845)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 27/05/2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Mehmet MERCAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. H. Baha ÖZTUNÇ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR (Danışman)

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
17.05.2016 tarih ve 1913 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Mühür
İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Yard. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR'ın danışmanlığında hazırlamış olduğum "Temettüat Defterlerine Göre Kazâbâd Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı (1844-1845)" adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tesbit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

(17.5.2016)

Zübeyde MAT

İmza

TEŐEKKÖR ve İTHAF

Çalıőmalarımız esnasında bilgi ve tecrübelerini sürekli yanımda hissettiğim danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR'a teőekkürlerimi sunuyorum. Yüksek Lisansa ilk baőladıđımda bana kendime güven ve inanç konusunda destek veren değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN'a teőekkür ediyorum.

Tüm zorluklara rağmen fedâkârlık gösteren, hayatıma değer katan sevgili ailem ve annem Esen BAĞRIAÇIK hanımefendiye őükranlarımı sunuyorum. Çalıőmamı hayatta başarılı olmamı çok arzu etmiş olan rahmetli babam Zeki BAĞRIAÇIK'a ithaf ediyorum.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin ayakta kalma çabalarının yoğunlaştığı son asrı araştırmacılar için ilgi çeken bir konudur. Tanzimât devri ise bu süreç içerisinde özel bir yere sahiptir. Bu dönemde idari, mali, askeri vb. alanda birçok yenilik denenmeye ve devlet politikası haline getirilmeye çalışılmıştır. Tanzimât'ın en önemli aşamalarından birisini mali alanda yapılacak olan düzenlemeler ihtiva edecektir. Bu alandaki düzenlemelerin de odak noktasını yeni bir vergi düzeni ihdas ederek ülkede vergi adaletini sağlama düşüncesi oluşturmaktadır. Vergi adaletinin sağlanmasında kişisel kazancın esas alınması temel hedeflerden birisidir. Bunun için halkın nüfus, emlak, arazi, hayvan ve hane başına düşen yıllık gelir miktarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durumda, Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre sonra bu konuda çalışmalara başlanmış, bu kapsamda ülkenin gelir kaynaklarının detaylı olarak yazımına yönelinmiştir. Bu amaçla sancak ve kazalara, doğrudan merkeze bağlı olan muhassıl-ı emvâl adlı görevliler tayin edilmiştir. Muhassıllık teşkilatı sayesinde hem vergiler doğrudan doğruya devlet adına toplanacak hem de yöneticiler hazine gelirlerini şahsi çıkarları adına kullanamayacaklardır. Buna dayanarak 1840'lı yıllarda taşrada temettüat sayımları yapılarak ahalinin geliri ve bu gelirden tahsil edilecek vergiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda H. 1256 (M.1840) ve H.1260- 61 (M.1844-45) yıllarına ait olmak üzere iki farklı sayım yapılmıştır. Kazâbâd nahiyesinin temettüat tahriri 1844-1845) tarihlidir. Bu sayımların sonuçları mahalle ve köy bazında tutulan Temettüat defterlerine kaydedilerek defterler merkeze gönderilmiştir. 19. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin aydınlatılması açısından çok önemli bir yere sahip olan Temettüat defterleri, ait olduğu bölgenin nüfus yapısını, gelir dağılımını, meslekleri, hayvancılığı, kullanılan aile ve şahıs isimlerini, lakapları, arazi ve ürün çeşitliliğini, hayvan cinslerini ve daha birçok bilgiyi araştırmacıların önüne sermesiyle büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızda Temettüat sayımının yapıldığı yerlerden birisi olan Sivas vilâyetine bağlı Kazâbâd kazasının 1844-45 yıllarına ait defterlerinden faydalanarak yörenin sosyal ve ekonomik yapısını incelemeye çalıştık. Çalışmamızın Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine dair Kazâbâd'ın teşkilatlanmasının ortaya konmasına ve yerel tarih araştırmacılığına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Tanzimât, Temettüat Defterleri, Kazâbâd, Osmanlı Devleti, Sosyo-Ekonomik Yapı.

ABSTRACT

Ottoman Empire's last century, which its effort to prevent from fall has increased, is an interesting subject for researchers. Tanzimât Period has the particular importance in this course. Many reforms in administrative, financial and military field has been attempted and has become the state policy. One of the most important steps in Tanzimat comprises reorganization of the finance system. Focal point of the reorganization; constitution of a new tax system and provide a equitableness in tax system. Individual earnings became the main target and it was essential the determination of population, estates and annual income of dwellings. In this context, a short time after the annunciation of Tanzimât, a series of surveys was carried out. Income statements and properties of the households had been written in detail. It also created a bureaucratic system of taxation with salaried tax collectors, which named Muhassıl-ı Emvâl has appointed to sanjaks and boroughs. By Muhassillik organization, taxes would have been collected directly by government and governors could not use revenue for self. Thus, in 1840s temettuat records has been taken in order to determine the taxable income of citizens.

Two counting has been taken in H. 1256 (A.C. 1840) and in H. 1260-61 (A.C. 1844-45). Kâzâbâd region's temettuat inventory was dated H. 1260 (A.C. 1844-45). Results of the countings of districts and villages has been recorded to inventories and these inventories has been sent to the center. Temettuat registries, which are very important in understanding XIX. Century of Ottoman Empire, covers the demographic structure, income distribution, trades, ranching, family and personal names, nicknames, variety of land and products, names and species of animals and many other data. Inventories serve as a repertory for researchers.

In our study; we used inventories that formerly belonged to Kâzâbâd town of Sivas province dates back to 1844-45, and analyzed the socioeconomic status of the region. We foresee that study might help enlightening of demographic, social, economic organization in latest period of Ottoman Empire and helps the regional history research.

Keywords: Ottoman Empire, Tanzimât, Temettuat Registries , Kazâbâd, Socioeconomic Structure.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	i
İthaf.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler	v
Tablolar Listesi	viii
Şekiller Listesi	x
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ :	1
BÖLÜM 1: TOKAT TARİHİNE GENEL BAKIŞ.....	2
1.1. Tokat'ın Tarihi ve Tanzimat Dönemi'nde İdari Yapılanması.....	2
1.2. Kazâbad'ın Tarihi ve Tanzimat Dönemi'nde İdari Yapılanması.....	9
1.2.1. Kazâbâd'ın Coğrafi Yapısı.....	9
1.2.2. Kazâbâd'ın Tarihi Yapısı.....	11
BÖLÜM 2: TANZİMÂT DÖNEMİNDE OSMANLI MÂLÎ YAPILANMASI ve	
TEMETTÜAT DEFTERLERİ.....	16
2.1. Tanzimât Döneminde Yapılan Mâli Düzenlemeler.....	16
2.2. Temettüat Defterleri.....	22
2.2.1. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Temettüat Defterleri.....	24
2.2.2. İktisât Tarihi Kaynağı Olarak Temettüat Defterleri.....	26
2.3. Kazâbâd Temettüat Defterleri.....	29

BÖLÜM 3: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBÂD KAZASINDA SOSYAL YAPI.....40

3.1. Kazâbâd Kazasında Nüfus Yapısı.....	40
3.1.1 Kazâbâd Kazasında Müslim ve Gayrimüslim(Reaya)ler.....	40
3.1.2. Yabancıyân.....	50
3.1.3. Kadın, Erkek ve Yetim Hane Reisleri.....	57
3.1.4. Vergi Alınmayan Haneler.....	59
3.2. Kazâbâd Kazasında Kullanılan İsim, Unvan ve Lakaplar.....	62
3.2.1. İsimler.....	62
3.2.2. Unvan ve Lakaplar(Sıfatlar).....	102
3.2.2.1. Fiziki Durum Belirten Sıfatlar.....	108
3.2.2.2. Sosyal Durum Belirten Sıfatlar.....	110
3.2.2.3. Yer Adları Belirten Sıfatlar.....	113
3.3. Kazâbâd Kazasında Mesleki Yapılanma.....	114

BÖLÜM 4: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBÂD KAZASINDA İKTİSÂDİ YAPI.....145

4.1. KAZÂBÂD'DA GENEL EKONOMİK YAPI.....	145
4.2. TARIM VE TİCARET.....	147
4.2.1. Kazâbâd Kazasında Tarımsal Arazi Miktarı.....	147
4.2.2. Kazâbâd Kazasında Tarla Tarımı ve Zirai Gelirler.....	158
4.2.3. Kazâbâd Kazasında Bağ, Bahçe Ziraati ve Gelirleri.....	162
4.2.4. Nadasa Bırakılan Topraklar (Gayri mezru Araziler).....	171
4.2.5. Boz ve Hâli Tarlalar.....	173
4.2.6. Öşür Alınan Ürünler ve Tahıl Üretimi.....	174
4.2.7. Ticaret ve İşletmecilik.....	181
4.3. HAYVANCILIK.....	181
4.3.1. Büyükbaş Hayvancılık.....	187
4.3.2. Küçükbaş Hayvancılık.....	193
4.3.3. Yük ve Binek Hayvancılığı.....	194
4.3.5. Arıcılık.....	196
4.4. DİĞER GELİR KAYNAKLARI.....	198

4.4.1. Meslekî Gelirler.....	198
4.4.2. Emlak Gelirleri.....	203
4.4.3. Vakıf Gelirleri.....	203
4.4.4. Âsiyab Gelirleri.....	204

BÖLÜM 5: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBAD KAZASINDA

VERGİ.....	205
5.1. Osmanlı Devleti Vergi Düzeninde Tanzimât'la Birlikte Yapılan Düzenlemeler....	205
5.2. Kazâbâd Kazasına Ait Vergi Miktarları.....	210
5.2.1. Vergi-yi mahsûsa.....	216
5.2.2. Aşar Vergisi.....	219
5.2.3. Adet-i Ağnam Vergisi.....	225
5.2.4. Cizye Vergisi.....	228
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	233
KAYNAKLAR.....	236
ÖZGEÇMİŞ.....	245

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo no</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 1: 1840-1860 Yılları Arasında Tokat'ın İdari Taksimatı.....	8
Tablo 2. 1: Kazâbâd Köyleri ve Defter Kayıt Numaraları.....	30
Tablo 2. 2: Kazâbâd Temettüat Defterlerinde Geçen Köylerin İsimleri.....	34
Tablo 2. 3: Kazâbâd Köyleri; (1831,1845-46, 1928) ve Günümüzdeki İsimleri).....	36
Tablo 3. 1: Köylerin Hane Sayısı ve Tahminî Nüfus Miktarları.....	41
Tablo 3. 2: Köylerin Hane Sayısının Sayısal Yoğunluğuna Göre Dağılımı.....	44
Tablo 3. 3: Reayâ'nın Köylere Dağılımı.....	45
Tablo 3. 4: Köylerin Dinî Durumu.....	48
Tablo 3. 5: Köylere Göre Yabancıyân Kişi Sayısı ve Oturdukları Yer ve Mahalleler....	53
Tablo 3. 6: Yabancıyân Gayrimüslimler.....	56
Tablo 3. 7: Hane Reislerinin İsimlerinin Kadın- Erkek ve Yetim Sayısına Dağılımı....	58
Tablo 3. 8: Emlâk, Arazi ve Hayvanatı Olmayanlar ve Geçim Kaynakları.....	60
Tablo 3. 9: Köylerde Oturan Müslüman, Reaya ve Yabancıyân Şahısların İsimleri....	62
Tablo 3. 10: Köylerde Kullanılan Erkek İsimleri ve Kullanım Adedi.....	94
Tablo 3. 11: Köylerdeki Kadın Hane Reislerinin İsimleri.....	98
Tablo 3. 12: Köylerde Kullanılan Kadın İsimleri.....	98
Tablo 3. 13: Gayrimüslimlere Ait İsimler ve Kullanım Adetleri.....	99
Tablo 3. 14: Yabancıyâna Ait İsimler ve Kullanım Adetleri.....	100
Tablo 3. 15: Köylerde Kullanılan Sıfatlar ve Türleri.....	103
Tablo 3. 16: Köylerdeki Sıfatların Genel Dağılımı ve Kullanım Adetleri.....	107
Tablo 3. 17: Yer Adları Beliren Sıfatlar ve Kullanım Adetleri.....	108
Tablo 3. 18: Köylerde Zikredilen Başlıca Meslekler ve Sayıları.....	117
Tablo 3. 19: Hane Reislerinin Ailesine Ait Meslekler.....	126
Tablo 3. 20: Köylerdeki Başlıca Meslekler ve Zikredilen Geçim Kaynakları.....	129
Tablo 3. 21: Reayâ'nın Yaptığı Meslekler ve Sayısal Dağılımı.....	139
Tablo 3. 22: Yabancıyan Gayrimüslimlere Ait Mesleklerin Köylere Dağılımı.....	140
Tablo 3. 23: Yabancıyâna Ait Mesleklerin Köylere Göre Dağılımı.....	140
Tablo 4. 1: Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı.....	148
Tablo 4. 2: Köylerdeki Ekili-Dikili Arazinin Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı....	154
Tablo 4. 3: Köylerdeki Toplam Arazi Miktarı.....	155

Tablo 4. 4. Ortaklaşa Ekilen Arazilerin Köylere ve Haneye Göre Dağılımı.....	158
Tablo 4. 5. Köylerdeki Ekili- Dikili Arazinin Miktarı ve Hâsılatı.....	159
Tablo 4. 6. Mezru Araziden Elde Edilen Hâsılatın Köylere Dağılımı.....	160
Tablo 4. 7. Bağcılıktan Elde Edilen Hâsılat ve Köylere Dağılımı.....	163
Tablo 4. 8. Nadasa Bırakılan Toprakların Köylere Dağılımı.....	172
Tablo 4. 9. Boz ve Hâli Tarla Oranının Köylere Dağılımı.....	173
Tablo 4. 10. Aşâr Rüsumatının Dağılımı.....	177
Tablo 4. 11. Tahıl Üretiminin Köylere Göre Dağılımı (kile).....	179
Tablo 4. 12. Hayvan Sayısının Köylere Dağılımı.....	183
Tablo 4. 13. Büyükbaş Hayvan Cinsleri, Sayısı ve Hâsılatları.....	190
Tablo 4. 14. Küçükbaş Hayvan Cinsleri, Sayısı ve Hâsılatları.....	193
Tablo 4. 15. Yük ve Binek Hayvanları Türü, Adedi ve Hâsılatı.....	196
Tablo 4. 16. Arıcılık Yapılan Köyler ve Toplam Hâsılatı	197
Tablo 4. 17. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- I.....	199
Tablo 4. 18. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- II.....	200
Tablo 4. 19. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- III.....	201
Tablo 4. 20. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- IV.....	202
Tablo 5. 1. Köylerin Toplam Temettüat Miktarları.....	211
Tablo 5. 2. Hane Başına Düşen Gelir Dağılımı.....	212
Tablo 5. 3. Vergi-yi mahsûsa'nın Oranları ve Dağılımı.....	218
Tablo 5. 4. Öşre Tâbi Ürünler.....	220
Tablo 5. 5. Öşür Alınan Ürünler ve Öşür Miktarlarının Köylere Dağılımı-I.....	221
Tablo 5. 6. Öşür Alınan Ürünler ve Öşür Miktarlarının Köylere Dağılımı-II.....	222
Tablo 5. 7. Tahıl Öşrünün Köylere Dağılımı.....	224
Tablo 5. 8. Adet-i Ağnam Rüsümünün Köylere Dağılımı.....	227
Tablo 5. 9. Köylerde Cizye Vergisi Ödeyen Gayrimüslimler ve Vergi Miktarları.....	230
Tablo 5. 10. Gelirin Kaynaklara Dağılımı.....	230

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil no</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3. 1. Köylerin Hane Sayısına Göre Büyüklükleri.....	43
Şekil 3. 2. Temettüatlara Göre Kazâbâd'da Nüfusun Dinî Dağılımı.....	47
Şekil 3. 3. 1844-1845 Yılında Hane Sayısına Göre Nüfusun Dinî Dağılımı.....	47
Şekil 3. 4. Yabancıyânın Köylere Dağılımı.....	52
Şekil 3. 5. Erkek Şahıs Adlarının Kullanım Adedinin Sayısal Dağılımı- I.....	96
Şekil 3. 6. Erkek Şahıs Adlarının Kullanım Adedinin Sayısal Dağılımı- II.....	97
Şekil 3. 7. Köylerde Kullanılan Fizikî Sıfatların Sayısal Dağılımı.....	109
Şekil 3. 8. Sosyal Durum Belirten Sıfatların Türleri ve Oranı.....	110
Şekil 3. 9. Sosyal Durumla İlgili Sıfatların Genel Dağılımı.....	111
Şekil 3. 10. Yer Adları Belirten Sıfatlar ve Kullanım Adedi.....	114
Şekil 3. 11. Çalışan Hane Nüfusunun Ekonomik Sektörlere Dağılımı.....	125
Şekil 3. 12. Yabancıyâna Ait Mesleklerin Yapılma Oranları-I.....	142
Şekil 3. 13. Yabancıyâna Ait Mesleklerin Yapılma Oranları-II.....	143
Şekil 4. 1. Yabancıyan ve Köyde Oturanların Mezru Arazi Dağılımı.....	150
Şekil 4. 2. Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı-I.....	152
Şekil 4. 3. Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı -II.....	152
Şekil 4. 4. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı-I.....	153
Şekil 4. 5. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı-II.....	153
Şekil 4. 6. Toprağın Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı.....	157
Şekil 4. 7. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Hâsılatının Köylere Dağılımı.....	161
Şekil 4. 8. Ekilebilen ve Nadasa Bırakılan Tarlaların Oranı.....	171
Şekil 4. 9. Buğday Üretiminin Köylere Dağılımı- I.....	175
Şekil 4. 10. Buğday Üretiminin Köylere Dağılımı- II.....	175
Şekil 4. 11. Şa'ir Üretiminin Köylere Dağılımı -I.....	176
Şekil 4. 12. Şa'ir Üretiminin Köylere Dağılımı -II.....	176
Şekil 4. 13. Öşür Alınan Ürünlerin Miktarlarına Göre Dağılımı.....	178
Şekil 4. 14. Hayvan Sayısının Köylere Dağılımı.....	185
Şekil 4. 15. Hayvancılıktan Elde Edilen Gelirin Hayvan Türlerine Göre Dağılımı.....	186
Şekil 4. 16. Hayvan Türlerinin Yüzdelik Oran Dağılımı.....	187

Şekil 4. 17. Büyükbaş Hayvan Cinsleri ve Dağılımı- I.....	192
Şekil 4. 18. Büyükbaş Hayvan Cinsleri ve Dağılımı- II.....	192
Şekil 5. 1. Kazâbâd Kazasına Ait Temettüat Dağılımı.....	210
Şekil 5. 2. Köylere Göre Temettüat Vergisinin Dağılımı.....	214
Şekil 5. 3. Köyde Oturan ve Yabancıyânın Temettüat Vergisinin Dağılımı.....	215
Şekil 5. 4. 1844- 1845 Temettüatlarına Göre Kazâbâd Kazasında Vergi Çeşitlerinin Dağılımı	216
Şekil 5. 5. Öşür Alınan Ürünler ve Dağılımı.....	223

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
H.	Hicri
Haz	Hazırlayan
IRCICA	İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
lt	Litre
Kg	Kilogram
Ltd	Limited
M.	Miladi
ML. VRD. TMT. d	Maliye Varidât Muhasebesi Temettüat Defterleri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
tdk.	Türk Dil Kurumu
TMT.	Temettüat
TTK.	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Toplumlar hakkında gerçeğe en yakın ve en sağlıklı bilgilere detaylı araştırmalar olan yerel tarih çalışmaları sonucunda ulaşılabileceği kanaatindeyiz. Bu şekilde sosyal olgu ve olaylar hakkında çok boyutlu fikirler ve yorumlar yapılabilmesine katkı sağlanacağını düşünüyoruz. Çalışmamızda 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde kentlerin ve köylerin sosyal ve iktisâdi yapısını ortaya koymada önemli bir kaynak durumunda olan Temettüat defterlerinden Kazâbâd defterlerini yorumlamaya çalıştık. Teze konu olan defterler, Sivas vilayeti'ne bağlı Kazâbâd kazasına ait 1844-1845 tarihli Temettüat tahrir defterleridir. Önce defterlerin tam transkripsiyonu yapılmış daha sonra sosyal, iktisâdi ve demografik yapıyla ilgili bilgiler istatistiksel veriler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışma tablolar ve görsel kaynaklarla desteklenmiştir. Defterlerin transkripsiyonu çok fazla yer tutacağından dolayı tezde yer verilmemiştir.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmamıza zemin teşkil etmesi açısından Tokat ve Kâzâbâd tarihi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Tanzimat Dönemi'nde yapılan mâli düzenlemeler, muhassıllık kurumu, Temettüat defterlerinin kapsamı, sosyal ve iktisâdi tarih kaynağı olarak temettüat defterlerinin öneminden bahsedilmiştir. Kazâbâd Temettüat defterlerinin genel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde XIX. yüzyıl ortalarında Kazâbâd kazası köylerinin sosyal ve idari yapısı ele alınmıştır. Nüfus yapısı, mesleki yapılanma, isimler ve ünvanlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde iktisadi yapı incelenirken Kazâbâd kazasının temel ekonomik faaliyetlerini oluşturan tarım, ticaret ve hayvancılığa dair veriler değerlendirilmiştir. Diğer gelir kaynaklarını teşkil eden meslekler, dükkân ve Âsiyab gelirleri, vakıflar da ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise Kazâbâd kazası köylerinin vergi dağılımı, vergi-yi mahsûsa, oşür, adet-i ağnam ve cizye vergileri incelenmiştir. Oluşturulan tablo ve grafiklerden elde edilen veriler ışığında kazanın 19. yüzyıl sosyo- ekonomik tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Değerlendirmeler yapılırken defterlerdeki yazım ve hesaplama yanlışları dikkate alınmamış sadece toplama işlemleri düzeltilerek verilmiştir. Defterlerin zengin bilgi içeriği ile farklı yorum ve analizlere vesile olacağını düşünüyoruz. Konuyla ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

BÖLÜM 1. TOKAT TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Tokat'ın Tarihi ve Tanzimat Dönemi'nde İdarî Yapılanması

Tokat ve yöresine ait en eski yerleşmeler Hitit-Frig uygarlıklarına aittir. Maşat Höyük'te yapılan bilimsel çalışmalarda bölgede Hitit ve Frig uygarlığına ait kalıntılar bulunmuştur.¹ Hititlerin Anadolu'ya M.Ö. 2000-1750 yılları arasında geldiği tahmin edilmektedir. Kuzey Anadolu'dan Orta Anadolu'ya hücum eden Kaşgalar, Etiler'e taarruzda bulunmuşlardır. Bu yüzden Zile-Kasiura/Turhal-Komana gibi sınır boyu şehirleri Kaşgalar'la Hititler arasında sık sık yer değiştirmiştir.² Frigler'in hâkimiyetinden sonra M.Ö. 695'te Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmerler, İskitlerin önünden kaçarak Anadolu'ya girmişler ve böylece bu bölge Kimmerlerin istilasına uğramıştır. Daha sonra ise Med Devleti, Anadolu'ya girip M.Ö. 633'te Kimmerler'i yenilgiye uğratmış ve İskitleri de durdurarak Tokat'ın da dâhil olduğu Kuzey Anadolu'nun iç kesimlerine hâkim olmuştur. M.Ö. 550 yıllarında Medlerin, Perslere yenilmesi üzerine, bölge bu defa da Perslerin hâkimiyet sahasına girmistir. Persler döneminde satraplıklara ayrılan ülkede, Tokat Kapadokya Büyük Satraplığı içerisinde kalmıştır. Makedon Kralı İskender'in M.Ö. 334 ve 322'de Persleri yenilgiye uğratmasıyla Tokat, Makedonların yönetimine girmiştir.³

Roma hâkimiyetinden önce İranlılar Tokat bölgesine hâkim olmuşlardır. Büyük satraplıklar (valilik) şeklinde yönetilen bu bölge daha sonra Sivas ve civarında hüküm süren Aryaratlar'a bağlı kalmıştır. İranlıların zayıf düşmesi ile Karadeniz kıyılarında İran satraplıklarından Mithridates ailesinin kurduğu Pontus devleti bölgeye hâkim olmuştur. Bir müddet sonra da Büyük İskender'in Asya seferi esnasında bu devlete bağlanmışlarsa da daha sonra bölge Sivas'taki Aryaratlar'la kuzeydeki Pontus devleti arasında mücadele alanı haline gelmiştir. Romalı komutan Sezar, orduları ile gelerek Pontus hükümdarı VIII. Mithridates'i Zile yakınlarında yenilgiye uğratmıştır. Tarihe geçen meşhur sözü olan "Vene-Vidi-Vici" (Geldim-Gördüm-Yendim) sözünü burada söylemiştir.⁴

¹ Sedat Alp, Maşat Höyük'te Keşfedilen Çivi Yazılı Tabletler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979, s.195.

² 1967, Tokat İl Yıllığı, Ankara: 1968, s.28.

³ Tokat, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul: Anadolu Yay., C.10.,1983, s.7079-7080.

⁴ 1973, Tokat İl Yıllığı, Ankara: Doğu matbaası, 1973, s.19.

Tokat bölgesi M.Ö. 47 yıllarında Roma hâkimiyeti altına girmiştir. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla bu bölge Doğu Roma'nın (Bizans) egemenliğinde kalmıştır. Bizanslılar döneminde bölge, İran ve Arap akınlarına sahne olmuştur. Selçukluların Anadolu'yu fethetmeye başlamaları üzerine ve Malazgirt Zaferinden sonra Tokat bölgesi tamamen Türk hâkimiyetine geçmiştir. Melik Ahmet Danişment Gazi Sivas'tan sonra ilk fetihlerini Yeşilirmak havalisinde yaparak Danişment ili adıyla bilinen bölgeleri ele geçirmiştir. Sivas, Tokat, Niksar, Çorum ve Kayseri bu devletin sınırları içine alınmıştır.⁵ Bu bölgelerin fethinden sonra Danişment Gazi, Samsun bölgesinden gelen 80 bin kişilik Haçlı ordusuna karşı direniş göstermiştir. Tokat çevresinde yapılan bu direniş başarılı olmuştur. Böylece Haçlıların Anadolu'nun içlerine kadar girmesi önlenmiştir.⁶

Tokat bölgesinde bulunan Niksar, Danişmentlilerin başkentliğini yapmıştır. Ayrıca Anadolu Selçukluların dağılmasından sonra kurulan Taceddinoğulları Beyliğine de başkentlik yapmıştır. Melik Ahmet Gazi'nin kurduğu Danişment hanedanlığı 80 yıl boyunca bölgeye hâkim olmuştur. Daha sonra Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan'ın Danişmentlilere son vermesiyle Tokat ve çevresi Selçuklu egemenliğine girmiştir. 1175'ten itibaren Anadolu'nun tek hâkimi Anadolu Selçuklu Devleti olmuştur. II. Kılıç Arslan'ın Tokat Emiri olan oğlu Ruknü'd-din Süleyman Şah (1303) Anadolu siyasi birliğini sağlamıştır.⁷ Ruknü'd-din Süleyman Şah'ın ölümünden sonra yerine geçen III. Kılıç Arslan, Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Tokat emiri olarak atanmış kısa bir süre sonra da öldürülmüştür. Keyhüsrev'in oğlu Alâeddin Keykubad melik olarak Tokat bölgesini vali konumunda yönetmiştir. 1220'de Selçuklu tahtına geçen Alâeddin Keykubad 1237'ye kadar sürecek olan saltanatında Anadolu Selçuklu Devleti'ni en ihtişamlı devri yaşatan hükümdar olmuştur.

Alâeddin Keykubad'dan sonra tahta çıkacak olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Anadolu Selçuklu Devleti'nin sonunu hazırlayacak olaylar ve bozgunlar

⁵ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1984, s.20.

⁶ Merdin Yılmaz Melikoğlu, Melik Ahmet Danişment Gazi Tarihinde Tokat, Tokat: TürkTarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Tokat Valiliği Şeyhülislam Araştırma Merkezi Yayınları, 1986, s.25.

⁷ Mikail Bayram, Selçuklular Zamanında Tokat Yöresinde İlmî ve Fikrî Faaliyetler, Ankara: Türk Tarihinde ve kültüründe Tokat Sempozyumu, Tokat Valiliği Şeyhülislam Araştırma Merkezi Yayınları,1986, s.33.

meydana gelecek, devlet bağımsızlığını kaybedecektir. Bu dönemde meydana gelen Moğol istilası önünde Anadolu'ya çok sayıda Türkmenin gelmesiyle Anadolu'nun sosyo-ekonomik dengesi bozulmuş, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in devlet yönetiminde başarı gösterememesi ve halkın vergileri veremeyecek konuma gelmesi halk arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Türkmenler, 1240 yılında Baba İshak önderliğinde ayaklanmışlardır. Tokat ve Amasya yöresi, tarihte "Babai Hareketi" olarak hatırlanacak olan ayaklanmanın organize edildiği bölge olmuştur.1243 Köseadağ Savaşının başarısızlıkla sona ermesinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti İlhanlılara vergi vermeye başlamış, bu tarihten itibaren Anadolu'da İlhanlı hâkimiyeti hissedilmeye başlanmıştır.⁸

Anadolu Selçuklu Devleti tamamıyla ortadan kaldırıldıktan sonra, İlhanlılar Anadolu Valiliği'ne devlet yönetiminde önemli bir yere sahip olan Emir Çoban Bey'in oğlu Timurtaş'ı atamıştır. Timurtaş 1322'de bağımsızlığını ilan etmiş ve bunun üzerine Emir Çoban Bey Anadolu'ya sefer yaparak Timurtaş'a boyun eğdirmiştir. Fakat Emir Çoban'la İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han anlaşmazlık yaşayınca Emir Çoban öldürülmüştür. Bunun üzerine Timurtaş, yerine Eretna Bey'i bırakarak Mısır'a kaçmış, Eretna Bey'de 1340'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu dönemde Tokat, Eretnalılar'a bağlı hale gelmiştir.⁹ Devletin hâkimiyet sahası Sivas, Kayseri, Tokat, Amasya, Erzincan, Doğu Karahisar, Canik, Niksar, Niğde, Develi olup, başkenti Sivas'tır.¹⁰

Bu dönemde güçlenen Osmanlı Devleti güçlenerek doğuya doğru genişlemeye başlamıştır. Çelebi Mehmet ile yaptığı savaşta Sivas bölgesini kaybeden Eretna hükümdarı Kadı Burhaneddin Temmuz 1398'de Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından katledilmiştir. Yıldırım Bayezid, oğlu Süleyman Paşa'yı Sivas'a göndermiş ve Sivas'la beraber 1398 yılında Tokat da Osmanlı Devleti topraklarına dâhil edilmiştir.¹¹

⁸ Esat Aktaş, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.11.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara: TTK. Yay.,1988, s.155-156.

¹⁰ Kemal Göde, XIV. Yüzyılda Eretnalılar Hâkimiyetinde Tokat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987,s.18.

¹¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.299.

Tokat, Osmanlı Devleti yönetimine geçtikten sonra, Anadolu üzerinde Timur'un etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlayan Timur, Sivas'ı harabeye çevirmiştir.¹² Timur'un Anadolu'dan çekilmesinden sonra, Osmanlı Devleti'nde taht kavgaları başlamış ve bu dönemde Amasya'da bulunan Şehzade Mehmed, Amasya, Canik, Tokat, Niksar ve Sivas taraflarında bulunan beylerle mücadele ederek bölgeyi tamamiyle hâkimiyeti altına almıştır.¹³

Osmanlılar 1398'de Tokat'ı ele geçirdikleri zaman önce Torumtayzâde Kaya Paşa'yı, 1403'te de Kutluşahoğlu Kutlu Paşa'yı yönetici tayin etmiş, üç yıl sonra da Çelebi Mehmed, Kutlu Paşa'yı Amasya muhafızlığına, Biçaroğlu Hamza Bey'i de Tokat yöneticiliğine getirmiştir. Hamza Bey 1413'te teşkil edilen Rum eyaletinin ilk beylerbeyi olup, paşa sancağı olan Tokat'ta bulunmaktadır. II. Murad döneminde Balaban Paşa, Fâtih Sultan Mehmed devrinin başlarında Yahyâ Bey, Rum beylerbeyi sıfatıyla görev yapmışlar ve Tokat'ta ikamet etmişlerdir.

1455 tarihli Tahrir Defteri'nde Tokat, "vilâyet" olarak geçmektedir. Bu devirde vilâyet kelimesi "sancak" anlamına gelmektedir. Zira Tokat vilâyeti Sivas, Çorum ve Tokat'ı içine alan çok geniş bir idarî bölgeyi kapsamaktaydı. 1485 tarihli Tahrir Defteri'nde Tokat, Kırşehir ve Sivas vilâyet şeklinde yazılıdır. Bu deftere göre Tokat sekiz nahiyeden oluşmaktadır: Bunlar; Cincife, Venk, Kazâbâd ve Ezinepazarı, Meşhedâbâd, Kafirni, Gelmugat, Tozanlu ve Yıldız'dır. 1520 tarihli Tahrir Defteri'nde Tokat sekiz nahiyeden müteşekkil bir kaza olarak kayıtlıdır (Komanat, Cincife, Venk, Tozanlu, Yıldız, Kafirni, Gelmugat ve Kazâbâd). Bu kayıt, sancak-kaza-nahiye esasına dayalı Osmanlı taşra taksimatının bölgede uygulanmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca bu tarihte Rum eyaleti merkezi Tokat'tan Sivas'a nakledilmiştir.¹⁴

Tokat Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra, XV. yüzyılın ilk yarısında idari birim olarak, Sivas ve Amasya yöresinin de içinde bulunduğu "Rûm Vilayeti" veya daha dar kapsamda "Rumiye-i Suğrâ Eyaleti" olarak adlandırılan bölge içerisinde yer

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara: TTK. Yay., C.1, 1988, s. 303-304.

¹³ a.g.e., s.347-348.

¹⁴ Ali Açıklık, Tokat, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.41, 2012, s.222.

almıştır. XVI. yüzyılın başlarında da bu eyalet içerisinde Tokat ve Sivas aynı sancak idaresi altında bulunmaktadır.¹⁵

Tokat kazasının bu yapısı 1554 ve 1574 tarihli tahrir defterlerinde aynen muhafaza edilmiştir. Bu dönemde Tokat, Rum eyaletinin yedi sancağından biri olan Sivas sancağının önemli bir kazasıdır. 1580'lerde ise Tokat, sekiz nahiyenin bağlı olduğu bir kazadır.¹⁶ 1590'da Kazâbâd ve Gelmutat nahiyelerinin kaza statüsü elde etmesiyle kazanın nahiye sayısı sekizden altıya inmiştir. Cincife ve Venk, Komanat nahiyesiyle birleştirildiğinden Tokat kazasını oluşturan nahiyelerin sayısı dörde düşmüştür. (Komanat, Tozanlu, Yıldız, Kafirni). 1611'de Tozanlu'nun da kaza olması Tokat'ı üç nahiye küçük bir kaza durumuna getirmiştir. Kazanın bu idarî taksimatı XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar pek değişmemiştir. Bölge verimliliği nedeni ile 1617 yılında Valide Sultan Hası yapılmıştır. Burası stratejik öneminden dolayı orduların geçiş alanı ve kışladığı bir merkez olmuştur.¹⁷ Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Tokat'la ilgili olarak;

"Eyaleti Sivas'ta Süleyman Han temriri üzere başkaca bir sancak beyliği idi. 1614 senesinde valide sultanlara Hass-ı Hümayun olup beher sene 1500 akçe ile iltizam olunur, ve bir voyvoda 500 atlı ile hükümet edip mal-ı padişahiyi tahsil ile bunları devlete verir. Hakim-i şer'i 500 akçe payesi ile müvelladır. Taht-ı hükümetindeki kurâdan senevi birçok hasılat alınır. Ayrıca müftüsü de vardır. Nakib'ül eşraf, yeniçeri serdari, kal'a dizdari ve neferatı, şehir naibi, şehir kethüdası, gümrük emiri, darphane emiri vardır. Zira evvelden taht-ı Selçukîyan ve Payitaht-ı Danişmendîyan olmuş, sonra Yıldırım Bayezid'in teveccühüne uğramış bir şehir olmakla " azze nasruhu duribe fi Tokat " diye akçe kesildiğini bilirim. Hâkim-i şehirde voyvodasıdır " demektedir.¹⁸

Tokat, 1683 yılında Sivas vilayetine bağlı nahiye olarak idare edilmiştir.¹⁹ 1772 tarihli şer'iyye sicilinden Tokat kazasının Komanat, Tozanlu, Yıldız, Kafirni ve Dönekseâbâd nahiyelerinden oluştuğu öğrenilmektedir. Sicil kayıtlarına göre kazanın bu durumu 1840 yılına kadar aynen muhafaza edilmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarında da Sivas Eyaleti dâhilinde Tokat Voyvodalık²⁰ şeklinde idare edilmiştir.²¹

¹⁵ Tayyib Gökbilgin, 15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rûm, İstanbul: Vakıflar Dergisi, S.6, 1965, s.51-52.

¹⁶ Ali Açık, Tokat Örneğinde XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Sosyal Yapısındaki Buhran, Ankara: Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yay., 2002, s.348.

¹⁷ Kazım Karabay, 63 No'lu Tokat Şer'iye Sicili, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007,s.8.

¹⁸ Tokat İl Yıllığı,1973,s.21.

¹⁹ Karabay, a.g.e., s.8.

²⁰ Voyvoda için;" *Eyalet Valileri ve Sancak Mutasarrıfları uhdelere tevcih olunan eyalet ve sancakların mülhak kazalarına daireleri gediklerinden veyahut halkın isteğiyle yerlilerin ileri gelenlerinden birini Voyvoda tayin ederlerdi", "...vazife gittikçe tevessü ve taammüm ederek sonraları*

1839'da başlayan Tanzimat döneminin ilk yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nin taşra mülki taksimat ve idari teşkilatında, kademeli olarak önemli değişiklikler yapılmıştır.1840-1864 arasında, kuruluş dönemindeki eyalet-sancak-kaza sistemi korunarak bazı eyaletlerin idari taksimatı değiştirilmiştir.²² İdari taksimatı değiştirilen eyaletler arasında, Tokat kazasının içinde bulunduğu Sivas eyaleti de yer almaktadır.

1840 yılı başlarında iltizam usulü kaldırılarak eyaletlerde Muhassıllık idareleri teşkil edildiğinden Sivas eyaleti dâhilinde Sivas Sancağı'na tabi olan Tokat Kazası ile birlikte Artukâbâd, Kazâbâd, İpsile-Şarkipare kazaları bir Muhassıllık bölgesi kabul edilmiştir.²³

Tanzimat'a kadar 7 sancaktan (Sivas, Amasya, Canik, Divriği, Bozok, Çorum ve Arapgir) oluşan Sivas eyaleti, 1850'ye doğru önce 5'e (Sivas, Amasya ve Çorum, Divriği, Yeniil) 1856 yılında Yeniil sancağının çıkarılması ile 4 sancağa düşürülmüştür.²⁴ 1850 yılında bazı kazaların birleştirilerek tek kaza adıyla anılması veya kaza olabilecek kadar nüfus bakımından yeterli olabilen yörüklerin, aşiretlerin de eklenmesiyle nahiye statüsündeki bazı yerleşim alanlarının kazaya dönüştürülmesi ile kaza sayılarında artışlar meydana gelmiştir.

Tanzimat döneminde yapılan idari düzenlemeler ile Tokat kazasının yanında Artukabad, Kazâbâd, İpsile-i Şarkipâre kazaları bir Muhassıllık şeklinde yapılandırılarak 1840 yılında *Hilmi Efendi* Muhassıl olarak atanmıştır.²⁵ Tokat kazası

bunlar kaza kaymakamlığı vazifesiyle de muvazzaf olmuşlardır". "...timar ve zeamet usulü câri olan yerlerde Voyvodalar yalnız mukataat ve havas kısmının varidatını cibayet ve Tanzimât'a kadar devam etmişlerdir. Bu itibarla Voyvoda tahsil memuru demektir", ²⁰ (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, MEB. Yay., İstanbul, 2004,s. 598.)

²¹ Saim Savaş, XVIII. Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın idari, Sosyal ve Ekonomik Durumu; Şer'iyye Sicillerine Göre, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1986, s.20.

²² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, ,1983, C.5, s.55-73

²³ Ali Açık, Tokat Kazası'nda Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890),*Vakıflar Dergisi* S.43,Haziran 2015,s.46.

²⁴ Ali Açık, Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.27, No:2, 2003, s.301-302.

²⁵ Mehmet Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I- Tokat (1771-1853)*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2005, s.24; Ali Açık, a.g.e., s. 256.

1840 yılına kadar merkezle birlikte 6 nahiyeden müteşekkildir. Aşağıdaki tabloda Tokat sancağının 1840-1860 yılları arasında durumu gösterilmiştir.

Tablo 1. 1: 1840-1860 Yılları Arasında Tokat'ın İdari Taksimatı²⁶

	1840	1841	1844	1850	1860	
Nahiye	Mahalle Köy sayısı	Nahiye	Mahalle Köy sayısı	Mahalle Köy sayısı	Mahalle Köy sayısı	Nahiye
Merkez	80	Merkez	?	?	73	Merkez
Kafirni	40	Kafirni	20	22		Kafirni
Komanat	44	Komanat	47	46		Komanat
Tozanlı	43					
Yıldız	12					
Dönekseabad	9					
Toplam	228		67	68	73	

Görüldüğü gibi 1840-1860 arasında Tokat kazası Merkez, Komanat ve Kafirni nahiyelerinden meydana gelmektedir.

Muhassıllık uygulamasının kaldırılmasıyla eyaletlerde kazaların yönetimi müdür adı verilen ve kaza ileri gelenleri arasından seçilen kimselere bırakılmıştır. 1842-1867 yılları arasında Sivas eyaleti içinde Sivas Sancağı'na tabi bir kaza olarak Tokat, bir müdür tarafından idare edilmiştir.²⁷ Tokat kazası'nın ilk müdürü olarak Mehmed Ağa görevlendirilmiştir. 1842-1843 yıllarında Mehmed Ağa Tokat'ta müdür²⁸ olarak görev yapmıştır.²⁹ 1864 Vilayet Nizamnamesiyle yeni düzenlemelere gidilerek kazalarda idari görevler Kaymakamlara³⁰ verilmiş, bu uygulamalar çerçevesinde Tokat kazası Kaymakamlıkla idaresinde yönetilmeye başlanmıştır.³¹ Bu şekilde Tokat kazası 1839-1864 arasında "muhasıllık" ve "müdürlük", 1864- 1880 döneminde ise "kaymakamlıkla" yönetilmiştir.³²

²⁶ Harun Çiçek, Tokat Merkez Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Durumu, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.10.

²⁷ Açıkel, a.g.m.,s.257.

²⁸ Köylerin birkaçı birleştirilerek köyle sancak arasında ilk defa malî ve idarî birim olarak "kaza" oluşturulmuştur. Yönetimi de "kaza müdürü" ne bırakılmıştır.(Musa Çadircı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864), Ankara: 1985, s. 259.)

²⁹ Açıkel, a.g.m., s.256.

³⁰ Birbirinden farklı birçok kişi veya kurumu ifade eden kaymakam terimi, Tanzimat'la beraber yaşanan taşra idari değişiminde, bir kazanın başındaki mülki ve idare amirini tanımlamak için kullanılmıştır denilmektedir.(Mehmet Güneş, Osmanlı Devleti'nde Kaymakamlık(1842-1871), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014, s.1.)

³¹ İlber Ortaylı, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Ankara: TTK. Yay., 2000, s.80-81; Açıkel, a.g.m., s.258.

³² Açıkel, a.g.m., s.254.

1864 yılı Vilâyet Nizamnâmesi gereğince 1867'de gerçekleştirilen idarî taksimat sonucu, Sivas eyaletinin adı "Sivas Vilâyeti" olmuştur. Sancak sayısı ise 3'den 4'e (Sivas, Amasya, Aziziye, Koçgiri) çıkarılmıştır. 1873 yılında Sivas Vilâyeti sancakları yeniden düzenlenerek sancak sayısı 4'den 3'e indirilmiştir. Bu durum Aziziye ve Koçgiri sancaklarının dışarıda bırakılması ve Karahisar-ı Şarki Sancağı'nın eklenmesiyle meydana gelmiştir. Böylece Sivas Vilâyeti; Sivas, Amasya ve Karahisar-ı Şarki sancaklarından müteşekkil hale getirilmiştir. 1867 idarî taksimatı ile Tokat kazası eskiden olduğu gibi Sivas Sancağı'na bağlı kalmıştır. Bu son idarî durum, Tokat'ın sancak statüsü elde ettiği 1879 yılına kadar muhafaza edilmiştir.³³ 29 Zilhicce 1296/13 Aralık 1879 tarihli padişah iradesiyle Tokat kazasına, Sivas Vilayeti dâhilinde sancak (liva) statüsü verilmiştir.³⁴ İradede, Tokat'ın sancak olma nedeni nüfus ve gelirlerinin fazlalığı ile ehemmiyetli mevkisinin kaza statüsü ile uygun olmaması olarak ifade edilmektedir.³⁵ Yakınlıkları ve sıkı ilişkileri nedeniyle Niksar, Erbaa, Zile kazaları Tokat sancağına bağlanmıştır. Tokat sancaklık statüsünü 1920 yılına kadar sürdürmüş; 31 Mayıs 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti'nin aldığı bir kararla Sivas'tan ayrılarak müstakil bir vilayet haline getirilmiştir.³⁶

1.2. Kazâbâd'ın Tarihi ve Tanzimat Dönemi'nde İdari Yapılanması

1.2.1. Kazâbâd'ın Coğrafi Yapısı

Araştırma konumuz olan Kazâbâd (Kazova), günümüzde Orta Karadeniz Bölümünün İç Anadolu'ya komşu geçiş alanında, Tokat'ın batısından itibaren giderek genişleyen ve Turhal ile Zile ovalarına doğru uzanan doğu-batı doğrultulu bir çöküntü ovasıdır. Yeşilırmağın içinden geçtiği ova tabanının denizden yüksekliği 550-600 metredir. 29.812 hektar yüzölçüme sahip Kazova'nın doğu-batı doğrultusunda uzunluğu 45 km; kuzey-güney doğrultusunda genişliği 1-9 km. arasındadır. Kazova'nın en geniş kısmı batı bölümüdür. Kazova'yı Turhal ovasına bağlayan Katmerkaya Boğazı ile Kaz

³³ Açikel, a.g.m., s.258.

³⁴ Mehmet Mercan, Tokat'ın Mutasarrıflık Oluşuna Dair Bir Belge, Tokat: Tokat Kültür Araştırma Dergisi, 17, 2002, s. 5-13.

³⁵ Sivas vilayetine mülhak Tokad kazasının on beş bin hâne ve yetmiş beş bin nüfusu hâvî ve vâridât-ı seneviyesi dahi altı milyona karîb bulunmasıyla kaymakamlık suretiyle idâresi cesâmet ve ehemmiyet-i mevki'iyyesi ile mütenâsib olmadığından (Mercan, a.g.m., s.7.)

³⁶ Ali Açikel, Tokat Sancağı'nın İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S:2, 2004, s.334.

Gölu- Kaledere köyü çizgisinde ovanın genişliği 9 km.'dir. Bu genişlik doğuya doğru gittikçe azalır ve Tokat civarında 1 km.'nin de altına düşer.³⁷

İç Anadolu'yu Karadeniz kıyısındaki Samsun'a bağlayan tarihî yol güzergâhı bugün olduğu gibi geçmişte de *Sivas- Çamlıbel- Tokat- Kazova- Turhal- Amasya* üzerinden geçmektedir. Ayrıca, bu yol üzerinde yolculuk yapanların konaklama ihtiyacını karşılamak üzere, belirli aralıklarla (10-12 km.) yapılmış hanlar da bulunmaktadır. (Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı, Arzupınar köyünün güneyinde Cellât Han ve Çerçi köyünde han harabesi gibi).³⁸ Kazova bölgesinde yer alan bu hanlar bölgenin önemli bir geçit merkezi olduğunun göstergesidir.

İç Anadolu Bölgesi ile Orta Karadeniz Bölümü arasında yer alması nedeniyle Kazova'da fazla kurak olmayan bir geçiş iklimi hüküm sürer. Bu sebeple iklim şartları tarımsal faaliyeti olumlu yönde etkilemiştir. Şüphesiz, Kazova'nın elverişli bir tarım alanı haline gelmesinde ve yerleşmelerin bu alanda yoğunluk kazanmasında Yeşilırmağın da etkisi büyüktür. İlk Çağ'da adı Dazimonitis³⁹ olan Kazova'dan o zamanın ünlü coğrafyacısı Strabon şöyle bahsetmektedir; "*Kaynakları Pontos'da olan İris (Yeşilırmak), Pontos'daki Komana (Gümenek) şehrinin ortasından verimli bir ova olan Dazimonitis (Kazova)'den⁴⁰ batıya doğru akar*".⁴¹ Strabon'un bu sözlerinden Kazova'nın İlkçağda da verimli bir ova olduğunu öğreniyoruz.⁴²

Orta Karadeniz Bölümü'nün iç kesiminde yer alan Kazova, aynı zamanda İç Anadolu Bölgesi'ne geçiş alanında yer almaktadır. Geniş ve verimli arazisinin büyük bir kısmı Yeşilırmak tarafından sulanmaktadır. Kazova, Tozanlı çayı vadisi'nin genişlemesiyle ortaya çıkmıştır. Doğusunda Tokat ovası, batısında ise Turhal ve Zile

³⁷ Ali Özçağlar, Kazova'da Ziraat Faaliyetlerin Gelişimi, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt. XXXII., Sayı:1-2, 1988, s.307.

³⁸ Ali Özçağlar, Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler, Ankara: Coğrafya Araştırmaları Dergisi S.3, TTK. Yayınları, Şubat 1991, s. 74.

³⁹ Yavi, a.g.e., s.27-181.

⁴⁰ Ramsay, Tokat'ın eski isimlerinden birinin "Dazimon" olduğunu ifade ederken Paul Wittek, "Dazimon"un bugünkü şehir merkezi olduğuna karşı çıkmakta ve bu yerin Turhal civarında bulunan "Vazanya" olduğunu öne sürmektedir. Wittek, bu görüşünü H. Gregoire ve E. Honigman'ın 1933/34 tarihli Türk haritasında o bölgedeki "Vazanya"nın mevcudiyetini tespit etmeleriyle ve İbn Bibi'nin eseriyle desteklemektedir. (Esat Aktaş, a.g.e., s. 3.)

⁴¹ Özçağlar, Kazova'da Ziraat Faaliyetlerin Gelişimi, s.307-308.

⁴² a.g.m., s.308.

ovaları yer almaktadır. Üzümlü yakınlarında Kazgölü isminde doğal bir göl ovanın batı ucunda yer almaktadır. Günümüzde Kazova yöresinin toplam arazisinin % 40. 7' si kültür alanı, % 37. 02' si ormanlık, % 17. 08' i doğal ve yapay çayır, % 5. 2' si ise kullanılmayan yerler şeklindedir. Tarla tarımının egemen olduğu alanın % 18. 2' sinde kuru tarım, % 63. 8' inde sulu tarım yapılmakta, alanın % 7. 08' inde çayır ve mera olarak yararlanılmaktadır.⁴³

İklim, su, toprak, ulaşım şartları ve savunmaya elverişli olması, tarih boyunca insanların bir mekân yerleşim yeri olarak seçmesinde etkili olan faktörlerdir. Kazova ve yakın çevresinin Hititler döneminden (M.Ö. 2000 -1200) beri çeşitli kavimlerce yerleşim alanı olarak seçilmesinde yukarıda belirttiğimiz hususların etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki, Yeşilirmak ve kolları tarafından sulanan Kazova, Turhal ve Zile ovaları verimli bir tarım alanı haline gelmişlerdir. Karadeniz'in nemli, ılıman ikliminin tesirlerinin bu sahaya kadar sokulması, iklim şartlarını İç Anadolu'ya göre daha olumlu bir duruma getirmiştir. Yine ulaşım bakımından doğal olarak yol özelliği taşıyan bu yöre, önemli tarihî yolların (Hitit, Kral, Roma, Selçuklu, Osmanlı yollarının) geçtiği bir alan olmuştur. Ayrıca, bunlara ek olarak savunmaya elverişli korunaklı yerlerin fazla oluşu da bu yöredeki yerleşim faaliyetini olumlu yönde etkilemiştir. Dolayısıyla Kazâbâd'ın ilkçağlardan itibaren önemli bir yerleşim merkezi olduğu söylenebilir.⁴⁴

1.2.2. Kazâbâd'ın Tarihi Yapısı

Antik dönemde Kazova'nın ismi Dazimon, Dazimontis olarak bilinir. Ali Özçağlar'ın "Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler" isimli çalışmasında İlkçağlar da "*İris'in (Yeşilirmak) suladığı Dazimontis (Kazova), önemli bir yerleşim yeri ve tarım alanı olarak ünlü coğrafyacı Strabon tarafından bahsedilmektedir*" denmektedir. Yine civardaki köy isimleri ve ovada sıralanan höyükler ve yığma tepelerden de örnek verilerek; "*Kazova'ya çok yakın olan Turhal'ın kuzeydoğusundaki Vazanya (Turhal'ın güney batısındaki Ayrancılar)*⁴⁵ *ve doğusundaki Dazy (Gümüştöpe) köyleri ile İlkçağdaki isimleri tarihi kaynaklara geçmiş olan Dazimontis (Kazova) ile*

⁴³ Ahmet Olgun-Halil Kızılaslan, Tokat İli Kazova Yöresindeki Tarım İşletmelerinin Organik Tarıma Bakış Açılarının ve Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi, Tokat: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi, 1996, s.22.

⁴⁴ Ali Özçağlar, Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler, s.61.

⁴⁵ Özçağlar, a.g.m., s.64.

Dazimon (Tokat) arasında fonetik benzerlik açıkça görülmektedir" denilmektedir.⁴⁶ Tokat şehrindeki ilk yerleşmelerin de Kazova'da yoğunlaştığı, Orta Anadolu'da günümüze kadar yapılan kazı ve yüzey araştırmaları çalışmaları neticesinde bölgedeki yerleşme tarihinin Kalkolitik dönemle başlayıp İlk Tunç çağı sonrası Hitit çağı ile sürdüğü ortaya konmuştur.⁴⁷

Üzümören (Dimorta), Türklerin eline geçtiğinde Kazâbâd, Kazova gibi isimlerle anılmıştır. Üzümören, M.Ö. 3000-2000'li yıllarda Hitit İmparatorluğu sınırları içerisindedir. M.Ö. 2000'li yıllarda Orta Asya'dan gelen kavimler bütün Kazova'yı istila etmişlerdir. Bu tarihten sonra değişik kavim ve devletler (Frigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Büyük İskender İmparatorluğu, Aryatlar, Rum Pontus devleti tekfurları, Bizans, Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlı) Üzümören ve çevresine hâkim olmuşlardır.⁴⁸

1455 tahririne göre Tokat'a bağlı sekiz nahiyeden biri Kazâbâd'dır. (Diğerleri Cincife, Gelmugad, Kafirni, Komanat, Tazanlı, Venk, Yıldız).⁴⁹ 1520'de Rum Eyaletinin merkezi Sivas'tır. Tokat, 16. yüzyılda Rum Eyaletine (Vilayet-i Rum-ı Kadim) tâbi olan Sivas sancağının bir kazası durumundadır. 16. yüzyıl tahrir defterlerine göre Tokat kazasının; Merkez, Cincife, Venk, Komanat, Kafirni, Kilmigat, Tozanlu, Yıldız ve Kazâbâd'dan müteşekkil olduğu görülmektedir.⁵⁰ 1620'lerden Tanzimât'ın ilk yıllarına kadar geçen sürede bazı değişikliklerle beraber Sivas sancağının kaza sayısı 22 civarında olup bunların arasında Kazâbâd'da bulunmaktadır.⁵¹

1647 ve 1656 yıllarında iki defa Tokat ve Kazova'ya gelen ünlü gezgin Evliya Çelebi, Kazova'yı "*ekin ocağı*" ve "*zahire anbarı*" olarak tanıtarak; Osmanlı askerlerinin bu ovaya konup göçtüklerinde asla güçlük çekmediklerini belirtmektedir. Evliya Çelebi Kazova ve Kazâbâd hakkında şunları da söylemiştir:

⁴⁶ a.g.m. s.64.

⁴⁷ Yahya Mustafa Keskin, XX. Yüzyılda Tokat'ın Sosyal ve Kültürel Yapısı, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1999, s.3.

⁴⁸ Hakkı İncebay- Mehmet Emin Ulu, Kazâbâd'dan Üzümören'e, İstanbul: Üzümören Belediyesi yayınları, 2007, s.21-23.

⁴⁹ Keskin, a.g.m., s. 24.

⁵⁰ Alparslan Demir, XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntap Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 2007, s.40.

⁵¹ Çiçek, a.g.t.,s.9.

"Kazova Tokat'ın yer aldığı ovardır. Çok verimli bir bölgedir. Asıl Kazova (Kazâbâd) kasabası Tokat şehri toprağında yüzelli akçalık bir kazadır. Kethüda yeri, serdari, camii, han ve hamamı, küçük çarşısı vardır. Bu Kazova'dan Tavukçu Köprüsü geçilerek Tozanlı Nehri'dir. Bunu geçince Tokat şehrine varılır".⁵²

18. yüzyılın sonlarında Sivas eyaletine bağlı sancaklar arasında yine Kazâbâd da yer almaktadır.⁵³ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, taşra mülki taksimat ve idari teşkilatında kademeli olarak birçok değişiklik yapılmıştır. Tokat voyvodalıği muhassıllık sistemine dönüştürülmüştür. Bu idari yapı içerisinde Tokat kazasının yanında Artukabad, Kazâbâd, İpsile-i Şarkipare kazaları bir muhassıllık şeklinde yapılandırılarak 1840 yılında Hilmi Efendi Muhassıl olarak atanmıştır.⁵⁴ Muhassıllığın kaldırılmasından hemen sonra eyaletlerde kazaların yönetimi "müdür" adı verilen ve kaza ileri gelenleri arasından seçilen kimselere bırakılmıştır. Mehmed Ağa adlı şahsın 1258/1842 yılında Tokat'a müdür olduğu ve 1843 senesi için görev süresinin yenilendiği bilinmektedir.⁵⁵

Çalışmamızın tarihi olan 1844-1845 yıllarında ise Kazâbâd, Sivas'a bağlı bir kaza konumundadır. 1844 yılında Tokat Sancağı'nda Miri Mirandan Mehmet Paşa, 1846 yılında ise Vezir Mehmet Şerif Paşa ve Miri Mirandan Mehmet Münip Paşa görevlidir.⁵⁶ Daha sonra Tokat'ın idarî taksimatında yapılan değişiklikler ile Kazâbâd isminin, Tokat'a bağlı yerler içerisinde geçmediğini görmekteyiz. Yine 1843-1864 yılları arasındaki dönemde merkezden ve Sivas eyaletinden Tokat kazasına gönderilen emirlerde müdür ve meclis azalarına hitap edildiği görülmektedir.⁵⁷

1840-1860 yılları arasında Tokat Sancağı, Merkez, Komanat ve Kafirni'den ibaret iken 1864 yılında Vilâyet Nizamnâmesi ile Tokat kazası, Sivas vilâyetine

⁵² Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, Cilt:1, 3. Kitap, 2012, s.328.

⁵³ Beşirli, a.g.e., s.12.

⁵⁴ Aktaş, a.g.t., s.33.

⁵⁵ Ali Açikel, Tanzimât Döneminde Tokat (1839-1880), s.257.

⁵⁶ Çiçek, a.g.m., s.10-18.

⁵⁷ Açikel, a.g.m., s.258.

bağlanmış, kaza müdürü yerine kaymakam⁵⁸ görevlendirildiğinden kaymakam başkanlığında kaza idare meclisi tarafından idare edilmeye başlanmıştır.⁵⁹

1870 yılı Sivas Vilayet Salname kayıtlarına göre, (Merkez kazayla birlikte Komanat, Kafirni) Şarkipare, Artukabad ve *Kazâbâd* nahiyelerinin ilavesiyle Tokat kazasının nahiye sayısı 3'den 6'ya çıkarılmıştır.⁶⁰ 1878'de kazanın nahiye sayısı aynı kalmakla birlikte Şarkî-pâre nahiyesi yerine Turhal nahiyesi Tokat kazasına bağlanmıştır. Ertesi yıl Tokat, Sivas vilâyeti dâhilinde bir sancak merkezi olmuştur.⁶¹

1890'da Kazâbâd nahiyesi 21 köye sahip bir yerleşim birimidir. 1883'de ise Kazâbâd yerine Pazar kelimesi kullanılmış, 1899' da yine 21 köyden oluşmakta, 1908 yılı devlet sâlnâmesine göre ise Pazar(Kazâbâd) nahiyesi 49 köyden oluşmaktadır.⁶² Tahir Sezen'in "*Osmanlı Yer Adları*" eserinde de Kazâbâd, "*Pazar*" olarak verilmektedir. Ve 1530'da "nahiye" (Rum Eyaleti), 16. yüzyılda "kaza" (Sivas Eyaleti), 1865 nahiye (Merkez-Tokat-Sivas vilâyeti), 1924'te nahiye (Tokat- Turhal) ve 1990'da ise Tokat'a bağlı bir kaza idari birimi olarak gösterilmiştir.⁶³

Kazova'ya adını veren fakat günümüzde yeri belli olmayan ve haritalarda ismine rastlayamadığımız Kazâbâd (Kazova) kazasının asıl yerinin neresi olduğu, yani Kazâbâd'ın merkezinin neresi olduğu tartışma konusudur.

Evliya Çelebi'nin, Kazova için söylediği:

"Tokat'a bir konaktır. Zengin bir diyardır. Asıl Kazova kasabası Tokat toprağında yüzelli akçalık kazadır. Kethüda yeri, serdari, camisi, han ve hamamı, ufak bir çarşısı vardır. Bu Kazova'dan Tavukçu köprüsü ile geçilerek Tozanlı nehrine ordan Tokat'a varılır"

⁵⁸ Kaymakam: Eski idare teşkilatında kazanın idare amirine verilen addır. Osmanlıların son devirlerinde idari teşkilat vilayet, sancak, kaza ve nahiye olmak üzere dört derece idi. Kazanın bugünkü karşılığı ilçedir.(Pakalın, a.g.s., C.2., s.219.) En büyük idarî üniteye "vilayet" adı verilerek, vilayet sancaklara, sancak kazalara, kaza karyelere bölündü. Vilayet amirine "vali", sancak amirine "mutasarrıf", kazanın yöneticisine "kaymakam" denildi. Karye (köy), halkın seçeceği muhtar tarafından idare edilecekti. 1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi, köy ile kaza merkezi arasında en az 500 nüfusa sahip yerleşim birimlerini "nahiye" olarak tanımladı. Her nahiye bir müdür tarafından idare olunacaktı.(Ali Açık, Tanzimât Döneminde Tokat1839-1880,s.257.)

⁵⁹ Ali Açık, Tokat, DİA., Cilt.41, s.222.

⁶⁰ Keskin, a.g.m., s. 37.

⁶¹ Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yayın no 26, 2006,s.295-402-594. Pazar, Kazâbâd olarak geçmektedir.

⁶² Ali Açık, Tokat Sancağının İdarî 1880- 1907, s.359.

⁶³ Sezen, a.g.e., s.402.

görüşünden yola çıkarak Halis Cinlioğlu Kazâbâd kasabası hakkında dört ihtimal üzerinde durmaktadır. Birincisi; Pazar köprüsü yakınında harabeleri bulunan Karaltan köyü, ikincisi; Pazar'ın batı tarafında han, hamam, medrese harabeleri bulunan ve bugün Beyobası denilen yer, üçüncüsü ise; Hamam ve camisi bulunan Erkilet, dördüncü ihtimal ise bunların hiçbiridir. Çünkü Evliya Çelebi'ye yakın bir zamanda Sultan Murat'ın buradan geçtiği sıralarda yalnız Pazar'dan bahsedilmektedir. Halk arasında da kasaba ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.⁶⁴

Tarih araştırmacıları tarafından bu durumla ilgili henüz net bir fikir ortaya konulamamıştır. Bu durumun oluşmasında Osmanlı Devleti'nde zaman zaman yapılan idari değişikliklerin etkisi olabilir. Genel olarak Dimorta ya da Pazar olduğu konusunda iddialar vardır. "*Osmanlı Yer Adları*" adlı eserde Kazâbâd kelimesinin yanında Pazar ismi yer almaktadır. Hakkı İncebay ve Mehmet Emin Ulu'nun "*Kazâbâd'dan Üzümlören'e*" adlı eserinde Üzümlören'in Kazâbâd'ın merkezi olduğuna dair arşiv belgelerine yer verilmiştir.⁶⁵

Evliya Çelebi, bugün Kazova'da halen varlığını sürdüren Pazar kasabası için de "*Eski İnepazarı, Kazova şehri toprağında yüzelli akçalık kazadır. Sipah kethüdayeri ve serdarı vardır. Bir bakımlı hanı vardır. Kazova'ya (Kazâbâd kasabasına) gayet yakındır*"⁶⁶ şeklinde açıklamalar yapmaktadır. Evliya Çelebi'nin bu açıklamalarına dayanarak Ali Özçağlar;

"Pazar kasabasına çok yakın olduğunu dikkate alarak yaptığımız saha araştırmasında, eski bir hamam harabesi ve yakın çevresindeki ören yerleri ile dikkati çeken Beyobası mahallesinin eski Kazâbâd kasabasının üzerinde kurulduğunu sanmaktayız. Çünkü bu mahallenin doğusunda bulunan harabe hamamın Beyobası gibi küçük bir yerleşme için yapıp terk edilmesi düşünülemeyeceğine göre, bu hamamın vaktiyle büyücek bir yerleşim merkezine âit olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır" demektedir.

Aynı yazar devamla Kazâbâd hakkında şu görüşleri ileri sürmektedir:

"Kazâbâd kasabasında olduğu gibi, çoğu yerleşmelerin eski durumunu ve tarihçesini tespit etmek oldukça zordur. Çünkü meskenlerde kullanılan malzemenin dayanıksızlığı sebebiyle deprem, yangın ve sel felâketi yapıları kolayca ortadan kaldırmıştır. Bunlardan sadece taş yapıların kalıntılarına rastlanılmaktadır. Kazova'da Mercimek Tepe eteğinde yer alan Arzupınar Köyü günündeki han ile köprü ayağı kalıntıları önemli birer örnektir.

⁶⁴ Halis Turgut Cinlioğlu, Osmanlılar Zamanında Tokat, Tokat: Tokat Matbaası, İkinci kısım, 1951, s. 106.

⁶⁵ İncebay- Ulu, a.g.e, s.35-37.

⁶⁶ Kahraman- Dağlı, a.g.e., s. 328.

V. Cuinett'in Sivas Vilâyeti idarî bölünüş haritasında "Djellad Han" adıyla gösterdiği bu han harabesinin bulunduğu yere şimdiki köy halkı da "Cellât Han" adını vermektedir. Tamamen yıkılmış halde bulunduğu için, "Kırıkhan" da denilen bu yerin Doğu'sunda eski bir mezarlık, Batı'sında ise Yeşilirmak'ın eski yatağı üzerindeki köprü ayakları yer almaktadır. Bir süre bu köprü ayaklarının bulunduğu yerden akan Yeşilirmak, daha sonra yatak değiştirerek şimdiki yerine çekilmiş ve bu eski köprü açıkta kalarak tahrip olmuştur. Şimdi bu köprüden geriye kalan sadece iki ayak kalıntısıdır. 1/25.000 ölçekli topografya haritasında Yeşilirmak'a ait eski yatak izinin gösterilmiş olması ve sözünü ettiğimiz bu köprü ayaklarının bu yatak üzerine isabet etmesi ileri sürdüğümüz fikri destekleyen diğer bir kanıttır.⁶⁷

Çalışmamızda ortaya çıkan verilere göre; Dimorta köyünün hane sayısının fazlalığını dikkate alırsak tahririn yapıldığı 1844-1845 yılı için (Yukarı Dimorta 128-Aşağı Dimorta 122) tahminen merkez görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Ekonomik verilerine baktığımızda da diğer köylerden daha fazla çeşitte meslek ve iş kolunun geliştiğini ayrıca diğer köylerde bulunmayan dükkân ve emtianın da kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Bu yönüyle Dimorta'nın Kazâbâd'ın merkezi olduğu kanaatindeyiz. Yine sadece Aşağı Dimorta köyünün mahallesinin bulunması da buna bir kanıt olabilir. Zira diğer köylerde mahalle ismi geçmemektedir. Sonuç olarak farklı zamanlarda Pazar ve Dimorta köylerinin Kazâbâd kazasına merkez olduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM 2: TANZİMÂT DÖNEMİNDE OSMANLI MÂLÎ YAPILANMASI VE TEMETTÜAT DEFTERLERİ

2.1. Tanzimât Döneminde Yapılan Mâli Düzenlemeler

XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti sahip olduğu toprak ve nüfus bakımından dünyanın sayılı devletlerindedir. Fakat teşkilât, kurum ve kuruluşlar endüstri çağının gerisinde kalarak imparatorluğun büyüklüğünü taşıyacak güçten yoksun duruma düşmüştür.⁶⁸

Bu durumda Osmanlı Devleti'nin idari yapısında birtakım değişikliklere gidilmesi zaruret halini almıştır. Özellikle de mâli sıkıntının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu dönemde devletin gelir ve giderlerinin kontrol altına alınması için maliyenin merkezileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Merkezi bir hazine

⁶⁷ Özçağlar, a.g.m., s.61-78.

⁶⁸ Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Ankara: TTK Basımevi, 1991,s.3.

oluşturulması her türlü gelirin hazineye toplanması ve her türlü giderlerin hazineye karşılanması kararlaştırılmıştır.⁶⁹

Tanzimât'ın ilanı, Osmanlı Devleti için yeni ve daha kararlı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Osmanlı vergi usulünde yeni bir süreci ifade eden Tanzimat döneminde birçok alanda yapılan yenileşme hareketlerinin yanında öncelikli olarak vergi usullerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tanzimat dönemiyle birlikte vergi zihniyetinde, sisteminde ve uygulamasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Mâli alanda sadeleşme ve modernleşme yoluna gidilmiştir. Mali sistemin yeniden yapılandırılması ve modernleştirilmesi adına bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

Abdurrahman Vefik ünlü eseri *Tekâlif Kavaidi*'nde Tanzimât'ın Maliye ile ilgili ortaya koyduğu esasları kendi yorumuyla birlikte şu başlıklar altında toplamıştır:

1- Her türlü gelir doğrudan devletin kasasına girecek, her türlü gider de buradan yapılacaktır. 2- Herkesin can ve mal emniyeti sağlanacak, müsadere yapılmayacaktır. 3- Örfi vergiler ve ihtisab resmi kaldırılacak, bunların yerine herkesin kudret ve servetine göre belirlenen "vergi" alınacaktır. 4- Araziden alınan şer'i vergilerin asıl anlamına uygun olarak ve memleketin her yerinde eşit olarak onda bir oranında alınması sağlanacaktır. 5- Mukataa ve benzeri uygulamalara konu olan arazinin üç yıllık hâsılatı üçe bölünerek bedel belirlenip bu bedel yıldan yıla hazineye karşılanacaktır. 6- Memurlara maaş verilecek, bu amaçla toplanan avarız, nüzul gibi vergiler kaldırılacaktır. 7- Bazı yerlerde vergi mükelleflerinin vergilerini aynı olarak - kereste, kendir, kömür gibi- ödemesi usulü kaldırılacak, o yerlerin mükellefleri de herkes gibi nakdi vergi ödeyecektir. 8- Bazı yerlerde vergi mükelleflerinin vergilerini bedenen ödemesi- derbendçi, köprücü usulü gibi- kaldırılacak onlarda herkes gibi nakdi vergi ödeyecektir. 9- Zahire Nezareti lağvedilecek, devlet levazımını, ekmekçi esnafı da zahiresini kendileri satın alacaktır. 10- Cizye ıslah edilecek, baş üzerinden alınması kaldırılacak ve patrikhaneler vasıtasıyla "an cemaatin" vergi tahsil edilecektir. 11- Ağnam üzerinden alınan çeşitli vergiler tek kalemde toplanacaktır.⁷⁰

⁶⁹ Abdüllatif Şener, *Tanzimât Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1990, s.70.

⁷⁰ Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekâlif Kavaidi*, Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları A.P.K. Kurulu Yayını, No: 1999/352, 1999, s.48-50. Coşkun Çakır, *Tanzimat Devri Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 52, Sayı:1, 2001, s.73-74.

Özet şeklinde verilen bu maddelerin esasının vergi ağırlıklı bir muhtevaya sahip olduğu görülür. Tanzimat ile belirlenen kararlar daha çok vergi politikasıyla ilgilidir denilebilir. Tanzimat'ın ilanını takip eden süreçte aşar vergisinde oran yapısı itibariyle bir yeknesaklık sağlanmaya çalışılmıştır. Tanzimat-ı Hayriye hakkında Divan-ı Hümayundan Hazineye gönderilmiş olan ilmuhaberlerin yedinci maddesinde "öşürün her yerde başka başka nam ve miktarlarda ve muhtelif usullerde alındığı" belirtildikten sonra "*aşarın Tanzimat-ı Hayriye tatbik edilen yerlerde alelumum lafzına ve manasına muvafık olarak musavaten (eşit olarak) onda bir olmasına karar verildiği*" ifadeleri yer almıştır. Böylelikle Tanzimat'ın uygulandığı her yerde onda bir oranda uygulanması istenmiştir. Ancak uygulamada toprak mahsullerinden alınan bu onda bir verginin haricinde zaman zaman başka isimler altında toprak mahsullerinden ek vergiler alınmıştır.⁷¹

Tanzimat'ın ilanından sonra tekâlif-i örfiye ve ihtisap resimleri kaldırılmış ve herkesin ödeme gücüne göre miktarı ayarlanacak vergi getirilmiştir. Ayrıca Tanzimat ile birlikte müsadere⁷² kaldırılmıştır. Toprak mülkiyetinde belli bir bedel karşılığında özel mülkiyet tesis edilmeye başlanmış, bu süreci düzenleyen 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi hazırlanmıştır. Vergilemede sadeleştirme bir neticesi olarak bütçede gelir fasılları (bölümleri); Vasitasız vergiler (Bila vasıta alınan tekâlif), Vasıtalı Vergiler (Bilvasıta alınan tekâlif), Devletin tekelinde olan işletmeler (İnhisarlar), Devlete ait ticari ve sınaî müesseselerin gelirleri, maktu vergiler ve diğer gelirler şeklinde tanzim edilmiştir.⁷³ Vasitasız vergiler emlak, arazi, patent, temettü ve eşhas vergileriyle bedel-i askerî olurken Vasıtalı vergiler ise resm adıyla anılan mevrûât, hayvanât, gümrük, damga, müsikirât ve saydiye resimleri şeklinde olmuştur. Tanzimat'ın vergi düzeni bakımından getirdiği en önemli yenilik vergilere oldukça basit ve sade bir şekil kazandırması olmuştur. Daha önce "Tekâlif-i Şer'iyye" adı altında ve çok çeşitli oranlarda alınan tüm vergiler kaldırılarak yerine zirai ürünlerden onda bir oranında öşür,

⁷¹ Ziya Karamursal, Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tedkikler, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1989, s.165-166.

⁷² Müsadere, Vezirlerle devlet erkânının ve memleket zenginleriyle tanınmış adamların ecelleriyle öldüklerinde yahut herhangi bir sebeple idamlarında metrûkatının ve bazen de sağlıklarında mallarının hükümet namına zaptedilmesi yerinde kullanılır bir tabirdir denilmektedir. (Pakalın, a.g.s, C.2., s.624.)

⁷³ Nuran Ay, Tanzimat'tan Sonra Mali Hukukumuzda Meydana Gelen Gelişme ve Değişmeler, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, S.3-4, 2001, s.176.

koyunlardan "ağnam resmi" ve gayrimüslimlerden "cizye" alınması esası getirilmiştir. Aynı şekilde "Tekâlif-i Örfiye" adı altında pek çok türü ve tahsil şekli olan muhtelif vergiler de birleştirilerek bir bütün halinde "virgü" adı altında alınması kararlaştırılmıştır.⁷⁴

Bu yeni düzen öncelikle nüfus sayısının ve ödeme gücünün bilinmesini gerektirdiğinden muhassıllar vasıtasıyla bu vergiye esas olmak üzere tahrir çalışmaları yapılmıştır⁷⁵ Gerçekten de bu tahrirler verginin gerek bölgeler, gerekse kişiler arası dağılımının son derece adaletsiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Fakat bölgeler arasında geniş çaplı bir ayarlama yapmanın yaratacağı problemlerden kaçınılarak bu durumun devamına göz yumulmuştur.⁷⁶

Bu dönemde maliyeyi ve sosyal yapıyı sarstığı gerekçesiyle 1840 Nisan'ında iltizam sistemi kaldırılmış ve "muhassıllıklar" kurulmuştur. Vergi reformunu uygulamak adına merkeze yakın eyaletlerden başlanarak "Muhassıl-ı Emval" adı ile doğrudan hükümetin atadığı memurlar sancaklara gönderilmiş ve yanlarında mal, nüfus ve emlak kâtipleri görevli kılınmıştır.⁷⁷ Muhassıl-ı emval, taşraya gönderilen ve genel bir ifadeyle "tahsildar" konumundaki maliye memurudur.⁷⁸ Ayrıca her sancak merkezinde vergilerin adil bir şekilde belirlenmesi ve tarhi için "Muhassıllık Meclisleri" oluşturulmuştur. Bu meclisin görevi, buldukları bölgelerde muhassılların emrinde çalışarak tahrir işlemlerini derhal başlatmaktır.⁷⁹

Tahrir yapılacak bölgelerde kaza ve köylerin çok olması ve muhassılların bu görevi tek başlarına yapamayacakları ihtimaline karşı önlem alınmıştır. Bu şekilde tahrir

⁷⁴ Tevfik Güran, Tanzimât Döneminde Osmanlı Maliyesi, Ankara: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.7-9.

⁷⁵ Şener, a.g.e., s. 94- 96.

⁷⁶ Güran, a.g.e., s.13.

⁷⁷ Halil İnalçık, Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri, Ankara: Belleten, C.XVIII, s.112, 1964, s.624.

⁷⁸ Ayla Efe, Muhassıllık Teşkilatı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2002, s.8.

⁷⁹ Çadırcı, a.g.e., s.209.

işlemlerinin hızlandırılması amacı ile kazalarda meclis tarafından bir memur ve yeteri kadar kâtip görevlendirilerek muhassıllardan teftişe çıkmaları istenmiştir.⁸⁰

23 Ocak 1840 tarihinde *Muhassılân Yedlerine i'tâ Olunan Tâlimât-ı Seniyye*⁸¹ isimli talimatname yayınlanmış ve Muhassıllara dağıtılmıştır. Talimatname, ilk önce sekiz madde olarak hazırlanmış, ardından yedi maddelik bir ek düzenlenmiş, sonradan beş madde daha ilave edilmiştir. Dokuz maddelik bir nizamnamede meclislerin çalışma usulleriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Talimatnamede, muhassılların görevlendirdiği kâtipleri zaman zaman teftiş etmesi ve kayda geçirilen tahrirleri bizzat kontrol etmesi istenilmiştir. Bu manada tahrir sırasında haksızlık yapan veya rüşvet alan kimselerin kanunlardaki hükümler gereğince cezalandırılmaları dile getirilmiştir.⁸²

Muhassıllar kendilerine verilen bu talimatları gittikleri yerlerde okuyacak, anlamını açıklayacak ve Muhassıllık Meclisi üyeleri ile birlikte bölgenin durumuna uygun düşen vergilerin tespiti ve tahsiline başlayacaktır. Gerekli masraflar karşılandıktan sonra geri kalan miktar merkezî hazineye gönderilecekti.⁸³ Fakat Muhassıllar merkezin beklediği performansı gösterememiş ve 1842 yılı başlarında görevlerine son verilmiştir.

Tanzimat başlangıçta kısmî bir alanda uygulanmış olsa da örfî vergilere, iltizam usulüne, angarya ve aynî yükümlülöklere son verme çabaları, maliyede merkezîleşme, vergi tasnif biçimlerinde değişim, yeni vergi konuları ve tahsil şekilleri oluşturma dönemin karakteristik vasfı olarak kendini göstermiştir. Bu dönemde geniş yetkili tahsildarlar görevlendirilerek herkesten kazanç ve emlâkine göre vergi alınması hedeflenmiştir. Vergiyle ilgili yükümlölüklerin kanuna uygun biçimde yerine getirilmesi için birtakım hukukî düzenlemeler yapılmıştır.⁸⁴

⁸⁰ Said Öztürk, Temettuat Tahrirleri, İstanbul: Akademik Araştırmalar Dergisi, S.4-5, 2000, s.548; Metin Ünver, Tanzimat'ın Midilli Adasında Tatbiki, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.29.

⁸¹ Çakır, a.g.e., s.285-300.

⁸² Abdurrahman Vefik, Tekâlif Kavâidi, Dersaadet: Kanaat Matbaası, II. kısım, 1330, s.10-15.

⁸³ Ortaylı, a.g.e., s.33.

⁸⁴ Berna Çağan, Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Bir Çeşit Vergi Toplama Usulü Sistemi: Temettuat Defterleri, İstanbul: Electronic Journal of Vocational Colleges- May/ Mayıs 2015, s.12.

Tanzimat'ın önemli bir başka yeniliği de 1840 yılında toplam vergi miktarının yerel meclislerce halkın malî durumuna göre hâne başına tevzii şeklinde (an-cemaatin) bir uygulamaya geçilmesi olmuştur. An cemaatin vergilendirme daha önceki birçok örfi verginin yerine onların birleştirilerek bir tek vergi şekline dönüştürülmesidir. Böylelikle 1840 yılından itibaren genel servet vergisine geçilmiştir. Bu genel servetin takdiri ise tahrir neticesinde ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Kaldırılan vergi kadar yine vergi toplamaya dikkat edilmiş ancak mükellefler arasında paylaştırılırken tahrir sonucu ödeme gücünün dikkate alınması öngörülmüştür. Tanzimat böylelikle sayıları ve uygulama şekilleri çok fazla olan örfi vergileri bir çatı altında toplamış topluca "*ancematin vergi*" veya "*komşuca tahsili mutad vergi*" haline dönüştürmüştür. Buradaki amaç ödeme gücüne göre vergi toplanmasıdır. Görüldüğü gibi ancemaatin vergi gelir ve servet unsurlarını birlikte vergilendiren bir vergidir.⁸⁵

Devlet gelirlerinin kontrol altında tutulması, vergi konusundaki aksaklıkların giderilmesi, vergi mükelleflerinin tespit edilmesi ve bütçe dengesinin oluşturulması amacıyla ülke kapsamında sayımlar yapılmıştır. Bunun için 19 Zilkade 1255 (12 Ocak 1840) tarihinde Muhassıllar Nezareti'ne bir talimatname gönderilmiş, her yerde ahalinin ismi, şöhreti, araziler, hayvanları, tüccar ve esnafın ise yıllık gelirleri vs. bilgilerinin kaydedildiği defterler tutulması emredilmiştir.⁸⁶

1847'de yayımlanmaya başlanan imparatorluk salnameleri ve ilki 1866'da yayımlanan vilayet salnamelerinin yanı sıra kaza, köy gibi iskân merkezlerinin hane hane ele alınarak herkese ait şahsî mal varlıklarının emlak, arazi, hayvanat ve ürün gibi bilgilerinin kaydedildiği Temettuât Defterleri ortaya çıkmıştır.⁸⁷

Tanzimat'la birlikte gümrük resimleri konusunda da önemli gelişmeler olmuş, 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması'yla yabancı tüccarlar dâhilî gümrük resimleri kapsamından çıkarılmıştır. Mahallî örf ve mal çeşitlerine göre farklılık gösteren gümrük vergisi oranları 1859 yılında her mal için % 12 olarak uygulanmaya

⁸⁵ Murat Özyüksel, İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde Gelir, Gider, Servet Vergileri, Bursa: Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:7, Nisan 1985, s.54.

⁸⁶ Mustafa Serin, Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuât Defterleri, Ankara: Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20-21 Nisan 1998, s.718.

⁸⁷ Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830- 1914, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s.37.

başlanmıştır. 1874'te ülkedeki bütün kara gümrükleri kaldırılmış, iskelelerde alınan dâhilî gümrük resimleri devam etmiştir. İskelelerdeki gümrük resmi de 1909-1910 yılına ait bütçe kanunuyla kaldırılmıştır.⁸⁸

Osmanlı kanunlarında birçok verginin tahsil zamanları belirtilmiştir. Meselâ imdâdiyyeler için rûz-i hızır ve rûz-i Kasım'da iki taksitte ödeme imkânı getirilmiştir. Taksitlerin bu iki aya yayılması Osmanlı vergi uygulamasında yerleşmiş bir uygulama olmuştur. Tanzimat'la beraber hazine hesaplarının tutuluş düzeni bakımından önemli bir gelişme de hazine hesaplarının rumi takvimi esas alan mali yıla göre düzenlenmesinin kabul edilmesi olmuştur. Bu yeni uygulamada mali yılbaşı Mart ayı iken mali yıl sonu ise Şubat ayı şeklinde kabul edilmiştir. Bir diğer gelişme ise 1261 (M/ 1847) mali yılından itibaren hazinenin bir yıllık gelir ve giderlerinin diğer yıllara karıştırılmayarak senesi senesine kayıt edilmesidir.⁸⁹

2.2. Temettüat Defterleri

Tanzimat devrine kadar pek çok isim altında toplanan vergiler, bu dönemden itibaren tek bir çatıda toplanmaya çalışılmış ve bu amaçla hane reislerinin gelirlerini tespit etmek için XIX. yüzyılın ortalarında temettu sayımları yapılmıştır.⁹⁰

Temettü; kâr etme, kazanma, kâr ve fayda demektir. Temettüat ise; bunun çoğulu yani kârlar, faydalar ve kazançlar demektir.⁹¹ "Temettü Vergisi" ise herkesin kazancına uygun olarak devlete verdiği vergiyi ifade etmektedir. Temettüat vergisinin esasını II. Mahmut'un 1826 yılında uygulamaya koyduğu ihtisab resmi oluşturmaktadır. Bu vergi, büyük yerleşim yerlerinde belediye geliri, pazar ve panayırlardan alınan damga, tartı, ölçü vs. gibi vergiler ile hile yapan esnaftan alınan para cezası ve yiyecek-içeceklerden alınan vergilerden oluşmaktadır.⁹² Temettüat Vergisi, Osmanlı Devleti'nde uygulandığı

⁸⁸ Şener, a.g.e., s.145-149.

⁸⁹ Güran, a.g.e., s.7-9.

⁹⁰ Mübahat Kütükoğlu, Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, Ankara: Belleten LIX/ 225 (Ağustos 1995), 1995, s.395.

⁹¹ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi, 1988. s.1073.

⁹² Serin, a.g.e., s.717.

zamana kadarki şekliyle tarif edilecek olursa, tüccar ve esnafın senelik kazançlarının miktarının tahmin ve takdir edilerek, bundan binde ve yüzde hesabıyla alınan vergidir.⁹³

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde merkezi bir vergi sistemi kurulamamıştır. Daha açık bir ifadeyle Osmanlı Devleti modern anlamda gelirleri düzenli ödenen bir vergi devleti olamamıştır. Bunun en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin toprak düzeni ve askeri düzeninin iç içe geçmiş olmasıdır. Tımar sistemi dışında kalan vergiler de iltizam sistemi ile tahsil edilmektedir. Bu sisteme göre belli bölgelerin vergi toplama yetkisi açık artırma yolu ile mültezimlere veriliyordu. XVII. yüzyıldan itibaren mültezimlerin yetkileri daha da genişletilmiştir. Mültezimler de halka baskı yaparak daha fazla vergi tahsil etmeye başlamışlardır. Onların bu haksızlığını önlemek için "ayan" adı verilen kişiler görevlendirilse de bir müddet sonra ayanlar da mültezimlerle anlaşarak halktan vergi almaya başlamışlardır.⁹⁴ İmparatorluğun gücünün zayıflamasına paralel olarak ayanların gücü ve etkileri de artmıştır.⁹⁵

Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren merkezi otoritenin zayıflaması ve fetihlerin durması sonucu vergi gelirlerinde bir azalma meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilen yabancı devletler de ödedikleri harcı çeşitli bahanelerle geciktirmeye ve ödememeye başlamışlardır. Zikredilen bu sebeplerden dolayı yeni bir vergi sistemi arayışına gidilmiştir. Bu konuda ilk önce iltizam usulü kaldırılarak bölgesel vergilendirme yerine "merkezi-nakdi" bir vergi sistemi getirilmiştir.⁹⁶

Bu şekilde, ödeme gücü dikkate alınmaksızın erkek nüfus üzerine yüklenen pek çok örfi vergiden, herkesin ticaret ve kazancı dikkate alınarak tahsil edilen genel bir vergi düzenine geçilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nde yeni bir vergilendirme biçimi ortaya çıkmıştır. Bununla devletin gelirlerinin kontrol altında tutulması, vergi konusunda halk arasındaki dengesizliğin ve haksızlıkların önüne geçilmesi, vergi verecek kişilerin tespit edilmesi, ağır vergi yükünün hafifletilip halkın refaha

⁹³ Pakalın, a.g.s., C.3, s. 453.

⁹⁴ Pakalın, a.g.s., C.1, s.120. Ayan için; Osmanlı Devleti'nde halk ile devlet arasında bir nevi muhtar vazifesi gören nüfuzlu kimselerdir denilmektedir.

⁹⁵ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, Vergi Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s.8-9.

⁹⁶ Ayşe Özdemir Kızıllan, "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", Kütahya: Dumlupınar Üniv. SBE Dergisi, S.20, 2008, s.59.

kavuşturulması, bu sayede devletin gelirlerinin artırılarak son dönemde gittikçe bozulan gelir-gider dengesinin yeniden kurulması amaçlanmıştır. 23 Ocak 1840 tarihinde Muhassıllar Nezareti'ne bir talimatname gönderilmiştir. Bu talimatnamede her yerde ahalinin ismi, şöhreti, arazileri, hayvanları; tüccar ve esnafın ise yıllık gelirleri vs. bilgilerinin kaydedildiği "Temettüat defterleri" adı verilen defterlerin tutulması istenilmiştir.⁹⁷

Temettüat tahririnin yapılmasındaki esas amaç ise halkın imkânlarının ne derecede olduğunu bilmek ve buna göre adil ölçüler içerisinde vergi tahsil etmek ve bu vergilerle devlet gelirlerini arttırmak, harcamaların karşılanmasını sağlamaktır.⁹⁸ 15. ve 16. yüzyıl tahrir defterlerinden çıkarılan bilgilerden daha ayrıntılı bilgilere bu defterlerden ulaşmak mümkün olmaktadır. Temettüatlar içerikleri itibariyle çok daha ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedirler. Tanzimât döneminde, önceleri değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin konulması için, hane reislerinin gelirlerini tesbiti maksadıyla yapılan temettu sayımları 19. yüzyıl ortaları Osmanlı sosyal-iktisadi tarihi için önemli bilgiler içermektedir.⁹⁹

2.2.1. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Temettüat Defterleri

Temettüat defterleri iktisadi tarihin kadar sosyal tarihinde aydınlatılmasında son derece önemli kaynaklardır. Defterlerdeki kayıtlarda; şehir, kaza, kasaba, nahiye, köy, çiftlik gibi bütün yerleşim birimlerinde yaşayan tebaanın emlak, arazi ve hayvanlarının yazılmasından başka, hane reislerinin isim ve şöhretleri, unvanları, lakapları, meslekleri, resmi görevleri ve etnik yapıları gibi bütün ayrıntıların verilmiş olması sosyal tarih açısından da önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.¹⁰⁰

İsimler yazılırken, Temettüat Defterleri'nde "Mihralı oğlu Ahmed" örneğinde olduğu gibi birçok kere "oğlu" kelimesi uygun görülmüştür. Defterler içerisinde kişi isimleriyle birlikte "karındaşı, damadı, torunu, kızı, zevcesi, halilesi, yetimi, mahdumu"

⁹⁷ Serin, a.g.e., s.717.

⁹⁸ Ahmet Akgündüz- Said Öztürk, Yozgat Temettuat Defteri, İstanbul: Yimpaş Yayınları, C.1, 2000, s.27.

⁹⁹ Kütükoğlu, a.g.m., s.395.

¹⁰⁰ Gülden Songun, 10120 Numaralı Temettuat Defterine Göre Atabey Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.16.

şeklinde akrabalık durumları da belirtilmiştir. Aile adlarının varlığı mahalle veya köydeki akrabalarının tespitini mümkün kılmaktadır. Ayrıca bu durum köyler arasında göç hareketlerinin de olduğunu göstermektedir, göç hareketleri ekonomik sebeplerle olabileceği gibi evlilik yolu ile de olabilmektedir. Yine isimler yoluyla kişilerin meslekleriyle birlikte mensup oldukları milliyet ve memleketleri de tesbit edilebilmektedir.

Baba, oğul veya kardeşler, hatta bazen amca-yeğen ve kuzenler peş peşe veya araya bir ya da iki hane gelerek yazılmıştır. Bu kolay ayırt edilebilen bir aile adına sahip olamayanların da aynı ailenin kolu olduklarını ortaya koyması bakımından tespitleri kolaylaştırıcı bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Yine hane reislerinin isimleri şahsın dış görünüşü, fiziksel özellikleri ve karakteri ile ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlayabilir.¹⁰¹ Şahıs adlarına toruna dedenin ismi verilmesi günümüzde olduğu gibi eski dönemlerde de yaygın olmakla birlikte baba-oğul isimlerinin de benzer olduğu görülmüştür. Babası doğumdan önce ölmüş çocuğa babasının ismi verildiği gibi, babası sağ iken çocukların aynı ismi taşıdıkları da görülmüştür.¹⁰²

Temettüat defterlerinin sosyal tarih açısından önemli noktalarından biri de hane reislerinin mesleklerinin kaydedilmiş olmasıdır. Meslek bilgilerine göre incelenmiş Temettüat defterleri göstermektedir ki; küçük yerleşim birimlerinde ziraat ve hayvancılık yaygınken, daha büyük yerlerde küçük sanayi kolları ve esnafılık yaygındır. Mesleklerin yazılmış olması, bir mahalle veya köyde hangi zanaatın ne ölçüde geliştiğini tespit etmemize imkân sağladığı gibi gelirin meslekler arası dağılımını da ortaya koymaktadır.¹⁰³ Ayrıca vergiden muaf olanlarla birlikte sağlık durumları nedeniyle çalışamaz durumda olanları da kayıtlardan anlamak mümkündür. Sosyal tarih açısından ele alınabilecek diğer bir husus yer adlarıdır. Yer adları, zirai faaliyetler ya da coğrafi özellikleri ile ilgili bilgi vermektedir. Bu yönüyle Temettüat Defterleri coğrafya özelliğiyle de beşeri coğrafya ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

¹⁰¹ Sefa Kendirli, Temettuat Defterlerine Göre Nevâhi-i Barçın Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.17.

¹⁰² Kazâbâd Defterleri 13900-13901.

¹⁰³ Kütükoğlu, a.g.m., s. 400-403.

Temettuat defterlerinden, çalışmanın yapıldığı yerleşim biriminin nüfus verilerine ilişkin bilgi edinmek kısmen mümkün olmaktadır. Gelir ve servet sahibi olanların kaydedildiği Temettuat defterlerinde nüfusun tamamı değil belirli bir kısmı verilmektedir. Temettuat defterleriyle kesin sonuçlara ulaşamamakla birlikte bu defterlerin sunduğu bilgiler ışığında bir takım varsayımlar yaparak nüfusla ilgili yargılara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu varsayımlar defterlerde bulunmuş olan hane sayılarının belirlenmiş katsayılarla çarpılarak elde edilmektedir. Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihte yapılmış olan sayımın temel amacı vergi türlerinin ve oranlarının yeniden düzenlenmesi için nüfusu belirlemektir ve bu sayımda sadece erkek nüfus tespiti yapılmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı'da nüfusu incelemek için aile yapısına bakıldığında çok çocuklu aileler istisna oluşturmaktadır. En fazla tekerrür edenler sırasıyla 1, 2 ve 3 çocuklu ailelerdir. Köylü aileler, şehirlî aileleri çocuk sayısı bakımından çok az geçmektedir. Osmanlı tarihi üzerine yapılan araştırmalara göre Osmanlı ailesinin nüfusu ortalama olarak 5 kişiyi geçmemektedir.¹⁰⁵ Osmanlı Temettuat defterleri ile ilgili çalışmalarda yaklaşık nüfus sayısının bulunması amacıyla çeşitli varsayımlar göz önünde bulundurularak tespitler yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda Ömer Lütfi Barkan'ın öne sürdüğü ve kullandığı hane başına "5" katsayı alınarak hane sayısı ile çarpılıp nüfusun belirlenmesi yaygındır. Burada da hane başına 5 nüfus olduğu kabul edilerek bu çarpım yapılmakta ve nüfus miktarı yaklaşık olarak ortaya konmaktadır.¹⁰⁶

2.2.2. İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Temettuat Defterleri

Temettuat Defterleri Osmanlı iktisat tarihi kaynağı olarak da önemli bir yer tutmaktadır. Hane düzeyinde elde edilen kazanç, yapılan meslekler ve iş kolları, sahip olunan gayrimenkuller, işletmeler ve büyüklükleri, toprakların kullanılabilirlik oranı, tarım ürünleri ve hayvancılık türleri gibi pek çok ekonomik veriye defterler sayesinde ulaşabilmekteyiz. Bölgeye ait ekonomik yapılanmanın haritasını çıkartmak mümkündür diyebiliriz.

¹⁰⁴ Ahmet Akgündüz- Said Öztürk, Darende Temettuat Defterleri, İstanbul: 2002, s.123.

¹⁰⁵ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003, s.152.

¹⁰⁶ Ömer Lütfi Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, C.10, 1953, s.12.

Temettuat Defterlerinde; toplam toprak miktarı, ekili ve nadasa bırakılan alanların miktarı, üretim yapılan toprakların tahlili, ürün çeşidine, bu ürünlerden sağlanan hâsılatın toplamına ve dönüm başına verimlilik miktarına, hayvancılığın köy ve kent ekonomisindeki yerine, kent ekonomilerinde önemli yeri olan ticari ve hizmet iş kolları konularında önemli bilgilere yer verilmiştir. Kayıtlarda şahsın geliri ayrıntılarıyla verildiğinden şahısların gelirleri, servetleri ve sosyal statüleri hakkında yapılacak araştırmalara zengin bir kaynak oluşturmaktadır.¹⁰⁷

Defterlerde esas olduğu üzere hanede vergi yükümlüsünün ismi yazmaktadır. Defterlerde hane yazımının esas alınması gerçek nüfusunda hesaplanmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca vergi yükümlüsü olmayan hane reislerinin isimleri de yazılmıştır.

Meslek gelirleri kısmında ise, hane reislerinin meşgul olduğu meslekler ve bunun dışında varsa diğer mesleklerden elde ettikleri gelirler verilmiştir. Bütün bunlarla beraber bu bilgiler incelenen bölgenin ticari, iktisadi ve sosyal yönleri hakkında bize birtakım tahminlerde bulunma olanağı sağlamaktadır.¹⁰⁸ Temettuat Defterlerinde hane reislerinin tarla, bağ, bahçe, bostan, arsa, harman gibi gayr-i menkullerinin ayrıntılı olarak dökümleri yapılmıştır.¹⁰⁹ Defterlerde ekili tarlalar "mezru tarla" olarak gösterilmiştir. Kiraya verilen tarlalar ile boş bırakılan tarlalar ayrıca yazılmıştır. Boş bırakılan tarlalar; dinlendirilmek üzere nadasa bırakılmış tarım alanlarıdır ve Temettuat defterlerinde "gayr-ı mezru tarla" , olarak yazılmıştır. Kiraya verilenler ise "icara verilen" ya da "icar ile ektiği" şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca çeşitli nedenlerle ekilip biçilemeyen, ürün vermeyen, boş duran tarla, bağ da "boz bağ, boz ve hâli tarla" şeklinde ayrıca belirtilmiştir.

Ekili tarlalar hem kiraya verilenlere hem de boş bırakılanlara nazaran daha fazladır. Sadece "mezru tarla" adıyla ifade edilen alanlar hububat ekili tarlalardır. Hububat dışında büyük çapta ekim yapılan diğer mahsullere ait tarlalar ayrıca yazılmış, kiraya verilen tarlalar için de ne kadar kira bedeli alınacağı belirtilmiştir. Her şahsın

¹⁰⁷ Songun, a.g.t., s.19.

¹⁰⁸ M. Abdullah Kündeyi, Temettuat Defterlerine Göre Karamık'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.9.

¹⁰⁹ Kendirli, a.g.t., s. 19.

hangi ürünleri ektiği, bu ürünlerden ne kadar mahsul aldığı ve vereceği öşür, defterlerde kayıtlı olmakla birlikte bu kısımdaki rakamların ve ağırlık-bedel dengesinin hesaplanmasıyla mahsul fiyatları elde edilebilmektedir. Mezru tarladan sonra bağ, bahçe ve bostanlara yer verilmiştir. Yine bu veriler sayesinde 19. yüzyılda tarım arazilerinin tasarruf biçimleri konusu da aydınlatılabilir.¹¹⁰

Diğer taraftan sahip olunan gayr-ı menkuller de Temettüat kayıtlarına alınmıştır. Buna rağmen tahrirlerde şahsın oturduğu ev, işlettiği dükkân (Kazâbâd Temettüat Defterlerinde dükkânlar geliriyle birlikte kayıtlıdır), nakit parası, ev eşyaları, vb. sayım dışı tutulmuştur. Hiçbir malı mülkü olmayanlar yazılırken "emlâkı yok", sadece evi olanlar için ise "evinden başka emlâkı yok" ya da "şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu" tabirleri kullanılmıştır. Dükkân, kahvehane, değirmen gibi diğer gayr-ı menkullere sahip olanların, gayr-ı menkullerinin sayıları ve gelirleri senelik olarak kaydedilmiştir. Şahsın sahip olduğu emlâkın hisseli olması halinde kiminle müşterek olduğu da tahrirlerde belirtilmiştir.¹¹¹

Temmetuat defterlerinde kaydı tutulan diğer bir iktisadi kayıta hayvanların kayıtlarıdır. Bu sayede bir köy yahut kasabada hangi hayvanların daha çok beslenip yetiştirildiği ve bu hayvanlardan ne ölçüde kazanç sağlandığının tespitini yapmak mümkün olmaktadır. Genelde her meslek sahibine ait evlerde bulunan koyun, keçi, inek defterlere yazılan hayvanların başında gelmektedir. Hayvanlar; sağmal inek, kısır inek, sağmal camız, sağmal keçi, sağmal koyun vb. şeklinde yazılmıştır. Daha sonra ziraat yapılan mahallerde ahalinin toprağını işleyebilmesi için besledikleri öküz, camız taşımacılıkta kullanılan merkep, beygir, katır, döllü beygir, döllü merkep, binek beygiri ve at defterlere yazılan yük-binek ve koşum hayvanlarından bazılarıdır. Bu hayvanların yetiştirildiği bölgelerin dağılımına baktığımızda hayvan sahiplerinin genelde ziraatla uğraştıklarını, topraklarının diğer hane reislerine göre büyük olduğunu ve hali vakti yerinde olan insanlar olduklarını görmekteyiz. Genel itibariyle hayvanlar ekili-dikili arazilerden sonra yazılmıştır. Eğer hane reisinin arazisi bulunmuyorsa doğal olarak hayvanlar ilk sırada yazılmıştır.

¹¹⁰ Akgündüz- Öztürk, a.g.e., s.31-33.

¹¹¹ Kütükoğlu, a.g.m., s.409-411.

Başlangıçta %3 oranında olan Temettü vergisi 1878 yılında % 4'e çıkarılmıştır. 1864'ten itibaren sanat ve ticarete inhisar kaldırılmış, bu alanda çalışanlara "Ruhsatiye Defteri" verilerek yıllık gelirleri tahmin edilip deftere geçirilmiştir. Temettü vergisi için esnafa verilen tezkirelerde "Ruhsatiye Tezkiresi" denilmiş vergi komisyonlarınca düzenlenerek esnaf kethüdaları vasıtası ile ilgiliye teslim edilmiş ona göre esnaf ödeyeceği vergiyi önceden bilme olanağına kavuşmuştur.¹¹²

Bütün bu yönleri ile Temettuat defterleri; tutulduğu dönemin nüfusu, ahalinin gelir seviyesi, yörede kullanılan isimler ve lakaplar, aile reislerinin meslekleri, yetiştirilen ürünler, yetiştirilen hayvanlar, arazi verimliliği ve toplam ekili-dikili araziler, iktisâdî, sosyal, demografik vs. birçok konu hakkında aydınlatıcı ve ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.¹¹³

2.3. Kazâbâd Temettüat Defterleri

İncelemiş olduğumuz defterler Kazâbâd kazasına ait olup Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Vâridat Temettuat (BOA. ML. VRD. TMT. d.) katalogları içerisinde yer almaktadır. Kazanın temettuat tahriri H. 1261 yılında yapılmıştır. Defterler numaralandırılmıştır. Kazâbâd Kazası'na ait 13879- 13880- 13881- 13882- 13883- 13884- 13885- 13886- 13887- 13889- 13891- 13892- 13893- 13895- 13897- 13898- 13899- 13900- 13901 ve 15031 numaralı olmak üzere 20 adet defter bulunmaktadır. Bazı defterler arasında sıra atlamaları görülmektedir. Numara sırası takip edildiğinde 13888-13890-13894-13896 numaralı defterler yoktur. En son 13901 no'lu defter kayıtlı olup 13901 ile 15031 arasında herhangi bir defter numarası da yer almamaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalarda da benzer problemlere dikkat çeken araştırmacıların ifadesi ile atlamalardaki defterlerin kaybolduğu, okunamaz halde buldukları veya henüz tasnif edilmemiş belgeler içinde bulunabileceği ihtimali olarak gösterilmektedir.¹¹⁴ Yine konuyla ilgili sayım yapan memurların da bu konuda hata

¹¹² Çadırcı, a.g.e., s.341.

¹¹³ Serin, a.g.m., s.728; Öztürk, Temettuat Tahrirleri, s.540; Tahsin Yeşil, 9930 Numaralı Temettuat Defterine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Eğirdir'in Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.16.

¹¹⁴ Ömer Faruk Arslan, Temettuat Defterlerine Göre (1844-1845) Havza'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.10.

yapmış olabilecekleri ihtimali de düşünülebilir.(Defterlerde hem yazım hem de sayım işlemlerindeki hataları göz önünde bulundurursak).

Hane sayısı fazla olan büyük köylere tek bir defter ayrılmış olup bunlar: Emir Said, Bazar, Yeniköy, Erkilet, Varaz, Kad, Necip, Yukarı Dimorta'dır. Diğerlerinde ise iki, üç, dört bazen beş köy bir deftere birlikte yazılmıştır. 13897 numaralı (Söngüt, Çerçi, Sırçalı, Biskeni, Vavrı) defter örneğinde görüldüğü gibi. Kazâbâd Temettüat defterleri çift sütun olarak düzenlenmiştir. Yani toplam 20 adet defterde 41 adet köyün temettüat verileri kaydedilmiştir. Defterler toplam 572 sayfadan oluşmaktadır.

Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı köylerde önce müslüman hane sahipleri verilmiş sonra da gayrimüslimlerin yaşadığı hane sayısı ve gelirleri ayrıca verilmiş ve "*reayâdan*" kelimesi kullanılmıştır. Defterlerin sonunda eğer var ise köyde arazisi, emlakı olanlar ve köy dışında oturanlar, "*yabancıyân*" adıyla hane numarası gösterilmeksizin isim, meslek ve sahip oldukları mülk, hayvanat ve temettüatlarıyla birlikte verilmiştir. Aşağıda Kazâbâd Temettüat defterlerinin numaraları ve ait oldukları köyler yer almaktadır.

Tablo 2. 1. Kazâbâd Köyleri ve Defter Kayıt Numaraları

Sıra No	Defter No	Sayfa Adedi	Köy Adı
1	13879	5	Kisre, Armut
2	13880	27	Eski, Bozatalan, Ovacık, Aşağı Dimorta, (Bahçe Mahallesi)
3	13881	15	Beyobası, Tatar Çiftliği
4	13882	43	Aşağı Dimorta, (Bahçe)
5	13883	43	Erkilet
6	13884	15	Kürtler, Vazanya, Taşlıöyük, Çay
7	13885	35	Kad
8	13886	15	Monamak, Keşlik
9	13887	11	Varaz
10	13889	23	Endiz-i Kebir, Endiz-i Sâgir
11	13891	29	Gürcü, Çeyrek
12	13892	23	Necip
13	13893	27	İbibse, Yenicek, Taşlıçiftlik, Kagay
14	13895	21	Ahur, Kalecik, Bayındır
15	13897	19	Söngüt, Çerçi, Sırçalı, Biskeni, Vavrı
16	13898	48	Yukarı Dimorta

17	13899	23	Yeniköy
18	13900	64	Farnı, Dere
19	13901	53	Bazar
20	15031	33	Emir Said

Tabloda görüldüğü gibi 20 adet defterin sıra numaraları arasında atlamalar söz konusudur. Defterler bazen tek bir köye ait olup bazen de dört beş köy birlikte değerlendirilmiştir. Sayımda coğrafi yakınlık gözetilmemiştir. Aşağı Dimorta, Yukarı Dimorta ve Bahçe mahallesi birbirine yakın yerleşmeler olduğu halde ayrı sıra numaralı defterlerde kayıtlıdır. Yine Bazar köyüne kadar numaralar birbirine yakın rakamlardan oluşurken Emir Said'de tamamen farklı uzak bir rakamsal değer karşımıza çıkmaktadır. Defterlere verilen sıra numaralarının nasıl, ne şekilde verildiği konusunda tüm temettüatlar incelendikten sonra gerçek bir değerlendirme yapılabilir diye düşünüyoruz.

Defterlerin başında temettüatın ait olduğu köy ismi verilmiştir. Köyün adı ile birlikte bağlı olduğu kaza ve sancak ismi de beraberinde yazılmıştır. "*Sivas sancağında kâin Kazâbâd kazasına tâbi*" şeklinde giriş yapılmıştır. Bazı köylerde girişte "*ahali-i İslâmın*" şeklinde bilgi notu düşülmüş, köyde gayrimüslim bulunmadığı belirtilmiştir. Örneğin "*Sivas Sancağı'nda kâin Kazâbâd Kazasına tâbi Erkilet Köyü ahali-i İslâmın*" gibi. Bazar, Erkilet ve Emir Said köyleri bu şekildedir. Defterlerde haneye ait bilgiler; hane numaraları, hane reislerinin isimleri, mal varlıkları ve temettüat gelirleri olmak üzere bir plan ve şablon dâhilinde kaydedilmiştir. Hane numarası sağ üst köşede belirtilmiştir. Onun altında hane reisinin ismi; "*Karye-i mezbûrda sâkin İmamoğlu Mustafa, Karye-i mezkûrda mütemekkin Hacı Memiş'in, Köy sakinlerinden Sığırcıoğlu Mehmed'in*", vb. gibi sıfat ve lakaplarıyla yazılmıştır. Yabancıyanın ise sadece adları hane numaraları verilmeksizin "*Berberbaşı Ohan, Kel Agop*" şeklinde kayıtlıdır.

Şahsın arazisi; mezru tarla, gayri mezru tarla, bağ, bahçe, bostan, cehrilik, duhan, sebze ve meyve olarak dönümleriyle birlikte yazıldıktan sonra alt alta 1844 gerçek geliri ile 1845 tahmini geliri hesaplanarak toplama işlemleri yapılmıştır. Kiraya verilen ve icar ile ekilen tarlalar ile ortaklaşa ekilen tarlaların gelirleri de "*şerikinden hissesi*" denilerek kaydedilmiştir. Verilere göre tüm köylerde genel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir. Hane reislerinden hiç malı-mülkü ya da hiçbir şekilde geliri olmayanların durumu, "*şunun bunun ianesi ile geçinmekte olduğu*" şeklinde not

düşülerek deftere işlenmiştir. Arazisi olmayanların ya da az toprağı olanların ek kazanç olarak büyük toprak sahibi olan ve ürünü işletmeye tek başlarına gücü yetmeyenlerin yanında sürekli olarak hizmetkârlık ya da ürün hasatı veya ihtiyaç duyulan zamanlarda ırgadlık ve amelelik yaparak çalışmış oldukları anlaşılmaktadır.

Hane numaralarından önce "*sene-i sabıkada vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu*", "*aşar rusûmu olarak sene-i sabıkada verdiği*" şeklinde deftere dikey olarak "*vergi-yi mahsûsa*" ve "*öşür vergisi*" geliri hakkında kayıt düşülmüştür. Hayvanı bulunan (küçükbaş) hanelerde adet-i ağnam vergisi de mevcuttur. "*Sene-i sâbika*" geçmiş yıl demek olup, M. 1844 senesine ait vergi kayıtlarıdır. Hane numarası ile birlikte isimler yazılıdır. İsimler baba adı, mesleğı, fiziki özellikleri, sosyal durumu vs. nitelikleri ile beraber verilirken isimlerin altına şahsın sahip olduğu tüm mal varlıkları ayrıntılı şekilde ve geliriyle beraber kaydedilmiştir. En sona da "*bir senede temettüâtı*" şeklinde yazılarak toplam geliri belirtilmiştir. Köydeki haneler bitirildiğinde "*icmâli temettüâtı, yekûn temettüâtı, mecmûu temettüâtı*" şeklinde köyün toplam geliri verilmiştir. Yalnız bazı yerlerde toplama işlemlerinin yanlış hesaplandığı görülmektedir.

Defterlerdeki yazı türlerinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu durumdan köylerde sayım yapan memurların farklı olduğunu anlıyoruz. Hane sayısı 20'yi geçmeyen köylerin sonunda tek mühür ile defter kapatılırken hane sayısı fazla olan köylerde 2 ya da 3 mühürle defter bitirilmiştir. (Aşağı Dimorta 3, Bazar 3, Erkilet 2, Kad 1) Bu mühürlerin muhtar-ı evvel, muhtar-ı sâni ve imama ait olduğu görülmektedir.

Türk Dil Kurumu'nda "yabancı" kelimesi için "Başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi" denilmektedir.¹¹⁵ Köy dışında oturan fakat köyde arazisi, bağı, mal varlığı olanlar "*yabancıyân*" olarak gösterilmiş olup hane numarası verilmeksizin yaşamakta oldukları yer ismi, kişilerin isimleri, meslekleri ve sahip oldukları mal varlıklarıyla toplam temettüâtları zikredilmiştir. Bazı köylerde hiç yabancıyân bulunmazken bazılarında köyün kendi nüfusundan daha fazla dışarıda oturan yabancıyânın bulunması köyden göçlerin yaşandığına kanıt olabilir.

¹¹⁵ www.tdk.gov.tr.

Kazâbâd Temettüat defterlerinde ise köyde oturmayan, köy halkından olmayıp köy dışında oturan, yalnız mal ve mülk ortaklığı olan ya da buradan göçüp gidenler için bu tâbir kullanılmıştır. "Yabancıyân" kelimesi Müslüman ve gayrimüslim ayrımı olmaksızın her iki gruba da ait olan teb'ayı ifade etmiştir. Farklı bir ülkeye mensup, gayrimüslim ya da avrupalı, ecnebi anlamında kullanılmamıştır. Yunus Özger'in "Tanzimat Öncesi Erzurum Şehrinin Demografik Yapısı" adlı çalışmada "yabancıyân" kavramı Müslüman ve gayrimüslim her iki teb'ayı da işaret etmektedir. Yine M.Mahfuz Söylemez'in "Ankara Vilayet Salnâmelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum" çalışmasında da Çorum'da bulunan "yabancıyân" mahallesi hakkında bilgi verilirken,"yabancıyân" için dışardan sürgün gelen Müslüman ve gayrimüslim şahısların birlikte kastedildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁶

Köyde bulunan gayrimüslimlerin hane numaraları 1'den başlatılarak müslüman hane sahiplerinden ayrı yazılmış ve "*reayanın temettuâtı*" denilerek ayrıca belirtilmiştir. Yabancıyânın temettuâtı denilen tüm köylerde yabancıların gelirleri ayrı gösterilirken sadece Emir Said köyünde 200 kuruşluk bir değer temettuât toplamının içerisinde yer almıştır. Bazı köylerde ise yabancıyân yoktur. Aşağı Dimorta, Bahçe Mahallesi, Söngüt, Sırçalı, Biskeni, Armus, Eski, Ovacık, Kürtler, Vazanya, Taşlıöyük, Monamak, Keşlik, Yenicek, Kagay, Ahur, Kalecik, Bayındır, Tavıkçı ve Yeniköy köyleri buna örnektir.

Vakıflar ve gelirleri de kayıtlardaki bilgiler arasında yer almaktadır. Yalnız Müslüman ve gayrimüslimlere ait olanlar ayrı yazılmıştır. Vakfa ait tüm gelirler kaydedilmiştir. Sadece büyük köylerde rastladığımız kahvehane, duhan dükkânı, etmekçi dükkânı, nalbant dükkânı gibi dükkânlarda gelirleriyle birlikte kaydedilmiştir.

Hayvan türleri, cinsleri adetleri ve gelirleriyle birlikte arazilerden sonra kayıtlıdır. Hane reislerinin sahip oldukları arı kovanları ile su değirmenlerinin adet ve gelirleri yazılmıştır. Tüm bu gayrimenkul ve diğer malların altına hane reisinin yıllık

¹¹⁶Yunus Özger, Tanzimat Öncesi Erzurum Şehrinin Demografik Yapısı 1251/ 1835 Tarihli Nüfus Yoklama Defterine Göre Erzurum: A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, 2006, s. 247- M.Mahfuz Söylemez, Ankara Vilâyet Sâlnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum, Ankara: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.6, S:12, 2007, s. 28- 30.

kazancı yazılırken, eğer başka bir işten geliri mevcutsa bu da kaydedilerek, bu gelirin nereden elde edildiği "odunculduğundan, bir re's bargir ile kiracılık, değirmenciliğinden" şeklinde belirtilmiştir.

Tanzimât reformları ile birlikte idari taksimat olarak klasik dönemden beri uygulanmakta olan eyalet sistemi bırakılmış ve onun yerine kapsamı daraltılan vilayet sistemine geçilmiştir. Vilayet çatısının altında liva bulunur ve onun da alt birimi kazadır. Kazaların alt birimi olarak köyler gelmektedir. Kazâbâd Temettüat defterlerinin ilk sayfasında hangi sancak, kaza ve köye ait olduğunu ifade eden bir bölüm bulunmaktadır. "*Sivas Sancağı'nda kâin Kazâbâd Kazası*", "*Sivas Sancağı'nda Kazâbâd Kazası*", "*Sivas Sancağı Kazâbâd Kazası kurrallarından Bazar Karyesi âhali-i İslâm'ın emlâk, arazi ve temettüatlarını mübeyyin defterleridir*" şeklinde giriş yapılmıştır. Bu tarihte Kazâbâd'ı kaza müdürleri ile yönetilen Sivas'a bağlı bir idari birim olarak görmekteyiz. Burada gösterilen yerleşim birimlerini uygun ölçekli bir haritaya aktarmak ve 1845-1846 yılı Kazâbâd kazası haritasını çıkartmak mümkündür. Aşağıda köylerin alfabetik olarak isimleri gösterilmiştir.

Tablo 2. 2. Kazâbâd Temettüat Defterlerinde Geçen Köylerin İsimleri

Sıra	Köy	Hane Sayısı
1	Ahur	15
2	Armus	1
3	Bayındır	2
4	Bazar	119
5	Beyobası	19
6	Biskeni	10
7	Bozatalan	20
8	Çay	9
9	Çerçi	5
10	Çeyrek	6
11	Vazanya	11
12	Dere	63
13	Dimorta (Aşağı)	122
14	Dimorta (Yukarı)	128
15	Endiz-i Kebir	27
16	Endiz-i Sagîr	17
17	Emir Said	67
18	Erkilet	112
19	Eski	10
20	Farnı	64

21	Gürcü	43
22	İbibse	10
23	Kad	64
24	Kagay	8
25	Kalecik	20
26	Keşlik	14
27	Kisre	5
28	Kürtler	7
29	Monamak	17
30	Necip	49
31	Ovacık	9
32	Sırçalı	1
33	Söngüt	15
34	Taşlıçiftlik	5
35	Taşlıyük	7
36	Tatarçiftliği	14
37	Tavıççı	6
38	Varaz	17
39	Vavrı	13
40	Yenicek	22
41	Yeniköy	46
		Toplam 1219 hane

Kazâbâd'a ait olan temettüât defterlerine göre bölgede 41 tane köy sayısı tespit edilmiştir. Yani, 1844-45 tarihinde Kazâbâd 41 köye sahip kaza statüsünde bir yönetim birimidir. Bu köylerden en büyükleri Yukarı Dimorta(128 hane), Aşağı Dimorta(122 hane), Bazar(119 hane), Erkilet(112 hane)'dir. En küçükleri ise Bayındır(2 hane), Sırçalı(1 hane), ve Armus(1 hane),'dir. Dimorta, Aşağı (71 Hane) ve Bahçe mahalleleri (51 Hane) ile ayrı ayrı yazılmıştır. Diğer köylerde mahalle ismi yoktur. Yukarı Dimorta'nın giriş bölümünde yine "*Yukarı Dimorta mahalle-i tâbi Kazâbâd*", "*Dimorta mahalle- i yukarı*" şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi Temettüat sayımlarının yapıldığı tarihte Sivas Vilayetine bağlı Kazâbâd kazasının 41 adet köye ve 1219 haneye sahip bir yönetim birimi olarak görmekteyiz.

Çalışmamızda 19. yüzyılda Kazâbâd'ın köyleri belirlenmiştir. 14., 15. ve 16. yüzyıllarda da Kazâbâd'a bağlı köyler aşağıda belirtilen çalışmalardan tesbit edilmiştir. Ahmet Şimşirgil'in "XIV. ve XV. yüzyıllarda Tokat Cami ve Mescitleri" çalışmasında Tokat'ta bulunan Rüstem Çelebi Camii, Takyeciler Camii, Hamza Bey Mescidi ve Ahi Muhyeddin mescidlerine ait vakfiyelerdeki kayıtlarda "*Kal'acık, Kagay, Biskincik,*

Bired, Zagar, Kuştemur" köylerinin Kazâbâd nâhiyesine bağlı köyler arasında gösterildiği görülmektedir.¹¹⁷ Yine aynı yazarın "XVI. Yüzyılda Tokat Medreseleri" adlı çalışmasında Medrese vakıfları arasında Kazâbâd nahiyesine bağlı köylerin isimlerine rastlamaktayız. Bunlar; *Biskeni, Çiftlik, Kadı Ömer, Keşlik, Vazanya, Armus, Çerçi, Endizler, Bey Obası, Kürtler, Yenice, Çeri Obası, Bayındır, Gürcü, Zagar*.¹¹⁸ Burada, Bisgincik, Bired, Zagar, Çiftlik, Kadı Ömer, Yenice, Çeri Obası 19. yüzyılda Kazâbâd köyleri arasında yoktur. Aşağıda köylerin 1831,1844-45, 1928 ve günümüzde tesbit edilebilen isimleri yer almaktadır.

Tablo 2. 3. Kazâbâd Köyleri; (1831,1845-46, 1928) ve Günümüzdeki İsimleri)

1831 tarihli Kazâbâd'a bağlı Köy adları ¹¹⁹	1844-45 Tarihli Temettüât Defterleri'nde geçen Köy Adları ¹²⁰	1928'e ait olan kayıtlarda geçen Köy Adları ¹²¹	Günümüzdeki isimleri
Ahur	Ahur	Ahur	Dökmetepe ¹²²
	Armus	Armus	Doğançalı ¹²³
Pazar	Bazar	Pazar	Pazar
Bayındır	Bayındır		
Biskani	Biskeni	Biskeni	Dereyaka ¹²⁴
Bozatalanı	Bozatalan	Pozatalan	Bozatalan
Beğobası	Bey obası	Bey obası ¹²⁵	Beyobası
Çay/koruk	Çay	Horuk ¹²⁶	Çayıraltı
Çerçi	Çerçi	Çerçi	Çerçi
Çeyrek	Çeyrek	Çeyrek	Çeyrek
Dere	Dere	Dereköy	Dereköy
Dimorta	Dimorta(Aşağı)	Dimorta	Gölyanı ¹²⁷
Dimorta	Dimorta (Yukarı)	Dimorta	Üzümören ¹²⁸
İlbis	İbibse	İbise	Bağbaşı ¹²⁹
Eski	Eski	Eski ¹³⁰	
Erkilet	Erkilet	Erkilet	Erkilet
Andız- (Müslim)	Endiz-i kebir	Büyük Endiz	Büyükbağlar ¹³¹

¹¹⁷ Ahmet Şimşirgil, XIV-XVI Yüzyıllarda Tokat Cami ve Mescitleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt:XVIII., S:1,2003, s.94-97.

¹¹⁸ Ahmet Şimşirgil, XVI. Yüzyılda Tokat Medreseleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, C.7, 1992, s.229-240.

¹¹⁹ İncebay-Ulu, a.g.e., s. 54-55.

¹²⁰ Kazâbâd Temettüât Defterleri.

¹²¹ Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul: Türkiye Hükümeti Dâhiliye Vekâleti, Hilal Matbaası, 1928, s.505-506.

¹²² Dökmetepe'nin eski adı Ahur olup bu adın Ermenice Axor kelimesinden değişerek Ahur ve Ahır şekline dönüştüğü söylenmektedir.(Nişanyan, Adını Unutan Ülke, Türkiye'de Adı Değiştirilen Yerler Sözlüğü, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 301.)

¹²³ Nişanyan, a.g.e., s. 300.

¹²⁴ Dereyaka'nın eski adı Bisgincik'tir. (Nişanyan, a.g.e.,s.297.)

¹²⁵ Bey Obası'nın eski ismi Kazâbâd nahiyesine bağlı Aybaba, İyibaba köyü olarak geçmektedir.(Ahmet Şimşirgil,a.g.e., s.235-236.)

¹²⁶ Nişanyan, a.g.e., s. 301

¹²⁷ Günümüzde Pazar İlçesinin Üzümören beldesininin Gölyanı mahallesidir.(Nişanyan, a.g.e., s. 300.)

¹²⁸ İncebay-Ulu, a.g.e., s. 39-41.

¹²⁹ "Bağbaşı köyünün eski adı İbibse'dir" denilmektedir.(Nişanyan, a.g.e.,s.296.)

¹³⁰ Tahir Sezen, a.g.e., s.175.

Andız- (Zimmî)	Endiz-i Sagîr	Küçük Endiz	Küçükbağlar ¹³²
	Emir Said	Emir Sayid	Emir Seyit ¹³³
Fatnı	Farnı	Farnı	Bağlarbaşı ¹³⁴
Gürcü	Gürcü	Gürcü	Yazıbağı(Güryıldız) ¹³⁵
Kad	Kad	Kad	Kat
Keşlik	Keşlik	Keşlik	Keşlik
Kisre	Kisre		
Kalecik	Kalecik	Kalecik	
Kagay	Kagay	Kagay	Çamaltı ¹³⁶
Kürtler	Kürtler	Kürtler	
Monamak	Monamak	Monamak	Ocaklı ¹³⁷
	Necip	Necip	Necip
Söngüt	Söngüt	Söngüt	Söngüt
Sırçalı	Sırçalı	Sırçalı	Sırçalı
Taşçiftlik	Taşçiftlik	Daşlı çiftlik	Taşlı Çiftlik
Çiftlik/Tatar	Tatarçiftliği	Tatar Çiftliği	Tatarköy !(Menteşe)!
Taşlıyük	Taşlıyük	Taşlıhöyük	Taşlıhöyük
Tavukçu	Tavukçu		
Ovacık	Ovacık	Ovacık	Ovacık
Veraz	Varaz	Varazlar	Ulaş ¹³⁸
Vavru	Vavru		Kemalpaşa ¹³⁹
	Vazanya ¹⁴⁰	Vazanya	Ayranpınar
Yeniköy	Yeniköy	Yeniköy	Yeniköy
Karaulu			
Geldikan			
Çat			
Bireb-i Atik		Bireb-i Atik	
Bireb-i Cedid		Bireb-i Cedid	
Gececibaba			
Çördükçü		Çördüğün	
Halilalanı		Halilalanı	
Göğünlü		Pazar'a Bağlı Diğer	
Elekçyan-ı der Kaza		Köyler	
		Zamayır	
		Abayıl	
		Karaevli	
		Kırımgeri	
		Kale Deresi	

¹³¹ Eski adı Endiz olan Büyükbağlar, günümüzde Tokat merkeze bağlı köyler arasındadır.(Nişanyan, a.g.e.,s. 296.)

¹³² Endiz-i Sagîr, Küçükbağlar olarak merkeze bağlı köyler arasında geçmektedir.(Nişanyan, a.g.e.,s.297.)

¹³³ Emir Said, Emir Seyit olarak merkeze bağlı köyler arasında geçmektedir.(Nişanyan, a.g.e.,s.297.) Kazâbâd defterlerinde Emir Said için "*Zile Yörükânına merbut*" kaydı geçmektedir.(15031 numaralı defter)

¹³⁴ Nişanyan,a.g.e., s. 300.

¹³⁵ Nişanyan, a.g.e.,s. 297.

¹³⁶ Çamaltı köyünün eski adı Gegay'dır denilmektedir. (Nişanyan, a.g.e., s. 296.) Köyün eski adının Kagay olduğunu kaydetmiştir. (Şimşirgil, a.g.e, s. 94.)

¹³⁷ Munamak kelimesi Yunanca "Monomaxos" akıncı demektir." Monomakhos esasen teke tek savaşan muharip, gladyatör demek iken Bizans ordusunda bağımsız süvari birliği kumandanları için kullanılmıştır. Günümüzdeki adı Ocaklı olan köy Pazar ilçesine bağlıdır. (Nişanyan, a.g.e., s. 300.)

¹³⁸ Ulaş köyünün eski adı Varaz olup Ermenice'de yabandomuzu demektir.(Nişanyan, a.g.e.,s. 297.)

¹³⁹ Nişanyan, a.g.e. , s. 297.

¹⁴⁰ Ayranpınar; Vazanya, Dazimon. Antik çağda Dazimonites (Kazova ve Turhal) bölgesinin merkezi olan önemli bir yerleşimdir. 838' de Afşin komutasındaki Abbasi Ordusu burada Bizans İmparatoru Theophilos'u yenmiştir.(Nişanyan, a.g.e., s. 30.)

		Güzel Dere	
		Kömeç	
		Gül Pınarı	
		Monamak Muhaciri	
		Manastır	
		Menteşe	
		Sarı Çiçek	
		Sarı Tarla	
		Dereköy	
		Daşlık	
		Ortaköy	
		Çarıksız	
		Çaylı Dere	
		Alan	
		Çay köy	
		Asarcık	
		Arzu pınarı	
		Üç kuzen	

1831 Yılında Kazâbâd'a bağlı 41 adet köy ismi ve Cumhuriyet devrinde 1928'de Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdürlüğünün yayınladığı "*Köylerimiz*" adlı eserde Tokat il merkezine ve Pazar, Turhal ilçelerine bağlı köy isimleri yukarıda gösterilmiştir. Temettüât defterlerinde geçen köy isimleri ile bu köyler karşılaştırılmıştır. 1831 yılına ait olan 45 adet köy ismi gösterilmektedir. Köy isimleri çok az harf farklılıkları ile genellikle birbirine benzerdir. Yalnız Karaulu, Geldikan, Çat, Bireb-i Atık, Bireb-i Cedit, Gececi Baba, Çördükçü, Halilalanı, Göğünlü, Elekçiyan-ı Der Kaza köyleri 1831 kayıtlarında yer alan 1845'de tesbit edilmeyen köylerdir. Emir Said, Necip, Armus ve Vazanya köyleri de 1831 kayıtlarında mevcut değildir. Yine Endiz-i Kebir köyü 1845'de cizye ödeyen hane sahipleri ile Müslüman hane sahipleri aynı köyde birlikte oturur gösterilirken, 1831'de Andız(müslim), Andız(zimmî)¹⁴¹ olarak kayıtlı gösterilmektedir¹⁴²

Sivas Vilayet Salnâmesine göre 1870 tarihinde Sivas vilayetine bağlı Tokat kazasının Kazâbâd nahiyesinin köy/mahalle sayısı 54 olarak gösterilmektedir.¹⁴³ Buna göre 1845'de 41 olan köy sayısı 1870'de 54'e yükselmiştir.

¹⁴¹ Müslüman ahid ve emanına girmiş yahud başka bir ifade ile İslam hükümetinin usulü dairesinde tabiiyetini kabul etmiş olan gayrimüslimlerinde kullanılır bir tâbirdir.(Pakalın, a.g.s. s. 665.) Devellioğlu, a.g.s., s.1429. Mustafa Fayda, Zimmî, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt,44,s.428.

¹⁴² İncebay-Ulu, a.g.e., s. 21-23.

¹⁴³ Ali Açıklık, Tanzimat Döneminde Tokat, s.258.

1928 kayıtlarında Kazâbâd köylerinden "*Vavrı, Biskeni, Yenice*" merkeze bağlı; "*Erkilet, Armus, İbibse, Eski, Emir Seyit, Ahır, Ovacık, Bey Obası, Büyük Endiz, Pazar, Bozatalan, Tatarçiftliği, Çay (Horuk), Çeyrek, Çerçi, Söngüt, Dereköy, Dimorta, Taşlıçiftlik, Sırçalı, Yeniköy, Varazlar, Necip, Monamak, Küçük Endiz, Taşlıhöyük, Gürcü, Keşlik, Kalecik, Kad, Kagay, Farnı, Kürtler, Vazanya*", Pazar'a bağlı köyler arasındadır.

1944 tarihli Resmi Gazete'de Dâhiliye Vekâleti'nin yeniden kurulan 16 kazanın sınır değişikliği ile ilgili yayınladığı kararnameye göre; Kazâbâd köylerinden *Vazanya, Yeniköy, Taşlıhöyük, "Turhal" ilçesine; Eski, Bozatalan, Sırçalı, Emir Seyit, Kagay, İbibse, Söngüt, Varaz, Çerçi Tokat "merkez" ilçeye; Armus, Ovacık, Munamak, Tatar/Menteşe, Keşlik, Farnı, Erkilet, Dimorta, Pazar(N.M.), Büyük Endiz, Küçük Endiz, Çay (Horuh mezraasıdır denilmektedir), Ahır, Gürcü, Kad, Necip "Dökmetepe" 'ye bağlanmıştır.*¹⁴⁴

Köylerin farklı zamanlarda farklı idari statülerinin olması; devletin siyasi politikası gereği ülke coğrafyasında dönem dönem uyguladığı yönetim birimlerine ayırma faktörüyle ilgilidir. Bu arada göçler, doğal afetler, savaşlar v.b hususların da bu durumda etkili olduğu söylenebilir. Günümüzde ise bu köylerin isimleri önceki adlarıyla paralellik göstermektedir. Görüldüğü gibi Kazâbâd köyleri 1831'de sadece dört köy (Necip, Emirseyit, Vazanya, Armus) hariç diğerleri 1844-45 tarihlerindeki köy isimleriyle benzerlik göstermektedir. 1928'de ise dört köyün adı (Bayındır, Kisre, Vavrı, Tavıkcı) tesbit edilememiş olup diğerleri benzer isimlerle kayıtlıdır.

Günümüzdeki isimlere baktığımızda ise toplam 17 köyün adının değiştirildiği görülmektedir. (Bayındır, Kisre, Kürtler ve Tavıkcı köyleri hakkında ise bilgi elde edilememiştir). Yine günümüzde köyler Merkeze, Pazar ve Turhal, Zile ilçelerine bağlı olarak bulunmaktadırlar. (*Zile: Yeniköy. Pazar: Ovacık, Tatarköy, Ocaklı, Bağlarbaşı, Erkilet, Üzümlören, Gölyanı, Dereköy, Beyobası, Bazar, Dökmetepe. Merkez: Kemalpaşa, Ulaş, Taşlıçiftlik, Sırçalı, Söngüt, Çamaltı, Sırçalı, Emir Said, Küçükbağlar, Büyükbağlar, Bağbaşı, Bozatalan, Dereyaka. Turhal: Taşlıhöyük, Necip, Keşlik, Kad,*

¹⁴⁴TC. Resmi Gazete, Başvekâlet ve Neşriyat Müdevvenat Umum Müdürlüğü, S:5800, 5 Eylül 1944, s. 7583.

Yazıbaşı, Akçatarla, Çayıraltı, Doğançalı). Kazâbâd köyleri günümüzde daha çok merkeze bağlı bulunmaktadır.

BÖLÜM 3: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBÂD KAZASINDA SOSYAL YAPI

3.1. Kazâbâd Kazası'nda Nüfus Yapısı

3.1.1 Kazâbâd Kazasında Müslim ve Gayrimüslim(Reaya)ler

Sosyal yapının içerisinde nüfus önemli bir konudur. Osmanlı Devleti'nde de zaman zaman nüfusla ilgili çalışmalar yapılmıştır. 1831'den önceki Osmanlı Devleti'nde nüfusla ilgili bilgilere 15,16 ve 17. yüzyıl tapu tahrir defterlerinden ulaşılmaktadır. Yalnız 17. ve 18. yüzyıl kayıtlarında eksiklikler bulunmaktadır. Osmanlı ülkesindeki nüfusun sayı ve kalitesi hakkında en önemli bilgileri, ülkenin iktisadi ve mali olanaklarını tespit amacıyla yapılan tapu, avarız ve temettuat tahrirlerinden edinmekteyiz. Tanzimât ile birlikte nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleriyle ilgili daha gerçekçi bilgilere ulaşmak için daha modern bir yöntem benimsenmiştir.

Defterlerde "*hane*" olarak kayıtlı olan bir ailenin kaç kişiden oluştuğu konusunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Araştırmacıların bir kısmı gerçek bir hanenin 5 kişiden oluştuğunu, bir kısmı ise 6 hatta 7 kişiden oluştuğunu kabul ederek hesaplamalarını buna göre yapmışlardır. Kazâbâd kazası köylerine ait H. 1260-1261 (M.1844-1845) tarihli toplam 20 adet temettuat defterindeki 41 köyün hane¹⁴⁵ sayısı 1219 hane olup yaklaşık olarak da tahminî nüfusun 6095 olduğunu söyleyebiliriz. Ömer Lütfi Barkan'ın hesaplamasıyla her hane yaklaşık olarak 5 kişi farz edilirse toplam nüfus 6095'dir diyebiliriz.¹⁴⁶ Aşağıda köylerin hane sayıları ve tahmini nüfus miktarları verilmiştir.

¹⁴⁵ Hane kelimesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus defterleri veya Tapu Tahrir Defterleri üzerinde çalışanlar için, mahiyeti henüz tam bir açıklıkla çözümlenmemiş, kaç nüfusluk bir topluluğu ifade ettiği halen tartışılmakta olan bir deyimdir. Tahrir Defterlerindeki verilere dayanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyıldak özellikle 1520-34 yılları arasındaki, bir kısım büyük şehirlerin nüfusunu hesaplayan Ömer Lütfi Barkan'ın "hane" karşılığı olarak kabul ettiği 5 katsayısı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiş görünmektedir denilmektedir.(Nejat Göyünç, Hane Deyimi Hakkında, İstanbul: İÜEF. Tarih Dergisi, Sayı.32, 1979, s.331.)

¹⁴⁶ Ömer Lütfi Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, C.10, 1953, s.12.

Tablo 3. 1. Köylerin Hane Sayısı ve Tahminî Nüfus Miktarları

Sıra No	Köy Adı	Hane Sayısı	Tahminî Nüfus
1	Yukarı Dimorta	128	640
2	Aşağı Dimorta	122	610
3	Bazar	119	595
4	Erkilet	112	560
5	Emir Said	67	335
6	Kad	64	320
7	Farmı	64	320
8	Dere	63	315
9	Necip	49	245
10	Yeniköy	46	230
11	Gürcü	43	215
12	Endiz-i Kebir	27	135
13	Yenicek	22	110
14	Bozatalan	20	100
15	Kalecik	20	100
16	Beyobası	19	95
17	Endiz-i Sagır	17	85
18	Monamak	17	85
19	Varaz	17	85
20	Ahur	15	75
21	Söngüt	15	75
22	Keşlik	14	70
23	Tatarçiftliği	14	70
24	Vavrı	13	65
25	Vazanya	11	55
26	Eski	10	50
27	İbibse	10	50
28	Biskeni	10	50
29	Ovacık	9	45
30	Çay	9	45
31	Kagay	8	40
32	Taşlıyük	7	35
33	Kürtler	7	35
34	Çeyrek	6	30
35	Tavıkeçi	6	30
36	Kisre	5	25
37	Çerçi	5	25
38	Taşlıçiftlik	5	25
39	Bayındır	2	10
40	Armus	1	5
41	Sırçalı	1	5
Toplam		1219	6095

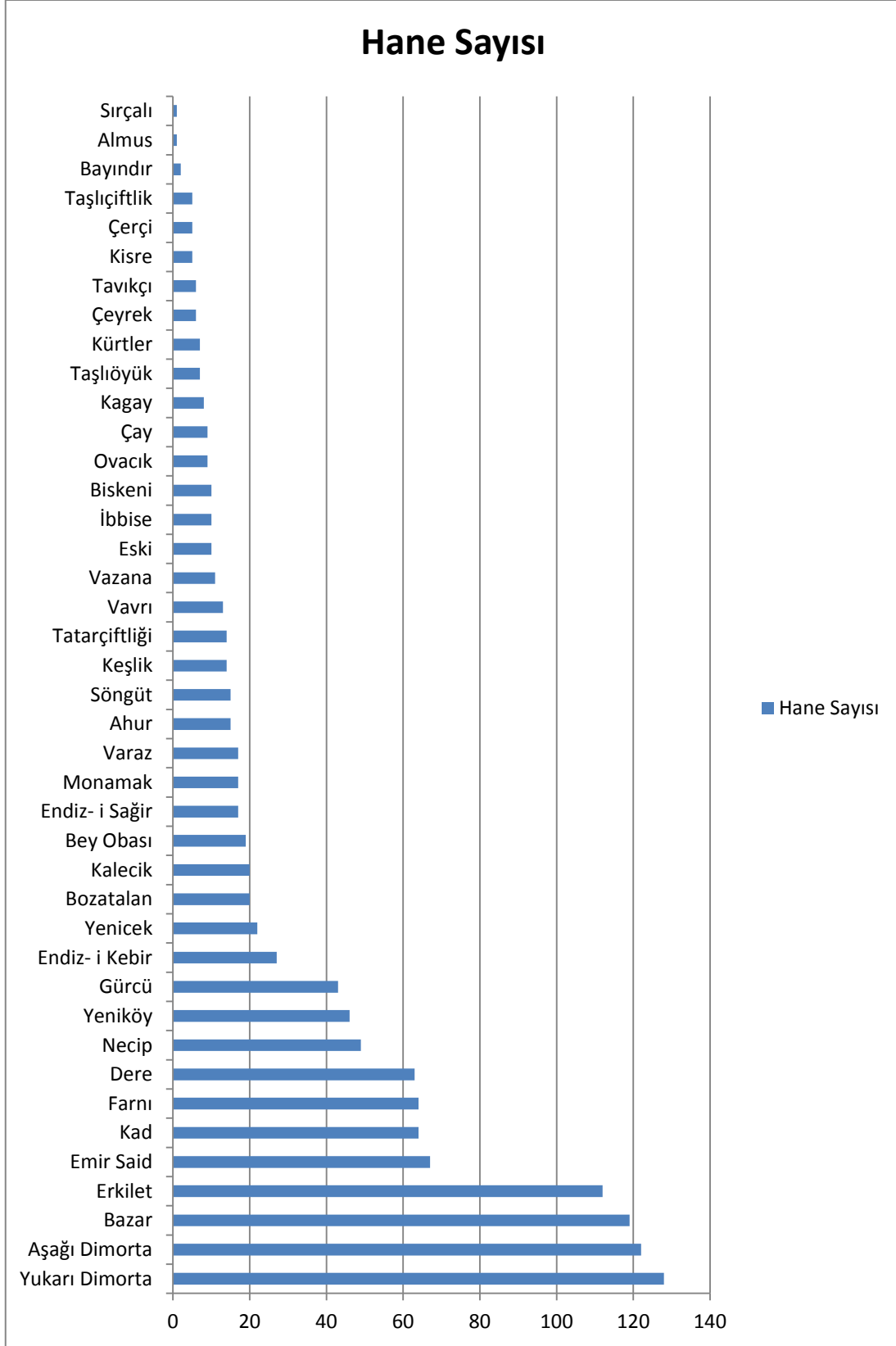
Tabloya göre en büyük köyler Yukarı ve Aşağı Dimorta ile Bazar ve Erkilet'tir. En küçük köyler ise Sırçalı ve Armus'tur. Bu köylerdeki hane sayısı sadece bir adettir. Tek haneye sahip bir yerleşim birimi olmaları hasebiyle bölgeden çeşitli nedenlerle göçlerin yaşanmış olabileceğine kanıt gösterilebilir. Doğal âfetler, sürgünler, toprakların verimsizliği gibi nedenlerle zamanla bazı köylerin dağıldıkları ve halkının da başka yer ve köylere göç ettikleri tahmin edilmektedir. Bununla birlikte bazı köylerin dağılıp kaybolmasına karşın köylerin büyük bir bölümünün günümüze kadar kalıcı birer yerleşim merkezi olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Nitekim XIX. yüzyıl kayıtlarındaki köy yerleşimleri ile günümüzdeki köy yerleşimleri arasında pek büyük bir farklılık yoktur.

Temettüât defterleri, yalnızca hane reislerini içerdiğinden kesin ve net sonuçlar olmasa da demografik çalışmalara büyük katkı sağladığı söylenebilir. Bu çalışmamızda, her vergi hanesinin 5 kişiden mürekkep olduğu görüşünü esas alarak, müslüman ve Gayrimüslim vergi mükelleflerinin sayısını 5 ile çarparak 1844 yılı Kazâbâd kırsal nüfusu tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Kazâbâd temettüât defterlerinde geçen hane sayısı toplam 1219'dur. Tahminî nüfusu da 6095'dir. 1844 yılında Tokat'ta 3927 hane bulunmakta ve tahmini nüfus yaklaşık olarak 18.575 olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁷ Bu Tokat hane sayısının yaklaşık olarak 1/4'ü olarak söyleyebiliriz. Ya da genel nüfusun yaklaşık olarak % 25'ini oluşturduğunu ifade edebiliriz. Yine gayrimüslim hane sayısı 46'dır. Bu da 230 kişiye tekâbüldür. Kazâbâd kazasında 1844-1845 yıllarında köylerde yerleşik halde bulunan nüfusun % 4'ü gayrimüslimdir. Hane sayısı en fazla olan köyler Yukarı ve Aşağı Dimorta ile Bazar ve Erkilet'dir. Hane sayısı en az olan köyler ise tek bir haneye sahip olan Sırçalı ve Armus'tur.

¹⁴⁷ Ali Açık, a.g.m., s.260. Temettüât kayıtlarına göre nüfus tahlili ile ilgili Necati Çavdar, XIX Yüzyıl Ortalarında Tokat'ta Katolik Ermeniler: Demografi- Ekonomi, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ermeni Meselesi Özel Sayısı, C. I, S. 60/ 2014, s. 5-6; Necati Çavdar, Temettüât Kayıtlarına Göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları (1844-45), Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler, C. I, s. 330-332.

Şekil 3. 1. Köylerin Hane Sayısına Göre Büyüklükleri

Tablo 3. 2. Köylerin Hane Sayısının Sayısal Yoğunluğuna Göre Dağılımı

Hane sayısı	Köyler
1- 50	Necip, Yeniköy, Gürcü, Endiz-i Kebir, Yenicek, Bozatalan, Kalecik, Beyobası, Endiz-i Sagır, Monamak, Varaz, Ahur, Söngüt, Keşlik, Tatarçiftliği, Vavrı, Vazanya, Eski, İbibse, Biskeni, Ovacık, Çay, Kagay, Taşlıyök, Kürtler, Çeyrek, Tavıkçı, Kisre, Çerçi, Taşlıçiftlik, Bayındır, Armus, Sırçalı.
50- 100	Emir Said, Kad, Farnı, Dere.
100 ve üzeri	Yukarı Dimorta, Aşağı Dimorta, Bazar, Erkilet.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde görülmektedir ki köylerde nüfusun geneli 0-100 arasında olup, kalabalık değildir. Yine tabloya göre nüfusu en kalabalık köy, Yukarı Dimorta'dır. Aşağı Dimorta, Bazar ve Erkilet onu takip etmektedir. Bu köylere bakıldığında gayrimüslim nüfusun az olduğu görülmektedir. En az nüfus yoğunluğu ise Armus, Sırçalı ile Bayındır köyleridir. Toplam tahminî nüfusun 41 köye bölünmesiyle ortaya çıkan köy başına nüfus 148,65 dir. Yine Müslümanlar ile gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı köyler de vardır. Bunlar hane sayısı 5-22 arasında olup orta derecede nüfuslu yerlerdir. Yabancıyân içerisinde daha fazla gayrimüslim nüfus bulunmakta ve gayrimüslimlerin kent merkezlerini tercih ettikleri görülmektedir.

Nüfus bakımından zayıf olan köylere bakıldığında da; 1-50 arasında haneye sahip 33 köy vardır. 50-100 arası nüfuslu köylerin ise Emir Said, Kad, Farnı ve Dere olduğu görülmektedir. Nüfusu kalabalık köyler de Yukarı Dimorta, Aşağı Dimorta, Bazar ve Erkilet'dir. Köylerin 4-5 haneden daha büyük olacağı düşünüldüğünde, bahsi geçen köylerde gayrimüslim nüfusun da var olabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra temettuat defterlerinin numaralarındaki rakamsal atlamalarda göz önüne alınmalıdır. Buna rağmen yinede köylerin nüfusuyla ilgili gerçeğe yakın bilgiler elde edilebilmektedir. Temettuat defterlerindeki isimler ve ödedikleri vergiler dikkate alınarak köyleri üç gruba ayırabiliriz:

1- Müslümanların yaşadığı köyler. Ahali-i İslâm olarak defteri yazarların bizzat kendilerinin belirttiği, özellikle Bazar, Erkilet ve Emir Said köyleri için "*ahâli-i İslâm*" in temettuatı şeklinde not düşülmüştür.

2- Cizye'ye tâbi gayrimüslim köyler (Ermenice isimlerin fazla olması nedeniyle Ermeni köyleri¹⁴⁸ olarak değerlendirilebilir-Yenicek).

3- Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları köyler (Kad, Varaz, Endiz-i Kebir ve Kisre¹⁴⁹).

Müslüman ve gayrimüslimlerin aynı köyde ise önce müslüman ahalinin hane sayısı ve mal varlıkları verilmiş sonra da "*reayâdan*"¹⁵⁰ kelimesi kullanılarak gayrimüslimlerin hane sayıları ve mal varlıkları yazılmıştır. Kisre ve Yenicek köylerinde reaya denilmemiştir. Reayâ'nın sayısı: 46 haneye dolayısıyla 230 kişilik bir nüfusa tekâbül eder. Buna göre 1844-1845 tarihlerinde Kazâbâd köylerinin toplamında; % 96 müslüman nüfus, % 4 gayrimüslim nüfus bulunmaktadır diyebiliriz. Aşağıda reayanın köylere göre hane düzeyinde dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. 3. Reayâ'nın Köylere Dağılımı

Köy	Hane No	İsim
Kad	Hane 36	Çoban oğlu namı zimmî
	Hane 38	Çoban oğlu Babik zimmî
Kisre	Hane 1	Kara Ahmed oğlu Hasan
	Hane 2	Kurbik oğlu Haçik
	Hane 3	Kiracı oğlu Ovanes
	Hane 4	Kurbik oğlu Eraki
	Hane 5	Katos oğlu Ağya
	Hane 1	Kazzaz oğlu Vartan
	Hane 2	Kazzaz oğlu Mastos
	Hane 3	Arab oğlu Ohannes
	Hane 4	İvaz oğlu Ohan
	Hane 5	İvaz oğlu.....
	Hane 6	Camışçı oğlu Heçador
	Hane 7	Oslak oğlu Esador
	Hane 8	Bağın oğlu Artin
	Hane 9	Bağın oğlu Ovanis
	Hane 10	Oski oğlu Ağya

¹⁴⁸ Tokad'a tâbi Artukâbâd ve Kazâbâd'da mevcûd Ermeni karyelerinin muhafazası zımında denilmektedir. (İbrahim Aykun, 1897 Tokat Ermeni Olayları, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2015, C.1 s.262.)

¹⁴⁹ Kisre köyü toplam 5 hanedir. Sadece bir hanede hane sahibinin ismi Türkçe'dir. Diğer köylerde isimler Ermenice ve cizyeye tâbidirler. Bu tek hanenin Müslüman ya da gayrimüslim olma ihtimali vardır. Biz köyü gayrimüslimlerin çoğunlukta bulunduğu bir köy olarak kabul ettik.

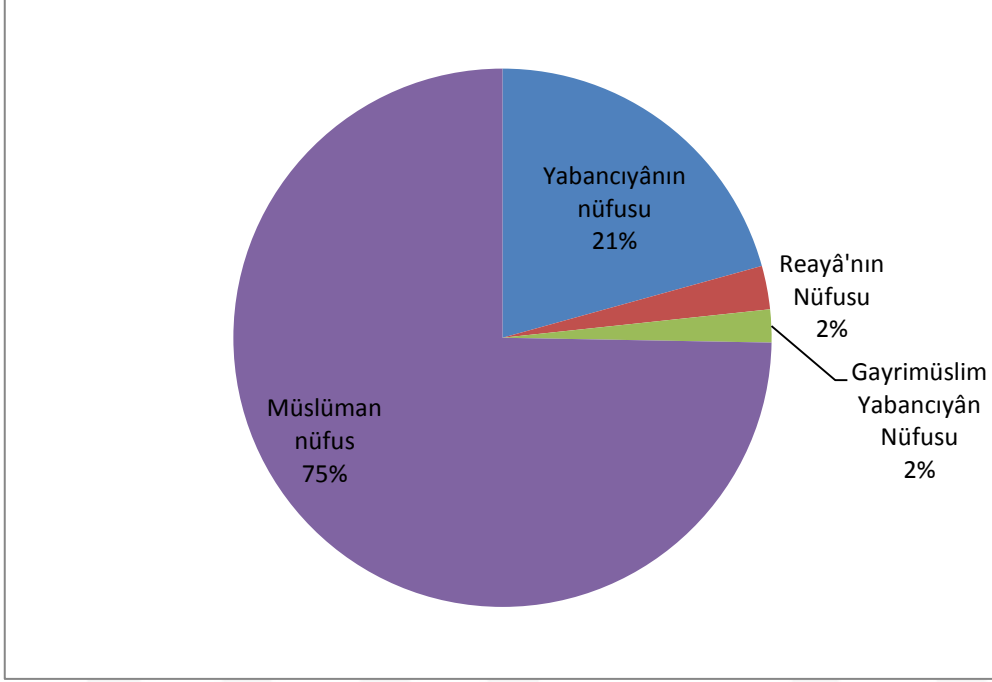
¹⁵⁰ Reaya: Hükümete itaat eden ve vergi veren halk mânâsına gelen raiyyetin cem'idir. Raiyyet yahut raiyye alel itlak tebaa demektir. Osmanlılarda bir zamanlar İslâm olsun olmasın bütün tebaaya reaya, halk arasında reaya denilirken sonraları yalnız gayrimüslimlere hasr ve tahsis edilmiştir.(Pakalın, a.g.s., C.3,s.14.)

Endiz-i Kebir	Hane 11	Altun oğlu Kivork
Varaz	Hane 1	Makar oğlu Dönik
	Hane 2	Genç oğlu Simon
	Hane 3	Erzurumlu oğlu Simon zimmî
	Hane 4	Gözü Büyük oğlu Serkiz zimmî
	Hane 5	Amordin oğlu Serkiz
	Hane 6	Evrız oğlu Oseb zimmî
Yenicek	Hane 1	Kara Çırak oğlu Ovannes
	Hane 2	Varteris oğlu Ağya
	Hane 3	Vartan oğlu Artin
	Hane 4	Ohannes oğlu Simon
	Hane 5	Kaz oğlu Artin
	Hane 6	Zakar oğlu Ağya
	Hane 7	Gökçe oğlu Varteris
	Hane 8	Kel Agop
	Hane 9	Çulha oğlu Artin
	Hane 10	Toros oğlu Kibork
	Hane 11	Zakar oğlu Mizek
	Hane 12	Kazak oğlu Agop
	Hane 13	Ağya oğlu Haçador
	Hane 14	Tonbul oğlu Artin
	Hane 15	Arzuman oğlu Manok
	Hane 16	Ağya oğlu Artin
	Hane 17	Ovak oğlu Ovak
	Hane 18	Artin oğlu Kirkor
	Hane 19	Keşiş oğlu Ağva
	Hane 20	Kazak oğlu Matos
	Hane 21	Kara Solon oğlu Varto
	Hane 22	Çulha oğlu Kirhor
Toplam	46 hane reisi	

Yenicek 22, Varaz'da 6, Endiz-i Kebir'de 11, Kisre'de 5, Kad'da 2 hane olmak üzere toplam 46 hane gayrimüslim nüfusu oluşturur. En fazla gayrimüslim bulunan köyün Yenicek olduğu görülmektedir. Reayâ'nın tümü cizye mükellefi değildir. Köylerin tümünde toplam 34 kişiden cizye alınmaktadır, 12 kişiden ise cizye vergisi alınmamakta müslüman haneler gibi mal ve hayvanları adedi ve değerince vergi ödemektedirler. Reayâ sayısının yabancı gayrimüslim sayısına oranı ise şöyledir: Köylerdeki toplam reayâ (gayrimüslim) 230 kişi; Yabancıyân gayrimüslim ise 155 kişidir. Bölgede gayrimüslim 385 kişiden oluşur diyebiliriz. 1844-1845 yıllarında Kazâbâd kazasının toplam hane sayısı 1219 olup tahmini nüfusu 6095 kişiye tekâbül etmektedir. Köylerdeki reâyâ yani gayrimüslim hane sayısı ise 46 olup tahminî nüfus 230 kişiye eşittir. Köy dışında oturan "yabancıyân" hane sayısı 325, tahminî nüfus 1625 kişi; Köy dışında oturan "gayrimüslim" hane sayısı 31, tahminî nüfusu ise 155'dir. Buna göre toplam nüfusun % 6'sı gayrimüslimdir. Yabancıyânın ise % 9'u gayrimüslimdir. Toplam

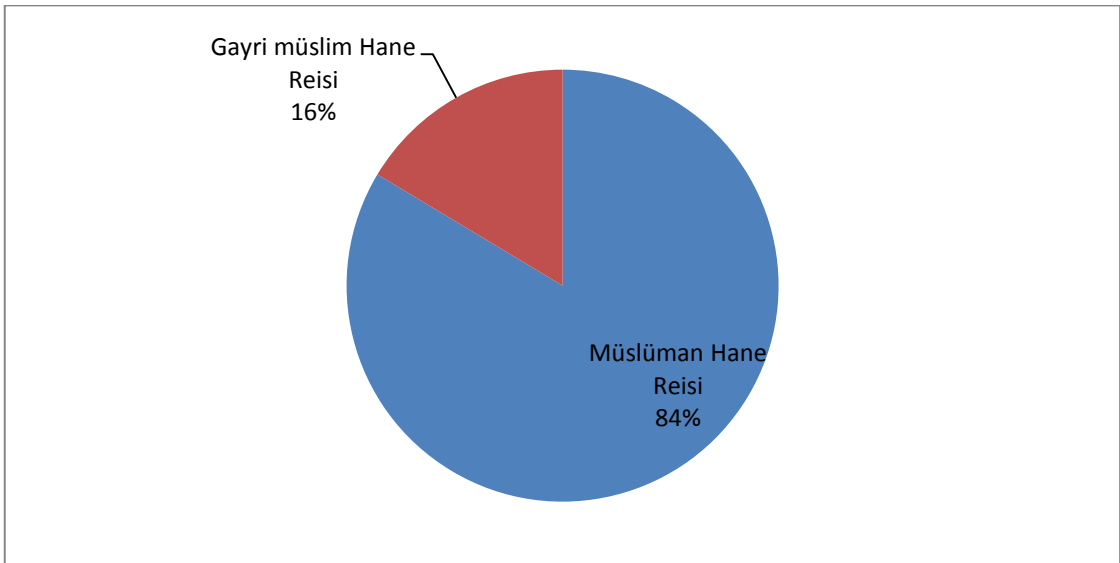
gayrimüslim hane (köyde oturan ve dışardakiler birlikte) 77'dir. Yabancıyânın toplam nüfusa oranı ise % 21'dir.

Şekil 3. 2. Temettüatlara Göre Kazâbâ'da Nüfusun Dinî Dağılımı

Görüldüğü gibi nüfusun % 75'ini Müslümanlar, % 21'ini yabancıyân, % 2'sini de reayâ ve gayrimüslimler oluşturmaktadır. Toplam nüfusta hane reisi olarak % 84 Müslüman, % 16 gayrimüslim yer almaktadır.

Şekil 3. 3. 1844- 1845 Yılında Hane Sayısına Göre Nüfusun Dinî Dağılımı

Grafikte de görüleceği gibi sınırlı kaynaklardan elde edilen verilere göre hane sayısı dikkate alınarak elde edilen tahmini nüfus durumu için, 1844 yılında Kazâbâ'da nüfusun önemli bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktadır diyebiliriz. Üç köyde Müslümanlar ile gayrimüslimler bir arada yaşamaktadırlar. Bunlar; Kad, Endiz-i Kebir ve Bazar'dır. Bu durum, pek çok Anadolu şehrinde olduğu gibi Müslümanlar ile gayrimüslimlerin hoşgörü içinde bir arada yaşadıklarını bir kez daha ortaya koymaktadır. Bazı gayrimüslim şahısların isimlerinde baba adlarının müslüman ismi olması kültürel etkileşimin bir sonucudur.¹⁵¹ (Dere köyünde kayıtlı hane sahiplerinden Kirbaş Hasan Efendi, Kemal oğlu Artin örneğinde olduğu gibi).

Varaz, Kisre ve Yenicek köylerinde hanelerin tamamı gayrimüslimdir. İsimler Ermenice ve cizyeye tâbidirler. Bazar, Endiz-i Kebir ve Kad köylerinde ise önce müslüman hane sahipleri ardından hane sahipleri kayıtlıdır. Köylerdeki nüfusu Müslüman ve gayrimüslimler olarak dini yapıyla ilgili bir değerlendirme yapacak olursak aşağıdaki tabloyu oluşturabiliriz.

Tablo 3. 4. Köylerin Dini Durumu

<i>Sıra no</i>	<i>Köy adı</i>	<i>Dini Yapı</i>
1	Yukarı Dimorta	Müslim
2	Aşağı Dimorta	Müslim
3	Bazar	Müslim
4	Erkilet	Müslim
5	Emir Said	Müslim
6	Kad	Müslim ve Gayrimüslim
7	Farnı	Müslim
8	Dere	Müslim
9	Necip	Müslim
10	Yeniköy	Müslim
11	Gürcü ¹⁵²	Müslim

¹⁵¹ 13900 numaralı Temettüat Defteri.

¹⁵² Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde; Gürcü köyün bütün reayası Ermenilerdir. Kasaba gibi bin haneli bakımlı köydür. Haftada bir kere büyük pazarı olup büyük kalabalık olur. Allah bilir zamanın geçmesiyle bu Gürcü köyü büyük bir şehir olur demektir. (Kahraman- Dağlı, a.g.e., s.328.)

12	Endiz-i Kebir	Müslim ve Gayrimüslim
13	Yenicek	Gayrimüslim
14	Bozatalan	Müslim
15	Kalecik	Müslim
16	Beyobası	Müslim
17	Endiz-i Sagır	Müslim
18	Monamak	Müslim
19	Varaz	Müslim ve Gayrimüslim
20	Ahur	Müslim
21	Söngüt	Müslim
22	Keşlik	Müslim
23	Tatarçiftliği	Müslim
24	Vavrı	Müslim
25	Vazanya	Müslim
26	Eski	Müslim
27	İbibse	Müslim
28	Biskeni	Müslim
29	Ovacık	Müslim
30	Çay	Müslim
31	Kagay	Müslim
32	Taşlıyük	Müslim
33	Kürtler	Müslim
34	Çeyrek	Müslim
35	Tavıkcı	Müslim
36	Kisre	Müslim ve Gayrimüslim
37	Çerçi	Müslim
38	Taşlıçiftlik	Müslim
39	Bayındır	Müslim
40	Armus	Müslim
41	Sırçalı	Müslim

Toplam 41 köyün 1'i tamamıyla gayrimüslim (Yenicek), 4'ü Müslüman ve gayrimüslim karışık halde bulunan (Kisre, Kad, Varaz, Endiz-i Kebir) 36 köy ise Müslümanlardan oluşmaktadır diyebiliriz.

3.1.2. Yabancıyân

Kazâbâd kazasının köylerinde iktisadî varlığa sahip olduklarından dolayı vergi mükellefiyetleri yüzünden sayımı yapılan "*yabancıyân*" olarak belirtilen kesim de defterlerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bölgenin temettüat sayımına dâhil edilen yalnız sayım yapıldığı halde Müslüman ve gayrimüslim ayırdedilmeksizin köylerin dışında oturanlar için kullanılan bir kavramdır. Bunlar genelde köydeki kişilerin isminden daha sonra defterlerin sonunda ve hane numarası verilmeksizin kaydedilmişlerdir. Bu reaya köyün sakinlerinden olmayıp başka yerleşim yerlerinde ikamet etmekte ve bu hisselerinden dolayı varlıklarının bulunduğu köyler üzerinden mükellef kaydı yapılanlardır. Bu ahalilerden kimisi sadece hâsılata ortaktır, kimisi sadece değirmene sahiptir, kimisi hem arazinin tasarrufuna sahip ve hem de gelirine ortak ve hatta kimisi sadece misafirdir.¹⁵³ Kazadaki "Yabancıyân" konumunda bulunanların ekseriyetinin toprağı bulunmayıp kayıtlara sadece vergi mükellefi, hayvanât sahibi, hizmetli ve gelir ortağı olarak kaydedildikleri görülür.

Yabancıyân olarak yazılan şahıslar genellikle Sivas ve Tokat şehir merkezinde ya da kaza ve köylerinde oturan kimselerdir. Bunların mal varlıkları sebebiyle yakın mahallere göç ettiklerini ve bazı yerlerde de arazilerini köyde oturanlarla ortaklaşa ettiklerini, icara verdiklerini görüyoruz. Bu tür araziler yabancıyânın ismi ve bulunduğu yer ortaklaşa ettiği şeklinde miktarıyla birlikte verilmiş, *şerikinden hissesi* denilmiştir. Aynı zamanda arazi ortaklığıyla beraber, bağ, bostan, cehrilik, bahçe, hayvan, arı kovanı ve değirmen gibi mal varlıklarınında yabancıyân ile birlikte ortak hisseler oluşturduğu gözlenmiştir. Buna göre, kişileri hane reisi olarak kabul edersek yabancıyân hane sayısı 325'dir. Yine Barkan'ın hesaplamasıyla 1625 kişi yabancıyân nüfus vardır. Bu durumda yabancıyanın toplam nüfusa oranı ise şöyledir: % 79 Köy sakini nüfus, % 21 yabancıyân nüfus şeklinde belirtebiliriz.

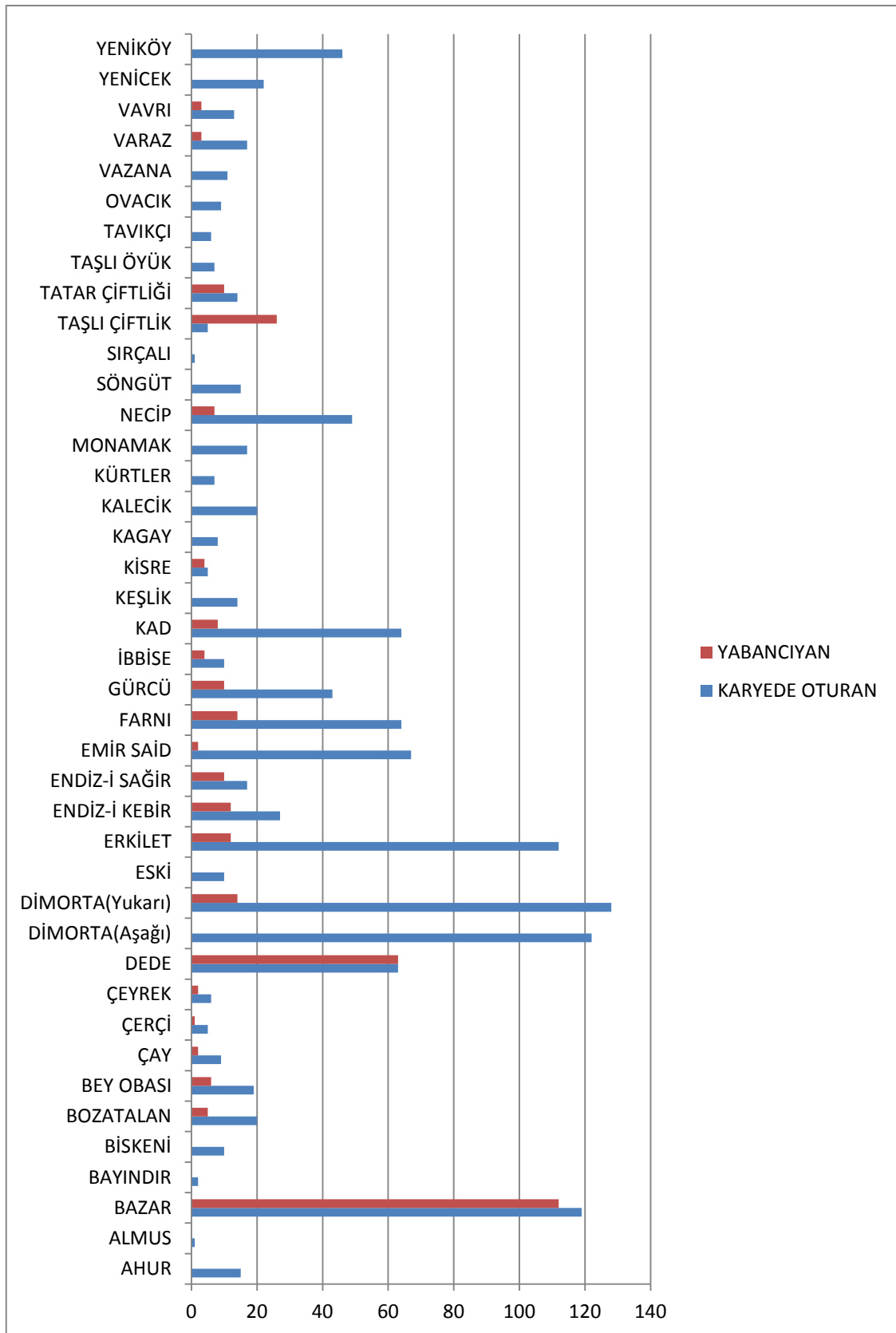
¹⁵³ Hüseyin Üçtepe, 1844 Tarihli Temettüat Defterleri Çerçevesinde Sivas Eyaletine Bağlı Artukâbâd Kazasının Sosyo- Ekonomik Yapısı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,2006, s.15.

Kayıtlara göre 22 köyde yabancıyân mevcuttur. Yabancıyanın bulunduğu köylerin tahminen göç veren köyler olduğunu söyleyebiliriz. En fazla yabancıyân Bazar (111 kişi), Dere (62 kişi) ve Taşlıçiftlik'tedir (26 kişi). Taşlıçiftlik'deki yabancıyân köydeki kişi sayısından daha fazladır. Bölgeden toplu göçler yaşanmış olabileceği (doğal âfet vb.) tahminî bir fikrimizdir. 19 köyde ise yabancıyân yoktur. Bu köylerde Ahur, Armus, Bayındır, Biskeni, Aşağı Dimorta, Eski, Keşlik, Kagay, Kalecik, Kürtler, Monamak, Söngüt, Sırçalı, Taşlıöyük, Tavıççı, Ovacık, Vazanya, Yenicek ve Yeniköy'dür.

Yabancıyânın bulunduğu yerler genellikle araziye ya da mülke sahip oldukları mahallin yakınında yer almaktadır. En fazla Tokat ve köyleri ile Sivas'ta bulunmaktadırlar. Tokat'ın 19. yüzyılda Sivas sancağına bağlı olmasının bir sonucu olarak da yabancıyânın en fazla tercih ettiği yerlerden biri Sivas mahalleleridir.

Yabancıyân'ın içerisinde "*ashâb-ı çiftlikân'dan*", "*erbâb-ı çiftlikân*" denilen tahminen varlıklı zengin kimseler yer almaktadır. Bu kişilerin isimleri ve buldukları köyler gelir kaynaklarının içerisinde ortaklaşa ekilen araziler bölümünde yer almaktadır. İleride bahsedilecektir. Yabancıyân hem Müslüman hem de gayrimüslimlerden oluşmaktadır. İsimlere bakılarak Müslüman ve gayrimüslim nüfus ayırdedilebilmektedir. Ayrıca çoğu kez gayrimüslim isimlerden sonra zimmî kelimesi kullanılmış ve gelirleri ayrı kaydedilmiştir. Yabancıyânın sadece isimleri verilmesine karşın, hane reisi olduklarını kabul edersek; hane reislerine göre, köyde oturan ve dışarıda oturup köyde arazisi olanların dağılımını aşağıdaki grafikte görebiliriz.

Şekil 3. 4. Yabancıânın Köylere Dağılımı

Grafiğe göre en fazla Bazar'da yabancıyân bulunmaktadır. Dere'de de nüfusun önemli bir kısmı yabancıyândır. Köy sakinlerinden daha fazla yabancıyanın bulunduğu yer ise Taşlıçiftlik köyüdür. En fazla Tokat, Sivas mahalle ve köylerinde bulunan yabancıyânın bulunduğu mahalleler ise aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

Tablo 3. 5. Köylere Göre Yabancıyân Kişi Sayısı ve Oturdukları Yer ve Mahalleler¹⁵⁴

Sıra no	Köy Adı	Yabancıyân Kişi Sayısı	Buldukları Yer, Mahalle
1	Bozatalan	5	Tokat: - Müfti Mahallesi - Alacamescit Mahallesi
2	Çerçi	1	Tokat
3	Vavrı	3	Tokat: - Meydan Mahallesi - Semerkandi Mahallesi
4	Yukarı Dimorta	14	- Sivas - Artukabad - Kad - Sulusaray - Kuşçu köyü - Turhal Tokat: - Çay köyü - Zile köyü
5	Farnı	13	Sivas: - Hacı Mehmed Mahallesi - Ali Baba Mahallesi - Yahya Bey Mahallesi - Ağca Bölge Mahallesi - Örtmelipınar Mahallesi - Bozkara - Ayazma (Aktaş) köyü - Cifrik köyü - Kızılca köyü
6			Sivas: - Cami-i Kebir Mahallesi - Uryan-ı Müslim Mahallesi - Keçi Bula Mahallesi - Küçük Bengiler Mahallesi - Kal'a-i atik Mahallesi - Hoca İmam Mahallesi

¹⁵⁴Sivas Mahalleri okunurken (Ömer Demirel,II.Mahmud Dönemi'nde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim Şekilleri, Ankara,1989,s.144-145; Sarıkaya, Hüseyin Temettuat Defterlerine Göre (1844-1845) XIX. Yüzyılın Ortalarında Sivas Kazasının Sosyo Ekonomik ve Demografik Durumu (18 Mahalle Örneği), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.27.Seniha Yalçın,Sivas'ta Yer Adları, Sivas: Esnaf Matbaası,Revak 4, 1992, s.93.)-Tokat Mahalleleri için; (Harun Çiçek, a.g.t., s.18- Beşirli, a.g.e., s.301-306.) faydalanılmıştır.

	Dere	62	<ul style="list-style-type: none"> - Büyük Bengiler Mahallesi - Demircilerardı Mahallesi - Baldırbazarı Mahallesi - Şehriler Mahallesi - Hacı Zahit Mahallesi - Sadî Şeyh Mahallesi - İlbeylü kazası Çatlı köyü - Akdeğirmen Mahallesi <p>Tokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zile - Artukabad'da Kızık köyü - Artukabad'da Orta Viran köyü - Sulusaray - Ağmusa köyü - Yeni köyü <p>Tokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sarı Güllük Mahallesi - Çay-ı Müslim Mahallesi - Aşıklar Mahallesi - Sofular Mahallesi - Kaya Mahallesi
7	Emir Said	2	Tokat
8	Kisre	4	<ul style="list-style-type: none"> - Acemşir Mahallesi - Sofular Mahallesi - Mahkemeönü Mahallesi - Sefaşın Mahallesi
9	Tatarçiftliği	9	<p>Sivas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Akdeğirmen Mahallesi - Cami-i Kebir Mahallesi - Ece Mahallesi
10	Çay	2	<ul style="list-style-type: none"> - Tokat - Horun nam-ı mahalle
11	Varaz	3	<ul style="list-style-type: none"> - Tokat - Meydan Mahallesi
12	İbibse	4	Tokat
13	Taşlıçiftlik	26	<ul style="list-style-type: none"> - Sivas <p>Tokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Keçeciler Mahallesi - Ankara Mahallesi(Kabe-i Mescide ilhak olan yer) - Gaybi Mahallesi - Sofular Mahallesi - Meydan Mahallesi - Taşçı Mahmud Mahallesi - Acemşir Mahallesi - Cami-i Kebir Mahallesi
14	Bazar	111	<p>Tokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Çerçi kazası - Çaylı köyü - Soğukpınar Mahallesi <p>Sivas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ağcabölge Mahallesi - Osmanpaşa Mahallesi - Sarışeyh Mahallesi - Küçük Bengiler Mahallesi

15	Beyobası	6	Tokat: - Topçubağı Mahallesi - Garip Mahallesi - Mihmadi Hacı Mahallesi - Çekme Mahallesi
16	Endiz-i Kebir	12	Tokat: - Sarı Güllük Mahallesi - Sofular Mahallesi - Özdenseki Mahallesi - Çay Mahallesi - Ardala Mahallesi - Acemşir Mahallesi - Soğancı Mahallesi - Kapanönü Mahallesi Sivas: - Ağcayollu Mahallesi
17	Endiz-i Sagır	10	Sivas: - Keş Mahallesi - Turhal'da Kürt köyü - Küllüd köyü Tokat - Cami-i Kebir Mahallesi - Bey Soğancı Mahallesi - Havac Mahallesi - Örtmeliönü Mahallesi - Çekenlü Mahallesi - Devegörmez Mahallesi
18	Çeyrek	2	Tokat: - Beybağı Mahallesi - Behzat Mahallesi
19	Necip	7	Tokat: - Tabakhane-i atik Mahallesi - Setenciler - Sarı Güllü Mahallesi - Başmeydan Mahallesi - Kışla Mahallesi - Cami-i Kebir Mahallesi -Turhal
20	Erkilet	11	Sivas: - Avara köyü Tokat: - Çay Mahallesi
21	Kad	8	Tokat: - Soğukpınar-ı müslim Mahallesi - Aşıklar Mahallesi - Yaşmeydan Mahallesi - Kabe-i Mescit Mahallesi - Fenk köyü - Turhal Kazası Sivas: - Yıldızeli kazası Hane-i Cedit köyü - Şehitler Mahallesi
22	Gürcü	10	Sivas: - Kış Mahallesi - Turhal'da Kürt köyü - Küllüd köyü -Tokat'ta Cami-i Kebir Mahallesi - Beysoğancı Mahallesi

			- Havac Mahallesi - Örtmeliönü Mahallesi - Çekenlü Mahallesi - Devegörmez Mahallesi
		325	

Görüldüğü gibi en fazla Sivas ve Tokat mahallelerinde oturmaktadırlar. Çay Mahallesi, Cami-i Kebir, Örtmeliönü ve Çekenlü en fazla yabancıyân bulunan mahallelerdir.

Yukarıda buldukları mahal ve yerleri gösterdiğimiz köy dışında oturan "yabancıyân"ın bir kısmı gayrimüslimdir. Yabancıyân nüfus içerisinde toplam 31 kişinin ismi Ermenilere aittir. Bunların hane reisi olduğunu kabul edersek yabancıyân gayrimüslim sayısı 155'dir. Toplam yabancıyan 1625 ise gayrimüslim yabancıyanın oranı % 9'dur. Bunlardan sadece 5 hane cizye ödemektedir.

Tablo 3. 6. Yabancıyân Gayrimüslimler

Sıra no	Köy adı	Kişi Adedi	Gayrimüslimlerin Adları
1	Bazar	5	Pilobos oğlu zimmî Agop Kertli İstefan Mekükçü oğlu Matos Mekükçü oğlu İstefan Balbal oğlu zimmî
2	Taşlıçiftlik	2	---oğlu Kivork Köle Yatmaz zimmî
3	Kisre	2	Mumcu oğlu Artin Kemal oğlu Artin
4	Dere	20	Poliçeci Taifesinden Kasap Başı Agop Küçük Kasap zimmî Aşyap oğlu Kürkçü zimmî Nakkaşçı oğlu zimmî Nakişçi Bogos zimmî Kuyumcu Ohan Berberbaşı zimmî Çadırcı oğlu zimmî Sadi Şeyh Balmumcu zimmî Zaralı Babuşçu zimmî Karabaş Kirbaş Hasan Efendi

			Kirbaş Mahdumu Halil
			Kalaycı Bogos zimmî
			Derzi Vadestris zimmî
			Todak Değirmenci zimmî
			Eskici Efbadson zimmî
			Padem Keşiş zimmî
5			
6	Endiz-i Kebir	1	Setenci oğlu Serkiz
7	Kad	1	Topal Keşiş oğlu Artin
		31 Hane	

3.1.3. Kadın, Erkek ve Yetim Hane Reisleri

Temettüat defterlerindeki toplam 1219 hane reisinin 1211'i erkek nüfustur. Hane sahipleri genel olarak erkek isimleridir. Sadece 9 adet kadın hane reisi ismi kullanılmıştır. Yetim çocuk isimleri de kayıtlarda geçmektedir. Yirmi altı yetim, dokuz kişi de kadın hane reisi olarak vardır. Tabloya göre kadın sayısı hane reisliğine göre yüzde bir oranındadır, yetim çocuk sayısı da yüzde iki civarındadır. Dul kadınlar kendi isimleriyle ya da kocalarının isimleriyle zikredilmişlerdir. Süluk kızı Fatıma (Necip), Pak Ali zevcesi (Aşağı Dimorta), Topal Âlime (Dimorta- Bahçe), Deli İbrahim oğlu Hasan'ın zevci (Bozatalan), Binbaşı Ağa'nın halilesi Aişe Hatun (Bazar), Abdülkerim'in kızı (Bazar), Müteveffa Hasan Kadının zevcesi (Bazar), Kel Musa'nın zevcesi Asiye (Dere). Hanım oğlu İbrahim'in yetimi Hatice(Kalecik).

Defterlerde yetimlerin yaşları ve kiminle kaldıkları belirtilmiştir. Yetim sayısı da kadın sayısıyla aynı oranda azdır. Dikkati çeken bir unsur gayrimüslimlerde hiç yetim ve kadın hane reisi ismi zikredilmemiştir. Yetimlerin isimleri ve buldukları köyler şu şekildedir: Ağca oğlu yetim (Emir Said), Hımarcı oğlu yetim Mehmed ve Mustafa bin Süleyman (Yukarı Dimorta), Kör Hüseyin oğlu yetim Mustafa ve İsmail (Yukarı Dimorta), yetim Mustafa ve Ali (Yukarı Dimorta), Farnılı Osman'ın yetimleri Mehmed ve Osman (Yukarı Dimorta), Bektaş'ın oğulları Ali ve yetim Bekir (Bazar), Arap oğlu Abduç'un yetimi Ali (Bazar), Hanım oğlu İbrahim'in yetimi Hatice (Kalecik), Ali Çavuş oğlu yetim Mehmed (Varaz), Gök Bekir oğlu yetim Hasan ve üvey babası İbrahim, yetim Mustafa (Monamak), Kamil oğlu yetim Osman ve Mehmed (Farnı), Tilki oğlu yetim Halil (Farnı), Derviş oğlu yetim Mustafa (Endiz-i Sagır), Lalek oğlu yetim Mehmed (Endiz-i Sagır), Müteveffa Ali Efendi yetimi Abdurrahman (Kad), yetim Halil

(Kad), Ayşe oğlu yetimi İbrahim (Erkilet), Sofu oğlu yetim Halil (Aşağı Dimorta), Osman'ın eytamı İbrahim (Aşağı Dimorta). Toplam 26 yetim ismi zikredilmiştir. Buradan sadece hane reislerinin isimlerinin cinsiyet ve çocuk yetim durumuna ulaşabilmekteyiz. Bazı yetimlerim mal varlığı sayılırken "*merkum yetim olduğundan vergisi bulunmadığı*" ibaresi not düşülmüştür. Yabancıyân içerisinde yetim olarak Taşlıçiftlik köyünde "Cebeci oğlu yetim Hasan" ve Gürcü'de "Hallaç Mustafa Ağa'nın yanında hâkir yetim Derviş Mehmet kayıtlıdır. Genel olarak yetimler anne ve baba, dede isimleriyle anılmışlardır. Yetim sayısını dikkate alırsak köylerdeki yetişkin hane reisi birey sayısı 1193'dür. Yetimlerin tümü vergiye dâhil değildir. Bazılarında "*yetim olduğundan vergisi bulunmadığı*" notu kayıtlıdır. Aşağıda köylerin hane düzeyinde kadın, erkek ve yetim çocuk olarak dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. 7. Hane Reislerinin İsimlerinin Kadın- Erkek ve Yetim Sayısına Dağılımı

Sıra no	Köy Adı	Erkek İsmi	Kadın İsmi	Yetim
1	Kalecik	19	1	1
2	Varaz	17		1
3	Monamak	17		2
4	Aşağı Dimorta	70	1	2
5	Dimorta (Bahçe)	50	1	
6	Kad	64		2
7	Necip	48	1	
8	Yukarı Dimorta	128		8
9	Farnı	64		3
10	Bazar	116	3	3
11	Beyobası	19		
12	Biskeni	10		
13	Çay	9		
14	Çerçi	5		
15	Çeyrek	6		
16	Dere	62	1	
17	Emir Said	67		1
18	Erkilet	112		1
19	Endiz-i Sagır	17		2
20	Endiz-i Kebir	27		
21	Yeniköy	46		
22	Gürcü	43		
23	Yenicek	22		
24	Bozatalan	20	1	
25	Ahur	15		
26	Söngüt	15		
27	Keşlik	14		

28	Tatarçiftliği	14		
29	Vavrı	13		
30	Vazanya	11		
31	Eski	10		
32	İbibse	10		
33	Ovacık	9		
34	Kagay	8		
35	Taşlıöyük	7		
36	Kürtler	7		
37	Tavıkçı	6		
38	Kisre	5		
39	Taşlıçiftlik	5		
40	Bayındır	2		
41	Sırçalı	1		
Toplam	41 köy	1211 kişi	9 kişi	26 kişi

Tabloda görüldüğü gibi köylerin tümünde hane reisi düzeyinde kadın hane reisi % 1, oranında, çocuk yetim hane reisi de % 2 oranındadır.

3.1.4 Vergi Alınmayan Haneler

Köylerde vergi alınmayan haneler kayıtlıdır. Vergi veremeyecek durumda olanlar, "*şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu*" şeklinde ifade edilmiştir. Merkumun emlak, arazi ve hayvanatı olmadığı, "çobanlık, azaplık, ırgatlık, amelelik, hizmetkârlık ve semercilik" iş kollarından biriyle cüz'i bir miktar gelire geçimini sağladığı bilgisi verilmiştir. Bir kişi icara verdiği tarlası ile geçimini sağlamakta, diğer bir şahısta köye yeni gelmiş muhtemelen yeni göç etmiş olduğundan vergisinin bulunmadığından bahsedilmektedir. Bu kişilerin ortalama olarak 200-400 kuruş arası gelire sahip olduklarını görmekteyiz. O dönem için muhtemelen asgarî geçim düzeyi olarak bu rakamların gösterilmesi mümkündür. Bazı yetimlerden de vergi alınmamıştır. Bir kişide imam olarak kayıtlı olup ve vergisi bulunmamaktadır. Tokat'ta ilim tahsilinde olan bir kişiden de vergi tahsil edilmemiştir. Bu şekilde köylerde bulunan işsiz, hasta, yaşlı, malı olmayan yani temettüatı olmayan kişi sayısı 36'dır. 6095 kişilik nüfusun 180 kişisi vergi mükellefi olmadığı görülmektedir. Bu kişiler de zaten köydekilerin yardımı ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Bu şahısların genelinde geçim kaynağı olarak "*Şunun bunun ianesiyle*" kelimesine rastlamaktayız. Buna dayanarak toplumsal yardımlaşmanın bir örneği de diyebiliriz. Yabancıânın içerisinde ise sadece tek bir isim bu durumdadır: Bazar köyüne kayıtlı olan, Sivas'ta Mekükçü oğlu İstefan için; "*mersum amel-mânde*

şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu" ibaresi kullanılmıştır. Aşağıda karyelerdeki vergiden muaf şahısların köyleri, hane ve isimleri zikredilmiştir.

Tablo 3. 8. Emlâk, Arazi ve Hayvanatı Olmayanlar ve Geçim Kaynakları

Köy adı	Emlâk, Arazi ve Hayvanatı Olmayanlar	Sair Geçim Kaynakları
Çerçi	Canik İsmail'in Halil (hane 5)	Emlâkı olmayıp çobanlıktan geçindiği - 400 kuruş
Vavrı	Halil Efendi (hane 13)	Emlâk, arazi ve hayvanatı sairesi olmayıp ticaretinden 100 kuruş
Vavrı	İbik Ali (hane 3)	Emlâk, arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp kizirlik ticaretinden
Eski	Keçeci Mehmed (hane 9)	emlâkı bulunmadığı amelelik yaptığı, 200 kuruş
Aşağı Dimorta	Osman'ın eytamı İbrahim (hane 51)	Şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Aşağı Dimorta	Sufi oğlu yetim Halil (hane 16)	Yetim Halil 8 yaşında hasta validesinin yanında olduğu
Yukarı Dimorta	Topal Mustafa (hane 118)	Bu dahi alîl-man(hasta, sakat) ¹⁵⁵ olduğu
Yukarı Dimorta	İnce Arab oğlu Ali (hane 83)	Şam' da mahbus olduğundan
Yukarı Dimorta	Hımarcı oğlu yetim Mehmed'in ve Mustafa bin Süleyman (hane 126)	Yetimlerin şunun bunun ianesiyle geçinmekte oldukları
Kürtler	İmam Monla Mehmed (hane 10)	Merkumun emlâk ve arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Monamak	Yetim Mustafa (hane no belirtilmemiş)	Merkum beş yaşında emlâk-ı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçindiği
Monamak	Saka Mustafa'nın oğlu Osman (hane 16)	emlâk ve arazisi olmadığı
Monamak	İsmail Paşa oğlu Hasan (hane 15)	Merkumun iktidarı olmayıp şunun bunun ianesiyle geçindiği
Keşlik	Sarı Mustafa'nın oğlu İbrahim (hane 14)	Merkumun emlâk, arazi ve hayvanatı olmadığı
Farnı	İmamoğlu Mehmed (hane 16)	Merkum Köy-ü mezburun sığır çobanı olup vergisi olmadığı
Farnı	Kenan oğlu Ali (hane 64)	Merkum yenice gelmiş olduğundan vergi-i sairesi olmadığı
Beyobası	Keçeli oğlu Ömer (hane 19)	Emlâk-ı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Tatar Çiftliği	Tatar oğlu Monla Osman (hane 8)	Merkumun emlâk-ı sairesi olmayıp amelelikten temettüatı- 200 kuruş
Tatar Çiftliği	İdris oğlu Mustafa (hane 9)	Merkumun emlâk-ı sairesi olmayıp hizmetkârlıktan bir senede temettüü-200 kuruş
Biskeni	Yusuf oğlu Hüseyin (hane10)	Merkumun emlâk ve arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp ameleliğe iktidarı olmadığından şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Aşağı Dimorta	Tokadî Mehmed (hane 42)	Emlâk, arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp semercilikten temettüatı-200 kuruş

¹⁵⁵ www.tdk.gov.tr.

Aşağı Dimorta	Yahya oğlu Abdullah (hane 49)	Emlâk, arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Kad	Kara Mehmed oğlu Mehmed (hane 14)	Merkumun sair emlâk ve arazi ve temettüatı olmayıp azaplık ile me'luf olduğu 350 kuruş
Kad	Yetim Halil (hane 22)	Merkumun sair emlâkı olmadığı icar ile verdiği tarla 15 kuruş, sağman inek 20 kuruş, toplam temettüatı 35 kuruş
Kad	Sığırcı oğlu Mustafa (hane 37)	Emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp köyün dana çobanlığından temettüatı 350 kuruş
Kad	Musa oğlu Salih (hane 48)	Emlâk ve arazisi olmayıp azaplıktan temettüatı- 277 kuruş
Kad	Monla Osman (hane 49)	Emlâk, arazi ve sair temettüü olmayıp Tokat' ta medresede ilim tahsilinde olduğu
Kad	Hüseyin (hane 50)	Emlâk, arazi ve sair ticareti olmayıp ali'lül-vücûd olduğundan şunun bunun ianesiyle idare etmekte olduğu
Vazanya	İmam Monla Mehmed (hane 10)	Emlâk, arazi ve hayvanatı olmadığı şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Taşlıhöyük	Kara Ali'nin oğlu Hüseyin ve Hasan (hane 6)	Emlâk, arazi ve hayvanatı olmadığı
Çay	Ağca İmam oğlu Resul (hane 4)	Emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp "hizmetkârlıktan" geçindiği
Endiz-i Kebir	Ali Peşe oğlu Osman (hane 14)	Merkum ihtiyar olup şunun bunun ianesiyle idare etmekte
Kagay	Berine oğlu Hüseyin	Emlâk, arazi ve hayvanat-ı sairesi olmayıp çobanlıktan geçindiği
Yeniköy	Arapkirli Ali (hane 46)	Merkumun emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp Çobanlık ticaretinden geliri 300 kuruş
Bazar	Erzurumlu Yusuf (hane 104)	Merkum emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp, ırgadlık ile geçinmekte olduğu 300 kuruş
Bazar	Yabancıyân: Mekükçü oğlu İstefan	Mersum amel-mânde şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Toplam	36 hane	

Tüm hanelere göre Kazâbâd köylerinde vergi vermeyen hane sayısı % 3 oranındadır. Tabloda görüldüğü gibi vergisi olmayanların genelde hasta, yaşlı, yetim, iktidarı olmadığı, gücü yetmediği, imam ve kızır olduğu, mahpus olduğu, talebe olduğu, azaplık, hizmetkârlık, çobanlık, ırgadlık ve semercilik gibi iş kollarından az bir miktar gelir ile geçindiği görülmektedir. Buna göre bu dönemde bu iş kollarının çok fazla gelir getirmediğini de söyleyebiliriz. Yabancıyân içerisinde sadece bir kişinin temettüatı yoktur. O da Bazar köyünde bulunan Mekükçü oğlu İstefan'dır. Vergi alınmayan toplam 36 hanenin 5'i yetimdir.

Toplam 22 köyde vergi mükellefi olmayanlar bulunmaktadır. Yani tüm köylerin % 65'inde vergiye dâhil olmayan hane mevcuttur. Yine bir tek köy için ortalama % 1

oranında vergisi olmayan hane söz konusudur. Hane bazında ise 1219 hanenin 36'sı vergi mükellefi değildir. En fazla vergi mükellefi olmayan köy Kad'dır. Kad hane sayısı 64'dür. 6 hanenin vergisi yoktur. Bu da köy içinde % 9 gibi kayda değer bir rakamı göstermektedir.

3.2. Kazâbâd Kazasında Kullanılan İsim, Unvan ve Lakaplar

3.2.1. İsimler

Kişi isimleri ile lakap ve unvanların değerlendirilmesi incelenen bölgenin sosyal, dini ve kültürel yapısı için önemli bilgiler elde etmeyi sağlamaktadır. Sadece isimlerden yola çıkarak pek çok veriye ulaşılabilmektedir. Kişilerin meslekleri, geçim kaynakları, çalışan-çalışmayan durumu, etnik ve dini yapıları, sosyal statüleri vb. nüfusla ilgili birçok istatistiksel bilgi elde edilebilir. Aşağıdaki tabloda köylerde oturanlar ile köy dışında oturan yabancıânın isimleri verilmiştir.

Tablo 3. 9. Köylerde Oturan Müslüman, Reaya ve Yabancıân Şahısların İsimleri

Eski Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıân)
Eski	10	El Abalı oğlu Hasan	
		Katrancı oğlu Hasan	
		Katrancı oğlu Abdulkerim	
		Pertekoğlu Hüseyin	
		Kara Mustafa oğlu Hüseyin	
		Kara Halil oğlu İsmail	
		Kara Halil oğlu Hasan	
		Kara Halil oğlu Ahmed	
		Keçeci Mehmet	
İmam Efendi			

Bozatalan Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıân)
Bozatalan	20	Beç Hasan oğlu Monla Bekir	Hicabi İbrahim Efendi
		Ali Koca oğlu Hamza	Süleyman oğlu Abdurrahman
		Deli Osman oğlu Zülfü Mehmet	Mihçioğlu Ömer
		Nurperi oğlu Ahmet	Başçioğlu Ahmet
		Yusuf oğlu Halil	Şakir Ağa
		Deli Osman oğlu Ali	
		Kara Ahmet oğlu Hasan	

		Emir oğlu Hasan	
		Ali Koca oğlu Ahmet	
		Dilaver oğlu Mustafa	
		Somuncu oğlu Celil	
		Somuncu oğlu Ömer	
		Civan oğlu Mustafa	
		Deli İbrahim oğlu Hasan	
		Tüfenkçi oğlu Fezullah	
		Tüfenkçi oğlu Abdullah	
		--- oğlu Ebubekir	
		Deli Osman oğlu Abduç	
		Kara Ahmet oğlu Deli İbrahim	

Ovacık Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Ovacık	9	Hacı Arab oğlu Memiş	
		Kara Mehmed oğlu Mehmed	
		Kandilci oğlu Mehmed	
		Kazıc oğlu Hasan	
		Kır oğlu Hasan	
		Hasan	
		Kır oğlu Mustafa	
		Kör Osman oğlu Ömer	
		Badilli Aşiretinden Ömer oğlu Bekir	

Aşağı Dimorta Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Aşağı Dimorta	71	Bec Hasan oğlu Monla Bekir	
		Kömüş oğlu İbrahim	
		Şaraba oğlu Ali	
		Ali	
		Mevaş oğlu Ömer	
		Mehdi oğlu Topçu Hasan	
		Bekir	
		--- Osman	
		Boyraz Osman oğlu Hasan	
		Kız Hasan'ın oğlu Hüseyin	
		Kamacı oğlu Ömer	
		Memik Osman	
		---Mehmed	
Yaban oğlu Mustafa			

	Boz İmamın Mustafa	
	Sofu oğlu yetim Halil	
	Memiş oğlu Osman	
	Süleyman	
	Küdük Ali	
	Baytar oğlu İsmail	
	Zileli Hasan	
	Tokadlı Bekir'in oğlu İbrahim	
	Keşif oğlu İbrahim	
	Ölük Hüseyin	
	Apo	
	Monla oğlu Abdi	
	Alice Kadir	
	Alice oğlu Ömer	
	---Şeyh Mehmet	
	Molla Halil'in oğlu Halil	
	Bektaş oğlu Hacı Bekir	
	Müteveffa Hüseyin	
	Ahmet Paşa'nın oğlu Kasım	
	---oğlu Hüseyin	
	Mustafa Kişinin oğlu Osman	
	Mahmut oğlu Mehmet	
	Akdağlı Mehmet	
	---oğlu Osman	
	Seyfi oğlu Ali	
	Deli Hasan	
	Pak Ali zevcesi	
	Said oğlu Hacı Osman Ağa	
	Abdun oğlu Osman	
	---Bekir	
	Sari Bayraktar oğlu Salih	
	Eltem bermek oğlu Süleyman	
	Garip oğlu Osman	
	Pambuk oğlu Osman	
	Osman'ın eytamı İbrahim	
	Rıdvan oğlu Mehmet	
	Derviş Mehmet	
	Kara Ahmet oğlu Emin	
	Vezir oğlu Mushab	
	Vezir oğlu Hüseyin	
	Fellah Bekir	
	Monla Halil'in oğlu Monla Osman	
	Dermanoğlu Osman	
	Hamamcı Mahmut	
	Gümüş oğlu Memiş	
	Dalaksız oğlu Halil	
	Tınaz oğlu Mustafa	

		Kıyıl Yusuf'un oğlu Abdullah	
		Deli İsmail	
		Tarik oğlu Abdurrahman	
		Sekteli İbrahim	
		Çolak oğlu Osman	
		Çolak oğlu İbrahim	
		Süvari oğlu Osman	

Aşağı Dimorta (Bahçe Mahallesi) Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Dimorta Bahçe Mahallesi	51	Hacı Ahmed oğlu Hamid	
		Çil Ali oğlu Bekir	
		Cerilerin oğlu İsmail	
		Kılıç Ali	
		Hacı İbrahim	
		---Bekir	
		Küflünün oğlu İbrahim	
		Sabanın Osman	
		Atmış Ali'nin	
		Tanburanın oğlu Mustafa	
		Serab oğlu Osman	
		Canikli Mustafa	
		Hacı Memiş	
		Atmış İhsan'ın oğlu Mehmed	
		Hacı Ahmed oğlu Halil	
		Kasım Ağa'nın Ali	
		Hacı Ahmed oğlu İsmail	
		Ali Bayrakdar oğlu Hasan	
		Kılınç Bekir oğlu Ali	
		Sâri Osman oğlu Halil	
		Tınaz oğlu Mehmed	
		Kübçü oğlu İsmail	
		Hacı Ahmed oğlu Mehmed Efendi	
		Mahalle İmamı Feyzullah Efendi	
		İmamoğlu Mustafa	
		Zeynal oğlu Halil	
		Şerab oğlu Mustafa	
		Uluk oğlu Monla Mehmed	
		Hacı Ahmed oğlu Hasan	
		Topal Alime	
Kara Mehmed			
Cerinin oğlu Mehmed			
Deli İbrahim oğlu Osman			
Müfti Bekir oğlu Süleyman			
Kerim Efendi oğlu İbrahim			

	Mehmed' in oğlu Halil	
	Çarıkcı Mehmed'in oğlu Hasan	
	Kerim Efendi oğlu Ömer Efendi	
	Tacir oğlu Mustafa	
	Emin oğlu Emin	
	Dede Mehmed	
	Tokadî Mehmed	
	---oğlu Hasan	
	Cerilerin kızının oğlu Mehmed	
	Müfti Bekir oğlu Ahmed	
	Ağacık oğlu İsmail	
	Bermek Ömer oğlu Hüseyin	
	Sâri oğlu Ahmed	
	Yahya oğlu Abdullah	
	Tonkul oğlu Halil	
	Hacer oğlu İbrahim	

Erkilet Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)-11 Kişi
Erkilet	112	İmam Mustafa Efendi	Abdi Efendi
		Küçük Hasan oğlu Abdurrahman	Sarı Şeyh
		Hacı Bekir oğlu Süleyman	Köşker oğlu Kerimesi
		Sarı Kethüdanın oğlu Mehmet Efendi	Hatip oğlu İbrahim
		Dalman oğlu Mehmet	Köse oğlu Hasan
		Temürcü oğlu Kör Mehmet	Akgül oğlu Hasan
		Merzifonlu oğlu Mustafa	Mehmed Efendi
		Merzifonlu oğlu Bekir	Abdullah Efendi
		Hacı oğlu Hasan	Çil Ali oğlu Mustafa
		Küçük oğlu Mehmet	İnce Bayrakdar
		Kocabaş oğlu Mehmet Emin	Horasanlıoğlu
		İmamoğlu Salih	
		Cörten oğlu Ömer	
		Torun oğlu Hüseyin	
		Baklacı oğlu Ali	
		Tiryaki oğlu İsmail	
		Tiryaki oğlu Halil	
		Cörten oğlu Salih	
		Cörten oğlu Ali	
		Conak oğlu Ali	
		Horasanlı oğlu Abdulhalim	
		Conakoğlu Mehmet	
		Zurnazen Osman	
		Sufi oğlu Bekir	
Sufi oğlu Hasan			
İpşir oğlu Osman			

	Şaban oğlu Mehmet	
	Sarı Kethüdanın oğlu Osman	
	Tonyalı oğlu Bekir	
	Baklacı oğlu Süleymen	
	Kabak Hasan	
	Topaloğlu Osman	
	Topaloğlu İbrahim	
	Koca Arab oğlu Halil	
	Çörçü oğlu Emin	
	Çörçü oğlu Osman	
	Kazgan Ahmez oğlu Ahmed	
	Keynik oğlu Mustafa	
	---oğlu Mehmed	
	Gökçe Arap oğlu Ali	
	Emin Efendi'nin oğlu Monla Aziz	
	Hayta oğlu Mehmed	
	Hacı Ali oğlu Ömer	
	Emir Ahmed oğlu Kel Bekir	
	Gendüm oğlu Mehmed	
	Gendüm oğlu Ömer	
	Tiryaki oğlu Ömer	
	Cörşen oğlu Ahmed	
	Kel Bekir'in oğlu Ali	
	Meşammi oğlu Hasan	
	Emir Hasan oğlu Hüseyin	
	Lunbal oğlu Mehmed	
	Köylü oğlu Ali	
	Şıraş oğlu Bekir	
	Canikli oğlu Osman	
	Kilci oğlu Hasan	
	Kara Ali oğlu Halil	
	Rıdvan oğlu İbrahim	
	Çörçü oğlu Abdullah	
	Murad oğlu Ali	
	Eşki oğlu Bekir	
	Ayşe oğlu yetimi İbrahim	
	Maraşlı oğlu Hasan	
	Köylü oğlu Hüseyin	
	Öksüz oğlu Ali	
	Temürcü oğlu İbrahim	
	Abaza Mehmed	
	Hamamcı oğlu Tekkenişin	
	Tüfenkçi oğlu Yusuf	
	Taşçı oğlu Ali	
	Cörşen oğlu İbrahim	
	Abduç oğlu Hasan	
	Arap oğlu Celil	

	Zuntar oğlu Mehmet	
	Kenan oğlu Kenan	
	Balcioğlu Mustafa	
	Garip Huseyin	
	Cürud oğlu Osman	
	Sarı Kethüda oğlu Ömer'in Damadı	
	Monla oğlu Bekir	
	Canbaz oğlu Mehmed	
	Sufi Mustafa	
	Kazgan Asmaz oğlu İbrahim	
	Eyup oğlu Hasan	
	Emir Hasan oğlu Hasan	
	Monla oğlu İbrahim	
	Huseyin oğlu Cenk	
	Berber oğlu Mehmed	
	Bektaşı oğlu Ahmed	
	Kara Huseyin oğlu Mustafa	
	Kör Bekir' in oğlu Netacil	
	Ebubekir	
	Musa oğlu Ömer	
	Rıdvan oğlu Koca Bekir	
	Monla Ömer oğlu Mustafa	
	Cürud oğlu Deli Bekir	
	Cürud oğlu Abdurrahman	
	Kara Ali oğlu Emin	
	Sırma oğlu Deli Mehmet	
	Sipahi oğlu İbrahim	
	Delice oğlu Mehmed	
	Rıdvan oğlu Emin	
	Cürud oğlu Mukayyed Ahmet Efendi	
	Kandık Ali oğlu Ali	
	Balcı oğlu Ahmet	
	Rıdvan oğlu Osman	
	Bursalı Osman	
	Diyarbakırlı Ali	
	Kahveci Veli	

Kad Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıân)-8 Kişi
Kad	64	Bayram oğlu Ömer	Pevruz oğlu Mustafa
		Kara Mehmed oğlu İbrahim	Urgancı Kasım
		Asım' ın oğlu Hasan	Alay Beyi oğlu Mehmed Ağa
		Hasan oğlu Mustafa	Hesapçının oğlu Derviş Efendi
		Kilci oğlu Hasan	Derviş oğlu El Hac Mehmed

	Laz Ömer	Mehmed Efendi
	Usta Osman	Kör Hasan
	Sükkân Bekir	Topal Keşiş oğlu Artin
	Avsuncu oğlu Osman	
	Kara İbrahim oğlu Süleyman	
	Koşucu oğlu Yusuf	
	Koşucu oğlu İsmail	
	Kara Mehmet oğlu Mehmet	
	Salih oğlu İbrahim	
	Koşucuoğlu Mehmed	
	Mustafa Paşa oğlu Hüseyin	
	Hasan oğlu Mehmed	
	Hasan Ağa'nın oğlu Hasan	
	Beyaz Ali oğlu Tiryaki Osman	
	Beyaz Ali oğlu Halil	
	Yetim Halil	
	Asım'ın oğlu Hüseyin	
	Ahmet Ağa'nın oğlu Mustafa	
	Koşucu oğlu Ömer	
	Yamak oğlu Mehmet	
	Beyaz Ali oğlu Ali	
	Deli Ahmet oğlu Mehmet	
	Acayip oğlu Hasan	
	Hasan oğlu Halil Pehlivan	
	Yamak oğlu Ali	
	Asım oğlu Mustafa	
	Ahmet oğlu Ahmet	
	Boşnak oğlu Osman	
	Hacı oğlu Mehmed	
	Çoban oğlu namı zimmî	
	Sığircioğlu Mustafa	
	Çoban oğlu Babik zimmî	
	Acayip oğlu Ali	
	Topal Abdullah	
	Musa oğlu Salih	
	Köse Ahmet'in oğlu Abdullah	
	Hacı oğlu Ahmed	
	Kadı Hüseyin oğlu Halil Efendi	
	Müteveffa Ali Efendi yetimi	
	Muhtar Kavas Osman Ağa	
	Deli Bekir oğlu Yusuf	
	Musa oğlu Mustafa	
	Monla Osman	
	Hüseyin	
	Asım oğlu Abdurrahman	
	Beyaz Ali oğlu Bekir	
	Beyaz Ali oğlu Abdulkadir	

		Köle Yusuf oğlu İbrahim	
		Hacı oğlu Musa	
		Çeyrek Mustafa	
		Soytarı oğlu Deli Ali	
		Soytarı oğlu Hasan	
		Bayram oğlu Mehmed	
		Celil namı kimse	
		Musa oğlu Abdullah	
		Deli Ahmed oğlu Osman	
		Kara Mehmed oğlu Osman	
		İmamoğlu Hızır	

Endiz-i Kebir Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturan Müslimler - 16 Hane	Köyde Oturan Gayrimüslimler - Reaya -11 Hane
Endiz-i Kebir	27	Emir oğlu Ömer	Kazaz oğlu Vartan
		Sarı Mehmed oğlu İbrahim	Kazaz oğlu Mastos
		Emir oğlu Süleyman	Arab oğlu Ohannes
		Ali Pehlivanın oğlu İbrahim	İvaz oğlu Ohan
		Süleyman oğlu Koca	İvaz oğlu--
		İmamoğlu Ömer	Camişçi oğlu Heçador
		Emir oğlu Mustafa	Oslak oğlu Esador
		Tutuz oğlu Halil	Bagan oğlu Artin
		İmamoğlu İbrahim	Bağan oğlu Ovanis
		İmamoğlu Bekir	Oski oğlu Ağya
		Küh Hasan	Altun oğlu Kivork
		İmamoğlu Recep	
		Monla Ömer oğlu Mehmed	Köy Dışında Oturanlar
		Ali Peşe oğlu Osman	İmam Ağa'nın oğlu Hasan
Taslak oğlu Deli Mehmed	Civanın oğlu Mehmed		
		Bekir Efendi'nin oğlu Mustafa	
		Alibal oğlu İbiş	
		Etmeççi Hasan'ın oğlu Mehmed	
		Erkiletli oğlu Osman	
		Canikli Mehmed' in oğlu	
		Kaltak Kıran oğlu Şerif	
		Setenci oğlu Serkiz	
		Turşu oğlu Salih	
		Hacı Ali Efendi	
		Girni Ağası'nın oğlu Hacı	

Endiz-i Sagır Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Endiz-i Sagır	17	Kürt oğlu Hasan	
		Kalender oğlu Ömer	
		Kara Ahmed oğlu İbrahim	
		Monla oğlu Mehmed	
		Çula oğlu Hasan	
		Lalek oğlu yetim Mehmed	
		Monla oğlu Mehmed	
		Ali Efendi oğlu Mehmed	
		Porsuk oğlu Ali	
		Kasap oğlu Ömer	
		Derviş oğlu yetim Mustafa	
		Kürt oğlu Hasan	
		Katırcı oğlu Abduç	
		Elbiseli oğlu Ömer	
		Canikli oğlu Salih	
		İnepin oğlu Ömer	
Tekkeşeyh Musa			

Gürcü Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)-10 Kişi
Gürcü	43	Mustafa oğlu Bahri	Hızır Ağa
		Arak İbrahim	Osman Ağa
		Sakıcı oğlu Osman	Ali Efendi
		Halife oğlu Mehmed	Çopul oğlu İsmail Efendi
		Tosun oğlu İsmail	Talid oğlu Ömer Usta
		Küp oğlu Süleyman	Deli Süleyman
		Deli Ömer oğlu Ömer	Gedik oğlu Ahmed
		Hamza oğlu Pehlivan Hüseyin	Latifoğlu Osman ağa ve biraderi
		Emhar oğlu İbrahim	Bahçeci Ömer
		Hızır oğlu Deli Hasan	Hallaç Mustafa Ağa'nın
		Oduncu oğlu Mehmed	
		Tatar oğlu Ömer	
		Emir Hüseyin oğlu Abdülkadir	
		Sinan oğlu Hüseyin	
		Tatar oğlu Musa	
		Ali oğlu Ömer	
		Bekir oğlu Emin	
		Gedik oğlu Ömer	
		Çoban oğlu Bekir	
		Osman	
Kethüda Emin			
Mahmudoğlu İbrahim ve karındaşı			

	Ümmühan oğlu Ali	
	Kürdüllü oğlu Berber Mehmed	
	Cavid oğlu İsmail	
	Cedavi oğlu Mehmed	
	Tatar oğlu Hasan	
	Muhtar İbrahim Kethüda	
	Hızır oğlu ve Hızır'ın Karındaşı	
	İmamoğlu Mahmude	
	Çavuş oğlu Süleyman	
	Hoca Mehmed	
	Tomas oğlu Ahmed	
	Kara Ali oğlu İbrahim	
	Yenice Mehmed	
	Çamdır Ali oğlu Halil	
	Kızır Mehmed	
	Sinan oğlu Mehmed	
	Büyük Ahmed	
	İlyas oğlu Osman	
	Kürt oğlu Ali	
	Kara Ali oğlu Osman	
	Nasreddin Efendi	

Çeyrek Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Çeyrek	6	Yalama oğlu Ömer	Haydar oğlu Ahmed Ağa Ve Karındaşı Haydar Ağa
		Çavuş oğlu Mustafa	Terzi Efendi
		Sufinin oğlu Derviş Mehmed	
		Saka oğlu Mehmed	
		Saka oğlu Ali	
		Dilsiz oğlu İbrahim Kethüda	

Necip Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Necip	49	Müezzinoğlu Halil	Müezzinoğlu Hacı Hasan
		Sarı Ömer oğlu Halil	Süvari oğlu Osman
		Hamza oğlu Salih	Alaybeyi oğlu Mehmed Ağa
		Köse Ahmed oğlu Osman	Yusuf
		Meharet oğlu Mehmed	Öksüz Ahmed oğlu Mustafa
		Hamza oğlu Halil	Yüzbaşıoğlu Mehmed
		Gökşin oğlu Mehmed	
		Haytanın oğlu Mehmed	
		Kara Oğlanın oğlu Abdullah	
		Mahmudoğlu Hüseyin	

	Bıçak oğlu Ömer	
	Köse oğlu Mustafa Ağa	
	Öksüz Ahmed oğlu Abdullah	
	Öksüz Ahmed oğlu Feyzullah	
	Meharet oğlu Mustafa	
	Tiryaki oğlu Osman	
	Kabakçı Halil öksüz oğlu Hasan	
	Köse oğlu Ömer	
	Çopur Ömer oğlu Ömer	
	Abduç oğlu Ali	
	Kör oğlu Emin	
	Öksüz Ahmed oğlu Ahmed	
	Görengöz oğlu Ömer	
	Hatip Hüseyin	
	Hamza oğlu Mehmed	
	Deli Hüseyin	
	Murat oğlu Ali	
	Topal Hüseyin	
	Deli Ahmed	
	Fakıcı oğlu Hasan	
	Şaban oğlu Mehmed	
	Süluk oğlu Süleyman	
	Gökşin oğlu Hasan	
	Tosun Mehmed	
	Müezzın oğlu Mustafa	
	Müezzın oğlu Abdurrahman	
	Dede oğlu Halil	
	Çalık oğlu Osman	
	Hacı Kavas	
	Nebi oğlu Nebi	
	Süluk Kızı Fatma	
	Kethüda oğlu Ahmed	
	Köy Ağası oğlu Muhtar Mehmed Ağa	
	Boyraz oğlu Mehmed	
	Fazlı Fazlı	
	Hayta oğlu Ali	
	Müezzın oğlu Halil	
	Sarı Ömer oğlu Halil	
	Hamza oğlu Salih	

Söngüt Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
		Şerif Mehmed	
		Mehdi Mustafa	

Söngüt	15	Kaba Osman'ın Ali	
		Veli Mehmed'in oğlu Mehmed	
		Postal oğlu Ahmed	
		Canikli Salih	
		Kaba Osman oğlu Ahmed	
		Deli Halilin oğlu İsmail	
		Kürt Hüseyin'in oğlu Mehmed	
		---oğlu İbrahim	
		Emin oğlu Emin	
		Keşkekçi oğlu Deli Hüseyin	
		Pehlivan oğlu Mehmed	

Çerçi Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Çerçi	5	Canik İsmail'in Halil	Elmacı Efendizade Salih Efendi
		Mert Osman oğlu Süleyman	
		Kenan oğlu Ahmed	
		Emir Hasan oğlu Mustafa	
		Emir Hasan oğlu Hüseyin	

Sırçalı Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Sırçalı	1	Ellez oğlu Mustafa	

Biskeni Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Biskeni	10	Yusuf oğlu Hüseyin	
		Yusuf'un oğlu Abdi	
		Faki oğlu Ahmed	
		Köy Ağası oğlu Ömer	
		Salih Bayrakdar oğlu Yahya	
		Biskenili oğlu Ahmed	
		Ali oğlu Hüseyin	
		Ali oğlu Mehmed	
		Kara Ali	
		Keşbal oğlu Mustafa	

Vavrı Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
		Halil Efendi	Hacı oğlu Mustafa

Vavrı	13	Cumanın Habib	Ali Paşa oğlu Hasan
		Koca İsmail oğlu Abdurrahman	---oğlu Ömer
		Saloğan oğlu Halil	
		Koca İsmail oğlu Arab Ali	
		Kendir Veli oğlu Süleyman	
		Musanın Ali	
		Kara Hasanın oğlu Mustafa	
		Kusur oğlu İbrahim	
		Salih Efendinin oğlu Veli	
		İbik Ali	
		---oğlu Mehmed	
		Saloğan oğlu Mahmude	

Yukarı Dimorta Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Yukarı Dimorta	128	İmam Hatip Hüseyin Efendi	Kadızzade Said Ağa
		Emir oğlu Ahmed	Gök Hüseyin oğlu Mustafa
		Halil oğlu İbrahim	Mehmed Küce oğlu Hatip
		Temirci oğlu Aziz	İsmail Ağa
		Arab oğlu Abdullah	Topal Ali
		Yeni Köylü oğlu Mustafa	Kasım oğlu İbrahim
		Boşnak Bekir	Ceviz oğlu İbiş
		Müezzın oğlu Mehmed	Eşkici oğlu Halil
		Müezzın oğlu Salih	Topal Zeki
		Müezzın oğlu Mustafa	Şemsi oğlu Süleyman
		Çerçi oğlu Hasan	Ömer
		Keşkek oğlu Ahmed	Ali
		Koca Veli oğlu Ömer	Oduncu Ömer'in oğlu Ali
		Gök Halil oğlu Mehmed	Reis oğlu İsmail
		Derviş oğlu Hasan	
		Kör Ömer'in oğlu Mustafa	
		Gülmez oğlu Kasım	
		Atmaca oğlu Mustafa	
		Halil oğlu Hüseyin	
		Monla Yusuf	
		Köse Osman oğlu Osman	
		Çil Mehmed oğlu Mehmed	
		Kel Hasan oğlu Mustafa	
		Kir oğlu Ömer	
		Kara Ömer oğlu Ömer	
		Kör Ömer oğlu İbrahim	
		Kör Ömer oğlu İbrahim	
		Kilci oğlu Hüseyin Ve Mehmed	
Hor Hüseyin oğlu Hüseyin			

	Balcı Mehmed	
	Hafız Paşa oğlu Osman	
	Hafız Paşa oğlu Hüseyin	
	Kalaycı oğlu Osman	
	Temirci oğlu İsmail	
	Monla Osman oğlu Mehmed	
	Kara Osman oğlu Osman	
	Kenan oğlu Osman	
	Şen Göz oğlu Mehmed	
	Çolak Ömer	
	Azıklı oğlu Ömer	
	Kethüda oğlu Süleyman	
	Arab oğlu İbrahim	
	Halil oğlu Ahmed	
	Azıklı oğlu İbrahim	
	Kuşçu oğlu Ali	
	Canikli Ali	
	Mehmed oğlu Halil	
	Külüm oğlu Osman	
	Kürt Hamit oğlu Ali	
	Abdal oğlu Halil	
	Ahmet Ustanın oğlu Halil	
	Dimenin oğlu Yusuf	
	Hasırcı Ömer	
	Şen Göz oğlu Halil	
	Halil oğlu Bekir	
	Kara Bey oğlu Mustafa	
	Küt oğlu Mehmed	
	Kadı Hasan oğlu Hasan	
	Halil oğlu Ömer	
	Temirci oğlu Ahmed	
	Mehmed Emmi'nin oğlu Ali	
	Sinan oğlu Süleyman	
	Cezil Osman oğlu Abdullah	
	Gülüm oğlu Mehmed	
	İmamı Hatip Efendi	
	Yaba Kulak oğlu Osman	
	Yaba Kulak oğlu Hüseyin	
	Yaba Kulak oğlu Mustafa	
	Yaba Kulak oğlu Mehmed	
	Kazgan oğlu Mehmed	
	Baki oğlu Mehmed	
	Kürt Ali oğlu Hasan	
	Hatip Çırağı Osman	
	Koca Deli oğlu Hasan	
	Abacı oğlu Ahmed	
	Duacı oğlu Mehmed	

	Monla Yusuf oğlu Mustafa	
	Hızır Ali oğlu Mehmed	
	Halil oğlu İsmail	
	Deli Osman oğlu Bekir	
	Yoğurt oğlu Hüseyin	
	Küt oğlu Osman	
	Asakir-i Nizamiye-i Şahane'den	
	Neccarlu tekaüdlerinden.....Ağa	
	Atmaca oğlu Osman	
	Kürt oğlu Hüseyin	
	Derviş oğlu Mustafa	
	Ustabaşının oğlu Mustafa	
	Kethüda oğlu Mehmed	
	Abdal oğlu Süleyman	
	Hızır Hüseyin oğlu Hüseyin	
	Monla oğlu Hüseyin	
	Kürt Memo	
	Halil oğlu İsmail	
	Halil oğlu Monla Mustafa	
	Abdal oğlu Mehmed	
	Kuşçu oğlu Mehmed	
	Gök Halil oğlu Halil	
	Kör İbrahim oğlu Ömer	
	Yetim Mustafa ve Ali	
	Kethüda oğlu Mustafa	
	Mescit İmamı Hüseyin Efendi	
	Mehmed Efendi Hoca	
	Halil oğlu Salih	
	Kör Hüseyin oğlu Yetim Mustafa ve	
	Ömer oğlu Monla İbrahim	
	Deli Mehmed'in oğlu Mustafa	
	Atmaca oğlu Mehmed	
	Köy Ağası Damadı Halil	
	Kara Halil'in Mustafa	
	Hamamcı oğlu Hasan	
	Kürt Elif oğlu Ali	
	Emir Süleyman oğlu Bekir	
	Emir oğlu Halil	
	Gök Ahmed oğlu Mehmed	
	Farnılı Osman'ın Yetimleri Mehmed	
	Topal Mustafa	
	Eşki oğlu Ömer	
	Monla Yusuf oğlu Hasan	
	Mübaşir oğlu Osman	
	Mübaşir oğlu Bekir	
	Çil Mehmed oğlu Hasan	
	Hasta Mehmed	

		Kara Yusuf oğlu İbrahim	
		Himarcı oğlu yetim Mehmed ve	
		Kürt Yusuf	
		Halid Oğlu İsmail	

Farnı Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Farnı	64	Kenan oğlu Ali	Zenbilcizade Mahdumu İbrahim Besim Efendi
		Avşar oğlu Ahmed	Kâtip Divanı İbrahim Efendi
		Köse Ahmed oğlu Mehmed	Kazaz Seyyid Efendi Mahdumu
		Tilki oğlu yetim Halil	Penbeci oğlu Mustafa Ağa
		Hacı oğlu Bekir	Kara Osman oğlu Hüseyin
		Hocanın oğlu Mehmed	Recep Usta
		Zülfikar oğlu Mehmed	Hacı Ahmet Zade Ömer Ağa
		Alemdar oğlu Mehmed	Hacı oğlu Seyyid Efendi
		Kara Mehmed oğlu Osman	Kazgancı oğlu Hacı Mehmed
		Ahmed Paşa oğlu Halil	Kılıcı Apo
		Kör Ömer oğlu Mehmed	Acem oğlu
		Monla Hüseyin oğlu Mehmed	Sadi Veli oğlu Mustafa
		Evşad oğlu Ömer	Ağca oğlu İsmail
		Yetim oğlu Osman	
		Gülmezoğlu Mustafa'nın oğlu	
		Hayta oğlu Hasan	
		Canbaz oğlu Çil İbrahim	
		Hatip oğlu Hüseyin	
		Seyyid oğlu İsmail	
		Seyyid oğlu Hızır	
		Çoban Ali oğlu Abdurrahman	
		Mehmed oğlu Halil	
		Koca Veli	
		Abduç oğlu Abdullah	
		Kara İmam oğlu Damadı Mustafa	
		Canbaz oğlu Mehmed	
		Gülmez oğlu Mehmed	
		Havsak oğlu Abdurrahman	
		Hacı oğlu Osman	
		Veyis oğlu Ömer	
		Çaluk Hasan oğlu Ali	
		Küleççi oğlu Abdullah	
		Hacı Osman oğlu Salih	
		Arabacı oğlu Bekir	
Hoca oğlu Bekir			
Baki oğlu Halil			

	Abaza oğlu Halil	
	Berber Ali'nin oğlu Ali	
	Memiş Usta	
	Canbaz oğlu Ali	
	Kürt Osman oğlu Ömer	
	İmam oğlu Veli Ahmed	
	Hacı Yamak Hafidi Monla Ömer ve	
	Kamil oğlu yetim Osman ve Mehmed	
	Hayta oğlu Ömer	
	İmam Merhum Halil	
	İmam Monla Halil	
	İmam oğlu Mehmed	
	Kara Ömer oğlu Osman	
	Recep oğlu Salih	
	Abbas oğlu Çoban Hasan	
	Boşnak oğlu Ömer	
	Arabacı oğlu Mustafa Ağa	
	Temurcu oğlu Halil	
	Çöplü oğlu Mustafa	
	Kılıç Bey oğlu Osman	
	Celil oğlu Osman	
	Küleççi oğlu Habip	
	Kamil oğlu Ömer	
	Bakkal oğlu Ali	
	Bakkal oğlu Hacı Mehmet	
	Kılıç oğlu Hüseyin	
	Kabadayı oğlu Ahmet	

Dere Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
			Sivas'ta Bulunanlar
Dere	63	Kara Bekir oğlu Bekir	Hacekandan Hacı İbrahim
		Habil oğlu Mehmed	Poliçeci Taifesinden Kasap Başı
		Deli Ahmed'in oğlu Hüseyin	Küçük Kasap zimmî
		Ahlak oğlu Ahmed	Aşyap oğlu
		Hüseyin oğlu Hüseyin	Kürkçü zimmî
		Kaba Salih oğlu Salih	Nakkaşçı oğlu zimmî
		Deli Osman oğlu Ömer	Nakişçı Bogos zimmî
		Çakır İsa oğlu Ali	Mehter Başı oğlu Mustafa
		Kasım oğlu Mahmut	Kuyumcu Ohan
		Deli Hasan'ın oğlu Mustafa	Berberbaşı zimmî
		Bıçakçı oğlu Ali	Abdülmecit Ağa
		Bıçakçı oğlu Hüseyin	Altun oğlu Osman Efendi
		Kara Halil	Mehter Başı oğlu Hüseyin Ağa
		Kürt Mehmed	Çadırcı oğlu zimmî

Boyraz oğlu Mustafa	Tokmak oğlu Recep
İbad oğlu Mustafa	Tatar Ömer Efendi
Temiz oğlu İbrahim	Osman oğlu Ahmed
Yemliha oğlu Hamza	Macun Ağası
Çıtak oğlu Ömer	Türüd oğlu Hüseyin Efendi
Maho oğlu Mehmed	Sadi Şeyh Balmumcu zimmî
Aşur oğlu Ali	Karabaş
Habbah oğlu İsmail	Kafad Oğlu Kızı
Tatar Emin oğlu Emin	Zaralı Babuşçu zimmî
Çoban oğlu Osman	Deli Hafız zade Süleyman
Kara Hasan oğlu Hasan	Dellal Derviş İbrahim
İbad oğlu Osman	Penbeci Hacı Mustafa
Pembeci oğlu Hüseyin	Kirbaş Hasan Efendi
Temiz oğlu nâm-ı diğer İsa oğlu Halil	Kirbaş Mahdumu Halil
Badi Parmak oğlu Kasım	Kalaycı Bogos zimmî
Memik oğlu Mehmed	Dürzi Vadestris Zimmî
Zelil oğlu Mehmed	Todak Değirmenci zimmî
Recep oğlu Recep	Eskici Efbadson zimmî
Sürmecî oğlu Osman	Toroz Oğlu Halilesi Zeliha
Kara Osman oğlu Mustafa	Darendeli Hasan
Kel Musa'nın zevcesi Asiye	Padem Keşiş zimmî
Temiz oğlu Halil	Saç Kulak oğlu Mehmed
Veli oğlu Osman	Gafad oğlu Ahmed Ağa
Kasım oğlu İbrahim	Süleyman
Kör Bekir oğlu Mehmet	Zile ve Artukabad'dakiler
İpek oğlu Osman	Burçak oğlu Halil
Çağıl oğlu Mehmed	Müdür İbiş oğlu İbrahim
Horoz oğlu Osman	İbrahim Kethüda
Ayıboğan oğlu Mustafa	Bekir Ağa
Kara Salih oğlu Salih	Arabacı oğlu Mustafa
Acem oğlu Ali	Kör Hüseyin
Delik oğlu Hüseyin	İmam Hasan Efendi
Çolak Ömer	Cağfer
Kovalı oğlu Ali	Tokat'ta Oturanlar
Tuluk Hasan oğlu Mehmed	Halil Bayrakdar
Pembeci oğlu Emin	Mandıracı oğlu Osman
Kara Bekir oğlu Mehmed	Sarraı oğlu Hüseyin
Çeküç oğlu Mehmed	Ali Bölük oğlu Abdülkadir
Aşık Halil	Dursun oğlu Salih
Kürt İbrahim	Tufi Beyaz oğlu Hacı Mehmed
Köse Bekir	Koca Dede oğlu Osman
Kara Emin oğlu İbrahim	Monla İbrahim
Genç Ali oğlu Ali	Canık oğlu Hasan
Ağca Kışlalı Habib	Küçük İmam oğlu Kel Bekir
Ayıboğan oğlu Hüseyin	Harıkçı Mehmed
Koca oğlu Ömer	Karan oğlu Emin
Köse Salih oğlu İsmail	Cahkam

		Pembeci oğlu Ömer	Büyük Seyyid oğlu Mehmed
			Kürt İmam oğlu Hüseyin
			Altunizade İsmail Efendi

Emir Said Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Emir Said	67	Kürt Hasan	Koçhisarlı oğlu İbrahim
		Aydın oğlu İbrahim	Kösenin oğlu Mustafa
		Mücella İbrahim	
		Ağca oğlu yetim	
		Topuz oğlu Süleyman	
		Kara Hasan	
		Çoban Ali	
		Karip oğlu Mehmed	
		Karip Hüseyin	
		Ali Kaya oğlu İsmail	
		Ezdar oğlu Bekir	
		Kani oğlu Mehmet	
		Sufi oğlu Mustafa	
		Kazak oğlu Hüseyin	
		Keleş oğlu Abdurrahman	
		Köse oğlu Ali	
		Eminin Hüseyin	
		Kanaş oğlu Osman	
		Ekşi oğlu Hüseyin	
		Abbas oğlu Süleyman	
		İmam oğlu Mehmed	
		Keleş oğlu İbrahim	
		Habip oğlu Ali	
		Kazak oğlu Halil	
		Ezdar oğlu Ahmed	
		Fermanlı oğlu İbrahim	
		Keleş oğlu Abduç	
		Köni oğlu Ahmed	
		Ethem oğlu İbrahim	
		Yaman oğlu Mehmed	
		Fermanlı oğlu Mustafa	
		Eyup oğlu Ali	
		Ezver oğlu Emin	
		Madara oğlu Mustafa	
Tayyar oğlu İbrahim			
Kocabekir oğlu Hüseyin			
Habip oğlu Mehmed			
Tayyar oğlu Halil			
Garip oğlu Ali			

	İslam oğlu Osman	
	Tayyar oğlu Ahmed	
	Çal Meşhur oğlu Yusuf	
	Külafln oğlu İbrahim	
	Köni oğlu Osman	
	Dilki Biker oğlu Osman	
	İslam oğlu Hasan	
	Kalpak oğlu Abdurrahman	
	Emin oğlu Mehmed	
	İmam oğlu Hasan	
	Bekçi oğlu Hüseyin	
	Fermanlı oğlu Hasan	
	Saka oğlu Ahmed	
	Derviş Salih	
	Taşlı oğlu Ömer	
	Kazak oğlu Mustafa	
	Enmiş oğlu Hüseyin	
	Kara Veli oğlu Hüseyin	
	Fermanlı oğlu İsmail	
	Cıbir oğlu Ömer	
	Köse oğlu Mehmed	
	Fermanlı oğlu Halil	
	İmam oğlu Halil	
	Fermanlı oğlu Mustafa	
	İmam oğlu Ahmed	
	Kara Veli oğlu Hasan	
	İmam-ı Tokadi Ahmed Efendi	

Kisre Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Kisre	5	Kara Ahmed oğlu Hasan	Çemekçi oğlu Hasan
		Kurbik oğlu Haçık	Çil Ali'nin oğlu Mustafa
		Kıracı oğlu Ovanes	Mumcu oğlu Artin
		Kurbik oğlu Eraki	Kemal oğlu Artin
		Katos oğlu Ağya	

Armus Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Armus	1	Yelpeli Ömer	

Beyobası Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Beyobası	19	Şahin oğlu Mahmud	Ağahanzade Mustafa Ağa
		Hacı Osman	Şeyh Ali oğlu Mustafa
		Solak oğlu Osman	Abuğat oğlu Ali
		Yakup oğlu Mehmed	Zağar oğlu Mustafa Ve Osman
		Afşar oğlu Hüseyin	İlyaz oğlu Ömer
		Laz oğlu Ali	Göncü oğlu Hasan
		Ardış oğlu Osman	
		Cağfer oğlu Mehmed	
		Gani oğlu Mehmed	
		Kurt oğlu Ali	
		Kılıçlı oğlu Nebi	
		Kuru oğlu Mehmed	
		Hasta oğlu Osman	
		Türkmen oğlu Mahmud	
		Çamırın oğlu Ahmed	
		Bey oğlu Mehmed	
		Gani Çil Ali	
Ortakçı oğlu Mehmed			
Keçeli oğlu Ömer			

Tatar Çiftliği Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)-9 Kişi
Tatar Çiftliği	14	Oruç oğlu Ali	Mehterbaşı oğlu Musa Ağa
		Oruç oğlu Hüseyin	Mehterbaşı Hasan Ağa
		Oruç oğlu İsmail	Çil Hasan'ın oğlu Hasan
		Ali Mahmud'un oğlu Mustafa	Nasuhzade
		Hazyalı oğlu Ali	Çil Hasan'ın oğlu Recep
		Oruç oğlu Mehmed	Kaymakam Kara Ahmed zade
		Emir oğlu Mustafa	Altun oğlu zimmî
		Tatar oğlu Monla Osman	Boyacı Sinan
		İdris oğlu Mustafa	Hurşit oğlu Şeyh Ağa
		Monla Ömer oğlu Osman	
		Çifrefli Bekir	
		Haşır oğlu Ali	
		Bodur oğlu Ali	
		Hasan oğlu Abdulkadir	

Kürtler Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Kürtler	7	Peri oğlu Memiş	
		Ayan oğlu İbrahim	
		Şaban oğlu Ali	
		Ayan oğlu Ahmed	
		İslambollu oğlu Deli Hasan	
		Şaban oğlu Şaban	
		Bükrecinin oğlu Halil	

Vazanya Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Vazanya	11	Murad'ın oğlu Ali	
		Çelebi oğlu Bektaş	
		Ahmet oğlu Veli	
		Yalancı oğlu Ali	
		Çiftçi oğlu İsmail	
		Vanlı oğlu Mahmut	
		Hasan Bey oğlu Hasan	
		Mehtar oğlu Hızır	
		Kağan oğlu Mustafa	
		İmam Monla Mehmed	
		Çelebi oğlu Ali	

Taşlıyük Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Taşlıyük	7	Deli Yusuf oğlu Süleyman	
		Deli Yusuf oğlu Bektaş	
		İmam Ahmed oğlu Hasan	
		Kara İsmail oğlu İsmail	
		Tiryaki oğlu Hızır	
		Kara Ali'nin oğlu Hüseyin ve Hasan	
		Kuşedan oğlu Musa	

Çay Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
		Çoban oğlu Ali	Demirci oğlu Ali
		Usta oğlu Hüseyin	Çerkez oğlu Hafız Efendi
		Deli Bekir	
		Kara Şeyh oğlu Mehmed	

Çay	9	Kalak oğlu Kör Hüseyin	
		Ağca İmam oğlu Resul	
		Delice oğlu Hasan	
		Memiş oğlu Ali	
		Hamza oğlu İbrahim	

Monamak Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıân)
Monamak	17	Muhacir Salih oğlu Mehmed	
		Halil oğlu Ömer	
		Süleyman oğlu Mustafa	
		Hasan Keş oğlu İbrahim	
		Gök Bekir oğlu yetim Hasan İbrahim	
		Bostancı oğlu Osman	
		Sakar Abdullah	
		Deli Hüseyin'in oğlu İbrahim	
		Canikli İbrahim	
		Kör Ali oğlu İbrahim oğlu Mehmed	
		Yusuf oğlu Osman	
		Köseli oğlu Ömer	
		Karaca oğlu Mehmed	
		Derviş oğlu Osman	
		İsmail Paşa oğlu Hasan	
		Saka Mustafa'nın oğlu Osman	
		Otuz oğlu Mehmed	

Keşlik Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıân)
Keşlik	14	Bezenli oğlu Mustafa	
		İsim belirtilmemiş boşluk var	
		Kaya oğlu Halil	
		Köse Salih oğlu Ahmed	
		Kaya oğlu Salih	
		Köse oğlu Mehmed	
		Baranlı oğlu Mehmed	
		Kaya oğlu İbrahim	
		Bulut oğlu Ömer	
		Himmat oğlu Hasan	
		İmam oğlu Ahmed	
		Kadim oğlu Mehmed	
		Sarı Mustafa'nın oğlu İbrahim	

Varaz Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Varaz	11	Emir Ali oğlu Mahmud	Kasım oğlu Ahmed Ağa
		Kürt oğlu Hüseyin	Kasım oğlu Salih
		Zağreğli oğlu Mustafa	Altun oğlu İsmail Efendi
		Köse İbrahim	
		Ali Çavuş oğlu yetim Mehmed	
		Emir Ali oğlu Osman	
		Laz oğlu Hasan	
		Deli Mehmed oğlu Hasan	
		Kürt Ali oğlu Hasan	
		Hasan oğlu Recep	
		Hasan'ın oğlu Abdullah	
	6		
		Makar oğlu Dönik	
		Genç oğlu Simon	
		Erzurumlu oğlu Simon zimmî	
		Gözü Büyük oğlu Serkiz zimmî	
		Amordin oğlu Serkiz	
Evrız oğlu Oseb zimmî			

İbibse Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
İbibse	10	Küçük Hasan oğlu Mustafa	Hacı Musa Ağa
		Hacı İbrahim oğlu Mehmed	Dilki oğlu
		Kantar oğlu Mustafa	Devletlü Ahmet Paşa Hazretleri
		Porsuk oğlu Ahmed	Hallaç Hacı Bekir
		Cabbarzade Devletlü Mehmed Paşa	
		Şahan oğlu Ali	
		Hacı İbrahim oğlu Süleyman	
		Canikli oğlu Ali	
		Hallaç Hacı Bekir'in Şeriki Mustafa	
		Kösenin oğlu Ali	

Yenicek Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Yenicek	22	Kara Çırac oğlu Ovannes	
		Varteris oğlu Ağya	
		Vartan oğlu Artin	
		Ohannes oğlu Simon	
		Kaz oğlu Artin	
		Zakar oğlu Ağya	

	Gökçe oğlu Varteris	
	Kel Agop	
	Çulha oğlu Artin	
	Toros oğlu Kibork	
	Zakar oğlu Mizek	
	Kazak oğlu Agop	
	Ağya oğlu Haçador	
	Tonbul oğlu Artin	
	Arzuman oğlu Manok	
	Ağya oğlu Artin	
	Ovak oğlu Ovak	
	Artin oğlu Kirkor	
	Keşiş oğlu Ağva	
	Kazak oğlu Matos	
	Kara Solon oğlu Varto	
	Çulha oğlu Kirhor	

Taşlıçiftlik Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Taşlıçiftlik	5	Canikli oğlu Halil	Sivas'ta Oturanlar
		Bayer oğlu Salih	Hacı Hurşit Ağa
		Canikli oğlu İbrahim	Cabbarzade Gulamı Hurşit Ağa
		Tatar oğlu Ali	İç Ağası Osman Ağa
		Esmo oğlu İsmailoğlu Kevork
			Tokat'ta Oturanlar
			Dursun oğlu Salih
			Turşu oğlu Mehmed
			Tuluk oğlu Hasan
			Çolak oğlu Kör Hüseyin
			Çolak oğlu Abdi
			Cebeci oğlu İbrahim
			Cebeci oğlu Yetim Hasan
			Kasım oğlu Hasan
			Kasım oğlu Hüseyin
			Kasım oğlu Ali
			Kara Ömer oğlu Hüseyin
			Kudalı oğlu Mustafa
			Kudalı oğlu Hüseyin
			Küçük Ahmed
			Gökdeli oğlu Emin
			Urgancı oğlu İbrahim
			Çıldır oğlu Mustafa
	Tariş oğlu Hüseyin		
	Arakçı oğlu Bekir		
	Attar Hafız oğlu		

			Kasap Halil
			Köle Yatmaz zimmî

Kagay Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Kagay	8	Mahmut oğlu Ahmed	
		Kapusuz oğlu Hüseyin	
		Kad Köylü Ömer	
		İskefsürlü oğlu Osman	
		Abduç'un oğlu Ahmed	
		Laz oğlu Mehmed	
		Tokak oğlu Ali	
		Berine oğlu Hüseyin	

Ahur Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Ahur	15	Alık oğlu Ömer	
		Kavas oğlu Ahmed	
		Dağcı Ali	
		Çil Ahmed oğlu Hüseyin	
		Kara Mustafa	
		Somuncu oğlu İsmail	
		Arnavud İsmail	
		Deli Hasan	
		Somuncu oğlu Ömer	
		Somuncu oğlu Hasan	
		İskevsürlü oğlu Abdullah	
		Hatip Monla Hüseyin	
		Somuncu oğlu Hüseyin	
		Sandık oğlu Hüseyin	
		Deli Ömer	

Kalecik Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Kalecik	20	Çil Abdurrahmanın oğlu İbrahim	
		Sopa oğlu İbrahim	
		Hanım oğlu İbrahimin yetimi Hatice	
		Çolab oğlu Mehmed	
		Bekçi oğlu Hasan	
		Canikli Mehmed	

		Hacı Osman oğlu Ali	
		Yamak oğlu Osman	
		Silahdar oğlu Hasan	
		Kazıkçı oğlu Bekir	
		Ekmeli oğlu Osman	
		Hoca oğlu Mustafa	
		Salih Ağa	
		İmam oğlu Mehmed	
		Emir oğlu Hasan	
		Dağcı oğlu Osman	
		Sopa oğlu Recep	
		Topsakaloğlu	
		Kizir Hasan	
		Kara Mehmed oğlu Mehmed	

Bayındır Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Bayındır	2	Abduç'un oğlu Bekir	
		Postalcı oğlu Hasan	

Tavıkçı Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Tavıkçı	6	Sekban oğlu Halil	
		Killi oğlu Ahmed	
		Kadiri oğlu Osman	
		Kara Hasan oğlu Halil	
		Çorlu oğlu Osman	
		Paldım oğlu Osman	

Yeniköy Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyân)
Yeniköy	46	Aşık Osman	
		Ali Kişi oğlu Bektaş	
		Himmet oğlu Ağa	
		Bayram oğlu Ahmed	
		İsmail oğlu Musa	
		İsmail oğlu Murad	
		Yantiri oğlu Hasan	
		İslambollu oğlu Hüseyin	
		Kolu Kısa oğlu Hüseyin	

	Kahveci oğlu Mustafa	
	Horak oğlu Osman	
	Seyyid Ali oğlu Mehmed	
	Şefaet oğlu Veli	
	Kara Yusuf	
	Hodak oğlu Hüseyin	
	Bayram oğlu Mustafa	
	Pir oğlu Garip Mehmed	
	Veyis Hüseyin	
	Kalender oğlu Mustafa	
	Ali Usta	
	Fazlı oğlu Ali Usta	
	Uzun oğlu Ahmed	
	Türkoğlu İbrahim	
	Çoban Ömer oğlu Halil	
	Abdulkani oğlu	
	Baklacı oğlu Mustafa	
	İbo oğlu Ali	
	Cafer oğlu Habip	
	Abdurrahman oğlu Memiş	
	Küçük oğlu Abdullah	
	İbiş oğlu Osman	
	Tiryaki Yusuf	
	Abbasoğlu Derviş	
	Sefer oğlu Kara Ali	
	Topal oğlu Halil	
	Çakır oğlu Yusuf	
	Zeynel oğlu Veli Hasan	
	Karakaş oğlu Hüseyin	
	Laz oğlu Ali	
	Bekir oğlu Mustafa	
	Karabaş oğlu Himmet	
	Adalı oğlu İbrahim	
	Karacanın Halil	
	Monla Hasan	
	Garip Osman oğlu Ali	
	Arapkirli Ali	

Bazar Köyü

Köy Adı	Hane Sayısı	Köyde Oturanlar	Köy Dışında Oturanlar (Yabancıyan)
Bazar	119	Harmancı oğlu Ömer	Çaylı Köyünde Oturanlar
		İmam oğlu Hüseyin	Yeni Osman Oğlu Mehmed
		Üsküdarlı oğlu Şerif	Karındaşı Mustafa ve Kabakçı
		Pabuççu Ali oğlu Hüseyin	Tuğal oğlu Ali Ve Karındaşı
		Çıldır oğlu Mustafa	Kerim oğlu Mehmed

Badıllı oğlu Mustafa	Kürtlü oğlu Bali
İbrahim oğlu Memiş	Kör Mustafa'nın oğlu Ali
Civan oğlu İbrahim	Temurdenli oğlu Hüseyin
Koç Hasan	Kızdan oğlu İbrahim
Aşık Ahmed	Çömez oğlu İbrahim
Berber Mehmed	Çömez oğlu Halil
Ohcaz oğlu Mehmed	Ak Mehmed oğlu Ahmed
Ohcaz oğlu İbrahim	Kul oğlu Hüseyin
Çolak oğlu İbrahim	Banaz oğlu Yetimi
Hacı Hüseyin oğlu Hüseyin	Ömer oğlu Ali
Üsküdarlı oğlu Süleyman	Çolak Hüseyin oğlu Mehmed
Datak Bekir	Çolak oğlu Halil
Mihralı oğlu Ahmed	Çakmış oğlu Hüseyin
Bayramın Damadı İbrahim	Sarıbaş oğlu Kasım
Arap oğlu Mustafa	Ali Koca oğlu Mehmed
Badıllı oğlu Abdullah	Kul oğlu İsmail
Kasap oğlu Mehmed	Kör Alinin Hüseyin
Ali oğlu Bekir	Söylemez oğlu Hüseyin
Duhancı Mehmed	Deli Halil oğlu İbrahim
Kürt Osman oğlu Mehmed	Hasan Kethüda oğlu Hüseyin
Kadı oğlu Ali Monla	Kel Hasan oğlu Ali
Dede oğlu İbrahim	Serkel oğlu Mustafa
Börek Kapan oğlu Mehmed	Serkel oğlu Mahmut
Osman oğlu Ahmed	Kel Ali oğlu Veli
Kalaycı Hasan	Kel Ali oğlu Ali
Müteveffa Hasan Kadı'nın Zevcesi	İmamoğlu Tosun
Kaymakçı oğlu Ali	Çirkin Ali oğlu Mehmed
Güllü Hoca	Kadir oğlu Mehmed
Telli oğlu Halil	Abbas oğlu Hüseyin
Emir Ahmed oğlu Hacı Hasan	Tiryaki oğlu Nebi
Monla Osmanın oğlu Mehmed	Mandal oğlu Ali
Kara Yusuf oğlu Emin	Keleş oğlu Veli
Çolapa oğlu İsmail	Delice oğlu Ahmed
Sarı oğlu Mehmed	Semim oğlu Mehmed
Eşki oğlu Emin	Alaman oğlu Veli
Deli Halil oğlu Mustafa	İranlı oğlu Hüseyin
Salih Efendi oğlu Salih Efendi	Alaman oğlu Ali
Eskici Mehmed	Çorbacı oğlu İbrahim
Bıyık Ali	Halil Bey oğlu Hüseyin
Kasap Abdullah	Bekir oğlu Deli
İlyas oğlu Mustafa	Sucu oğlu Mehmed
Nalbant Ahmed	Kel Mustafa oğlu Hasan
Hüseyin Efendi oğlu Emin	Acem oğlu Kör Hüseyin
Kasım oğlu Mehmed	Kör Ahmed
Deli Halil	Göğüş oğlu Hüseyin ve
Kalyoncu oğlu Ömer	Sağır oğlu İbrahim
Şarklı oğlu Mustafa	Davulcu oğlu İlyas

Davulcu oğlu Emin	Davulcu oğlu Abdullah
Davulcu oğlu Osman	Davulcu oğlu Ali
Demirci oğlu Kel Salih	Abdulkadir oğlu Hüseyin
Semerci Ali	Musa oğlu Ali
Osman oğlu Kör Halil	Deli Veli oğlu Hüseyin
Abdulkerim oğlu Mehmed	Cücük oğlu Ali
Benli Ömer oğlu Mehmed	Kör Hüseyin oğlu Recep
Hacı Paşa oğlu Süleyman	Cafer oğlu Ali
Binbaşı Ağanın Halilesi Aişe Hatun	Kızdan oğlu Hüseyin
Gürcü oğlu İsmail	Çolak Nebi oğlu Hamza
Bektaşın oğulları Ali ve yetim Bekir	Kör Koca oğlu Hüseyin
Külüt oğlu Osman	Dursun Cağfer oğlu
Çöpçü oğlu Mustafa	Çömez oğlu Ahmed
Topal Hüseyin	Kara Bela Aziz
Kezman oğlu Mustafa	Mekan oğlu Mustafa
Arap oğlu Abduç'un yetimi Ali	Çayan Kulak oğlu Himmet
---Ali	Sığırcı oğlu Hüseyin
Nalbant Osman	Boşnak oğlu Veli
Osmancı oğlu Efendi	Durak oğlu Ali
Sünnetçi Osman	Bayram oğlu Hasan
Koca Osman	Deli Halil oğlu Bektaş
Pervin Mahmut	Ali Kethüda oğlu Himmet
Börek Kapan oğlu Hüseyin	Bayram oğlu Veli
Börek Kapan oğlu Hacı	Söylemez oğlu Hüseyin
Kadının Mahmut	Hukkam oğlu Mustafa
Kolluk oğlu Mustafa	Emir Musa oğlu Hasan
Deli Osman oğlu Hüseyin	Temürdenli oğlu Satılmış
Monla Hasanın oğlu Abdulkadir	Yabak oğlu Ahmed
Küçük Osman	Sergel oğlu Hüseyin
Monla Mustafa	Nebi oğlu Hüseyin
Osman oğlu Hüseyin	Abdal oğlu Memiş
Abdulkerimin Kızı	Kara Hayta
Küçük Hasan	Deveci oğlu Hüseyin
Telli oğlu Abdi	Kerim oğlu Hüseyin
Kulaksız oğlu	Turay oğlu Bayram
Horasanlı oğlu Koca	Kara Hasan oğlu Veli
Yetim oğlu Ali	Aşık Mehmed
Değirmenci Abdullah	Kabakçı oğlu Mustafa
Küçük Ahmed	Kurban Ahmed
Arnavit Hasan	Delice oğlu Halil
Abdulkerim oğlu Hüseyin	Şeyh Ali oğlu Ali
Hasan Efendi oğlu Hüseyin	Keleş oğlu Bayram
Çoban oğlu Salih	Emir Abdullah oğlu Ali
Ziyangöz oğlu Kör Hüseyin	Alaylı Kethüda
Sefer oğlu Ahmed	Ma'zul Koca
Pabuççu Ali oğlu Ali	Arduç oğlu İsmail
Dede oğlu Abdullah	Kürt Ali oğlu Ali

	Dede oğlu Ahmed	Karpuz oğlu Hasan
	Abdulkadir oğlu Halil	Sivas Eyaletinde Oturanlar
	Erzurumlu Yusuf	Pilobos oğlu zimmî Agop
	Temürcü Osman	Kertli İstefan
	Ağzı Eğri Ömer	Mekükçü oğlu Matos
	Kara Hüseyin	Mekükçü oğlu İstefan
	Latifoğlu Salih	Arapkirlı Osman Efendi
	Setirgeli oğlu İbrahim	Tatar Erzın oğlu
	Tosun oğlu Osman	Kuyumcu Balbal oğlu zimmî
	Hacı Abdullah oğlu Salih	
	Eşki oğlu Hüseyin	
	Eğri Bekir	
	Seyitzade Camii Şerif İmamı Ömer	
	İmam Hasan	
	Camii Kebir müezzini Ahmed Efendi	
	İraklı oğlu Hafız Efendi	
	Hacı Hasan Pehlivan	
	Kisli Ömer oğlu Monla Mustafa	

Tabloda görüldüğü gibi Kazâbâd Temettüat defterlerinde kişilerin isimleri "*oğlu, halilesi, zevcesi, torunu, karındaşı, hafidi, yetimi, eytamı, damadı, kızı, üvey babası ve bin,*" şeklinde anne baba ya da diğer akrabalarla birlikte kaydedilmiştir. Müslümanlarda kullanılan bu ifadeler gayrimüslimlerde çok fazla bulunmamaktadır. Gayrimüslimler için en fazla "*oğlu*" kelimesi geçmektedir. Genellikle tek isim kullanılmış, mesleğiyle birlikte ya da zimmî şeklinde yazılmıştır.

Köylerde "*oğlu*" kelimesi toplam 1218 defa kullanılmıştır. Zevcesi 1, halilesi 2, hafidi 1, yetimi 5, eytamı 1, karındaşı 6, damadı 4, üvey babası ve babalığı 1, bin kelimesi de 2 yerde geçmektedir. Köylerde kullanılan isimleri; Kadın ve erkek isimleri, gayrimüslimlerin kullandıkları isimler olarak gruplandırdık.

Kullanılan isimler genellikle birbirine benzemektedir. Baba isimleri, fiziksel özellikleri, lakapları, meslekleri vb. nitelikleri ile birbirinden ayrılmıştır. Aynı köyde baba isimleri aynı olan kişiler (kardeş oldukları büyük bir ihtimal) bulunmaktadır. Şahıs adlarına toruna dedenin ismi verilmesi günümüzde olduğu gibi eski dönemlerde de yaygın olmalı ki birlikte baba-oğul isimlerinin de benzer olduğu görülmektedir. Babası doğumdan önce ölmüş çocuğa babasının ismi verildiği gibi, babası sağ iken çocukların

babası ile aynı ismi taşıdıkları da görülmüştür. Örneğin Erkilet köyünde "Kenan oğlu Kenan" , Necip köyünde kayıtlı "Fazlı Fazlı" ile Aşağı Dimorta köyünde "Emin oğlu Emin".

Kullanılan isimlerin büyük çoğunluğu, Arapça kökenlidir. Anadolu' nun birçok yöresinde olduğu gibi, Peygamber Efendimiz (S.A.V.)'in isminin Türkçeleşmiş şekilleri olan Mehmed, Ahmed, Mahmud, Mustafa isimleri, burada da en yaygın kullanılan isimlerdendir. Ayrıca Ehl-i beyt'e ait Ali, Hasan, Hüseyin isimleri de yoğun olarak kullanılmıştır. Aşağıda kullanılan isimler alfabetik olarak sıralanmıştır. Erkek ismi olarak 102 çeşit isim bulunmaktadır. Gayrimüslimlere ait ise 43, kadınlara ait 14 adet isim çeşidi kullanılmıştır. Aşağıda köylerde kullanılan erkek isimleri zikredilmiştir.

Tablo 3. 10. Köylerde Kullanılan Erkek İsimleri ve Kullanım Adedi

Şahıs Adları	Kullanım Adedi	Şahıs Adları	Kullanım Adedi	Şahıs Adları	Kullanım Adedi
Abbas	3	Halid	1	Nebi	3
Abdal	3	Halil	84	Oruç	4
Abdi	3	Hamid	1	Osman	127
Abduç	11	Hamza	8	Ömer	87
Abdulhalim	1	Hasan	115	Recep	7
Abdulkadir	4	Haşır	1	Rıdvan	5
Abdulkâni	1	Himmet	3	Said	3
Abdullah	22	Hüseyin	94	Salih	33
Abdurrahim	1	İbad	2	Salogan	2
Abdurrahman	17	İbiş	1	Seyfi	1
Abdulkerim	3	İbo	2	Sinan	3
Abdülmecit	1	İbrahim	82	Süleyman	24
Afşar	1	İdris	1	Şaban	5
Ahmed	70	İhsan	1	Şahan	2
Ali	260	İlyas	2	Şahin	1
Apo ¹⁵⁶	2	İpşir	1	Tayyar	3
Asım	23	İsa	2	Tutuz	1
Aşur	1	İsmail	38	Veli	13
Aziz	2	Kadim	1	Veyis	2
Bahri	1	Kadir	7	Yahya	2
Baki	2	Kağan	1	Yakup	1
Bayram	5	Kalender	2	Yemliha	1
Bekir	59	Kamil	2	Yusuf	23
Bektaş	6	Kasım	7	Zeynal	1

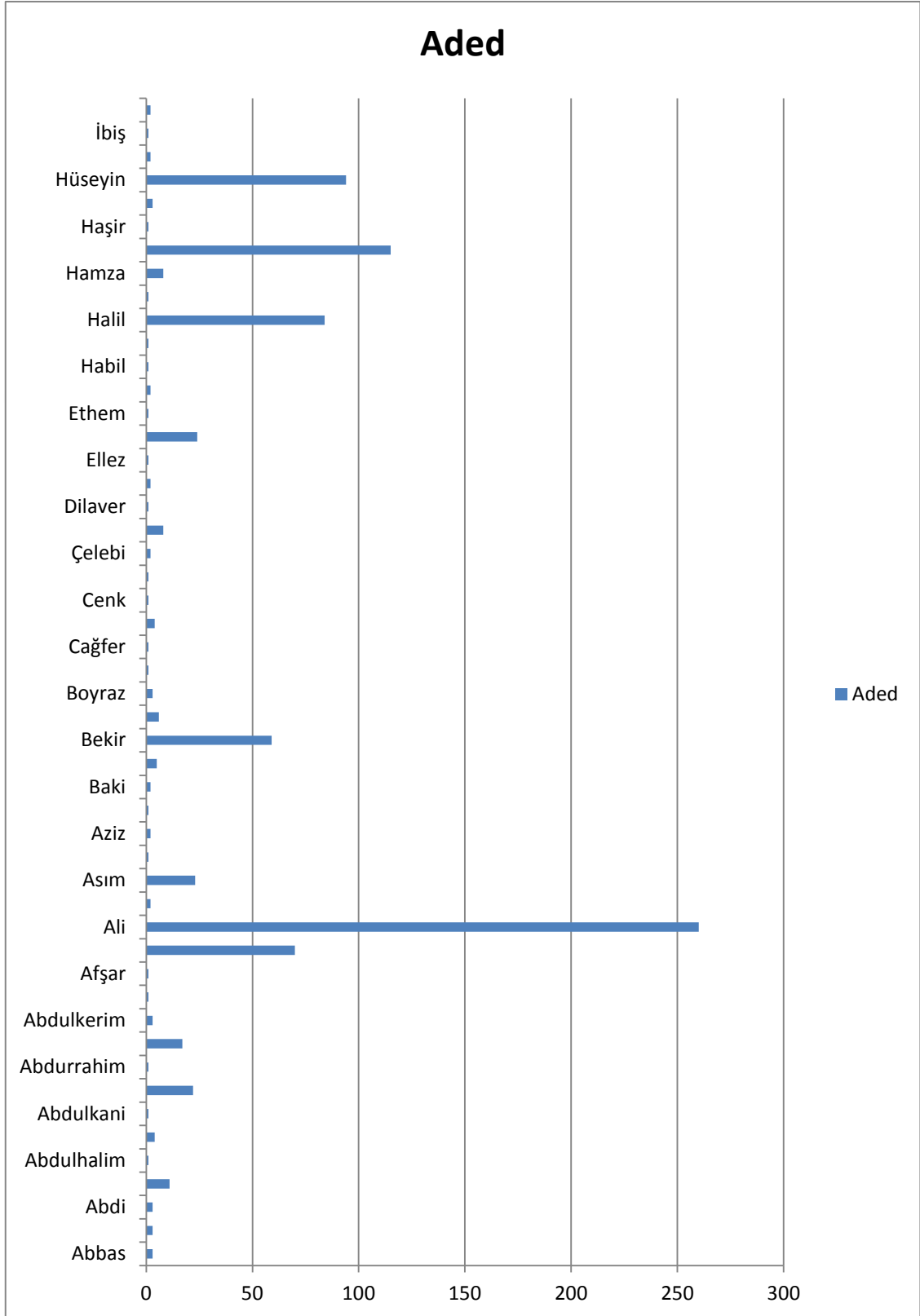
¹⁵⁶ Köylerde Apo, İbo, Maho, Memo gibi isimlerin kısaltılmış halleri de kullanılmıştır.

Boyraz	3	Kaya	8	Zülfikar	1
Bulut	1	Kenan	5		
Cağfer	1	Kerim	5		
Celil	4	Keşbal	1		
Cenk	1	Latif	1		
Cuma	1	Mahmud	7		
Çelebi	2	Maho	9		
Derviş	8	Memik	2		
Dilaver	1	Memiş	10		
Ebubekir	2	Memo	1		
Ellez	1	Murad	3		
Emin	24	Musa	11		
Ethem	1	Mushab	1		
Habib	2	Mustafa	102		
Habil	1	Nasreddin	1		

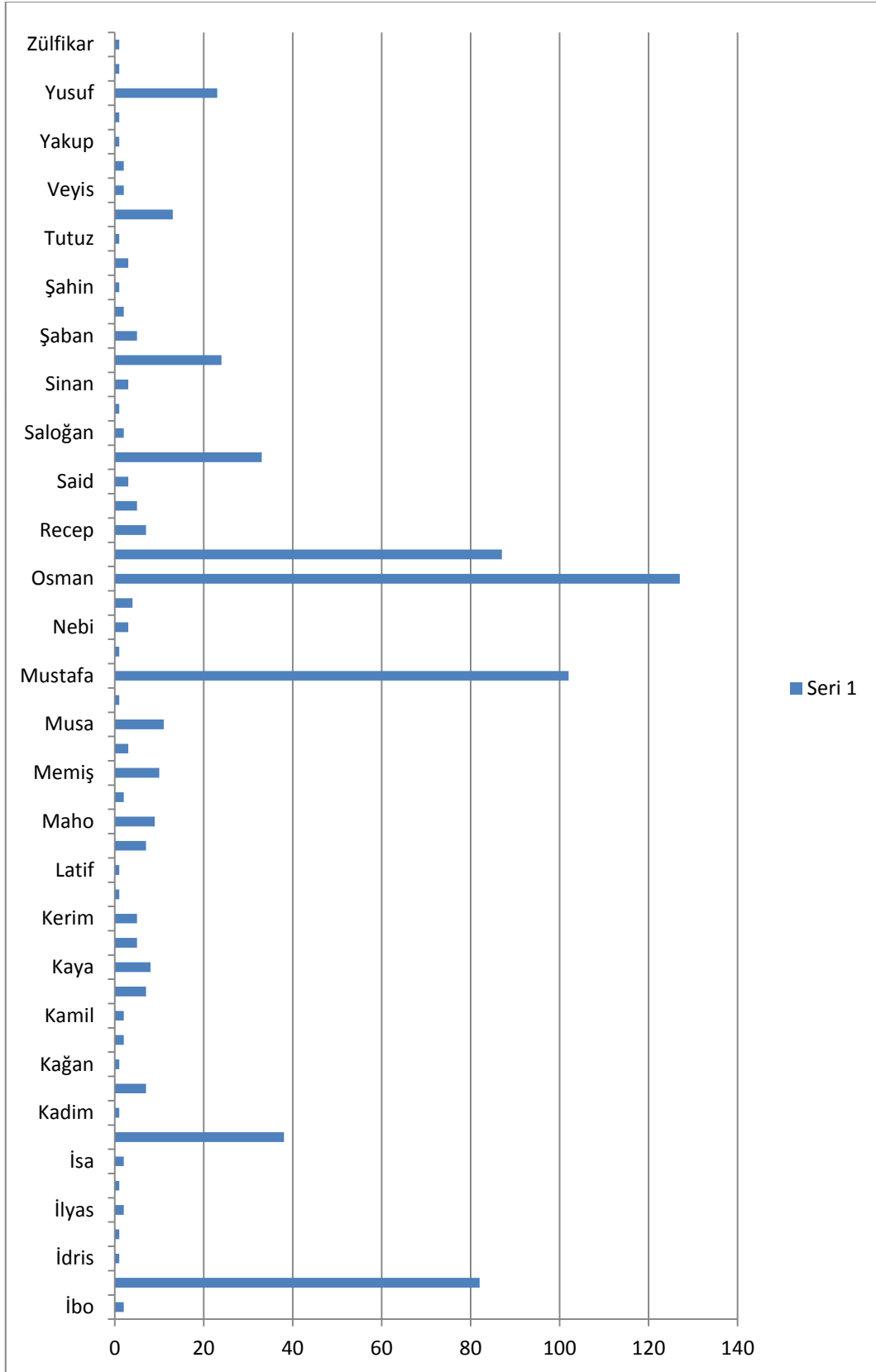
Görüldüğü gibi köylerin tümünde 102 çeşit erkek ismine rastlanmıştır. Hane reisi olarak 1219 şahıs bulunmasına rağmen isimlerin benzerliği yüzünden az sayıda isim karşımıza çıkmaktadır. Kadın hane reislerini çıkartırsak 1173 adet hane reisi olarak erkek ismi geçmektedir. En fazla kullanılan isim 260 adet itibariyle "*Ali*" ismidir. 127 adetle "*Osman*" ismi onu takip etmektedir. Yine en fazla kullanılan isimler arasında 115 adet "*Hasan*", 102 adet "*Mustafa*", 94 adet "*Hüseyin*", 87 adet "*Ömer*", 84 adet "*Halil*", 82 adet "*İbrahim*", 70 adet "*Ahmet*", 59 adet "*Bekir*", 38 adet "*İsmail*", 33 adet "*Salih*", 24 adet "*Süleyman*", ve "*Emin*", 23 adet "*Yusuf*" ve "*Asım*", 22 adet "*Abdullah*", 17 adet "*Abdurrahman*", 13 adet "*Veli*", 11 adet "*Musa*" ve "*Abduç*", 10 adet te "*Memiş*" ismi karşımıza çıkmaktadır. "*Ali*", "*Hasan*" ve "*Hüseyin*" isimlerinin bölgedeki dinî kültürel yapıyla âlâkalı olarak ehl-i beyt'e olan sevgiyle ilgili olduğunu, bu sebeple çokça kullanıldığını söyleyebiliriz.

Yine İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in (S.A.V.) ünvanı olan "*emin*" sıfatı ile O' nun diğer isimleri "*Ahmed*" ve "*Mustafa*"nın çokça kullanıldığı, Dört Halife isimleri olarak, "*Bekir*", "*Ömer*", "*Ali*" ve "*Osman*" isimlerinin de yaygın kullanılan isimler arasında yer aldığı görülmektedir. İslâm tarihine dair Peygamber isimleri olan "*Süleyman*", "*Yusuf*", "*İsmail*", "*İbrahim*" ve "*Salih*" isimlerinin de kullanımı fazladır.

Şekil 3. 5. Erkek Şahıs Adlarının Kullanım Adedinin Sayısal Dağılımı- I

Şekil 3. 6. Erkek Şahıs Adlarının Kullanım Adedinin Sayısal Dağılımı- II

Yukarıdaki grafiklerde de görüldüğü gibi bölgede kullanılan isimler dinî-kültürel yapının mozağini yansıtmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere kullanılan isimlerin büyük çoğunluğu Arapça kökenli isimlerdir. Türkçe kökenli isimlerin ise çok az kullanıma sahip olduğunu görmekteyiz.

Hane reisi olarak kadın ismine ise pek az rastlanmaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde vergi mükellefi genel olarak erkektir. Köylerde toplam 14 adet kadın ismi geçmektedir. Bunlardan 9'u hane reisidir. Erkek isimleri % 99 buna karşın kadın hane reisi sayısı %1 oranındadır. Köylerde rastlanan başlıca kadın isimleri şunlardır: Alime, Asiye, Ayşe, Esmе, Hacer, Hatice, İpek, Nurperi, Peri, Fatıma, Elif, Hanım, Ümmühan ve Zeliha'dır. Yabancıyâna ait iki kadın hane reisi vardır. Bunlar muhtemelen yalnız yaşayan veya dul kadınlar olmalıdır. Tabloda da görüldüğü gibi 5 hanede kadınlar kendi isimleriyle değil eşlerinin ve babalarının adlarıyla birlikte anılmaktadırlar. Aşağıda hane reisi olan kadın isimleri verilmiştir.

Tablo 3. 11. Köylerdeki Kadın Hane Reislerinin İsimleri

Köy	Hane No	İsimler
Aşağı Dimorta	Hane 30	Topal Alime
	Hane 41	Pak Ali Zevcesi
Kalecik	Hane 3	Hanım oğlu yetimi Hatice
Bozatalan	Hane 14	Deli İbrahim oğlu Hasan'ın Zevcesi
Dere	Hane 36	Kel Musa'nın Zevcesi Asiye
Necip	Hane 44	Süluk kızı Fatıma
Bazar	Hane 31	Müteveffa Hasan Kadının Zevcesi
	Hane 86	Abdulkerim'in kızı
	Hane	Binbaşı Ağa'nın halilesi Aişe Hatun
Yabancıyân Kadın Hane Reislerinin İsimleri		
Erkilet		Köşker oğlu kerimesi
Dere		Toros oğlu halilesi Zeliha Hatun

Tabloda gördüğümüz gibi kadın hane reisi olarak tüm köyler için % 1 oranında yer almaktadırlar. En fazla kadın hane reisi de Bazar köyündedir.

Tablo 3. 12. Köylerde Kullanılan Kadın İsimleri

1	Alime	8	Nurperi
2	Asiye	9	Ümmühan
3	Ayşe	10	Zeliha
4	Esmе	11	Elif
5	Hacer	12	Peri

6	Hatice	13	Hanım
7	İpek	14	Fatıma

Toplamda 14 kadın ismi geçmektedir. Görüldüğü gibi kadın isimleri çok az bir yer tutmaktadır. Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik ve kültürel yapılanmanın, sosyal yaşantının bir sonucudur da diyebiliriz. (Hane reisinin, aile reisinin genel olarak erkek olması, vergi mükellefinin erkek olması özelliği..)

Aşağıda köyde bulunan reayaya, gayrimüslimlere ait isimler gösterilmiştir.

Tablo 3. 13. Köylerdeki Gayrimüslimlere Ait İsimler ve Kullanım Adetleri

Sıra no	İsimler	Kullanım Adedi
1	Agop	2
2	Ağya	6
3	Altun	1
4	Amordin	1
5	Artin	7
6	Arzuman	1
7	Âsad	1
8	Âsador	4
9	Babik	1
10	Bağın	1
11	Çulha	2
12	Dönik	1
13	Eraki	1
14	Evrız	1
15	Haçık	1
16	Heçador	1
17	İvaz	2
18	Katos	1
19	Kazaz	2
20	Keşiş	1
21	Kirkor	1
22	Kivork	1
23	Kurbik	2
24	Makar	1
25	Manok	1
26	Mastos	1
27	Matos	1
28	Mizek	1
29	Ohan	3
30	Ohannes	2
31	Oseb	1
32	Oski	1
33	Oslak	1
34	Ovak	2

35	Ovannes	1
36	Serkiz	2
37	Simon	3
38	Solon	1
39	Toros	1
40	Varteris	2
41	Varto	1
42	Vartan	2
43	Zakar	2

Gayrimüslimlerde de en fazla kullanılan isimler:"*Artin, Ağya, Simon, Ohan ve Âsador'dur.*"En fazla 7 defa olmak üzere "*Artin*" ismi kullanılmıştır, "*Ağya*" ismine de 6 defa rastlamaktayız. "*Âsador*" ismi 4 defa geçmektedir. 3'er adet "*Simon*" ve "*Ohan*" isimleri yer almıştır. İsimler Ermenicedir. Toplam 43 adet gayrimüslim ismi tesbit edilmiştir. Yabancıyâna ait isimlerde gayrimüslim olanlarda ise 27 adet isim kullanılmıştır. En fazla, 5 adet "*Altun*" ismi ile 3 adet "*Artin*" ve "*Kazzaz*" isimleri kayıtlıdır. "*Kevork*", "*Kirbaş*", "*İvaz*", İstefan, "*Bogos*" ve "*Agop*" isimleri 2'şer defa diğer isimler ise 1 kez kayıtlıdır. Köylerdeki reyâ ile isimler genel olarak ortaktır. Sadece "*Karabaş*" ve "*Todon*" ile "*Vadestris*" köylerde geçmemektedir. Gayrimüslimlerde de kadın ismine pek rastlanmamaktadır. Aşağıda köy dışında oturan yabancıyâna ait isimler belirtilmiştir.

Tablo 3. 14. Yabancıyâna Ait İsimler ve Kullanım Adetleri

Yabancıyân Erkek İsimleri	Yabancıyân Gayrimüslim İsimleri	Yabancıyân Kadın İsimleri
Abbas- 1	Agop- 2	Zeliha Hatun- 1
Abdi- 2	Ağya- 1	
Abdullah- 3	Altun- 5	
Abdurrahman- 1	Artin- 3	
Abdülkadir- 1	Esador- 1	
Abdülmecit- 1	Bağın- 1	
Ahmed- 15	Balbal- 1	
Ali- 58	Bogos- 2	
Aziz- 1	Efbadson- 1	
Bayram- 4	Erzin- 1	
Bekir- 6	Haçador- 1	
Besim- 1	İstefan- 2	
Cağfer- 2	İvaz- 2	
Derviş- 2	Karabaş- 1	
Dursun- 3	Kazzaz- 3	
Hasan- 27	Kerbaş- 2	
Haydar- 2	Kivork- 2	

Hayta- 1	Matos- 1	
Hızır- 1	Ohannes- 1	
Himmet- 2	Oslak- 1	
Hurşit- 3	Ovanis- 1	
Hüseyin- 36	Pilobos- 1	
İbiş- 3	Sergel- 1	
İbrahim- 19	Serkiz- 1	
İlyas- 1	Today- 1	
Kasım- 7	Vadestris-1	
Kerim- 3	Vartan- 1	
Mahmut- 1		
Mehmed- 26		
Memiş- 1		
Musa- 4		
Mustafa- 26		
Nebi- 3		
Osman- 13		
Ömer- 11		
Recep- 4		
Said- 3		
Satılmış- 1		
Sinan- 1		
Süleyman- 5		
Şakir- 1		
Şemsi- 1		
Veli- 8		
Yusuf- 1		
Zeki- 1		

Yabancıyâna ait 45 adet erkek ismi tesbit edilmiştir. Köyde oturanlarla isimler genel olarak birbirine benzemektedir. Sadece "*Zeki*", "*Şemsi*", "*Şakir*", "*Satılmış*", "*Haydar*", "*Besim*", ve "*Beşir*" isimleri köydeki reayâda rastlanmamıştır. Diğer isimler ortaklaşa kullanılan adlardır. En fazla kullanılan isim 58 defa geçen "*Ali*" ismidir. (Hem köyde oturanlarda hem de yabancıyanın içerisinde kullanılan en fazla ismin "*Ali*" olması Tokat yöresi Alevi-şii inancıyla ilgili olsa gerektir.) Yine 36 kez kullanılan "*Hüseyin*" ile 27 kez kullanılan "*Hasan*", 26 defa kullanılan "*Mustafa*" isimleri kayıtlıdır. Baba isimleri, meslekleri, fiziksel özellikleri, memleket adlarıyla birbirinden ayırt edilmektedirler. Yalnız gayrimüslimlerde ikiden fazla baba ismi aynı olan kişi yoktur. Çocuk sayılarına bakarak genelde çekirdek aile yapısına sahip oldukları tahminen söylenebilir. Müslümanlarda ise baba adı tahminen aynı olan 5 ya da 6 çocuk bulunabilmektedir. Örneğin Aşağı Dimorta Bahçe Mahallesi'nde kayıtlı olan "*Hacı*

Ahmed oğlu Hamid, Hacı Ahmed oğlu İsmail, Hacı Ahmed oğlu Mehmed Efendi, Hacı Ahmed oğlu Hasan, Hacı Ahmed oğlu Halil" gibi. Yabancıyân içerisinde de iki kadın, hane reisi olarak karşımıza çıkmıştır: Dere köyünde Zeliha Hatun. Erkilet' te Köşker oğlu kerimesi.

3.2.2. Unvan ve Lakaplar(Sıfatlar)

Temettüât defterleri, vergi mükelleflerinin isimlerine göre düzenlenmiştir. Bu sebeple defterlerde kişilerin isimleriyle birlikte varsa unvan ve lâkabı, ailesini işaret eden kişinin ismi ve yine varsa ailesinin unvan ve lâkabı birlikte kaydedilmiştir.

İsimler yazılırken ayırt edilme amacıyla kullanılan sıfatlar birbirinden farklıdır. Bu sıfatlar köyün ekonomik ve sosyal yapısının belirlenmesinde de önemli ipuçlarıdır. Yapılan meslekler, iş alanları, çalışan ve çalışmayan durumu, köyün etnik yapısı vs. ortaya konulabilmektedir. Köylerdeki kişilerin sadece 8'i tek isimle yazılırken 1211 şahıs lakaplarıyla kaydedilmiştir. Tek isimle anılan kişi oranı % 1'dir. Ovacık köyünde "*Hasan*", Aşağı Dimorta'da "*Ali*", "*Bekir*", "*Süleyman*", "*Apo*", Erkilet'te "*Ebubekir*", Kad köyünde "*Hüseyin*", Gürcü'de "*Osman*" isimli hane reislerinde lakap vb. ekleme yoktur.

Temettüât Defterlerine göre ortaya çıkan isimlere bakıldığında şahıs adlarının büyük bir kısmında lakap ya da unvan veya her ikisinin de birlikte kullanıldığı görülmektedir. Aile ve şahıslara verilen tanımlayıcı lakap ve isimler kimi zaman toplumda var olan statüyü, kimi zaman şahsın mesleği ve görevini, kimi zaman fiziki özelliği, kimi zaman da şahsın sergilediği bir davranışı göstermektedir. Temettüât defterlerinde kişilerin isimleri "*oğlu, halilesi, zevcesi, torunu, karındaşı, hafidi, yetimi, eytami, damadı, kızı, üvey babası ve bin,*" şeklinde anne, baba ya da diğer akrabalarla birlikte kaydedilmiştir. "*Oğlu*" kelimesi toplam 1218 defa kullanılmıştır. "*Zevcesi*" 1, "*halilesi*"(eşi) 2, "*hafidi*" (torunu) 1, "*yetimi*" 5, "*eytami*" 1, "*karındaşı*" 6, "*damadı*" 4, "*üvey babası*" ve "*babalığı*" 1, "*bin*" (kızı) kelimesi de 2 yerde geçmektedir. Lakapları gruplandırırken akrabalık bildiren bu kelimeleri ayrıca değerlendirdik. Toplam 1241 kez kullanılan akrabalık bildiren sıfatlar en çok kullanılan sıfat türüne girmektedir. Biz bu incelemede önce kullanılan diğer unvanları ve sayısal analizini ele alıp daha sonra

lakapları verilmiş biçimlerine göre 4 grupta (fizikî durum, sosyal durum, yer adları ve meslek bildiren sıfatlar olarak)¹⁵⁷ inceleyeceğiz.

Tablo 3. 15. Köylerde Kullanılan Sıfatlar ve Türleri

Köy Adı	Fiziki Özellik	Sosyal Durum	Yer Adları	Meslek
Ahur		Monla Arnavıd	İskefsürlü	Hatip Kavas Somuncu Dağcı
Armus			Yelpeli	
Bazar	Çolak Civan Koç Sarı Kulaksız Küçük Topal Zıyan göz Ağzı eğri	Aşık Arap Monla Kürt Hacı Emir Efendi Hacı Paşa Binbaşı Ağası Gürcü Bektaş Arnavıd	Üsküdarlı Badıllı Horasanlı Setirgeli Erzurumlu Iraklı	Harmancı Pabuççu İmam Kaymakçı Kadı Kalaycı Kasap Duhancı Eskici Nalbant Kalyoncu Davulcu Temürcü Semerci Değirmenci Kadı Sünnetçi Çoban Pabuççu Müezzin
Eski	Kara, Pertek			Keçeci Katrancı İmam
Bozatalan	Kara	Monla Emir		Somuncu Tüfenkçi
Ovacık	Arap Kara Kör Kır			Kandilci
Aşağı Dimorta	Kara Sarı Çolak Sâri Topal	Hacı Monla Şeyh Bektaş Vezir Hacı Efendi Mehdi Derviş	Akdağlı Tokadlı Zileli Canikli	İmam Kamacı Baytar Hamamcı Süvari Bayrakdar Kübçü Çarıkçı Müftü
Erkilet	Sarı Küçük Topal	Hacı Sufi Emir	Horasanlı Merzifonlu Tonyalı	İmam Temürcü Baklacı

¹⁵⁷ Meslekler, "Kazâbâd kazasında Mesleki Yapılanma" başlığı altında incelendiğinden burada meslek bildiren sıfatlar değerlendirilmemiştir.

	Kel	Abaza Bektaşlı Monla	Maraşlı Bursalı Diyarbakırlı	Kethüda Tüfenkçi Balçı Kilci Hamamcı Kazgan Berber Sipahi Kahveci
Kad	Kara Topal Köse	Laz Ağa Boşnak Hacı Yamak		Kilci Avsuncu Koşucu Kadı Çoban Sığırçı Muhtar Kavas İmam
Endiz-i Kebir	Sarı	Emir		İmam
Endiz-i Sağır		Kürt Monla Derviş Efendi Tekkeşeyh	Canikli Elbiseli	Kasap Katırcı
Gürcü	Kara	Tatar Emir Kürt		Oduncu Muhtar Kethüda Berber Çoban Gedik İmam Çavuş Kizir
Çeyrek	Dilsiz	Derviş Sufi		Kethüda Çavuş Saka
Necip	Sarı Köse Kara Kör Çopur Tosun Topal	Ağa Hacı		Müezzin Kabakçı Hatip Kethüda Kavas
Söngüt		Veli Kürt Mehdi	Canikli	Keşkekeçi
Çerçi		Emir		
Biskeni		Ağa	Biskenili	Bayrakdar
Vavrı	Kara Arap	Efendi Veli		
Yukarı Dimorta	Kel Kör Köse Arap Gök Gülmez	Emir Efendi Derviş Monla Boşnak Hafiz	Canikli	İmam Hatip Temürcü Çerçi Kilci Müezzin Balçı

	Çolak Yaba Kulak Topal Kara Hasta			Kadı Hasırcı Kalaycı Kethüda Kuşçu Hatip Çırağı Neccar Köy Ağası Hamamcı Mübaşir
Farı	Köse Kara Gülmez Kör Çaluk	Monla Veli Seyyid Hacı Hoca Paşa Bey Usta Yamak Abaza Kürt Boşnak Ağa		Çoban Alemdar Arabacı Küleççi Temürcü Berber İmam Bakkal Küleççi
Dere	Kara Çakır Kel Kör Badi Parmak Temiz Genç Koca Köse Çolak	Veli Tatar Kürt Acem Âşık	Ağcakışlalı	Bıçakçı Penbeci Sürmecici Çoban
Emir Said	Köse Koca Kara	Sufi Derviş Efendi		Çoban İmam Bekçi
Kisre	Kara			
Beyobası	Solak Hasta	Bey Türkmen Afşar Laz, Hacı		
Tatarçiftliği		Emir Tatar Monla		
Kürtler			İslambollu	Bükreci Ayan
Vazanya		Çelebi Bektaş Monla Bey Veli	Vanlı	Çiftçi İmam
Taşhöyük	Kara	Bektaş		İmam
Çay	Kara Ağca			İmam Çoban Usta

Monamak	Gök Sakar Kör	Paşa Derviş	Canikli	Bostancı
Keşlik	Köse Sarı			İmam
Varaz	Gözü büyük Genç	Emir Kürt Laz Çavuş		
İbibse	Küçük Köse	Paşa Hacı	Canikli	Hallaç
Yenicek	Kara Gökçe Kel Tonbul			Keşiş
Taşlıçiftlik		Tatar	Canikli	
Kagay		Laz	Kad köylü İskefsürlü	
Kalecik	Top sakal	Hacı Emir Hoca Yamak	Canikli	Bekçi Silahdar Kızır İmam Kazıkçı
Bayındır				Postacı
Tavıkcı	Çorlu Kara			Sekban
Yeniköy	Kolu kısa Uzun Küçük Topal Çakır Karakaş	Âşık Türk Veli Seyyid Bektaş Laz Monla	İslambollu Arapkirli	Kahveci Çoban Baklacı

Tabloda görüldüğü gibi pek çok kişi ünvan ve sıfatlarıyla kayıtlıdır. Şahıs adından sonra gelen ve o kişinin başta toprak olmak üzere çeşitli servet kaynaklarına sahip olduğunu işaret eden "ağa" lakabı haricindeki lakaplar genellikle şahıs adından sonra gelmektedir. Bunun dışında da "molla" ya da "monla" lakabı da bazen şahıs adından önce kullanılmışsa da (*Yukarı Dimorta köyünde molla Mustafa, Tatar çiftliği'nde molla Ömer oğlu Osman gibi*) bazen de, şahıs adından sonra (*Bazar köyünde Kadı oğlu Ali molla gibi*) kullanılmıştır.

Aşağıda köylerde kullanılan sıfatların türleri (fizikî, sosyal, yer adları ve meslek bildirme açısından) ve kullanım adetleri verilmiştir.

Tablo 3. 16. Köylerdeki Sıfatların Genel Dağılımı ve Kullanım Adetleri

Fiziksel Sıfatlar	Kullanım Adedi	Sosyal Durum	Kullanım Adedi
Ağca	1	Monla	36
Ağzı eğri	1	Laz	5
Arap	2	Bektaş	5
Badi Parmak	1	Seyyid	6
Civan	1	Veli	21
Çakır	2	Türk	2
Çaluk	1	Âşık	4
Çolak	3	Hoca	6
Çopur	1	Yamak	4
Dilsiz	1	Emir	27
Genç	2	Hacı	46
Gök	8	Tatar	10
Gökçe	1	Paşa	9
Gözü büyük	1	Çavuş	3
Gülmez	2	Kürt	22
Hasta	1	Derviş	9
Kara	53	Bey	15
Karakaş	1	Afşar	1
Kel	4	Türkmen	1
Kır	1	Çelebi	2
Koca	2	Efendi	43
Koç	1	Sûfi	2
Kolu kısa	1	Acem	3
Kör	6	Ağa	50
Köse	8	Boşnak	4
Kulaksız	1	Usta	138
Küçük	4	Hafız	6
Pertek	1	Mehdi	2
Sakar	1	Tekkeşeyh	1
Sarı	6	Abaza	2
Sâri	1	Vezir	2
Solak	1	Şeyh	8
Temiz	1	Arnavıd	1
Tonbul	1	Gürcü	3
Top sakal	1	Binbaşı Ağası	1
Topal	7	Arap	6
Tosun	1		
Uzun	1		
Yaba kulak	1		
Ziyan göz	1		

Tablo 3. 17. Yer Adları Belirten Sıfatlar ve Kullanım Adetleri

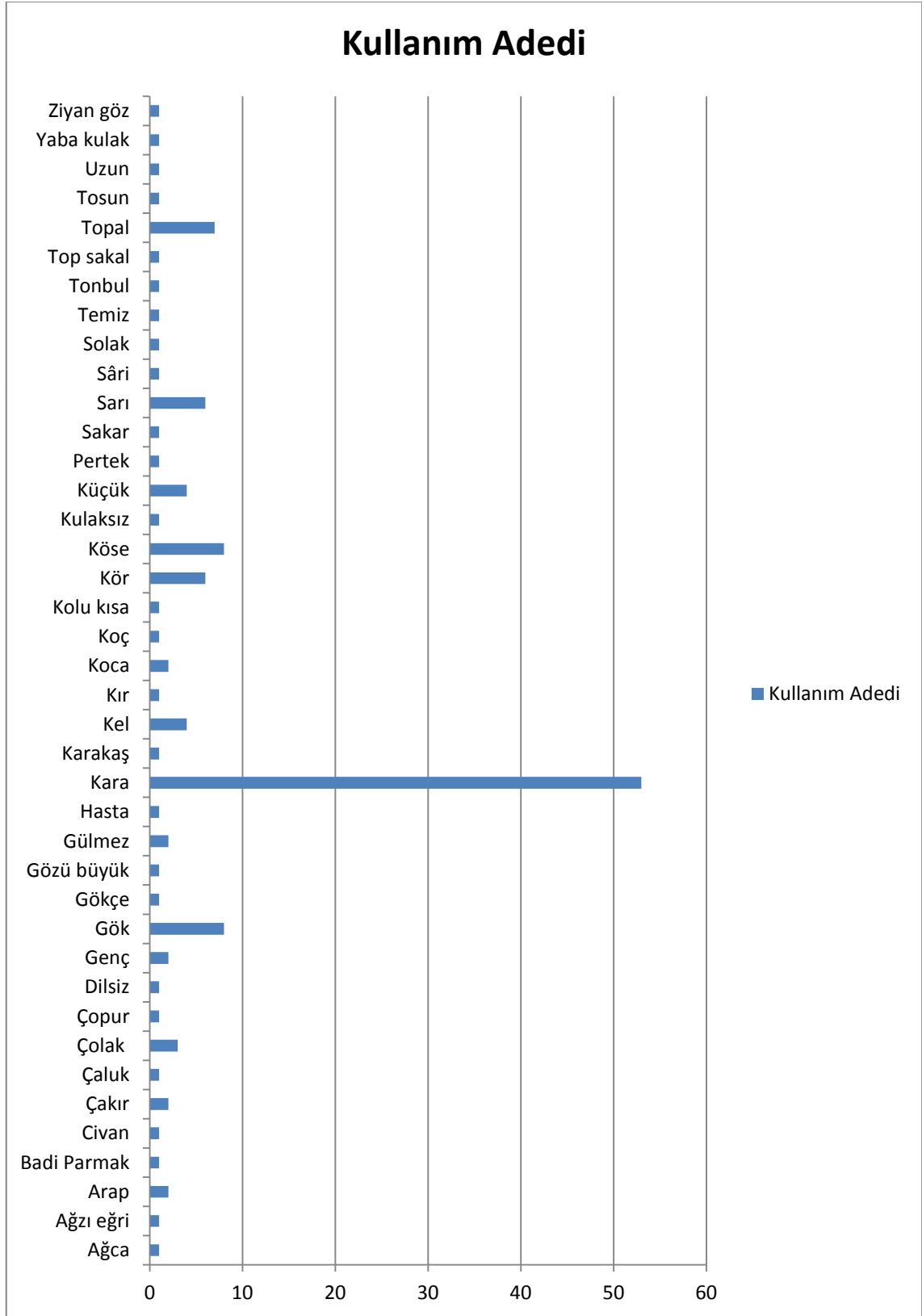
Yer Adları	Kullanım Adedi		
İskefsürlü	1	Vanlı	1
Iraklı	1	Ağcakışlalı	1
Badıllı	2	Biskenili	1
Yelpeli	1	Bursalı	1
Üsküdarlı	1	Diyarbakırlı	1
Horasanlı	3	Merzifonlu	2
Setirgeli	1	Tonyalı	1
Erzurumlu	2	Maraşlı	1
Arapkirli	2	Zileli	1
İslambollu	2	Tokatlı	1
Canikli,	11		
Kad Köylü	1		

Tabloda da gördüğümüz sıfat türlerini aşağıdaki şekilde sırasıyla inceleyeceğiz.

3.2.2.1. Fiziki Durum Belirten Sıfatlar

Köylerin tümünde toplam 40 adet fizikî özellik gösteren lakap kullanılmıştır. Fiziki özellikler arasında ten, sakal, göz ve kulak gibi uzuvların görünüşü, herhangi bir sakatlıktan kaynaklanan özürler, yaş olarak büyüklük veya küçüklük vb. hususlar sayılabilir. Fiziksel özelliklerin kullanılması köyde aynı isimli şahısların ayırddilmesi açısından da önem taşır. Kazâbâd köylerinde, fiziksel özelliklerde genellikle; "kara, sarı, çolak, civan, koç, kulaksız, küçük, topal, ziyan göz, ağzı eğri, pertek, kır, sâri, kel, kör, köse, arap, çakır, badi parmak, temiz, genç, koca, gökçe, tonbul, kolu kısa, uzun, karakaş, gök, gülmez, çaluk, sakar, top sakal, yaba kulak, hasta, solak, ağca, gözü büyük, çopur, dilsiz, tosun" gibi toplam 40 adet sıfat kullanılmıştır. En fazla kullanılan fiziki sıfat ise 53 adet itibariyle "kara"dır. Şahısların ten rengiyle ilgili bu sıfattan başka yine "gök" ve "köse" sıfatı 8 defa, "topal" , 7 defa, "kör", 6 defa "küçük" ve "kel", 4 defa "çolak", 3 defa "koca", 2'şer kez "gülmez", "genç", "çakır" ve "arap" sıfatları ile diğer sıfatlar 1'er defa kullanılmışlardır. Aşağıdaki grafikte belirtmiş olduğumuz sıfatların adları ve kullanım adetleri görülmektedir.

Şekil 3. 7. Köylerde Kullanılan Fizikî Sıfatların Sayısal Dağılımı

3.2.2.2. Sosyal Durum Belirten Sıfatlar

Sosyal durum belirten sıfatlara baktığımızda ise toplam 36 adet olup, 434 defa kullanılmıştır. Bu sıfatları kendi arasında:

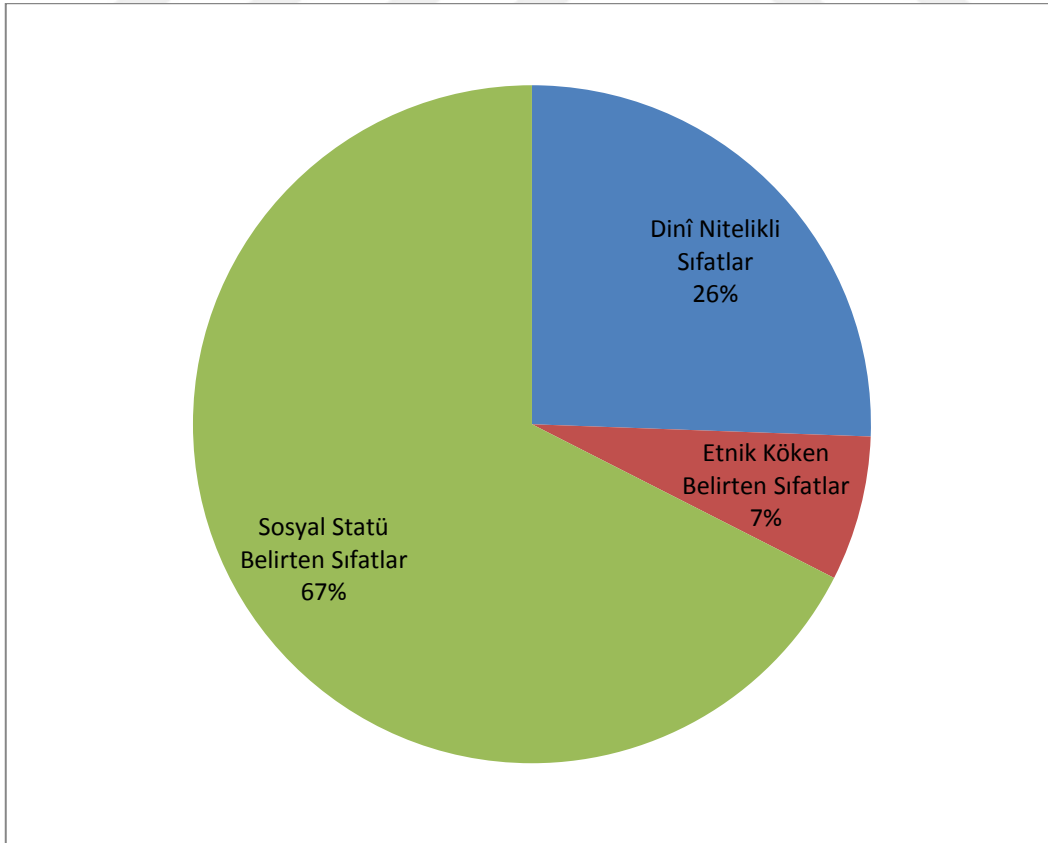
-Dinî nitelikli olan sıfatlar; "*Hacı, Monla, Seyyid, Şeyh, Hafız, Hoca, Veli, Mehdi, Bektaş, Âşık, Sufi, Tekkeşeyh, Derviş* gibi",

-Etnik köken belirten sıfatlar: "*Türk, Kürt, Abaza, Çerkez, Laz, Tatar, Boşnak, Afşar, Arnavıd, Türkmen, Gürcü, Arab Ve Acem*",

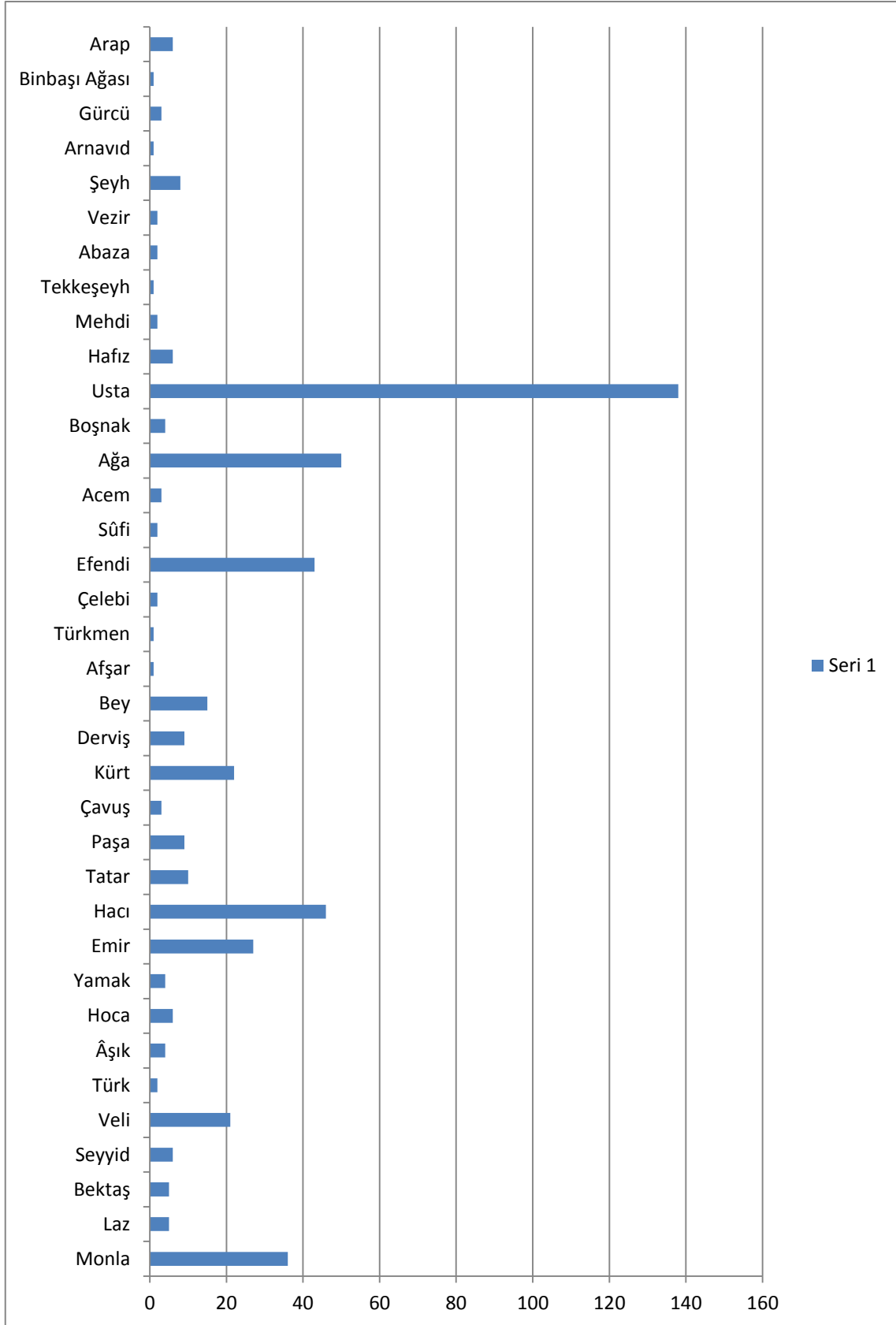
-Sosyal Statü belirten sıfatlar; "*Ağa, Efendi, Bey, Çelebi, Vezir, Paşa, Çavuş, Usta, Binbaşı Ağası*" olarak gruplandırabiliriz.

Dini nitelikli olan sıfat sayısı; 111'dir, etnik köken belirten sıfat sayısı; 30'dur, sosyal statü belirten sıfat sayısı ise; 293'dür. Buna göre sosyal durumla ilgili sıfatların genel dağılımı şöyledir: % 67 sosyal statü bildiren sıfat, % 26 dinî nitelikli sıfat, % 7'de etnik köken belirten sıfat vardır.

Şekil 3. 8. Sosyal Durum Belirten Sıfatların Türleri ve Oranı

Şekil 3. 9. Sosyal Durumla İlgili Sıfatların Genel Dağılımı

Çok kullanılan sıfatlar arasında en fazla "ağa" ünvanı karşımıza çıkmaktadır. Genellikle yüksek rütbeli kimseler için kullanılan bu ünvanı 50 hane reisi taşımaktadır. Köylerdeki önde gelenler veya büyüklerine verilen bir ünvan olmakla beraber defterde mal varlığı çok olan kimseler de bu şekilde yazılmıştır. Bu ünvana sahip şahısların yaptıkları işlere bakacak olursak; genellikle ziraatçilikle uğraştıklarını görmekteyiz. Bunun yanısıra ticari faaliyetler ve meslekî uğraşlar ile meşgullerdir. Yine yabancıyândan olup köydeki toprağını ortağa veren kişilerde de bu sıfat 32 yerde kullanılmıştır. Gürcü köyü yabancıyân ahâli içerisinde geçen, "Hızır Ağa, Osman Ağa, Latifoğlu¹⁵⁸ Osman Ağa ve biraderi, Hallaç Mustafa Ağa" , Çeyrek köyünde arazisi bulunan "Haydar oğlu Ahmed Ağa ve Karındaşı Haydar Ağa".

46 kez kullanılan "hacı" lakabı, şahsın dini görevini yerine getirmesinin yanında, bu farizayı yerine getirebilecek gelire sahip olduğunun da göstergesi sayılabilir.¹⁵⁹ Ya da bölgede dinî hayata verilen önemle ilgisi olabilir. Kimi isimlerde "hacı" diye yazarken bazılarında da "el hac" diye hitab olunmuştur. Bu kelimeler yazılışları bakımından farklı olsalar da aynı anlama gelmektedirler.¹⁶⁰ Hacı kelimesi Anadolu'da hac farizasını yerine getirmeyenler için de kullanılmıştır. Bu durum dini değerlere verilen önemle ilgili olabilir. Hacıdan sonra 43 adet ile daha çok ilim ehli insanlar için kullanılan "efendi" sıfatı gelmektedir. Bu ünvan ehli ilim olarak kabul edilen muallim, müderris, molla, hoca, imam, müezzin ve ehli tasavvuf ve devlet görevlileri için kullanılmaktadır. Defterlerde "efendi" tabiri bazı yerlerde imam veya hatipler kaydedilirken de rastlanmıştır. Yukarı Dimorta köyünde "imam hatip Hüseyin Efendi", "Mescit imamı Hüseyin Efendi", "Mehmed Efendi Hoca", Emir Said köyünde "İmam-ı Tokadi Ahmed Efendi" gibi.

Osmanlı döneminde okuma yazma bilenler için de kullanılan "efendi" lakabının imamlar için kullanılması da onlara devletin ve halkın duyduğu saygının bir göstergesidir. Günümüzde ise "efendi" ve "bey" gibi unvanlar anlam kaymasına uğramış olup bu ünvanların kullanımında herhangi bir kıstas bulunmamaktadır. Osmanlı

¹⁵⁸ Tokat ayânı Latifoğlu ve Latifoğlu Konağı ile ilgili olması muhtemeldir.

¹⁵⁹ Kütükoğlu, a.g.m., s.402.

¹⁶⁰ Devellioğlu, a.g.s., s.364.

toplumunda bu ünvanların kullanımında son derece hassas davranıldığı görülmektedir. Günümüzde muhatabımıza nezaketen kullandığımız bu ünvanlar Osmanlı taşrasında, toplumda belli bir statüye sahip, insanlar tarafından itibar olunan, makam mevki sahibi kimseler için kullanılmıştır.

36 kez kullanılan "*molla*" ya da "*monla*" sıfatıda çok kullanılan sıfatlar arasındadır. "*molla*" ünvanına sahip kişilerin toplum içerisinde dini hassasiyeti fazla olan kimseler olduğu düşünülebilir. 21 defa "*veli*" sıfatının kullanılmasında bölgenin dinî değerlere verdiği önemle ilgilidir. Diğer sıfatlar ve kullanım adetleride şöyledir: 15 defa "*bey*", 10 kez "*tatar*", 9 defa "*paşa*", 8 defa tekke-zaviyelerde reislik eden, müritleri bulunan kimseler için kullanılan¹⁶¹ "*Şeyh*", 6 defa Hz. Peygamber'in soyundan gelenler için kullanılan, "Hazreti Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan kimse "*seyyid*"¹⁶² "*hoca*", "*arab*", "*hafız*", 4 defa "*boşnak*", "*arab*", "*hafız*", "*yamak*", "*aşık*", 5 defa "*laz*" ve "*bektaş*", 3 kez "*çavuş*", 2'şer defa da "*Türk*", "*mehdi*", "*çelebi*", "*vezir*" ve "*abaza*" ünvanı kullanılmıştır. Diğer ünvanlar birer defa kayıtlıdır.

3.2.2.3. Yer Adları Belirten Sıfatlar

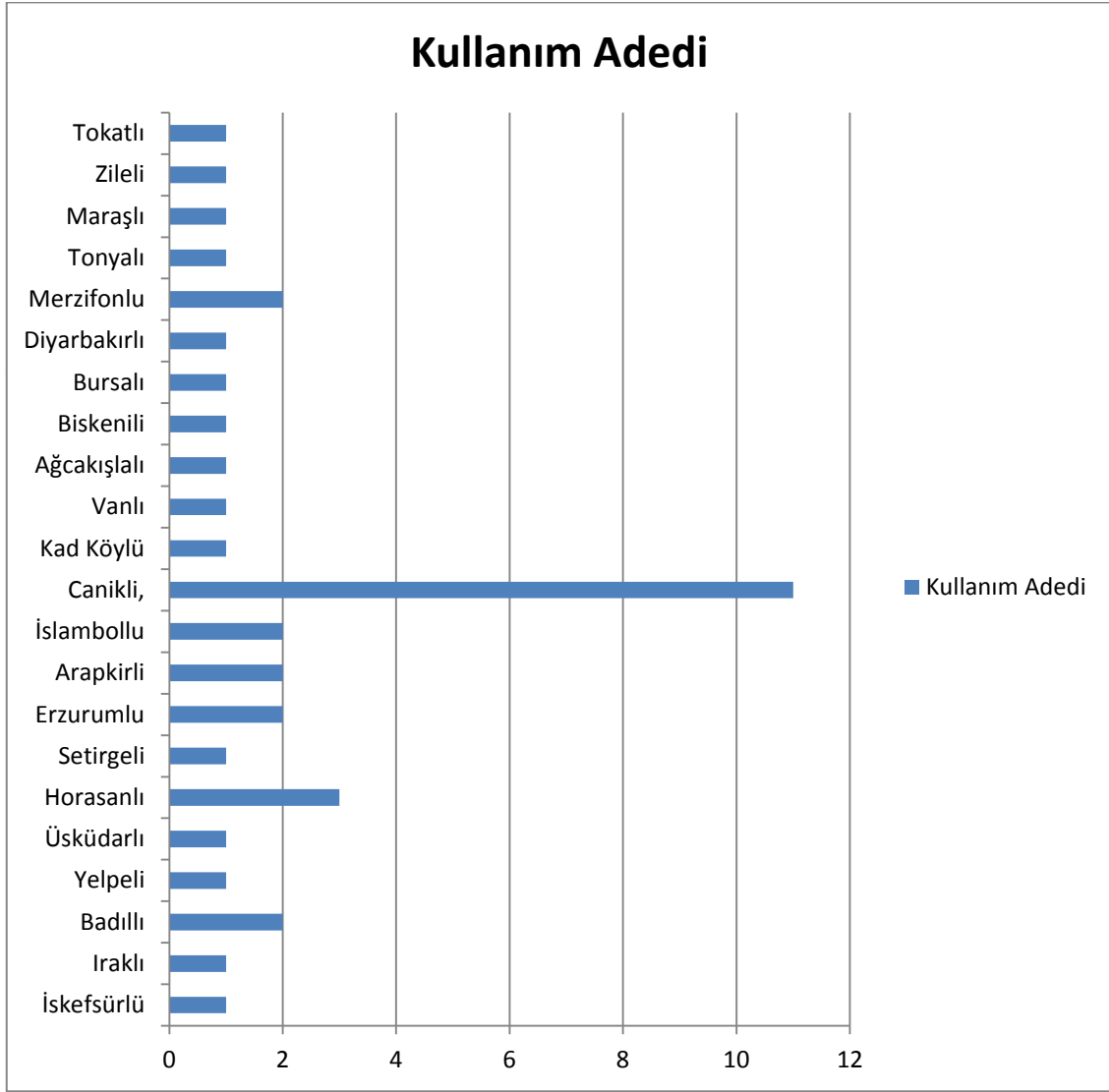
Toplam 23 adet olan yer adları bölgelerarası göçlere işaret ettiği gibi bölgenin göç aldığını da göstermektedir. Bu şahıslar iş ya da görev sebebiyle de burada bulunabilirler. Sıfatlara bakarak coğrafi yönden yakın bölgelerden göç aldığını söyleyebileceğimiz gibi (İskefsürlü, Akdağlı, Zileli, Kad Köyü, Biskenili, Tokatlı gibi) uzak yerlerden de gelenlerin varlığı söz konusudur diyebiliriz. Horasan, Maraş, Konya, Diyarbakır, İstanbul, Bursa, Van gibi uzak bölgelerin ismi de kayıtlıdır. Yer Adlarında şahısların nereden geldikleri yani memleketleri verilmiştir. Yer adlarına baktığımızda en fazla 11 adet ile "*Canikli*" geçtiğini görmekteyiz. "*Horasanlı*" 3 defa geçmektedir. Yine 2'şer adet "*İslâmbollu*", "*Erzurumlu*", "*Arapkirlu*", "*Merzifonlu*" ile 1'er adet "*İskefsürlü* (Bereketli kasabası, Tokat), "*Iraklı*", "*Yelpeli*" (Tokat merkeze bağlı bir köy), "*Üsküdarlı*", "*Setirgeli*" (Tunceli, Çemişgezek Güneybaşı Köyü), "*Kad Köylü*", "*Vanlı*", "*Ağca Kışlalı*", "*Biskenili*", "*Bursalı*", "*Diyarbakırlı*", "*Tonyalı*", "*Maraşlı*", "*Zileli*", "*Tokatlı*", "*Akdağlı*" sıfatları kullanılmıştır. Yer isimlerine ek olarak bölgede bir de aşiret

¹⁶¹ Şemseddin Sâmî, Kâmus-ı Türkî, İstanbul, 1317, s.755.

¹⁶² Devellioğlu, a.g.s., s. 113.

ismi kayıtlıdır. Ovacık köyünde bir hane "*Badıllı aşiretinden Ömer oğlu Bekir*" ile Bazar köyünde iki hanede "*Badıllı oğlu Mustafa*" ve "*Badıllı oğlu Abdullah*" kayıtlıdır.

Şekil 3. 10. Yer Adları Belirten Sıfatlar ve Kullanım Adedi

3.3. Kazâbâd Kazasında Mesleki Yapılanma

Osmanlı taşra yönetim hiyerarşisinin en altında yer alan köy ve nahiyelerin, ekonomik ve sosyal özelliklerinin ortaya konması, imparatorluğun önemli bir kesiminin iktisadi ve sosyal yapısı hakkında faydalı bilgiler edinmemizi sağlayacaktır.¹⁶³ 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu halkının % 80'i köylerde yaşayan ve ekonomisi tarıma dayanan bir yapıya sahiptir, son dönemlerinde de bu durumunda bir değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla kırsalda özellikle taşra teşkilatının en küçük yerleşim birimleri

¹⁶³ Ortaylı, a.g.e., s. 99.

olan köyler ve nahiyelerde icra edilen mesleklerin birçoğu tarım ve hayvancılığa dayalıdır.¹⁶⁴

Meslek bireylerin geçimlerini sağlamak amacıyla yaptıkları, sosyal statülerini belirleyen, kendine özgü kanuni ve ahlaki kuralları olan izafi ve sürekliliği olan bir faaliyet alanıdır. Meslek, bireyin ve ailesinin sosyal statüsünü, yaşam tarzını ve gelir seviyesini doğrudan etkilemektedir. Birey veya aile hayatının devam ettirilmesi için gerekli olan barınma, beslenme, giyim, eğitim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşım olmak üzere sekiz bölüme ayrılan ihtiyaçlarının sağlanması, gelir seviyesi ile meslek ve eğitim durumuna göre farklı şekillerde karşılanır. Günümüzün modern toplumlarına ait meslek faktörü ile ilgili bu tür değerlendirmelerin, bir yüzyıl veya daha önceki toplumlar için geçerli olup olmayacağı, bu dönemlerin sosyo-ekonomik yapısı içinde ele alındığında tartışma götürür bir nitelik taşıyacağı muhakkaktır.¹⁶⁵

İncelediğimiz defterde hane reislerinin kendi yaptıkları, ailedeki diğer şahısların ortak olduğu kazancı belirten ve babalarına ait meslekleri öğrenmekteyiz. "*Bir senede temettüü*" kelimesinin altında kendisinin yaptığı uğraşların yanısıra "*oğlunun, biraderinin, karındaşının*" şeklinde evdeki diğer şahıslarında geçim kaynakları gösterilmiştir. Ziraatçılık tüm köylerde hemen hemen tüm hane sahiplerinin geçim kaynağı olmasına rağmen meslek olarak yazılmamış, sadece toprak ve hayvan varlığının sayısı verilmiştir. Biz burada, bağ, bahçe, bostan, arazi ve cehrilige sahip olanları "*ziraatçiler*", tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar olarak değerlendirdik. "*çiftçi*" kelimesi meslek olarak sadece bir hanede Vazanya köyünde geçmektedir. Bunun dışında başka bir yerde bulunmamaktadır. Buna göre köylerin genelinde en fazla yapılan geçim kaynağı tarım, ziraatçılık ve hayvancılık olduğunu söyleyebiliriz. Bölgenin verimli ve sulak bir araziye sahip olması bu durumun ortaya çıkmasının en önemli sebebidir. Günümüzde de bölge; ekonomisi büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayanan, Türkiye'nin en eski şeker fabrikalarından birinin kurulu olduğu bir yerleşim yeri olarak varlığını devam ettirmektedir. Mesleği ziraatçı olarak yazılan hane reislerinin mezru ve gayri mezru tarlalardan başka bağ, bostan, cehrilik ve bahçeleri olduğu gibi koyun, keçi, sığır, öküz yetiştiriciliği ve arıcılık ile de meşgul oldukları görülmektedir. Tüm bu sahip

¹⁶⁴ Said Öztürk, *Tanzimât Döneminde Bir Anadolu Osmanlı Şehri Bilecik*, İstanbul: 1996, s.24.

¹⁶⁵ Said Öztürk, a.g.e., s.87.

oldukları arazi ve hayvanlardan elde ettikleri gelirler ve bu gelirlerden alınan vergiler ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Ayrıca gelişmiş merkezi köylerde "*duhan dükkânı, hallaç dükkânı, nalbant dükkânı, kahvehane, boyahane, ekmekçi dükkânı*" gibi taşınmaz malların varlığı ekonomik gelişmişliğin ve ticari canlılığın göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Temettuat tahrirlerinde yazılan hane reislerinin meslekleri, çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılabilir. Biz de incelediğimiz defterdeki meslekleri, (hanedeki karındaşı, oğlu, babası, gayrimüslim ve müslim ile yabancıyan ayırdedilmeksizin) aşağıdaki şekilde, üretim fonksiyonlarına göre sınıflandırarak, tarım ve hayvancılıkla uğraşılması, mal ve hizmet üretilmesi, alım-satım yapılması, işçilik yapanlar, mesleği olmayanlar ve kamu görevi yürütenleri göz önüne alarak 7 grupta değerlendirdik:

Ziraat İşiyile Uğraşanlar: Bağ, bahçe, bostan ve arazi sahipleri, çiftçi, bostancı, çobanlık, sığır çobanlığı, dana çobanlığı, koşucu.

Taşıma ve Kiracılık: Kiracılık (merkeb, bargir ve katırla kiracılık), bargircilik, merkebcilik, arabacı, yükçülük, sürücü, sürmeci, merkeble ticaret, bargirle ticaret.

Sanayi ve Ticaret Sektörü (Zanaatkârlar); Hamamcılık, tacir, penbeci, değirmenci, duhancı, kahveci, eskici, kalaycı, berberlik, davulculuk, neccar, oduncu, kasap, attar, bakkal, etmekçi, çörekçi, bıçakçı, nalbant, demirci, pabuççu, çadırcı, külekçi, çerçilik, düvencilik, somuncu, katrancı, çarıkçı, semercilik, dülgerlik, balcı, kilci, kavalcı, usta, harmancılık, bakırcılık, zuhurat ticareti, mihçi boyacılık, bohçacılık, terzi, kazzaz, hasırcı, hımarcı, kabakçı, setenci, boya ticareti, zurnazenlik, urgancı, avsuncu, düvencilik, kübçü, kandilci, kazıkçı, postalıcı, baklacı, kalyoncu, baklacı, sünnetçi, dellalık, keçeci, dağcı, çorbacı, sucu, deveci, kuyumcu, külekçi, nakışçı, nakkaşçı, kürkçü, harıkçı, sarraf, mekükçü, balmumcu¹⁶⁶, mandıracı, poliçeci, macun ağası, zenbilci, kamacı, gedik, kuşçu ve sair ticaret.

¹⁶⁶ 1455'te Tokat'ta 900 dükkân vardı. Tokat'ta boyahane ve mumhane gibi imalathaneler de bulunmaktaydı. Kazâbâd köylerinde mumculuk ve boyacılık geçmektedir denilmektedir. (Erhan Afyoncu, Osmanlılar Dönemi'de Tokat, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2015, C.1., s.19.)

Hizmet üretenler: Amelelik, ırgadlık, hizmetkârlık, azaplık, taşçı, saka, cedavi.

Kamu Görevlileri: Muhtar, imam, müezzin, kethüda, kethüda emini, kızır (köy muhtarı yardımcısı, bekçi) süvari, alaybeyi, sipahi, tüfenkçi, yüzbaşı, tımarlı süvari, tımarlı tekaüd (emekliler), asakir-i nizâmiye tekaüdlere, köy ağası, kavas, müfti, kadı, vezir, çavuş, bayrakdar, kaymakam, bekçi, cebeci, kolculuk, silahdar, alaylı kethüda, mehter, mehter başı, keşiş, müdir, alemdar, kâtip divanı, hesapçı, sekban, binbaşı ağası, tatar, mübaşir, baytar.

Mesleği Olmayanlar: Alîl-man, yetim (bazıları), hasta, çorlu, sarî vb. (köylerde bu durumda olanları vergisi ve mesleği olmayanların içerisinde değerlendirdik).

Diğer Meslekler: Talebe, duacı, tekke-nişin.

Aşağıda köylerde geçen meslek isimleri ve yapılma oranları verilmiştir.

Tablo 3. 18. Köylerde Zikredilen Başlıca Meslekler ve Sayıları

Tarım- Hayvancılık (Ziraatçiler)		Hizmet Üretenler		Sanayi ve Ticaret Sektörü	
-Ziraatçi	1183	-Amelelik	72	-Hamamcılık	2
-Çiftçi	1	-Irgadlık	86	-Değirmenci	4
-Bostancı	1	-Hizmetkârlık	18	-Duhancı	6
-Çoban	32	-Taşçılık	2	-Kahveci	4
-Sığır Çobanlığı	10	-Azaplık	16	-Eskici	2
-Dana Çobanlığı	9			-Kalaycı	1
				-Berberlik	4
				-Neccar	1
				-Oduncu	4
				-Kasap	10
				-Attar	2
				-Etmekçi	1
				-Nalbant	4
				-Demirci	1
				-Çerçilik	13
				-Düvencilik	1
				-Çarıkçı	1
				-Semercilik	5
				-Dülgerlik	2
				-Balcı	1
				-Kolculuk	1
				-Kavalcılık	1
				-Usta	2
				-Harmancılık	6

				-Bakırcılık -Zuhurat Ticareti -Mihçı -Boyacılık -Hasırcı -Hımarcı -Kabakçı -Setenci -Zurnazenlik -Kübçü -Postacı -Sünnetçi -Keçeci -Dağcı -Tacir -Bohçacılık -Kendircilik	1 1 1 15 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
Toplam	1236 kişi		194 kişi		111 kişi

Taşıma ve Kiracılık		Kamu Görevlileri		Diğer Meslekler	
-Kiracılık	330	-Muhtar	3	-Baytar	1
-Yükcülük	17	-İmam	6	-Talebe	4
-Bargircilik	3	-Müezzin	1		
-Merkebcilik	3	-Kethüda	7		
-Merkeble Ticaret	69	-Kethüda Emini	1		
-Bargirle Ticaret	20	-Kizir	8		
-Sair Ticaret	16	-Tımarlı Süvari	2		
		-Tımarlı Tekaüd	1		
		-Asakir-i Nizâmiye Tekaüdü	1		
		-Köy Ağası	1		
		-Kavas	1		
		-Müfti	3		
		-Kadı	3		
		-Bayrakdar	1		
		-Mehter	1		
		-Keşşilik	2		
		-Hatip	2		
		-Binbaşı Ağası	1		
		-Hatip Çırağı	1		
Toplam	458 kişi		46 kişi		5 kişi

Tarımla uğraşan hane sayılarına "*hizmetkârlık, amele (ırgat)*" gibi meslek gruplarının da eklenmiş olması, bölgenin tarım toplumu olması sebebiyle hizmetkârların ve amelelerin daha çok tarla işlerinde çalıştıklarını göstermektedir. Ameleler başka işlerde çalışıyor olsalar bile az ya da çok kendilerine ait toprakların da bulunması bu

meslek grubunu tarımla uğraşan meslek gruplarına dâhil etmek sanırım yanlış olmaz. Buna göre tarım ve hayvancılıkla uğraşan mesleği belirtilmiş olan hane sayısı 1183 iken toplam nüfus içindeki oranı yaklaşık olarak % 97'dir. Vergisi olmayan ya da az bir miktar gelir ile (asgari ücrete tekâbül edebilir) geçinen 36 şahıs vardır. Yani nüfusun % 3'lük hane reisi olarak vergiye dâhil değildir. Mesleği yoktur. Tarım ve hayvancılık kategorisinde yer alan "*çiftçilik gibi bostancılık*" da sadece Monamak köyünde bir hanede geçmektedir. "*çobanlık*" ise bazen çoban, bazen sığır çobanlığı bazen de dana çobanlığı olarak yazılmıştır. Çoban olarak 32 kişi vardır. En fazla 5 kişi ile Farnı köyünde çobanlık yapan hane vardır. Sığır çobanlığı yapan 10 hane ve dana çobanlığı yapan 9 hane sahibi vardır. Sığır çobanlığı yerine sığırcılık, dana çobanlığı yerine danacılık kelimesi de kullanılmıştır. Köylerin tümünde toplam 1236 kişi tarım ve hayvancılıkla meşguldür. % 17 oranındadır.

Hizmet üretenler grubunda, "*amelelik, ırgadlık, hizmetkârlık, taşçılık ve cedavi (hizmetçi)*" yer almaktadır. Toplam 194 kişi bu sektörle işteğal etmektedir. En fazla yapılan çalışma grubu "*ırgadlık*" tır. 86 hane ile çalışan nüfusun % 7'sini oluşturur. Türk Dil Kurumu'na göre; *Irgadlığın anlamı tarım işçisi ve ameledir.*¹⁶⁷ Fakat defterlerde aynı köyde hem amelelik hem de ırgadlık kelimesi kullanılmıştır. Amele ise gündelikçi işçi'dir. Muhtemelen ırgadlık¹⁶⁸ daha uzun süreli olarak çalışan işçi, amelede gündelikçi anlamında kullanılmış olabilir.

Irgadlıktan sonra en kalabalık grubu "*ameleler*" oluşturmaktadır. Bunların sayısı 72'dir. "*amelelik*" kaza genelindeki tüm meslekler içinde % 6'lık bir paya sahiptir. Sanayi öncesi tarım toplumunun özelliklerini gösteren Osmanlı Devleti'nde, amele olarak anılan kişiler genellikle yoğun emek ve iş gücüne dayanan ziraat alanında çalışmaktadırlar.¹⁶⁹ Toprak işletmelerinin küçük oluşunun önemli bir sonucu olarak, ücretli iş gücüne fazla gerek duyulmadığından, iş gücü tamamen ücretli işçilerden

¹⁶⁷ www.tdk.org.tr.

¹⁶⁸ Irgadlıksa tarım arazilerinde belli bir ücret mukabilinde çalışan işçilere verilen bir isimdir. Bağ ve bahçe işlerinde günlük yevmiye karşılığı iş yapan kişileri de ifade etmekle beraber, ırgadlık daha çok yıl boyunca aynı tarım arazisinde görev alıp toprağın bakımını üstlenen ve o mülk sahibine tâbi olan kişilerin ifâ ettiği bir vazifedir denilmektedir.(İlker Mümin Çağlar, Temettüat Kayıtlarına Göre İzzeddin Köyü'nün Sosyo- Ekonomik Durumu (1844-1845), CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015,C.13,S.1.,s.422.)

¹⁶⁹ Tefvik Güran, XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1988, s.164-165.

oluşur. Küçük üretici işletmesine lazım olan iş gücü ise, aile üyeleri tarafından sağlanır. Yalnızca hasat zamanı gibi zirai faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde ufak çapta ücretli işgücünden faydalanılabilir.¹⁷⁰ Her ne kadar ağırlıklı olarak ziraat alanında istihdam edilmiş olsa da amele aynı zamanda inşaat işlerinde de çalışır.

En fazla Bazar köyünde rastladığımız "*hizmetkârlık*" mesleği 18 hanede geçmektedir. Bir yerde de "*cedâvi*" (Yalnızca Gürcü'de ailedeki meslek olarak geçer) yine hizmetkâr olarak kullanılmıştır. Azaplıkla uğraşan 16 kişi kayıtlıdır. Kelimenin bir anlamıda asker olmasına karşılık köylerde "*azaplık ticaretinden temettüatı*" şeklinde kayıtlı olup daha çok işçi anlamını taşımaktadır. *Taşçılar: Dönemin mimari yapılarında duvar, revak (kolon) kullanımında sıkça yararlanılan taşların kırılması, kullanıldığı alana göre şekil verilmesi ile ilgilenen şahısların oluşturduğu grup.* Sadece Erkilet ve Tavıkçı köylerinde birer hane "*taşçılık*" yapmaktadır.¹⁷¹ Bölgede değirmencilik gelişmesi nedeniyle değirmen taşı yapımı ile ilgisi olduğu tahminen söylenebilir. "*Asiyap taşı satışı*" Erkilet köyünde hane 46'da geçim kaynağı olarak gösterilmiştir.

Sanayi ve ticaret sektörünün içerisinde 40 adet meslek yer almaktadır. Bu meslek grubunda 111 kişi çalışmaktadır. Bunlardan en fazla yapılan 15 adet itibariyle "*boyacılık*" sektörüdür. Bölgede cehri yetiştiriciliğine bağlı olarak boya sanayiiyle ilgili çalışma alanları mevcuttur. Bu bağlamda boyacılık; boya ticareti, boya devşirme, kök boya ticareti ve kırmızı boya ticareti ile Necip'te 5, Farnı'da 2, Kad'da 8 kişi meşguldür. "*Hamamcılık*" (hamam işletmeciliği) sadece nüfusça büyük köylerde Bazar ve Aşağı Dimorta'da birer hanede yapılmaktadır. "*Değirmencilik*" Bazar'da 3 hane, Erkilet'te de 1 hanede geçmektedir. Keyif verici maddelerle ilgili tütün ve kahve sanayii içerisinde "*duhancılık*" ve "*kahveciliği*" görmekteyiz. Tütün ticaretiyle ilgili olan duhancılık ile sadece Bazar köyünde 6 hane meşguldür. Yine Bazar'da 3, Erkilet'te 1 hane kahvecilik yapmaktadır. "*Eskicilik*" Bazar'da yalnızca 2 hanede geçmektedir. *Kalaycı: Eşyaların, özellikle bakır mutfak eşyalarının üzerini ince kalayla kaplayan ustadır.*¹⁷² Bakırcılık ve

¹⁷⁰ Güran, a.g.e., s. 113.

¹⁷¹ 1794 (H. 1209)tarihli kayıta Kazâbâd kazasına bağlı İbibse köyünden çıkarılan Balgamî taş (Sarı Mermer) ile 1816 (1232) tarihli sicil kaydında İstanbul'a Topkapı'da ve Padişaha ayrılan yerlerde kullanmak üzere Kazova'daki Balgâmi taştan ve taşçı ustasının gönderildiğinden bahsetmektedir. (Halis Cinlioğlu, a.g.e., Üçüncü Kısım, s. 208.)

¹⁷² Yaşar Çağbayır, Türkçe Sözlük, İstanbul: Ötüken, 2007, s. 2349.

metalürji sanayisiyle ilgili bir meslek olan "*kalaycılık*" da sadece Bazar köyünde tek bir hanede mevcuttur.

Meslekî yapı içerisinde bağımsız iş kollarından birisi olarak değerlendirebileceğimiz "*berberlik*" Aşağı Dimorta'da 1 ve Bazar'da 3 hanede yapılmaktadır. Kereste sanayisiyle ilgili olan "*neccar*", Yukarı Dimorta köyünde 1 hane de kayıtlıdır. *Neccar: doğramacı, marangoz demektir.*¹⁷³ Yine kereste sanayisine dair odunculuk "*hataplık*", Bazar' da 3, Yenicek köyünde ise 1 hanede yapılmaktadır. Gıda sanayisine ait ticari bir iş kolu da "*kasapçılık*" dır. Kasap, Dere'de 1, Endiz-i Sagîr' de 1, İbibse'de 1, Erkilet'te 2, Bazar'da 5 hanenin yaptığı bir meslek koludur. Köylerde "*attarlık*" yapan 1 hane İbibse'de, 1 hane Taşlıçiftlik'te bulunmaktadır. *Attar- aktar: Güzel koku, kokulu şeyler ve iplik satan adam*¹⁷⁴ Yine gıda sanayii ile ilgili "*etmekçilik*" sadece Bazar'da 1 hanede geçmektedir. Hayvancılığa bağlı olarak gelişen bir zanaat kolu olarak Bazar'da 4 hane yine "*nalbant*" işiyle uğraşmaktadır. *Nalbant: At vb. hayvanlara nal yapan ustadır.*¹⁷⁵ "*Demircilik*" (*temürcü*) yapan hane 1 adet Kad köyünde mevcuttur. *Demirci: Demir işleyerek eşya üreten ustadır.*¹⁷⁶ Türk Dil Kurumuna göre; *Çerçi: Köy, pazar vb. yerlerini dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan kimse olarak tanımlanmıştır.*¹⁷⁷ Köylerde "*çerçilik*" ile uğraşan Erkilet'te 6, Yeniköy'de 2, Aşağı Dimorta'da 4, Bozatalan'da 1 hane olmak üzere toplam 13 hane bulunmaktadır.

*Düven; Harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde bir tarım aletidir.*¹⁷⁸ "*Düvencilik*" işini yapan sadece 1 hane olup Eski köyündedir. "*Çarıklı*" mesleği de yine 1 hanede Aşağı Dimorta'nın Bahçe mahallesindedir. "*Semercilik*", Aşağı Dimorta'da 2, Bazar'da 3 hanede mevcuttur.

¹⁷³ Çağbayır, a.g.s., s. 3509.

¹⁷⁴ Çağbayır, a.g.s., s. 355.

¹⁷⁵ Çağbayır, a.g.s., s. 3485.

¹⁷⁶ Çağbayır, a.g.s., s. 1145.

¹⁷⁷ www.tdk.gov.tr.

¹⁷⁸ www.tdk.gov.tr.

Necip ve Farnı köylerinde de "*Dülgerlik*" mesleği 1'er hanede icra edilmektedir. *Dülger*; Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse. *Dülgerlik ise ahşap bina inşaatı konusunda uzmanlaşan meslek koludur.* Arıcılıkla ilgili olarak "*balcılık*" sadece Yukarı Dimorta köyünde geçmektedir. *Kolculuk ve kavalcılık*, Erkilet köyünde 1 hanede vardır. "*Usta*" mesleği Yeniköy ve Kad köylerinde birer hanede yapılmaktadır. "*Harmancılık*", Gürcü' de 3 hane, Endiz-i Sağır'de 1, Kad ve Farnı'da 1'er hanede yapılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde "*bakırcılık*" önemli bir ekonomik sektördür. Maden sanayisiyle ilgili olarak "*bakırcılık*" yalnızca Gürcü köyünde 1 hanede mevcuttur. Anbarda saklanan yiyecek, hububat anlamına gelen zahire'nin çoğulu olan "*zuhurat ticareti*" yine Gürcü köyünde yapılmaktadır. Endiz-i Kebir'de 1 hanede de "*mıhçı*" zanaât kolu olarak kayıtlıdır.

"*Hasırcı ve hımarcı*"¹⁷⁹ Yukarı Dimorta köyünde 1 hanede mevcuttur. "*Kabakçı*", Necip köyünde, "*Setencilik*" Bazar köyünde mevcuttur. "*Zurnazenlik*" de Erkilet köyünde 1 hanenin geçim kaynağıdır. "*Kübçü*", Aşağı Dimorta köyünde 1 hanede vardır. "*Postalcı*", Bayındır'da geçmektedir. "*Sünnetçi*" Bazar'da geçmektedir. "*Keçecilik*", Eski köyünde 2 hanede yapılmaktadır. "*Dağcı*" ise Ahur köyünde vardır. "*Bohçacılık*" 1 hane ile Bozatalan'da vardır.

Defterlerde taşıma ve kiracılık sektörüyle ilgili olarak en fazla yapılan meslek çeşidi "*kiracılık*" olarak geçmektedir. Bazen "*merkeble kiracılık*", bazen "*bargirle ya da katırla kiracılık*", "*bir re's merkeble*", "*iki re s merkeble*", "*üç re s merkeble*", "*bir re s bargir ile*", "*iki ve üç re's bargirle kiracılık*" şeklinde yazılmıştır. Arazi sahipleri aynı zamanda kiracılıkla da uğraşmışlardır. Kiracının, *kira ile yük veya binek hayvanı işleten kişi olduğu* anlaşılmaktadır.¹⁸⁰

Temettuat Defteri'nde kiracı mesleğinden olanların merkep, bargir, katır gibi kiracılıkta kullandıkları hayvanların senelik gelirleri kaydedilmiştir. Bunun yanında bazı kiracıların yük ve binek hayvanlarının gelirleri yazılmamıştır. Bundan dolayı kiracılık

¹⁷⁹ Hımar, başörtüsü anlamındadır.(H. Yunus Apaydın, Tesettür, İstanbul: Diyanet İslâm Ansiklopedisi,TDV., C.40, 2011, s.539.)

¹⁸⁰ Mithat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgati, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986, s.1154.

mesleğinde hayvanların dışında ev, dükkân gibi taşınır ve taşınmaz malların da kiracılıkta kullanılabilirdiği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Köylerin tümünde kiracılık ile geçinen toplam 330 kişidir. Buda tüm hane sayısının % 20'sini oluşturur. Kiracılık; "*merkeble kiracılık*", "*bargirle kiracılık*, *iki re s merkeble*, *üç re's merkeble ya da bir re's bargirle*" gibi çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Bargir ile kiracılık yapan Erkilet'te 12 hane, Aşağı Dimorta'da 1 hane, Kad'da 7 hane, Söngüt'te 2 hane, Yenicek'te 2 hane, Yeniköy ve Ahur'da da 1'er hane mevcuttur. 5 hanede Dere köyünde bulunmaktadır. "*Yükcülük*" yapan toplam 17 hane vardır. Bunlar Erkilet köyü, Yukarı Dimorta, Farnı ve Dere'de dir. "*Bargircilik*" ve "*merkebcilik*" yapan 3'er hane bulunmaktadır. Merkebcilik ya da merkeble ile kiracılık yapan, Erkilet'te 45 hane, Farnı'da 8 hane, Kad'da 11, Yukarı Dimorta da 8, Gürcü'de 9, Dere'de 21 ve Yeniköy'de 1 hane mevcuttur. Toplam 103 hane vardır. "*Merkeble ticaret*" yapan Farnı'da 6 hane, Bazar'da 1, Erkilet'te 19 hane vardır. "*Bargirle ticaret*" yapan ise Kad'da 2, Erkilet'te 2, Gürcü'de 1, Ahur'da 3, Farnı'da 4 hane vardır.

Kamu görevlileri olarak 19 çeşit meslek vardır. Bunlardan en fazla yapılan meslek "*kizirlik*" dir. Türk Dil Kurumu'nda *Kizir*; *Köy muhtarı yardımcısı*, *Köy kâhyası*, *Köy bekçisi* olarak geçmektedir.¹⁸¹ Toplamda bu sektörde 46 hane sahibi vardır. "*Muhtar*" Endiz-i Sagîr' de 1 hane, Necip ve Gürcü'de de 1 hane vardır. "*İmam*", Farnı'da 1, Aşağı Dimorta'da 4, Vazanya'da 1 hanede kayıtlıdır. II. Mahmut devrinde muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce bu görevi köylerde "kethüda", "ihtiyar" ve bazen de "muhtar" denilen kimseler, kentlerde ise mahalle imamları yürütürlerdi. "*Kethüda*"; *zenginlerin işlerini gören kimseler için kullanılmakta ve halk arasında "Kâhya" diye de anılmaktadır.*¹⁸² Kethüda, Yukarı Dimorta'da 4, Gürcü'de 1, Çeyrek'de 1, Necip'te de 1 hanede kayıtlıdır. "*Kethüda Emini*" ise Gürcü Köyünde 1 hanede kayıtlıdır. "*Müezzin*", Bazar'da 1 hanede kayıtlıdır. Köylerde Endiz-i Kebir'de 1, Gürcü, Kalecik, Erkilet, Söngüt, Aşağı Dimorta, Farnı ve Yenicek'te de 1'er hanede kayıtlıdır.

Islahatların tımar sistemi üzerinde gerekli etkiyi bırakmaması ve tımarların dönemin şartları karşısında askerî ve ekonomik bağlamda yetersiz kalması, Tımar

¹⁸¹ www.tdk.gov.tr.

¹⁸² Pakalın, a.g.s., s. 251.

sistemindeki başıbozukluğun tam anlamıyla giderilemeyecek aşamaya gelmesiyle 1831 tarihinden itibaren tımar toprakları iltizama devredilmeye ve tımarlı sipahilerde maaşlı askerler haline getirilmeye başlanmıştır. 1844 yılında tekaütlük isteyen tımar sahiplerinin elindeki tımarlara (cebelü bedelini vermek şartıyla) dokunulmamış, geri kalan tımarlı süvariler inzibat ve vergi tahsildarlığı gibi görevlere kaydırılmıştır. Nitekim Temettuat defterlerinde Köylerde Tımarlı Süvari, Tımarlı Tekâüd ve Yüzbaşı, Zabtiyye gibi askerî görevlilerin iskân ettigine tesadüf edilmektedir. Tımarlı süvari ve tekaüdlerinin varlığıyla ilgili şunları söyleyebiliriz. Öncelikle bu tarihlerdeki alınan tebdirler doğrultusunda Anadolu ve Rumeli'deki tımarların tamamen kaldırıldığı söylenemez. Zaten tımar sisteminin aşamalı olarak idârî ve askerî sistemden el çektilmesinden hemen sonra *Zabtiyye Teşkilatı* kurulmuş ve tımar sahipleri de bu uygulamalara paralel olarak diğer idârî ve askerî hizmetlerde görev almaya başlamışlardır.¹⁸³ Bundan dolayı bölgelere ait kayıtlarda bir taraftan zaptiyelere bir taraftan da tımarlılara rastlama olasılığı yüksek olmaktadır. Geçmiş dönemdeki kapısız başıbozuk askerlerinden farklı olan ve özellikle vergi tahsili, bölgelerin genel asayışı ile görevli olan *başıbozuk* askerlerine de kayıtlarda rastlamaktayız. Bu zaptiye görevlileri güvenlikten sorumlu olan "*Yüzbaşı ve Asâkir-i nizamiye tekaüdü, Asakir-i Nizamiye-i Şahane'den*" gibi isimlerle anılmaktadır.

Askeri isimlerden "*Tımarlı Süvari ve Tımarlı Süvari mütekaidi*" olarak Kad'da 1, Aşağı Dimorta'da 1 hane vardır. "*Asakir-i Nizamiye tekaüdü*" Yukarı Dimorta'da 1 hanede kayıtlıdır. Yine askeri isimlerden "*Sekban*" kelimesi de hane sahibinin baba adı olarak Tavıkcı köyünde 1 hanede geçmektedir. "*Sekban*";

*"1.Yeniçeri ocağının ayrılmış bulunan üç kısmından birine sekban denilirdi. ...2. Serhad kulları arasında sekbanlar bulunduğu gibi eyalet paşalarıyla sancak beylerinin idareleri altında da bu adla istihdam olunanlar vardı. ...3.Alemdar Mustafa Paşa tarafından ihya olunan Nizam-ı Cedit efradına da sekban adı verilmiştir."*¹⁸⁴

"*Müfti*" Aşağı Dimorta'da 3 hanede, "*Kadı*"da Bazar'da 3 hanededir. "*Bayrakdar*", Aşağı Dimorta Bahçe mahallesi'nde 1 hanede mevcuttur. Vazanya'da 1 hane "*Mehter*" olarak kayıtlıdır. "*Hatip*", Necip ve Ahur köylerinde 1 hane, "*Hatip Çırağı*" da Yukarı Dimorta'da 1 hanede kayıtlıdır. "*Köy Ağası*", Yukarı Dimorta'da 1

¹⁸³ Musa Çadırcı, a.g.e., s. 318.

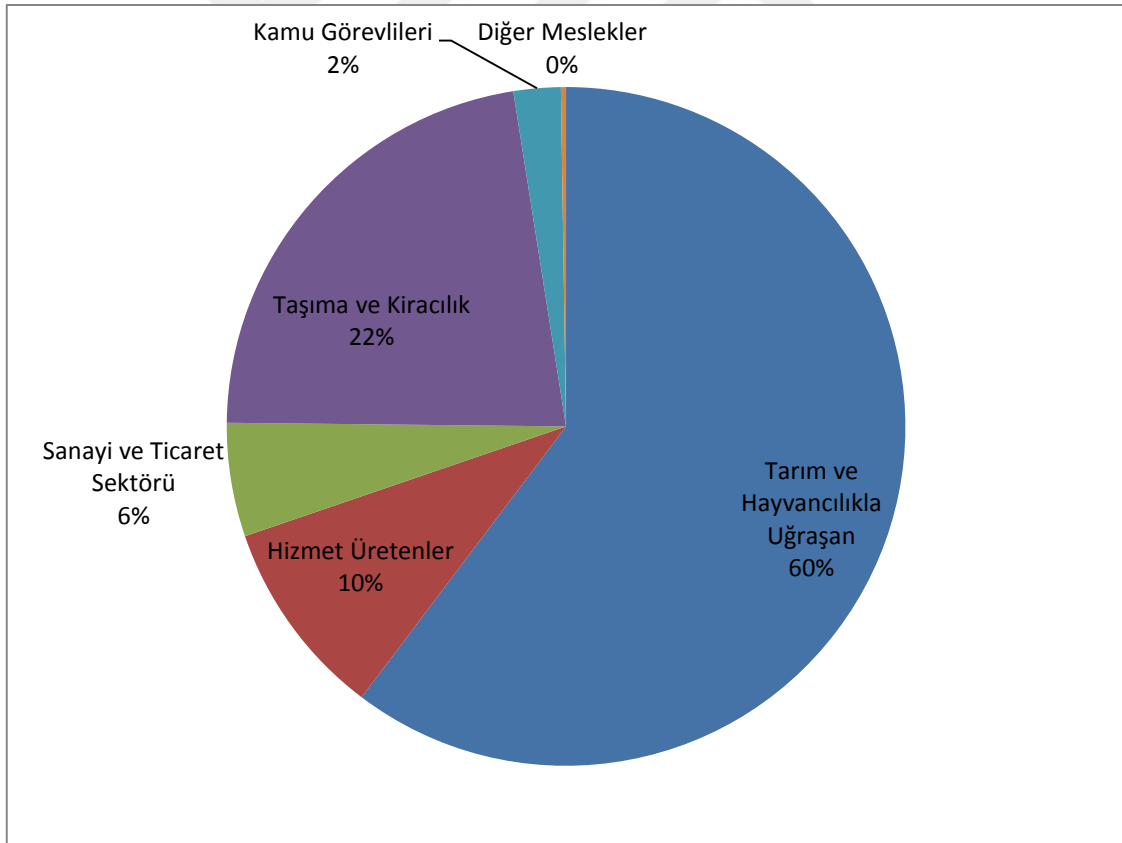
¹⁸⁴ Pakalın, a.g.e., C.3., s.145-146.

hanede kayıtlıdır. Necip köyünde rastladığımız daha çok reaya ve yabancıyan hane reislerine ait olan *Kavas* için, M. Zeki Pakalın'da aşağıdaki notlar kayıtlıdır:

*"Kavas";Eskiden vezirlerin maiyetinde kullandıkları silahlı adamlara verilen addır....Kavaslar eski şeklini Osmanlı hükümetinin sonuna kadar ecnebi sefaret ve konsoloshanelerinde muhafaza etmişlerdir.... Kavas'ın asıl imlâsı Kavvas'dır. Okçu demektir...Büyüklerin önlerinden giden birisi ona aiti ok ve yayları taşırdı. İşte bu vazifeyi gören adama kavvas denilirdi.*¹⁸⁵

Diğer meslekler olarak sınıflandırdığımız gruba bakacak olursak; Toplam 5 haneden oluşmaktadır. Köylerden Kad'da 1, Yukarı Dimorta'da 3 "*talebe*" vardır. "*Baytar*", Aşağı Dimorta'da 1 hanede mevcuttur. "*Duacı*" Yukarı Dimorta'da geçmektedir. Aşağıdaki grafikte köylerdeki geçim kaynaklarının ekonomik sektörlere göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 3. 11. Çalışan Hane Nüfusunun Ekonomik Sektörlere Dağılımı

¹⁸⁵ Pakalın,a.g.e., C.2, s. 215.

Verilere göre en fazla tarım sektöründe çalışan kişi sayısı vardır. Hanelerdeki genel geçim kaynakları olarak; tarım ve hayvancılıkla uğraşan 1236 kişi, taşıma ve kiracılıkla meşgul olan 458, hizmet sektöründe 194, sanayi ve ticaret sektöründe 111, kamu görevlisi olarak 46, diğer meslek olarak gruplandırdığımız alanda ise 5 kişi vardır. Grafiğe göre; çalışan nüfusun içerisinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan % 60'ını, taşıma ve kiracılık sektörü % 22'sini, hizmet üretenler sınıfı % 10'unu, sanayi ve ticaret sektörü % 6'sını, kamu görevlileri ise % 2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 3. 19. Hane Reislerinin Ailesine Ait Meslekler

Yerleşim Yeri	Hane reislerinin Babalarına ait Meslek İsimleri
Emir Said	İmam, Bekçi, Saka
Ahur	Somuncu, Kavas
Kalecik	Bekçi, İmam, Dağcı, Silahdar, Kazıkçı
Tavıkçı	Sekban
Yeniköy	Kahveci, Çoban, Baklacı
Bazar	Davulcu, Demirci, Kalyoncu, Kaymakçı, Pabuççu, İmam
Endiz-i Kebir	Pehlivan, İmam
Çeyrek	Çavuş, Saka
Gürcü	Oduncu, Pehlivan, Gedik, Çavuş, Cedavi, Çoban, İmam, Tatar.
Eski	Katrancı
Bozatalan	Somuncu, Tüfenkçi
Aşağı Dimorta	Kamacı, Vezir, Bayrakdar, İmam, Süvari, Müfti, Çarıklı, Tacir, Kübçü
Ovacık	Kandilci
Farnı	Bakkal, Külekçi, Temürcü, Arabacı, Alemdar, Berber, İmam
Erkilet	Sipahi, Berber, Balcı, Taşçı, Tüfenkçi, Hamamcı, Kilci, Temürcü, İmam,
Kad	Kilci, Avsuncu, Koşucu, Tımarlı Zaptiye Piyadesi, Sığırcı, Kadı, Muhtar,
Necip	Müezzin, Kethüda, Köy Ağası
Söngüt	Pehlivan, Keşkekçi
Biskeni	Bayrakdar, Köy Ağası, Fakih
Yukarı Dimorta	Temürcü, Atmaca, Kethüda, Duacı, Hamamcı, Mübaşir, Usta, Kadı, Abacı,
Kürtler	Ayan
Vazanya	Çiftçi
Taşlıöyük	İmam
Keşlik	İmam
Monamak	Saka
Tatarçiftliği	Tatar.
Çay	Usta, İmam, Çoban
Dere	Penbeci, Bıçakçı, Çoban, Sürmecici, Habbah

Hane Reislerinin ailesine genel olarak da babalarına ait olan toplam 62 adet meslek çeşidi vardır. Bunlardan en fazla yapılan "*imamlık*" tır. "*Temürcülük*" de ikinci

sırayı almaktadır. Saka; "*Yeniçeri ocağının su ihtiyacını temin edenler hakkında kullanılır bir tâbirdir. Sakanın aslı Arapça bir kelime olan sakka'dır. Mânasıda su taşıyan, su getiren demektir*"¹⁸⁶ Baba mesleği olarak Emir Said, Monamak ve Çeyrek köylerinde geçmektedir. "Tacir" Aşağı Dimorta'da 1 hanede kayıtlıdır. "Penbeci", Dere ve Farnı köyünde 2 hanede kayıtlıdır. Penbeci: İpek alım satımı ve iletmesi ile meşgul olan kimsedir.¹⁸⁷ Günlük ihtiyaçların önemlilerinin satışını perakende olarak yapan küçük ölçekteki ticari bir işletme olan "bakkalcılık" da sadece Farnı köyünde 2 hanede ismi geçmektedir. "Bıçakçı", Dere köyünde 1 hanede mevcuttur. "Çobanlık", Dere, Bazar ve Yeniköy'de 1 hane, Gürcü, Kad ve Çay köylerinde de birer hanede yapılmaktadır. "Abacı" Yukarı Dimorta'da 1 hane, "Alemdar" da Farnı'da 1 hanede geçmektedir. Pakalın'da "*Alemdar*" için;

*"Saltanat sancaklarından Ak Âlem'den başkasını taşımakla görevli olanlar. Bunlar Mirialem'e bağlı bulunan güçlü kuvvetli gösterişli kimselerdi. Bundan başka Yeniçeri ocağının muhtelif bayraklarını taşıyanlara da bu isim verilir ve birincileri bunlardan ayırmak için Alemdar-ı Hassa denirdi."*¹⁸⁸ denilmektedir.

"Arabacı" Farnı'da 2 hane, "Avsuncu", Kad'da 1 hanede mevcuttur. "Ayan"¹⁸⁹ Kürtler'de 2 hane, "Baklacı" Erkilet'te 2 hanede ve Yeniköy'de 1 hanede geçmektedir. "Berber", Erkilet ve Farnı'da birer hanede mevcuttur.

Arıcılıkla ilgili olan "balcı" Erkilet'te 1 hanede, Bayrakdar ise, "*Yeniçeri orta ve bölüklerinin yarısı kırmızı yarısı sarı olup üzerinde orta ve bölük nişanları bulunan bayraklarını taşıyan kimsedir.*"¹⁹⁰ Biskeni ve Aşağı Dimorta'da kayıtlıdır. "Çarıklı" sadece Aşağı Dimorta'da geçmektedir. "Çavuş", Gürcü ve Çeyrek köylerinde bulunmaktadır. "Çiftçi" de sadece Vazanya'da vardır. "Dağcı", Kalecik köyünde, "Davulcu" da Bazar'da geçmektedir. "Fakih", Biskeni' de, "Gedik" Gürcü' de vardır. "Hamamcı" Yukarı Dimorta ve Erkilet' te mevcuttur. "İmam", Emir Said, Kalecik, Bazar, Endiz-i Kebir, Gürcü, Aşağı Dimorta, Farnı, Erkilet (2 hane), Kad, Çay, Taşlıyök (2 hane) ve Keşlik'te 1 hane kayıtlıdır. "Vezir", Aşağı Dimorta'da 1 hanede

¹⁸⁶ Pakalın, a.g.s., C.3, s. 96.

¹⁸⁷ Şemseddin Sâmî, a.g.e., s. 358.

¹⁸⁸ Sertoğlu, a.g.e., s.14.

¹⁸⁹ Ayan, Bir memleketin, bir bölgenin, bir kasabanın veya bir sınıfın ileri gelenleri hakkında kullanılan bir tâbir. Zamanla ve en çok XVIII. yüzyıldan itibaren imparatorluğun muhtelif yerlerinde, çoğu yerli eşraf ailelerinden olmak üzere türeyen bir sınıfa da bu isim verilmiştir. (Sertoğlu, a.g.e., s.24.)

¹⁹⁰ Sertoğlu, a.g.e., s.40.

kayıtlıdır. "Kadı", Yukarı Dimorta'da 1, Kad'da 1, Bazar'da 2 hanede mevcuttur. "Kahveci" Yeniköy'de, "Kalaycı", Yukarı Dimorta'da geçmektedir. "Kalyoncu" Bazar'da, "Kamacı" Aşağı Dimorta'da geçmektedir. "Kandilci" Ovacık'ta, "Katrancı" Eski köyünde geçmektedir. "Kavas", Ahur ve Kad köylerinde bulunmaktadır. "Kaymakçı", Bazar'da, "Kazıkçı" Kalecik'te kayıtlıdır. "Keşkekçi"; Söngüt'te, "Kilci"; Erkilet, Kad ve Yukarı Dimorta köylerinde geçmektedir. "Kethüda"; Yukarı Dimorta, Necip, Erkilet'te kayıtlıdır. "Koşucu" Kad köyünde, "Köy Ağası" Biskeni ve Necip'te, "Kübçü" Aşağı Dimorta'da kayıtlıdır.

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde *Külek; Bal, yağ, yoğurt vb. şeyler koymaya yarar tahta kova*.¹⁹¹ Bunları yapan ustalarda külekçiler. Kazâbâd köylerinde de "Külekçi" mesleğini Farnı'da 2 hanede görmekteyiz. "Muhtar" Kad'da 1 hane, "Müezzin", Yukarı Dimorta ve Necip'te birer hane, "Mübaşir", Yukarı Dimorta'da tek hane, "Müfti", Aşağı Dimorta'da 2 hanede, "Oduncu", Gürcü köyünde 1 hanede mevcuttur. "Pabuççu", Bazar' da, "Pehlivan" Endiz-i Kebir ve Söngüt'te geçmektedir. "Sekban", Tavıkçı köyünde 1 hanede, "Sığırcı", Kad köyünde geçmektedir.

"Silahdar, Sarayın ileri gelen erkânından birinin ünvanıdır."¹⁹² Silahdar Kalecik'te bir hanede geçmektedir. "Sipahi", Osmanlı askerlik teşkilâtında "Tımar" namıyla öşür ve rusumunu aldıkları araziye mukabil, harp zamanlarında kendi hayvanları ve kanunen götürmeğe mecbur oldukları silâhlı askerlerle birlikte sefere iştirak eden bir sınıf süvari askeri.¹⁹³ Erkilet köyünde bulunmaktadır. Atlı asker olarak bilinen "Süvari" Aşağı Dimorta'da 1 hanede geçmektedir. Ahur ve Bozatalan'da "Somuncu" kayıtlıdır. "Talebe" Kad köyünde bulunmaktadır. "Taşçı", Erkilet'te, "Temürcü" Erkilet, Farnı, Yukarı Dimorta ve Bazar'da vardır. "Tüfenkçi", Erkilet'te kayıtlıdır. Yine Kad köyünde bir hane "Tımarlı Zaptiye" olarak geçmektedir.

Aşağıda yer alan tabloda köylerde geçen meslekler ve "diğer meslek" denilen yerde de hane sahibinin ailesine ait meslekler görülmektedir.

¹⁹¹ www.tdk.gov.tr.

¹⁹² Pakalın, a.g.e., C.3, s.221.

¹⁹³ Pakalın, a.g.e., C.3, s.230.

Tablo 3. 20. Köylerdeki Başlıca Meslekler ve Zikredilen Geçim Kaynakları

Eski	Düvencilik, Amelelik. Diğer Meslekler: Katrancı, Keçeci.
Bozatalan	Sığır Çobanlığı, Amelelik, Bohçacılık, Çerçilik, Kiracılık. Diğer Meslekler: Tüfenkçi, Somuncu.
Ovacık	Amelelik. Diğer Meslekler: Kandilci.
Aşağı Dimorta	Çerçi, Irgadlık, Kiracılık, Kizirlik Semercilik, Amelelik, Hamamcılık. Diğer Meslekler: Kamacı, Baytar, Berber, Bayrakdar, Süvari, İmam, Müfti, Kübçü, Çarıkcı, Tacir ve Vezir.
Erkilet	Kiracılık, Çerçilik, Irgadlık, Yükcülük, Amelelik, Azaplık, Hizmetkarlık, Zurnazenlik, Taşçılık, Kizirlik, Kasaplık, Odunculuk, Değirmencilik, Kolculuk, Kavalcılık, Kazgan(Kazancı) Diğer meslekler de : İmam, Kethüda, Hamamcı, Tüfenkçi, Kahveci, Sipahi, Kilci, Balcı, Kavalcı, Berber, Baklacı, temürcü.
Kad	Amelelik, Barkircilik, Sığır Çobanlığı, Dülgerlik, Temürcülük, Kiracılık, Azaplık, Harmancılık, Dana Çobanlığı, Kizirlik, Urgancı, Kök Boya Ticareti, Tımarlı Süvari mütekaidi, Muhtar, Kavas, Usta ve Talebe Diğer Meslekler: Kilci, Avsuncu, Koşucu, Tımarlı Zaptiye Piyadesi, Pehlivan, Çoban, Kadı.
Endiz-i Kebir	Azaplık, Amelelik. Kizirlik, Mıhçı. Diğer Meslekler: İmam, Pehlivan.
Endiz-i Sagır	Çobanlık, Amelelik, Harmancılık, Değirmencilik Diğer Meslekler: Kasap, Katırcı, Muhtar.
Gürcü	Kiracılık, Sığırcılık, Bakırcılık, Harmancılık, Berberlik, Kizirlik, Zuhurat Ticareti, Hallaç. Diğer Meslekler: Cedavi (Hizmetkâr), İmam, Oduncu, Gedik, Kethüda Emimi, Muhtar ve Kethüda.
Çeyrek	Sığır Çobanlığı. Diğer Meslekler: Kethüda, Çavuş, Saka.
Necip	Dülgerlik, Boya Ticareti, Sığır Çobanlığı, Dana Çobanlığı, Amelelik, Kiracılık, Hizmetkarlık. Diğer Meslekler: Müezzin, Kabakçı, Hatip, Kavas, Kethüda, Köy Ağası, Muhtar
Söngüt	Kiracılık, Çobanlık, Kizirlik, Irgatlık. Diğer Meslekler: Keşkekeçi.
Çerçi	Çobanlık, Kiracılık.
Biskeni	Irgatlık, Kiracılık Diğer Meslekler: Köy Ağası, Bayrakdar.
Vavrı	İmamlık, Kizirlik.
Yukarı Dimorta	Yükcülük, Irgadlık, Kethüda, Temürcü, Müezzin ve İmam, Mübaşır, Kuşçu. Asakir-i Nizamiye'den 2 Kişi, Asakir-i Nizamiye Tekâüdü. Amelelik, Hizmetkârlık ve Azaplık. Ziraat ve Hayvancılık. Diğer Meslekler: Neccar, Hatip Çırağı, İmam Hatip, Talebe, Hımarcı, Abacı, Kadı, Hasırcı, Kalaycı, Usta, Balcı, Çerçi, Kilci, Hamamcı ve Köy Ağası

Farmı	Bargir İle Ticaret, Kiracılık, Merkeble Ticaret , Çobanlık, İmam, İrgadlık, Dana Çobanlığı, Merkeble Yükçülük, Merkeble Kiracılık, Amelelik, Yükçülük, Harmancılık. Diğer Meslekler: Bakkal, Külekçi, Temürcü, Arabacı, Berber, Hatip.
Dere	Kiracılık, Amelelik, Bargirle Kiracılık, Merkeble Kiracılık, Kasaplık, İrgadlık, Merkeble Ticaret, Katır ve Bargir İle Kiracılık Dana Çobanlığı, Yükçülük. Diğer Meslekler: Bıçakçı, Habbah, Çoban, Sürmecı, Penbecı
Emir Said	Çobanlık, Kiracılık, İmam. Diğer Meslekler: Bekçi, Saka, İmam
Beyobası	İrgatlık, Amelelik, Çobanlık.
Tatarçiftliği	Hizmetkarlık, Amelelik.
Kürtler	Çobanlık.
Vazanya	İrgatlık. Diğer Meslekler: Çiftçi.
Taşhöyük	Amelelik, İrgatlık. Diğer Meslekler: İmamlık.
Çay	Çobanlık, Hizmetkarlık, Amelelik, İrgatlık, Demirci (Temürcü). Diğer Meslekler: Usta.
Monamak	Kiracılık, Bostancılık.
Keşlik	Kiracılık.
Varaz	Amelelik, Hizmetkarlık.
İbibse	Dana Çobanlığı, Amelelik, Çobanlık. Diğer Meslekler: Hallaç.
Taşlıçiftlik	Ziraat ve Hayvancılık.
Ahur	Amelelik, Bargircilik, Kiracılık, Sığır Çobanlığı Dağcı. Diğer Meslekler: Kavas, Somuncu.
Kalecik	Kızırlık, Danacılık, Çobanlık. Diğer Meslekler: Kazıkçı, Dağcı, Silahdar ve İmam
Tavıkçı	Amelelik, Taşçılık Ticareti. Diğer Meslekler: Sekban.
Bayındır	Postacı
Yeniköy	İrgadlık, Kiracılık, Çerçilik, Hizmetkârlık. Diğer Meslekler: Çoban, Kahvecı.
Bazar	İrgadlık, Kiracılık, Hizmetkârlık, Duhancı, Nalbant, Kahvecilik, Kasaplık, Odunculuk, Semercilik, Değirmencilik, Berberlik, Hamamcılık, Setencilik, Kalaycılık, Temürcülük, Azaplık, Salahlık, Kendircilik, Eskicilik, Merkeble Ticaret, Etmekçilik, Danacılık, Sünnetçilik. Diğer Meslekler: Harmancı, İmam, Pabuççu, Kasap, Kadı, Kaymakçı, Davulcu, Demirci, Çöpçü, Çoban.

Tabloya göre en fazla meslek çeşitliliği bulunan köy Bazar'dır. Onu takiben Erkilet, Yukarı Dimorta ve Kad'ı görmekteyiz. Ekonomik yapılanmanın çeşitliliği aynı zamanda ekonomik canlılığın ve gelişmişliğinde göstergesi olduğundan bu köylerin diğerlerine nazaran daha fazla geliştiğini düşünebiliriz.

Köylerde geçen meslek isimleri sadece şahıslara ait olmayıp babalarının ya da vergiye dâhil olduğundan kardeşlerinin, oğullarının yaptıkları işlerde hepsi birlikte ele alınmıştır. Yine kişilerin baba meslekleri de buradaki geçim kaynaklarının beraberinde ele alınmıştır. Köylerde toplam 135 adet meslek, geçim kaynağı belirtilmiştir. 76 adet hane reislerinin babalarına ait, 59 adet te hane reislerinin kendilerinin ve kardeşlerinin meslekleri belirtilmiştir. Tabloda başlıca mesleklerin ismi vardır. "*diğer meslekler*" olarak yazılan bölümde hane reislerinin babalarına ait olan geçim kaynakları yer almaktadır. Biz öncelikle hane reislerinin yaptığı işleri ele aldık. Arazi ve hayvan varlığından sonra toplam bir yıllık temettüatı verilirken vergiye dâhil geçim kaynakları olarak yazılanları burada belirttik. Bu yüzden meslekleri köylerin geçim kaynakları olarak değerlendirmek, hane reislerinin geçim kaynaklarını ayrı değerlendirmek daha doğru olacaktır. Burada sadece meslek isimlerinin köylerde kaç kez kullanıldığı yani yoğunlaşılacak meslek grupları üzerinde bir değerlendirme yapabildik.

Yukarı Dimorta köyünde 128 haneden 124'ünün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Vergisi olmayan mesleği belirtilmeyenler şunlardır: Hane 126'da himarcı oğlu yetim Mehmed'in ve Mustafa bin Süleyman'ın "*şunun bunun ianesiyle geçinmiş oldukları*" kaydedilmiştir. Hane 117'de Farnılı Osman'ın yetimleri Mehmet ve Osman'ın vergisi, geçim kaynakları belirtilmemiş yine hane 118'de Topal Mustafa'nın "*alilman olduğundan şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu*" kaydı düşülmüştür. Yine hane 83'de bulunan İnce Arab oğlu Ali'nin "*merkum Şam-ı şerif ordusunda Asakir-i Nizamiye-i Hazreti Şahanede mahbus olup karındaşı veyahut taalu katı sairesi olmadığından zirai bağı kalmış olduğu*" denilerek, 2,5 dönümlük bir bağ ve 1 re's kısır ineğe sahip olduğu not edilmiştir. Köyde toplam 67 kişi "kiracılık" ile uğraşmaktadır. Ayrıca belirtilen "bir re's merkeb ile kiracılık" la geçinen 6 kişi, "bargir ile kiracılık" yapan da 2 kişi kayıtlıdır. 1 kişi de "iki re's merkeble kiracılık" yapmaktadır. 7 kişi "yükçülü" k, 4 kişi "ırgadlık", "Asakir-i Nizamiye'den" 2 kişi, "Asakir-i Nizamiye

tekâüdlerinden" ise 1 kişi vardır. "Amelelik, hizmetkârlık ve azaplıkla" uğraşanlarda 1 kişidir. Zikredilen diğer meslekler ise şunlardır: "*neccar, hatip çırağı, imam hatip, talebe, hasırcı, kethüda ve köy ağası*" kayıtlıdır. Hane reislerinin babalarına ait meslekler ise ; "*Temirci, müezzin, çerçi, kilcilik, kalaycı, kuşçu, duacı,usta, kadı, abacı,kethüda, mübaşir ve humarcı'dır.*"

Yeniköy köyünde hanelerin geçim kaynağı yine tarım ve hayvancılıktır. En fazla "kiracılık ve ırgadlık" ile uğraşılmaktadır. Hane 46 çobanlık yapmaktadır. Onunla birlikte çobanlık yapan bir kişi daha hane numarası verilmeksizin belirtilmiştir. "*Köy-i mezburun diğer çobanı Köşker oğlu Memiş'in çobanlık ticaretinden temettüatı*" denilmiştir. Köyde 9 hane "ırgadlık", 11 hane "kiracılık", 3 hane "çerçilik", 4 hane "hizmetkârlık", 1 hane de "çobanlık" yapan vardır. Zikredilen diğer meslekler ise şunlardır: *Çoban, kahveci, baklacı ve usta'dır.*

Gürcü köyünde 43 hanenin hepsi ziraatle uğraşmaktadır. 12 kişi hem ziraat hem de kiracılık yapmaktadır. 8 kişi için merkeble kiracılık notu düşülmüştür. 1 kişi "bargir ticareti" ile uğraşmakta, 12 kişi de "amelelik" yapmaktadır. Köy'de bir kişi hane 8'de oturan Hamza oğlu Pehlivan Hüseyin "bakırcılık" yapmaktadır. Yine Hane 19'da Çoban oğlu Bekir için "nısfı sığırcılıktan" kaydı geçmektedir.Çobanlık yaptığını söyleyebiliriz. Hane 22, ziraatin yanısıra "Zuhurât ticaretinden" gelir sağlamakta, hane 24 "berberlik" yapmakta, hane 33 Tomas oğlu Ahmed "harmancılık" yapmakta, hane 37 "kizirlik", hane 43'de Nasreddin Efendi'nin ise Tokat'ta bir "Hallaç Dükkânı" bulunmaktadır. Köy'de ismi geçen diğer meslekler ise (hane sahibinin babasına ait) şunlardır. *Cedavi, imam, oduncu, sakçı, usta, gedik, kethüda emini, pehlivan, çoban, muhtar ve kethüda.*

Endiz-i Sagır'de ise 17 haneden 2 hane reisi sadece hayvancılıkla uğraşmakta 15 hane sahibi hem toprağı işlemekte hem de hayvancılık yapmaktadır. 1 hane de de 1 kıt'a asiyap geliri kaydedilmiş olup "değirmencilikle" meşguldür. Ziraatçilikle birlikte bir kişi "amelelik", bir kişi "harmancılık" ve iki kişi de "çobanlık" yapmaktadır. Çobanlık yapanların toprağı bulunmamakta bir hane reisinin de arazisi gayri mezru şeklinde kayıtlıdır. Bunun dışında baba isimlerine atfen, *kasap, katırcı ve muhtar meslekleri kayıtlıdır.*

Çeyrek köyünde 1 hane reisi "kethüda", 1 hane reisi "sığır çobanlığı" yapmaktadır. "Çavuş" ve "Saka" baba mesleği olarak kayıtlıdır.

Sırçalı köyü tek hanesiyle tarım ve hayvancılıkla meşguldür.

Necip'te 49 haneden 48'i tarım ve hayvancılık yapmaktadır. Hane 48'de Fazlı Fazlı adlı şahıs tarlasını icara vermiş ve "amelelik" yapmaktadır. 6 kişi de amelelikle meşguldür. Hane 43'de Nebi oğlu Nebi ve hane 19'da Köse oğlu Ömer "boyacılık ticareti" ile uğraşmakta, yine hane 28'de Deli Hüseyin "kırmızı boya ve kiracılık ticareti", hane 17'de Kabakçı Halil "dülgerlik" sanatıyla gelir elde etmektedir. 7 kişi "kiracılık" yapmaktadır. 1 kişi "hizmetkârlıkla" uğraşmaktadır. Hane 5 ve hane 9 "sığır çobanlığı", hane 31 "dana çobanlığı" yapmaktadır. *Kabakçı, hatip, kavas ve muhtar* bulunmaktadır. Köy'de geçen diğer meslek isimleri ise şunlardır: *Müezzin, kethüda, köy ağası'dır.*

Söngüt köyünde 15 haneden 13'ü ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Sadece hane 2'de Keşkekçi oğlu Deli Hüseyin'in 3 adet hayvanı mevcut olup, "çobanlıkla" geçinmekte yine hane 10'da Canikli Salih çobanlık yapmakta ve bir baş merkeb hayvanı bulunmaktadır. 2 hane reisi "ırgadlık", 4 hane "kiracılık", 1 hane de "kizirlik" ile uğraşmaktadır. Köyde baba mesleği olarak *pehlivan ve keşkekçi* geçmektedir.

Çerçi'de 5 haneden 4'ü ziraat ve hayvancılık 1 tanesi de hane 5'de kayıtlı Canik İsmail'in Halil'in "*emlâkı olmayıp çobanlık ticaretinden*" geçindiği yazılıdır. Bir hanede "kiracılıkla" uğraşmaktadır.

Biskeni'de 10 haneden 9'u ziraatle uğraşmakta, bir hane de, hane 10'da Yusuf oğlu Hüseyin'in "*emlâk, arazi ve hayvanatı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu*" kaydı yer almıştır. 2 hane "kiracılık", 1 hane de "ırgadlık" yapmaktadır. Köyde *fakih, köy ağası ve bayrakdar'da zikredilmiştir.*

Vavri'da 13 haneden 11'i ziraatle meşgul olup bir hane reisi hane 13'de bulunan Halil Efendi'nin "*emlâk, arazi ve hayvanatı sairesi olmayıp imamlık ticaretinden 100*

kuruş" şeklinde kaydı ile hane 3'de oturan İbik Ali'nin "*emlâk, arazi ve hayvanatı sairesi olmayıp kizirlik ticaretinden temettüü*" şeklinde kaydı geçmektedir.

Eski'de 10 hanenin 9'u arazi ve hayvanata sahiptir. Hane 9'da Keçeci Mehmed'in "*emlâkı bulunmadığı amelelik yaptığı*" not edilmiştir. Hane 10'da İmam Efendi'nin "*düvencilikle*" uğraştığı kaydedilmiştir. "Keçeci" mesleğinde geçmektedir. Ayrıca köyde hane reisinin babasına ait *katranacı* mesleği zikredilmiştir.

Bozatalan köyünde 20 hanenin tümü ziraatle uğraşmakta sadece hane 14'de bulunan kadın hane reisi Deli İbrahim oğlu Hasan'ın zevci 1'er adet koşu öküzü, sağman inek ve erkek merkebi olup "*bu sene amelelik de yaptığı*" belirtilmektedir. Hane 5'de Yusuf oğlu Halil ziraatçiliğinin yanısıra "amelelik" ve "bohçacılık" ticareti işiyle uğraşmaktadır. 1 kişi "sığır çobanlığı" yapmaktadır. Hane 16 "çerçilik" yapmaktadır. Amelelik yapan bir başka şahıs da vardır. Yine hane sahibinin ailesine ait *tüfenkçi ve somuncu* köyde zikredilen diğer meslekler olup 2'şer kişi'dir.

Ovacık köyünde 9 hanenin 8'i arazi ve hayvana sahip, bir hane, hane 9'da sadece hayvana sahiptir. 1 kişi de "amelelik" yapmaktadır. *Kandilci* mesleğiyle ilgilenen 2 kişi hane reisinin ailesidir.

Aşağı Dimorta'da 71 hanenin 67'sinde tarım ve hayvancılık yapılmakta, 4 hanede de vergiye tâbi olmayan yetim ve mağdur kişiler bulunmaktadır. Köyde 3 "çerçi" vardır. 22 kişi "ırgadlık", 38 kişi de "kiracılık" yapmaktadır. 1 kişi "kizirlikle", 1 kişi de "semercilik" ve "hamamcılıkla" uğraşmaktadır. *Kamacı, Baytar, Berber* mesleğinde geçmektedir. Ayrıca zikredilen diğer meslek isimleri de hane reislerinin ailesine ait olmak üzere şunlardır. *Bayrakdar, süvari, imam, müfti, kübçü, çarıkçı, tacir ve vezir*.

Erkilet'te 112 köyün tümünde ekili araziler işlenmekte ve hayvan varlıkları bulunmaktadır. Hane 1'de köy-i mezbur imamı Mustafa Efendi'nin arazisinin yanısıra "*Honad Hatun Vakfı Şerifesi'nden olmak üzere altı akçe vazife-i maaşı ile üç sehm değirmen hissesinden bir sehm hisse-i hâsılatı*" kaydı vardır. 37 kişi "kiracılık", 28 kişi

"merkeble ticaret", 6 kişi "bargirle ticaret", 5 kişi "çerçilik", 6 kişi "ırgadlık", yine 6 kişi "yükçülük" ile uğraşmaktadır. 1 kişi "amelelik", 1 kişi "azaplık", 1 kişi "hizmetkarlık", 1 kişi "zurnazenlik", 1 kişi "taşçılık", 1 kişi "kizirlik", 2 kişi "kasaplık", 1 kişi "odunculuk", 1 kişi "değirmencilik" ve 1 kişi de hem "kolculuk" hem "kavalcılık" yapmaktadır. Bahsedilen diğer meslekler de : *İmam, kethüda, kazgan , hamamcı, tüfenkçi, kahveci, taşçı, sipahi, kilci, balcı, , kavalcı, , berber, baklacı, temürcü*. Hane 46'da Gendum oğlu Ömer'in temettüünde "asiyap taşı fûruhundan" kelimesi geçmektedir.

Kad köyünde 64 haneden 58'inde tarım ve hayvancılık yapılmakta 6 hanenin ise vergisi bulunmamaktadır. 25 kişi "kiracılık", 6 kişi "amelelik", 1 kişi "bargircilik", 1 kişi "sığır çobanlığı", 1 kişi "dülgerlik", 2 kişi "azaplık", 1 kişi "temürcülük", 1 kişi "harmançılık", 1 kişi "dana çobanlığı", 2 kişi "kök boya ticareti" ile meşguldür. 1 kişi "tımarlı süvari" mütekaidlerindedir. 1 kişi "muhtar", "kavas" ve 1 kişi de "usta" olarak geçmektedir. Hane 14'de Kara Mehmed oğlu Mehmed "*merkumun sair emlâk ve arazi ve temettüatı olmayıp azaplık ile me'luf olduğu 350*" kaydı vardır. Hane 22'de iki yaşında yetim Halil'in vergisi ve mesleği yoktur. Hane 41'de Musa oğlu Salih'in yine "*emlâk ve arazisi olmayıp ancak azaplık ile me'luf*" bulunduğu kayıtlıdır. Hane 48'de Musa oğlu Mustafa'nın "*emlâk arazi ve temettüatı olmayıp ancak azaplık ile me'luf olduğu*" ile hane 49'da Monla Osman'ın "*emlâk ve arazi vesair temettüü olmayıp Tokat'ta ilim tahsilinde olduğu*", kayıtlıdır. Hane 50'de Hüseyin adlı şahsın "*alil'ül vücud olduğundan şunun bunun ianesiyle idare etmekte olduğu*" yazılıdır. Zikredilen diğer mesleklerde şunlardır: *Kilci, avsuncu, imam, sığırıcı, muhtar , koşucu, tımarlı zaptiye, kavas, pehlivan, çoban, kadı*.

Endiz-i Kebir köyünde müslüman ahaliye ait 16 hanenin 15'i ziraat ve hayvancılık yapmakta bir köyün de geliri ve mesleği yoktur. Hane 14 Ali Peşe oğlu Osman'ın "*merkum ihtiyar olup şunun bunun ianesiyle idare etmekte olduğu*" kaydı vardır. Köy'de 1 kişi "amelelik", 1 kişi "azaplık", 1 kişi "mihçi" ve 1 kişi de "kizirlik" yapmaktadır. Zikredilen diğer bir meslek ise *Pehlivan ve İmamlık*'dir.

Farnı köyünde 64 hanenin 62'si tarım ve hayvancılık ile uğraşmakta 2 hanede vergi kaydı bulunmamaktadır. Hane 64'de Kenan oğlu Ali için "*yenice gelmiş olduğundan vergisi olmadığı*" kaydı düşülmüştür. Köyde 4 kişi "bargir ile ticaret", 4 kişi "kiracılık", 3 kişi "merkeble ticaret", 2 kişi "çobanlık" yapmaktadır. Bunlar vergi ödemekteler bir kişi ise hane 16'da İmam oğlu Mehmed için "*merkum köy-i mezburun sığır çobanı olduğundan vergisi olmadığı*" kaydı düşülmüştür. 1 kişi "imam", 1 kişi "ırgadlık", 1 kişi "dana çobanlığı", 1 kişi "çoban", 1 kişi "merkeble yükçülük", 1 kişi "merkeble kiracılık", 1 kişi "amelelik", 1 kişi "yükçülük" ve 1 kişi de "harmancılık" yapmaktadır. *Bakkal, külekçi, alemdar, hatip, usta, temürcü, imam, arabacı, berber, hatip* zikredilen diğer mesleklerdir.

Dere köyünde 63 hanenin 62'si ziraat ve hayvancılık yapmaktadır. Köy'de 2 kişi "kiracılık", 2 kişi "amelelik", 4 kişi "bargirle kiracılık", 16 kişi "merkeble kiracılık", 1 kişi "kasaplık", 1 kişi "ırgadlık", 4 kişi "merkeble ticaret", 2 hane reisi katır ve bargir ile "kiracılık" yapmaktadır. 1 kişi "dana çobanlığı" ile meşguldür. Hane 31'de Memik oğlu Mehmed için "*bazı ameale bazı yükçülükten temettüatı*" kaydı vardır. *Bıçakçı, habbah, çoban, sürmecı, penbecı* zikredilen diğer mesleklerdir.

Emir Said köyünde 67 hanenin tümünde tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. 1 hane "çobanlık" yapmakta, 1 kişi "kiracılık" ile meşguldür. Bahsi geçen diğer meslekler ise şunlardır: *İmam, bekçi, saka*.

Armus köyünün tek hanesi ziraat ve hayvancılıkla uğraşmakta ayrıca "kiracılık" da yapmaktadır.

Beyobası'nda 19 hanenin 18'i ziraat ve hayvancılıkla meşguldür. Hane 19'da Keçeli oğlu Ömer'in "*vergisı olmayıp şunun bunun ianesıyle geçınmekte olduğu*" kaydı düşülmüştür. 1 hane "ırgadlık", 2 hane "çobanlık", 1 hane "amelelik" yapmaktadır.

Tatarçiftliği'nde 14 hanenin 12'sinde geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. 1 kişi "amelelik" yapmaktadır. Hane 8'de Tatar oğlu Monla Osman'ın "*emlâk ve sairesi*

olmayıp amelelikten geçindiği" ile hane 9'da İdris oğlu Mustafa'nın "emlâkı sairesi olmayıp hizmetkârlıktan geçinmekte olduğu" kayıtlıdır.

Kürtler köyünün 7 hanesinin geçimi tarım ve hayvancılıktandır. 1 hane "çobanlık" yapmaktadır.

Vazanya köyünde 11 hanenin geçim kaynağı yine tarım ve hayvancılıktır. 1 hanenin vergisi yoktur. Hane 10'da İmam monla Mehmed'in *"emlâk, arazi ve hayvanatı olmadığı şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu"* kaydedilmiştir. 1 kişi "ırgadlık" yapmaktadır. Bir kişinin mesleği de "çiftçi" olarak zikredilmiştir. (hane sahibinin ailesi).

Taşlıöyük'de 7 haneden 6'sının geçimi ziraat ve hayvancılıktır. Hane 6'da Kara Ali'nin oğlu Hüseyin ve Hasan'ın *"emlâk,arazi ve hayvanatı olmadığı"* belirtilmiştir. 1 kişi "ırgadlık", 1 kişi "amelelik" ile meşguldür. Bahsi geçen diğer bir meslek ise *imamlıktır.*

Çay köyünde 9 haneden 8'inin geçimi tarım ve hayvancılığa dayanır. Hane 4'de Ağca İmam oğlu Resul'un *"emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp hizmetkârlıktan"* geçindiği kayıtlıdır. 1 kişi "dana çobanlığı" 1 kişi "ırgadlık", 1 kişi de "amelelik" yapmaktadır. Adı geçen diğer meslekler ise; *Usta, temürcü, imam ve çoban'dır.*

Monamak köyünde 16 hanenin 14'ünün geçimi de tarım ve hayvancılığa dayanır. 2 hanenin vergisi yoktur. Hane 15'de İsmail Paşa oğlu Hasan, *"merkumun iktidarı olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu"* kayıtlıdır. Hane 16'da Saka Mustafa'nın oğlu Osman'ın *"emlâk ve arazisi olmadığı"* kayıtlıdır. Yine hane numarası verilmeksizin *" Köy-i mezbur sakinlerinden yetim Mustafa validesinin yanında olup, merkum beş yaşında emlâkı sairesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu mübeyyin"* kaydı defterin sonuna eklenmiştir. Köyde 5 hane reisi "kiracılık", 1 hane "bostancılık" ile meşguldür.

Keşlik köyünde 14 hanenin 13'ü yine tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Hane 14'de Sarı Mustafa oğlu İbrahim'in *"vergisi olmadığı"* kaydedilmiştir. Köyde 8

kişi "kiracılık" ile meşguldür. 1 haneye ait *imam* mesleği hane sahibinin babasına ait meslek sıfatı olarak geçmektedir..

Varaz köyünde ahali-i islâm'dan 11 hanenin geçimi ziraat ve hayvancılıktandır. Köyde 2 kişi "hizmetkârlık", 3 kişi "amelelik" yapmaktadır.

İbibse'de 10 hanenin tümü tarım ve hayvancılıkla meşguldür. 2 hane "çobanlık", 1 hane "amelelik" yapmaktadır. "Hallaçlık" bahsedilen bir diğer geçim kaynağıdır.

Taşlıçiftlik köyünün 5 hanesinde geçim ziraat ve hayvancılıktır.

Kagay köyünde de 8 hanenin 7'si tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Hane 8'de Berine oğlu Hüseyin'in "*emlâk, arazi ve hayvanatı sairesi olmayıp çobanlıktan* " geçinmekte olduğu kayıtlıdır.

Ahur'da 15 hanenin tümünde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Köyde 2 kişi "bargircilik", 2 kişi "kiracılık", 1 kişi "sığır çobanlığı" yapmaktadır. *Kavas, dağcı, somuncu* zikredilen diğer mesleklerdir.

Kalecik'de 20 hanenin tümü ziraat ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. 2 kişi "çobanlık", 1 kişi "kizirlik" ve 1 kişi "danacılık" ile meşguldür. *Kazıkçı, dağcı, silahdar ve imam* bahsi geçen diğer meslek gruplarıdır.

Tavıkçı köyünde 6 hane geçimini tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. 2 kişi "amelelikle" uğraşmakta, 1 "sekban" ve 1 "taşçı" bulunmaktadır.

Bayındır köyü toplam 2 haneden teşekkül edip sadece "Postacı" mesleği kayıtlıdır.

Bazar köyünün de temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanır. 119 hanenin tümünde arazi, bağ, dükkân ya da asiyap, hayvanat geliri vardır. Hane 104'te Erzurumlu Yusuf'un "*emlâk, arazi ve hayvanatı olmayıp, ırgadlık ile geçinmekte olduğu*" (300 kuruş geliri) kaydedilmiştir. 1 hane reisi imam'dır. (Hane 114 "Seyyid

zâde Camii şerif imamı Ömer Efendi"). Hane 115'de oturan şahısta imamdır ve iki kıt'a asiyap ve bir bâb dükkânı vardır. Hane 116'da yine Camii Kebir Müezzini Ahmet Efendi oturmaktadır. Köydeki şahıslardan 17 hane "ırgadlık", 9 hane "kiracılık", 4 hane "hizmetkârlık", 3 hane "duhancı", 2 kişi "nalbant", 2 hane "kahvecilik", 2 hane "kasaplık", 2 hane "odunculuk", 2 hane "semercilik", 2 hane "değirmencilik", 1 hane "berberlik", 1 hane "hamamcılık", 1 hane "setencilik", 1 hane "kalaycılık", 1 hane "temürcülük", 1 hane "azaplık", 1 hane "salahlık", 1 hane "kendircilik", 1 hane "eskicilik", 1 kişi "merkeble ticaret", 1 hane "etmekçilik", 1 hane "danacılık" ve 1 hane sahibi "sünnetçilik" ile meşguldür. Köyde zikredilen diğer meslekler ise: *Harmancı, imam, pabuççu, kasap, kadı, kaymakçı, davulcu, demirci, çöpçü, çoban'dır.*

Emir Said köyünde de 67 hanenin tümü ziraat ve hayvancılıkla geçimini sağlamakta, 1 hane "çobanlık", 1 hane "kiracılık" ve 1 hane de köyün İmamlığını yapmaktadır. Zikredilen diğer meslekler ise *Bekçi, saka ve imam'* dir.

Yukarıda tüm köylerde adı geçen geçim kaynaklarını belirtmiş olduk. Buna göre en fazla tarım ve hayvancılıkla uğraşıldığını, nüfusça büyük köylerde ise meslek kolları ve iş alanlarının çeşitlendiğini görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda köylerde oturan Gayrimüslimlere ait meslek çeşitleri verilmiştir.

Tablo 3. 21. Reayâ'nın Yaptığı Meslekler ve Sayısal Dağılımı

Yerleşim Yeri	Meslekler ve Sayıları
Yenicek	Keşişlik- 1, Kiracılık- 2, Irgadlık- 2, Odunculuk- 1, Kizirlik- 1, Amelelik- 1.
Kisre	Amelelik- 2, Kiracılık- 3.
Varaz	Kiracılık- 1 Irgadlık- 1 Bargircilik-1
Endiz-i Kebir	Kazaz- 2, Çobanlık- 1, Amelelik- 1.
Kad	Kiracılık- 1 Çobanlık- 2

Görüldüğü gibi köydeki reaya yani Gayrimüslimlerin de müslüman halk gibi en fazla kiracılık ile meşgul olduklarını görüyoruz. Bunun yanısıra çobanlık, amelelik ve ırgadlık da en fazla yapılan geçim kaynaklarıdır. Müslüman halktan farklı olarak sadece "keşişlik" mesleği bulunmaktadır. Yalnız köy dışında oturan yabancıyan gayrimüslimlere ait meslekler biraz daha çeşitlik arz etmektedir. Kırsal kesimde ekonomik açıdan Müslüman ve gayrimüslimler arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Kent merkezleri ve gelişmiş mahallerde ise iş alanlarının çokluğuna bağlı olarak ayırdedici meslek alanlarının varlığından bahsedebiliriz. Kuyumculuk, poliçecilik gibi.¹⁹⁴ Aşağıda köy dışında oturan yabancıyanın gayrimüslim kesimine ait meslek çeşitleri gösterilmiştir.

Tablo 3. 22. Yabancıyan Gayrimüslimlere Ait Mesleklerin Köylere Dağılımı

Yerleşim Yeri	Meslekler
Bazar	Mekükçü, Dellallık, Kuyumcu, Boyacılık
Kisre	Mumcu
Dere	Poliçeci, Kasap Başı, Kasap, Kürkçü, Nakkaşçı, Nakışçı, Berber Başı, Mehterbaşı, Kuyumcu, Çadırcı, Balmumcu, Pabuççu, Kirbaş, Kalaycı, Değirmenci, Eskici, Keşiş
Kad	Keşiş, Kizirlik

Tablo'da görüldüğü gibi en fazla "keşişlik, kuyumculuk ve kasaplık" yapılmaktadır. En fazla meslek çeşidi ise Dere köyündedir. Aşağıda köy dışında oturan yabancıyâna ait olan meslekler görülmektedir.

Tablo 3. 23. Yabancıyâna Ait Mesleklerin Köylere Göre Dağılımı

Köy Adı	Meslekler
İbibse	Hallaç
Taşlıçiftlik	Gulam, İç ağası, Kasap, Attar, Kuyumcu, Cebeci, Urgancı, Orakçı, Kasap, Attar, Kuyumcu.
Bazar	Kethüda, İmam, Davulcu, Çorbacı, Sucu, Alaylı Kethüda, Deveci, Sığırcı, Kabakçı (müslim) - Boyacı, Dellallık, Mekükçü, Kuyumcu. (Gayrimüslim)
Kisre	Mumcu, Cemekçi
Bozatalan	Mihçi
Tatarçiftliği	Boyacı, Mehterbaşı, Kaymakam
Kad	Urgancı, Hesapçı, Kizirlik, Alaybeyi, Keşiş, Amele, Talebe.
Endiz-i Kebir	ırgadlık, İmam, Setenci, Etmekçi, Kavas.
Gürcü	Gedik, Bahçeci, Hallaç.

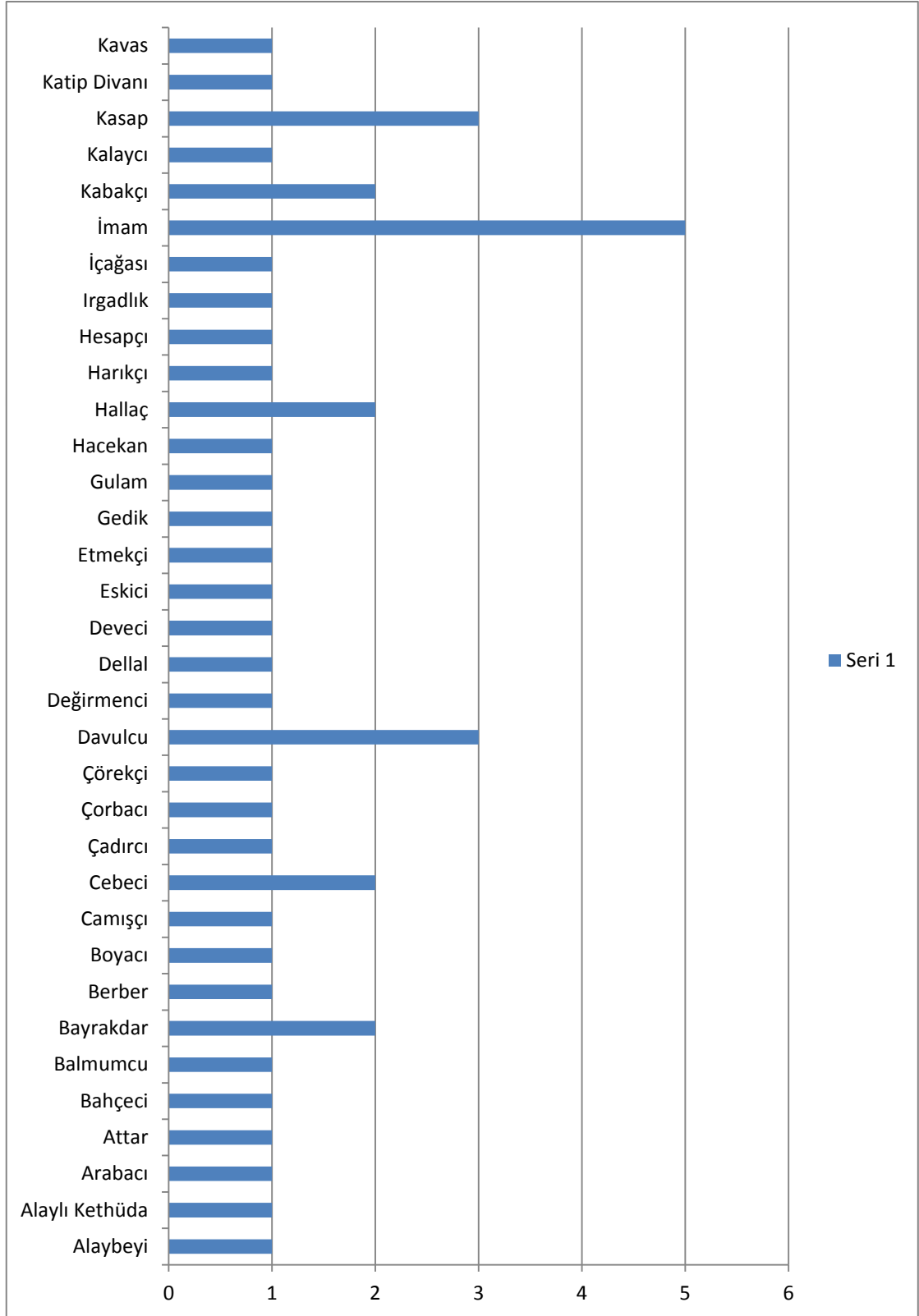
¹⁹⁴ Kazâbâd temettüat def. no:13900.

Çeyrek	Terzi
Necip	Müezzin, Hallaç, Alaybeyi, Süvari, Yüzbaşı.
Yukarı Dimorta	Eskici, Oduncu.
Farnı	Zenbilci, Katip Divanı, Kazaz, Penbeci, Çörekçi.
Dere	Keşiş, Müdür, Arabacı, Eskici, Değirmenci, İmam, Hacekan, Poliçeci, Mandıracı, Nakkaş, Kürkcü, Berber, Kuyumcu, Harıkçı, Nakışçı, Mehter Başı, Sarraf, Çadırcı, Penbeci, Babuşçu, Dellal, Kalaycı, Bayrakdar, Kethüda, Balmumcu, Macunağası, Kasap.

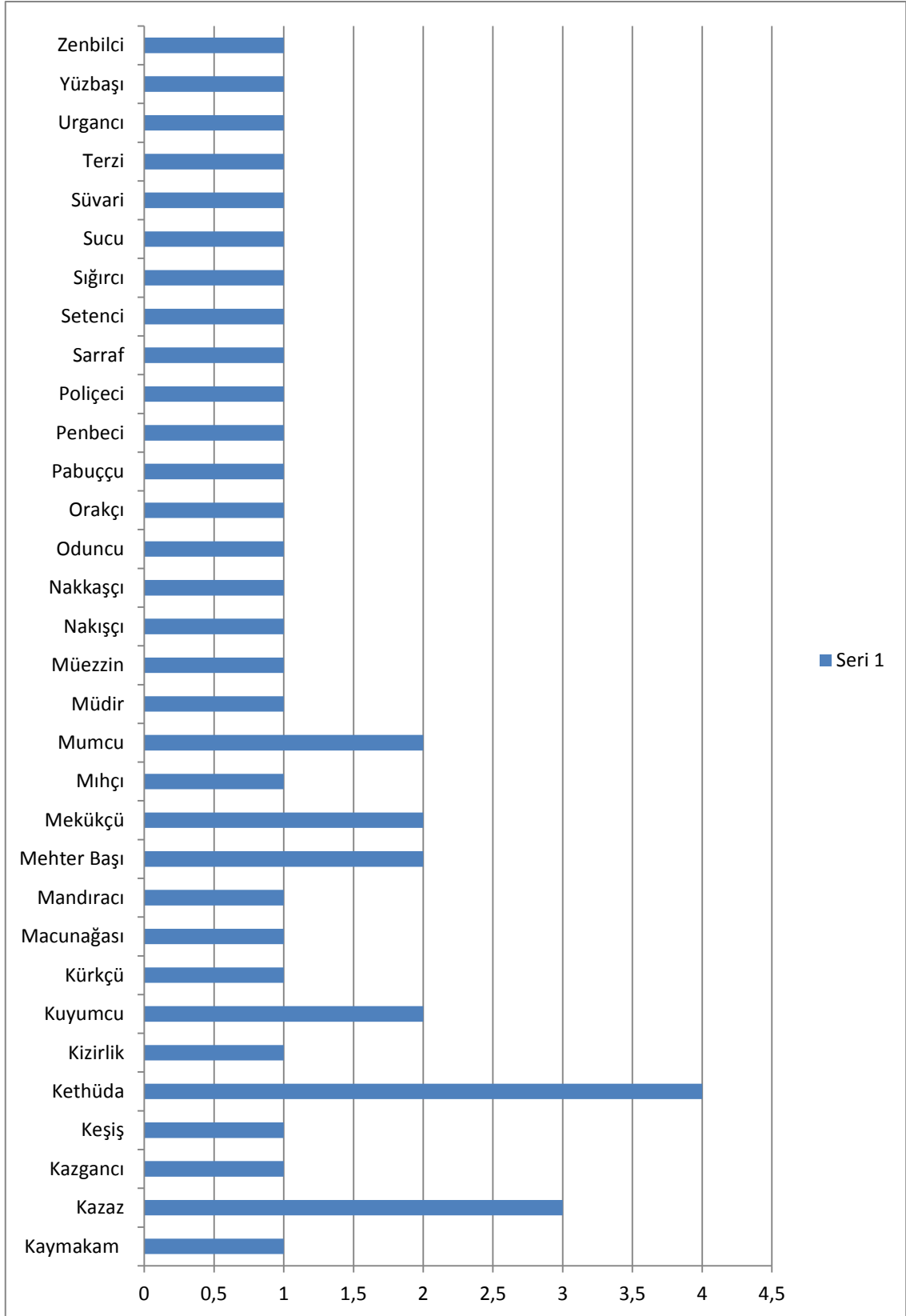
Görüldüğü gibi en fazla Dere köyünde yabancıyâna ait meslek çeşitliliği söz konusudur. Yabancıyânın bulunduğu yerin gelişmiş olması, hem mesleklerin daha çeşitli olmasını sağlamış hem de sanat ve ticaret, esnafılık gibi tarım ve hayvancılığın dışında farklı türde mesleklere sahip olmalarına da imkân vermiştir. Yabancıyânın yaptığı 65 çeşit meslek ismi zikredilmiştir. Bunlardan en fazla yapılan "*imamlık*" tır. Yine diğerlerine oranla sayıca fazla olan meslekler. *Kethüda: Büyük devlet adamlarıyla, zenginlerin işlerini gören adam hakkında kullanılır bir tâbirdir. Halk arasında "kâhya" denilir.*¹⁹⁵ Diğer meslekler ise; *Davulcu, kasap, kazaz, mumcu, kabakçı, cebeci, bayrakdar ve hallaçlık*'tır. Yabancıyanın mesleklerini Müslüman ve gayrimüslim olarak ayrı değerlendirmedik. Fakat gayrimüslimler için en fazla uğraşılan meslekleri "*mumcu, kuyumcu, davulcu ve kasap*" olarak söyleyebiliriz. Aşağıda yabancıyâna ait mesleklerin dağılımı gösterilmiştir.

¹⁹⁵ Pakalın, a.g.s., C.2, s.251.

Şekil 3. 12. Yabancıyâna Ait Mesleklerin Yapılma Oranları- I

Şekil 3. 13. Yabancıyâna Ait Mesleklerin Yapılma Oranları- II

Yabancıyâna ait mesleklerde en fazla imam, kethüda, kazzaz, kasap, davulcu, kuyumcu, mehterbaşı, mekükçü, mumcu gibi meslekler dikkati çekmektedir. Bu mesleklerden birkaçı hakkında bilgi vermek gerekirse: Alaybeyi için sözlükte;

*"Vaktiyle miralay rütbesinde olan, vilayet merkezlerindeki jandarma komutanlarına verilen addır. 1908 inkılâbından sonra bu tâbir terk edilerek yerine "alay kumandanı" tâbiri ikame olunmuştur. Bu tabir daha evvelde zeamet sahipleri hakkında kullanılırdı. Bu gibiler harp vukuunda tasarruf ettikleri zeametın icab ettirdiği derecede kapıkulu götürmekle beraber buldukları mıntıkada tımar sahipleriyle onların getirmeye mecbur oldukları kılıç sahipleriyle mensup buldukları beylerbeyinin maiyyetinde olarak kumanda ederlerdi"*¹⁹⁶

Cebeci ocağı için de;

*"Cebecilerin mensup oldukları teşkilatın adı idi. Kapıkulu ocaklarının yaya kısmından bölük ve cemaat olarak iki kısma ayrılan bu ocak ok, yay, kılıç, kalkan, harbe, cebe, cevşen, tüfek, barut ve kurşun gibi levazımı temin ederek, imal, muhafaza ve tamir vazifesiyle mükellefi" denilmektedir"*¹⁹⁷ denilmektedir.

Gulam; *"Tımar sahiplerinin harp zamanında beraber götürdükleri muharipler (harp adamları) hakkında kullanılır bir tabirdir.....Gulam tabiri Selçuk teşkilatında da mevcuttu ve aylıklı asker denmekteydi."*¹⁹⁸ Ayrıca Erkan Göksu da "Türkiye Selçuklu Devletinde Gûlam Eğitimi ve Gûlamhaneler" adlı çalışmasında şu bilgiler verilmektedir:

*Türkiye Selçuklu Devleti'nde gerek saray ve hükümet teşkilâtında gerekse orduda önemli bir mevkie sahip olan gulâmlar; harp esirleri arasından seçme, satın alma, hediye ve herhangi bir devlet veya kişiden intikal etme gibi klasik yöntemlerle temin edilirdi. Özellikle küçük yaşta dergâha alınan gulâmlar; "gulâmhâne" adı verilen "gulâm mektepleri" veya "askerî kıslalar"da eğitim görürlerdi. Küçük yaşta girdikleri gulâmhanelerde "babayân" adı verilen kişiler nezaretinde yetiştirilen gulâmlara, hediye, satın alma ve herhangi bir devlet veya kişiden intikal eden yaşlı ilerlemiş gulâmlara göre daha fazla güvenilir, liyakat, hüner ve kahramanlıkları nispetinde yüksek makamlara kadar yükselirlerdi."*¹⁹⁹

Hacegân; *"Devlet dairelerindeki yazı işlerinin başında ve Defterdarlık, Nişancılık gibi vazifelerde bulunanlar hakkında kullanılır bir tâbirdir. Hâcegan halk tarafından hoca suretinde kullanılan Farsça hâcenin cem'idir."*²⁰⁰

Hallaç; Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcıdır.²⁰¹ Hallaçlık; Pamuk, yatak, yorgan atan kimselerin yaptığı meslektir.²⁰²

¹⁹⁶ Pakalın, a.g.s., C.1, 1993,s.45

¹⁹⁷ Pakalın, a.g.s., C.1, 1993,s.263.

¹⁹⁸ Pakalın, a.g.s., C.1, 1993,s.679.

¹⁹⁹ Erkan Göksu, Türkiye Selçuklu Devletinde Gûlam Eğitimi ve Gûlamhaneler, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:24, 2007, s. 65.

²⁰⁰ Pakalın, a.g.s.,C.1., s.693.

BÖLÜM 4: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBÂD KAZASINDA İKTİSÂDİ YAPI

4.1. KAZÂBÂD'DA GENEL EKONOMİK YAPI

Osmanlı Devleti'nde tarım milli ekonomi yönünden büyük bir önem taşımıştır. Bu işletme alanı ekincilik, bağcılık ve hayvancılık olarak üç bölüm şeklinde gelişmiş ve Osmanlı vergi kanunları da buna göre düzenlenmiştir.²⁰³

Osmanlı Devleti'nde kırsal yerleşmelerde nüfusun ekonomik yapılanması *köylü ekonomisi modeli* diyebileceğimiz bir yapı arzeder. Bu yapıda, ideal üretici tipi kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen, kendi kendine yeten, küçük ve bağımsız işletmecilerdir. Tarım işletmesini oluşturan ev, toprak, hayvan ve tarım araçları vb. faktörlerden bir veya birkaçına sahip durumdadır. Bu faktörlere sahip olmanın nedeni kâr elde etme değil ailenin geçimini sağlamaktır. Köylü ekonomisinde üretici; Ailenin geçimini sağlamak, vergisini vermek, borcunu ödeyebilmek, ek gelir elde etmek için de tarım dışı bir işte de geçici olarak çalışabilir.²⁰⁴

Toplumların iktisadi güçleri ile refah seviyesi arasında doğru bir orantı olduğu görülür. Bu nedenle sosyal olayların açıklanmasında iktisadi durumun dikkate alınması, olayların nedenlerine ulaşmamızı kolaylaştıracak ve olaylar hakkında doğru değerlendirme yapmamıza yardımcı olacaktır.

16. yüzyılda Anadolu'da tarımsal üretime açılan toprakların büyük kısmı, hane emeğini kullanan küçük ve orta ölçekli köylü işletmeleri tarafından ekilmişken, 19. yüzyıl boyunca bu küçük köylü işletmeleri önemini korumuştur.²⁰⁵ Tarımsal faaliyetlerin yanında Anadolu'da özellikle konar-göçerlerin en önemli geçim kaynakları hayvancılık olurken, kimi sipahiler zirai üretimden daha kârlı olan ve öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak koyun yetiştiriciliği yapmışlardır.²⁰⁶ Osmanlı

²⁰¹ www.tdk.org.tr.

²⁰² Selim Özcan, XIX. Yüzyılın Ortalarında Sinop'taki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ankara: OTAM, Sayı:30, 2011, s.156.

²⁰³ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi II (1453–1559), Ankara: 1999, s.138.

²⁰⁴ Güran, 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, s.112.

²⁰⁵ Şevket Pamuk, Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500- 1914, İstanbul: 2007, s. 38-213.

²⁰⁶ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul: 2005, s.242.

Devleti'nde kırsal kesimde tarım ve hayvancılık en önemli geçim kaynağı olurken, Kazâbâd kazasında da durum bu şekilde olmuş ve bu uğraşlar en önemli iki faaliyet alanını oluşturmuştur.

Kazâbâd'ın temettüât defterlerine bakıldığında hane halklarının en fazla hayvancılık ve ziraatla uğraştığını görmekteyiz. Bölgenin tarım ve hayvancılığa uygun olarak topraklarının verimli ve ikliminin elverişli olması faktörünün etkisinden bahsedebiliriz. Yetiştirilen tarım ürünlerine bakarak yaz sıcaklığının yaşandığı karasal iklim türünün bölgede hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı Devleti'nde genel ekonomik yapının küçük bir modeli de Kazâbâd kazası sosyo-ekonomik yapısıdır. Genel olarak tarım ve hayvancılık halkın temel geçim kaynağıdır. Bunun dışında muhtelif sanayi kolları da gelişmiştir. Temettüatlarda kişinin mesleği ve kazanç elde ettiği iş kolunun yazılmış olması ekonomik durumun tahlili için önemli ipuçlarıdır. Alınan vergi türleri de ziraat ve hayvancılığa uygun olarak öşür, vergiyi mahsusa, adet-i ağnam ve cizye vergileridir. Defterlerin başında dikey olarak kaydedilen "*sene-i sabıkada vergiyi mahsusa'dan verdiği*" ve "*Aşar rusumatı olarak sene-i sabıkada verdiği*" cümlesinin altında "*hınta*", "*şair*", "*kendir*", "*öşrü meyve*", "*öşrü bağ*" ve "*öşrü bağan*", "*öşrü eşcar*" şeklinde tahıl, meyve ve bağcılıkla ilgili kelimeler yazılmıştır. Yine adet-i ağnam olarak hayvancılıkla ilgili kelimelerde hemen alt kısımda yer almıştır. Hane numarası ve kişi isimlerinden sonra alt kısımda tek tek bütün mal varlıkları (arazi, dükkân, hayvan türleri, kazanç getiren her türlü emtia ve sair geçim kaynakları) ayrıntılarıyla beraber verilmiştir. Araziler özelliğine göre; "Mezru arazi" (ekilebilen), "gayri mezru arazi" (nadasa bırakılan), "boş ve hâli arazi" (neden boş kaldığı sebebiyle birlikte altına not düşülmüştür: "*bataklık olduğundan*", "*ademi iktidarından*", "*su basmış olduğundan*", "*merkum yetim olduğundan*" ya da "*ihtiyar olduğundan*" şeklinde), "ıcar ile ekilen", "ıcara verilen", "bağ", "mezru bağ", "bahçe", "bostan", "duhan tarlası", "boya tarlası", "kendir tarlası", "soğan tarlası", "fiğ", "alef", "burçak", "kizir tarla" şeklinde kullanım özellikleriyle beraber dönüm miktarı ve geliriyle (hâsılatı, hâsılat-ı senevisi 1844 ve 1845'deki gelir ayrı ayrı verilip toplanmıştır.) birlikte yazılmıştır. En sonda da bir senede temettüâtı, mecmuen temettüü, hâsılatı senevîsi şeklinde bir yıllık geliri kaydedilmiştir. Burada şahsın yaptığı

farklı iş kolları varsa bunlarda belirtilmiştir. (kiracılığında 200 kuruş, dana çobanlığından 150 kuruş şeklinde) Tahıl üretimi, bağcılık ve hayvancılık şeklinde gelişen faaliyetler en önemli geçim kaynakları ise de bunun yanı sıra farklı iş kollarında karşımıza çıkmaktadır. Senelik kazanç miktarı yazılırken tarım ve hayvancılıktan elde edilen kazancın yanında muhtarlık, imamlık, çobanlık, azaplık, kiracılık, odunculuk, yükçülük, ırgatlık ve benzeri hizmetler ile vakıf ve dükkân gelirlerinin ele alındığı görülmektedir.

4.2. TARIM VE TİCARET

4.2.1. Kazâbâd Kazası'nda Tarımsal Arazi Miktarı

Toprakların kullanım bakımından büyük bir kısmını tarım alanları oluşturmuştur. Temettüat Defterinde yer alan bilgiler ışığında nahiyeye ait toplam servet içinde tarım önemli bir yere sahiptir.

Kazâbâd kazasına ait yerleşim birimlerinde toprak, mezru tarla, gayri mezru tarla, boz ve hâli tarla, bağ, boz ve hâli bağ, cedit bağ, bahçe, bostan, tahıl olarak (buğday, arpa, yulaf, fiğ), nohut, kendir, duhan, soğan, meyve, cehrilik ve boya tarlası olarak çeşitli tarım ürünlerini görmekteyiz. Mezru tarla ekili dikili arazidir. Kazâbâd'da toplam 1219 hanenin zirai amaçla kullandığı toplam miktarı 23.266 dönümdür. Genel olarak hane başına 18.55 dönüm arazi düşmektedir. Bu hesaplama göre bölgenin tarıma elverişli olduğu söylenebilir. Mezru tarla toplam 15.977 dönüm, gayri mezru tarla 2753 dönümdür. Toplam tarım arazisinin % 41'i mezru arazidir. 2753 dönüm ile % 11'i gayri mezru nadasa bırakılmış toprak parçasıdır. % 10' bağ, % 3'ü ise bostan olarak kullanılmaktadır. Bu arazilerde en fazla buğday ve arpa yetiştiriciliği yapılmıştır. İlk olarak dönümleri yazılmış altına da 1844 ve 1845 yılı gelirleri ile bunların toplamı yazılmıştır. Gayri mezru tarlanın ise sadece dönümü belirtilmiştir.

Mezru tarla olarak gösterilen arazilerin dönüm olarak miktarının köylere dağılımına baktığımızda Bazar, Dere, Yeniköy, Erkilet, Ahur, Farnı ve Emir Said köylerinde ortalamanın üzerindedir. Dere- 1668 dönüm, Bazar- 1410 dönüm, Yeniköy- 1136 dönüm, Erkilet- 1165 dönüm, Ahur- 958, Farnı- 934, Emir Said- 659 dönüm. Kisre- 66, 5 dönüm, Armus- 22, Beyobası- 506, 5, Tatarçiftliği- 262 dönüm, Kürtler-

203 dönüm, Vazanya- 362, Taşlıöyük- 154 dönüm, Çay- 305 dönüm, Monamak-150 dönüm, Keşlik- 139 dönüm, Varaz- 208 dönüm, İbibse- 198 dönüm, Yenicek- 403, 5 dönüm, Taşlıçiftlik- 6 dönüm, Kagay- 72 dönüm, Kalecik- 487 dönüm, Bayındır- 67, 5, Tavıkcı- 157, Eski- 98 dönüm, Bozatalan- 224 dönüm, Ovacık 186 dönüm, Kad- 887, Endiz-i Kebir- 229 dönüm, Endiz-i Sagır- 264,5, Gürcü- 450 dönüm, Çeyrek- 118 dönüm, Necip- 522 dönüm, Söngüt- 308 dönüm, Çerçi- 85, Sırçalı- 30, Biskeni- 147, Vavrı- 267 dönüm, Aşağı Dimorta- 204, Yukarı Dimorta- 258 dönüm olmak üzere tüm köylerde ekili- dikili arazi toplam 15.977 dönüm olarak karşımıza çıkar. Aşağıda mezru arazi miktarının köylere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 1. Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı

Köy Adı	Hane Sayısı	Toprak Sahibi hane	Toplam mezru arazi miktarı- dönüm	Hane başına düşen miktar- dönüm
Yukarı Dimorta	128	128	258	2. 01
Aşağı Dimorta	122	122	204	1. 67
Bazar	119	119	1410	11. 84
Erkilet	112	109	1165	10. 68
Emir Said	67	67	659	9. 83
Kad	64	62	887	14. 30
Farı	64	64	934	14. 59
Dere	63	63	1668	26. 47
Necip	49	49	522	10. 65
Yeniköy	46	41	1136	27. 70
Gürcü	43	43	450	10. 46
Endiz-i Kebir	27	26	229	8. 80
Yenicek	22	20	403, 5	20. 17
Bozatalan	20	18	224	12. 44
Kalecik	20	16	487	30. 43
Beyobası	19	19	506, 5	26. 65
Endiz-i Sagır	17	15	264, 5	17. 63
Monamak	17	16	150	9. 37
Varaz	17	16	208	13
Ahur	15	15	958	63. 86
Söngüt	15	12	308	25. 66
Keşlik	14	14	139	9. 92
Tatarçiftliği	14	14	262	18. 71
Vavrı	13	13	267	20. 53
Vazanya	11	10	362	36. 2
Eski	10	10	98	9. 8
İbibse	10	10	198	19. 8
Biskeni	10	10	147	14. 7

Ovacık	9	8	186	23. 25
Çay	9	8	305	38. 12
Kagay	8	7	72	10. 28
Taşlıyök	7	7	154	22
Kürtler	7	7	203	29
Çeyrek	6	6	118	19. 66
Tavıkçı	6	6	157	26. 16
Kisre	5	5	66, 5	13. 3
Çerçi	5	5	85	17
Taşlıçiftlik	5	5	6	1. 2
Bayındır	2	1	67, 5	67, 5
Armus	1	1	22	22
Sırçalı	1	1	30	30
Toplam	1219 hane	1188 hane	15. 977 dönüm	13. 44 dönüm

Köylerde tarım arazisi olmayan, sadece hayvancılıkla uğraşan hane sayıları şu şekildedir: Kalecik'te hane 15, 16, 17 ve hane 19; Bayındır'da hane 2; Yeniköy'de hane 12, 26, 27, 31 ve hane 35; Vazanya'da hane 10; Çay'da hane 4; Monamak'ta hane 16; Varaz'da hane 2; Yenicek'de hane 10, 15; Kagay'da hane 8; Bozatalan'da hane 4, 14; Ovacık'da hane 9, Erkilet'te hane 4, 93, 94; Kad'da hane 37, 39; Endiz-i Kebir' de hane 2; Endiz-i Sagîr'de hane 9, 16 ve Söngüt'te hane 2, 10 ve 15'dir. Tabloya göre 1188 hane mezru araziye sahip, 31 hane sadece hayvancılıkla uğraşmakta, toprağı bulunmamaktadır. Hane düzeyinde tüm hane sahiplerinin % 3'ü hayvancılık yapmaktadır. 155 kişi sadece hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Tüm köylerde nüfusun % 98 tarım ve sair geçim kaynakları var iken % 2'si hayvancılıkla meşguldür. Hane başına düşen ortalama tarım arazisi miktarı, ekilebilen arazi ise 18.55 dönümdür. Hane başına düşen mezru arazi miktarı ise 13.44 dönümdür. En fazla mezru arazi miktarı hane başına Bayındır köyüne (67.5) aittir. Yine Ahur köyü hane başına 63.86 dönüm ekilebilir araziye sahiptir. En az ise 1.2 dönüm ile Taşlıçiftlik köyü, 1.67 dönüm Aşağı Dimorta'nın ve 2.01 ile Yukarı Dimorta köylerindedir. Tüm köyler için genelleme yaparsak Kazâbâd kazası aşağıdaki işletme tiplerine göre orta ölçekli bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı Devletinde yüzölçümleri 10 dönümden az olanlar küçük, yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olanlar orta, yüzölçümleri 50 dönüm ve daha fazla olanlar ise

büyük işletme olarak kısımlandırılmıştır.²⁰⁷ Bu bilgiye göre Kazâbâd köylerini üretime yaptıkları katkıya dayanarak işletme tipi olarak gösterecek olursak şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1-Büyük İşletmeler; Bayındır ve Ahur.

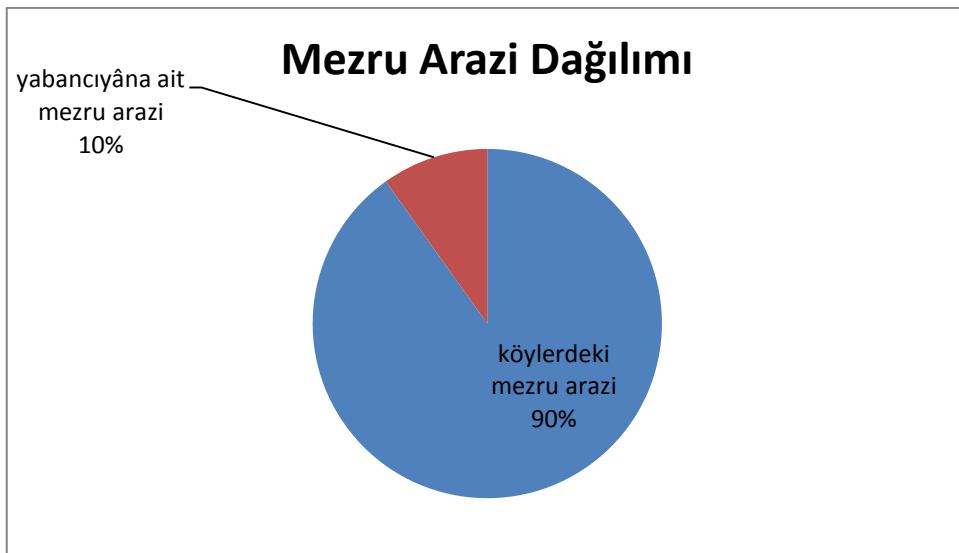
2-Orta Büyüklükteki İşletme Tipi; Sırçalı, Armus, Çerçi, Kisre, Tavıkçı, Çeyrek, Kürtler, Taşlıöyük, Kagay, Çay, Ovacık, Biskeni, İbibse, Vazanya, Vavrı, Tatarçiftliği, Söngüt, Endiz-i Sagır, Beyobası, Varaz, Kalecik, Bozatalan, Yenicek, Gürcü, Yeniköy, Necip, Dere, Farnı, Kad, Erkilet, Bazar.

3-Küçük İşletmeler; Yukarı Dimorta, Aşağı Dimorta ve Taşlıçiftlik.

Görüldüğü gibi genel olarak Kazâbâd köyleri orta büyüklükte işletme tipi olarak değerlendirilebilir. Bayındır ve Ahur gibi köyler hane sayıları az olmasına rağmen büyük işletmeler olarak karşımıza çıkmıştır. Bazar, Erkilet, Yukarı ve Aşağı Dimorta'da ise köylerin büyüklüklerine rağmen tarım arazisi yönünden yeterli büyüklükte olmamaları farklı gelir kaynaklarının, meslek çeşidi ve iş kollarının bulunmasıyla ilgisi olabilir denilebilir.

Aşağıda köy dışında bulunan yabancıyân ve köyde oturanların mezru arazi miktarının oranları verilmiştir.

Şekil 4. 1. Yabancıyân ve Köyde Oturanların Mezru Arazi Dağılımı

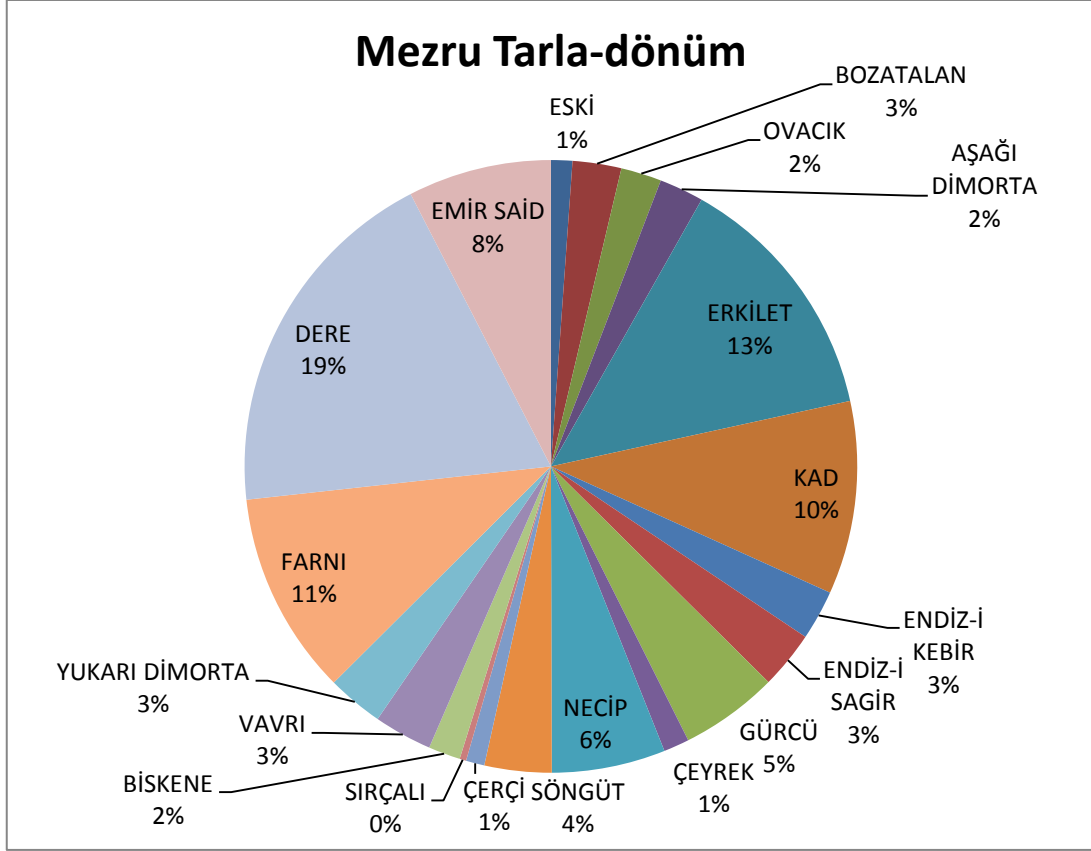
Görüldüğü gibi % 10 oranında yabancıyâna ait arazi görülmektedir.

²⁰⁷ Tefvik Güran, a.g.e., s. 81.

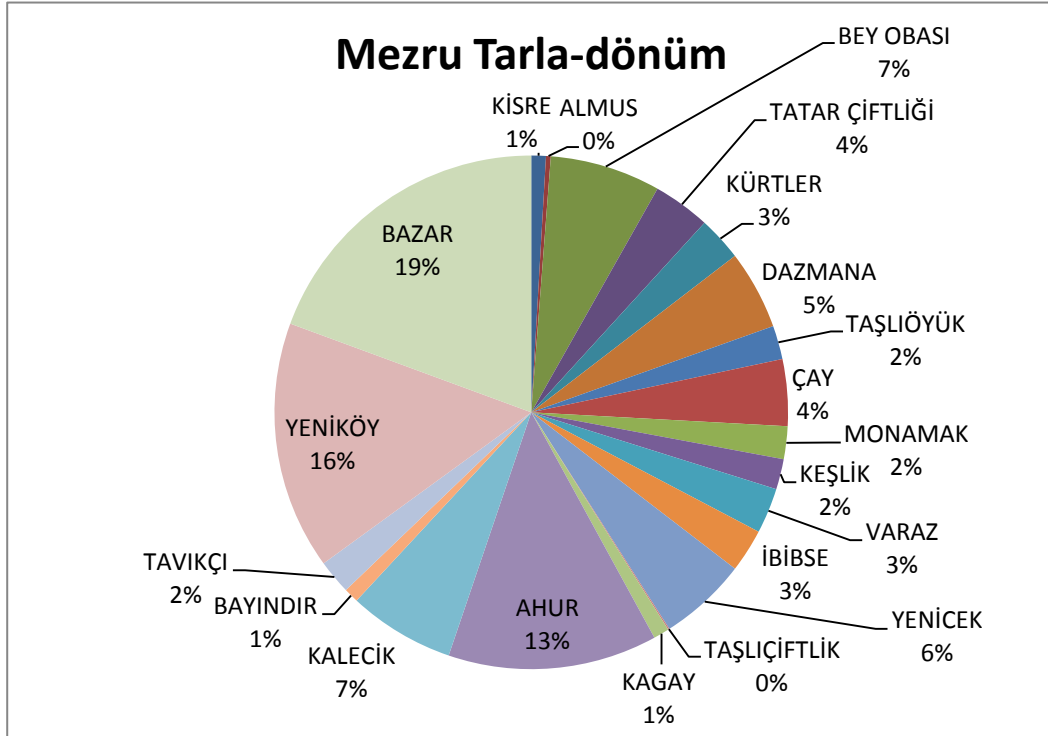
Yabancıyâna ait olan mezru tarla miktarı ise toplamda 1749 dönümdür. Ziraat edilen tarlalar tablo halinde verilirken Aşağı Dimorta'nın Bahçe Mahallesi (51 hane) ayrı olarak gösterilmiştir. Yabancıyâna ait mezru arazi miktarında da en fazla Taşlıçiftlik ve İbibse köyünde dönüm miktarının yüksek olduğunu görüyoruz. Taşlıçiftlik için Sivas ve Tokat'ta oturan yabancıyânın arazi miktarı ayrı ayrı hesaplanmıştır. Sivas'ta oturanların daha fazla mezru araziye sahip oldukları görülmektedir.

Beyobası 33- Endiz-i Kebir 121- Varaz 33,5- İbibse'de 242,5- Kisre'de 67,5- Çeyrek 54- Çerçi 155- Gürcü 17- Taşlıçiftlik 849- Çay 70- Yukarı Dimorta 1 dönüm- Dere 36 dönüm- Erkilet 15- Kad 9,5 dönüm olmak üzere toplamda 1749 dönümdür. Toplam mezru arazinin (15.977) % 90'ı köyde oturanlara, % 10'u ise yabancıyana aittir. Taşlıçiftlik köyünün köy oturanlarının tümü araziye ortaklaşa ekmektedir.(5 hane vardır) Köyde oturanların sahip olduğu mezru arazi miktarı 6 dönüm, yabancıyana ait olan ise 849 dönümdür. Bu durum bölgeden büyük çapta göç yaşanmış olabileceğine işarettir. Beyobası'nda 506,5 dönüm mezru arazinin % 6'sı, Kad'da 887 dönüm mezru arazinin % 2'si, Dere'de 1668 dönüm arazinin % 2'si, Erkilet'te 1165 dönüm arazinin % 1'i, Gürcü'de 450 dönümün % 4'ü, Endiz-i Kebir'de 229 dönümün % 35' i, Varaz'da 208 dönüm arazinin % 14'ü, Vavrı'da 267 dönüm arazinin % 14'ü, Çay'da 305 dönümlük arazinin % 19'u, Çeyrek köyünde 118 dönüm arazinin % 31'i yabancıyâna aittir. İbibse, Taşlıçiftlik, Kisre ve Çerçi köylerinde ise köyde oturanların arazisi dışarıda oturan yabancıyândan daha azdır. Aşağıda mezru arazi miktarının köylere göre dağılımı verilmiştir.

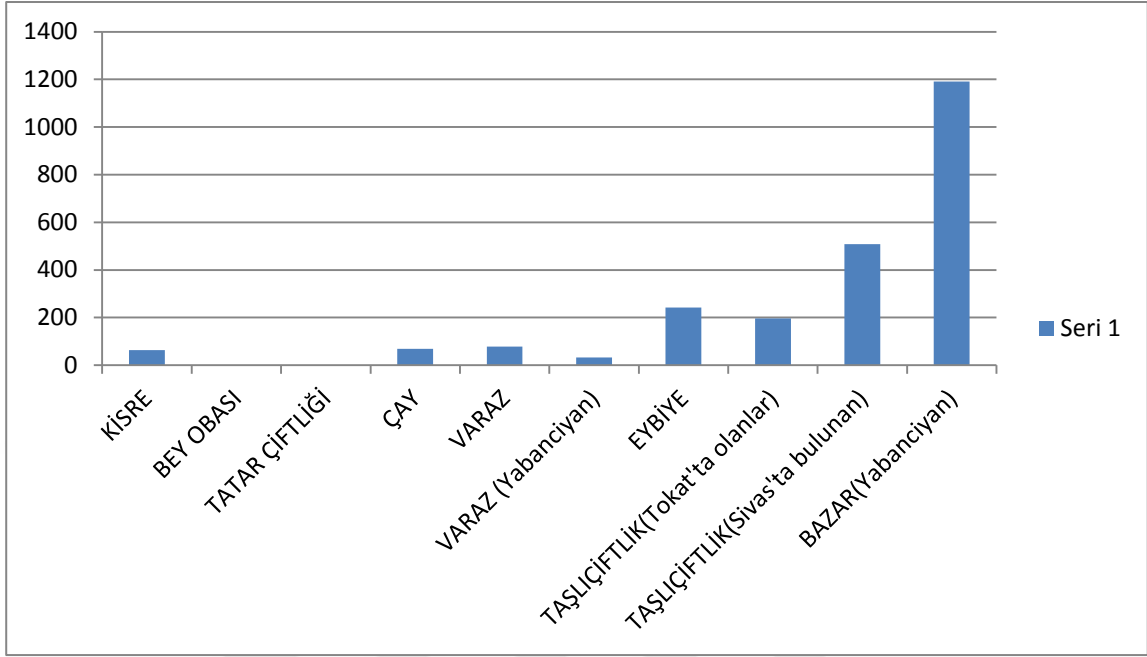
Şekil 4. 2. Mezru Arazi Miktarının Köylere Göre Yüzelik Dağılımı- I

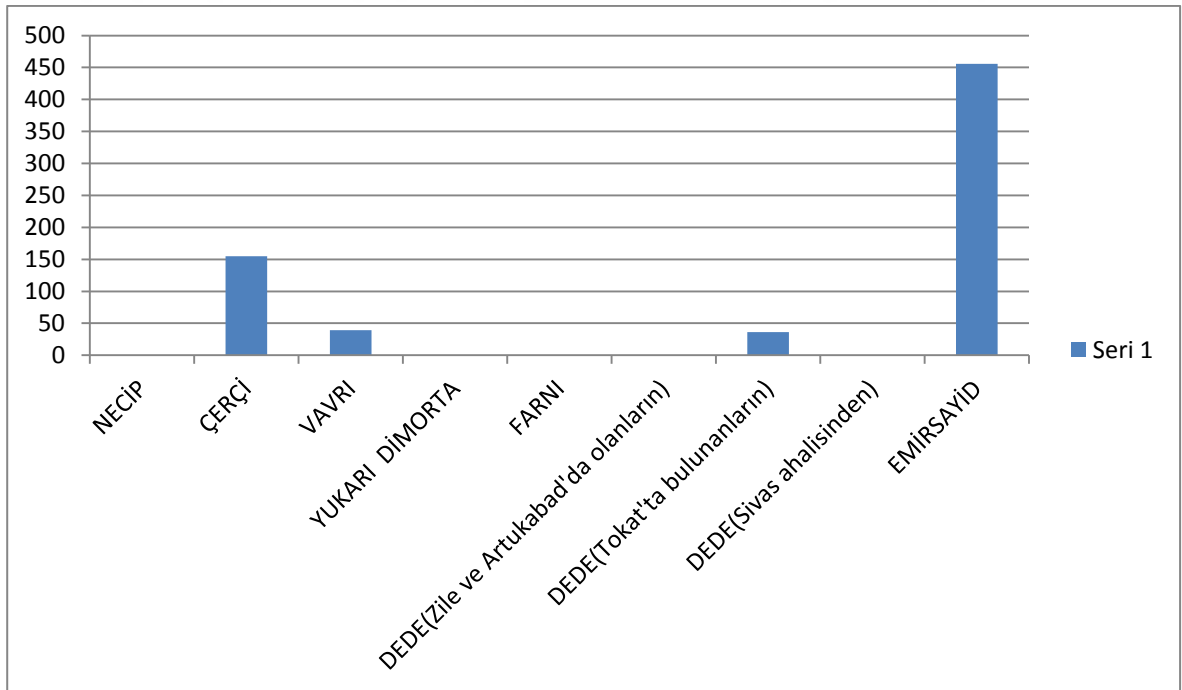
Şekil 4. 3. Mezru Arazi Miktarının Köylere Göre Yüzelik Dağılımı - II

Şekil 4. 4. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı-(dönüm) I

Şekil 4. 5. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Miktarının Köylere Dağılımı-(dönüm) II

Görüldüğü gibi en fazla mezru arazi miktarı Bazar, Dere, Erkilet, Farnı, Yeniköy, Beyobası ve Emir Said köylerinde bulunmaktadır. Bu yerlerin arazisinin verimli, kullanıma uygun (sulama, düzlük) olduğunu, tarımsal ekonomiye Kazâbâd bölgesi için daha fazla katkı sağladığını söyleyebiliriz. Yine Emir Said ve Bazar köylerinin yabancıyana ait arazilerinin de oldukça işlek olduğu söylenebilir. Çerçi ve Taşlıçiftlik köylerindeki yabancıyana ait arazilerde mezru arazi olarak önemli yer tutar. Köylerde ekili-dikili arazinin kullanım amaçlarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 2. Köylerdeki Ekili-Dikili Arazinin Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı

Arazi Kullanımı	Toplam Miktar (Dönüm)
Mezru Arazi	15. 977
Gayri Mezru Arazi	2753
Bağ	2261
Mezru Bağ	40
Cedit Bağ	17, 5
Boz ve Hali Bağ	34
Bostan	146
Bahçe	58
Mezru Bahçe	18
Boz Bahçe	3
İcarlı Bahçe	1
Kendir Tarlası	221
Cehrilik ve Kökboya Tarlası	251 kıt'a
Duhan Tarlası	27, 5
Boz ve Hâli Tarla	845, 5
Kızir Tarla	2, 5
Soğan Tarlası	9
İcar ile Ekilen Tarla	176
İcara verilen Tarla	402, 5
Eşcar-ı Meyve ve Eşcar-ı Kiraz	24
Ortaklaşa Ekilen Tarlalar	Dönümleri belirtilmemiş sadece " <i>şerikinden hissesi ya da hâsılatı</i> " denilmiştir.

Toprakların büyük kısmı işlenmektedir. En fazla toprak, mezru araziye ait görülmektedir. Nadasa bırakılan toprakların dışında köylerde bağcılığında önemli bir uğraşım alanı olduğu görülmektedir. Aşağıda Kazâbâd'da köy sakinleri, reaya ve köy dışında oturan yabancıyâna göre köyde bulunan toprakların miktarlarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 3. Köylerdeki Toplam Arazi Miktarı

Köy	Hane Sayısı	Toplam arazi miktarı	Yabancıyana ait arazi-dönüm	Reaya'ya ait arazi-dönüm
Yukarı	128	753,5	19,5	
Aşağı Dimorta	122	1624		
Bazar	119	1566		
Erkilet	112	1724,5	13,5	
Emir Said	67	799		
Kad	64	1134	15	106,5
Farnı	64	1224	27	
Dere	63	2231	216	
Necip	49	1123	12	
Yeniköy	46	1311		
Gürcü	43	643	29	
Endiz-i Kebir	27	525	130	160
Yenicek	22	396		396
Bozatalan	20	96		
Kalecik	20	504		
Beyobası	19	591	44	
Endiz-i Sagır	17	295		
Monamak	17	188		
Varaz	17	374	37	97
Ahur	15	1009		
Söngüt	15	336		
Keşlik	14	195		
Tatarçiftliği	14	325	30	
Vavrı	13	317,5		
Vazanya	11	357		
Eski	10	99		
İbibse	10	457	242	
Biskeni	10	158		
Ovacık	9	347,5		
Çay	9	406	70	
Kagay	8	96		
Taşhöyük	7	162		
Kürtler	7	209		
Çeyrek	6	181	54	

Tavıkcı	6	159,5		
Kisre	5	151	80	56,5
Çerçi	5	279		
Taşlıçiftlik	5	866	859	
Bayındır	2	34		
Armus	1	22		
Sırçalı	1	30		
Toplam	1219 hane	23. 266 dönüm	1877, 5 dönüm	816 dönüm

İkinci sütunda toplam arazi miktarı verilirken reaya ve yabancıyana ait olanda dâhil edilmiştir. 23.266 dönüm toplamda arazi kayıtlıdır. 1877,5 dönüm yabancıyana aittir. Tüm arazi içerisinde yabancıyana ait olan miktar %7'dir. Yalnız bazı köylerde yabancıyana ait toprak köy sakinlerinden daha fazladır. Örneğin Taşlıçiftlik'de köydekilere ait arazi 7 dönüm 859 dönüm ise yabancıyanındır. Taşlıçiftlik'de bulunan 5 hanenin tümünde araziler ortaklaşa ekilmektedir. İbibse'de köydekilerin 215, yabancıyanın 242 dönüm arazisi vardır. Kisre'de de köydekilerin arazisi 71 dönüm yabancıyanın 80 dönümdür. Yabancıyana ait arazilerden bazıları 150-300 dönüme kadar ulaşmaktadır. Bunların sahiplerinin isimleride Ashab-ı çiftlikândan ya da erbab-ı çiftlikândan şeklinde geçmektedir. Büyük toprak sahibi çiftlikler olarak düşünülebilir. Bu şahıslar "*Cabbarzade gulamı Hurşit Ağa, İç Ağası Osman Ağa, Hacı Hurşit Ağa, Girni ağasının oğlu Hacı Mehmed, Devletlü Ahmet Paşa Hazretleri*" şeklinde ünvanları ile kayıtlıdır.

Köyde oturan gayrimüslimleri ifade eden, cizye ödeyen reayanın toplam 816 dönüm arazisi vardır. Reaya olarak beş köyde Varaz, Endiz-i Kebir, Kisre, Yenicek ve Kad'da toprak vardır. Varaz'da toplam arazinin % 21'i, Endiz-i Kebir'de toplam arazinin % 23'ü, Kisre'de %27'si, Kad'da arazinin % 9'u, Yenicek'te ise tümü gayrimüslimlere aittir. Köyde oturan gayrimüslimlere ait arazi tüm arazinin % 3'üne tekâbül eder. Yabancıyandan ise Dere'de 66 dönüm, Kisre'de 64 dönüm, Tatarçiftliği'de 4, Taşlıçiftlik'de 396,5 dönüm (87,5 dönümü Ermeni Manastırına aittir), Bazar'da 1,5 dönüm, Endiz-i Kebir' de 6 dönüm arazi vardır. Toplamda yabancı gayrimüslimlere ait 538 dönümdür. Toplam arazinin % 2'sine karşılık gelir. Köydeki reaya gayrimüslimler ile yabancıyan gayrimüslimlere ait toplam arazi ise 1354'dür. Buda toplam mezru arazinin (15.977) % 8'i gayrimüslimlere aittir denilebilir.

"Boz ve hâli tarla" toplam 845,5 dönüm olarak karşımıza çıkar. Çay'da 40, Monamak'ta 18 dönüm, Varaz'da 44, Yenicek'te 5 dönüm, Kalecik'te 23, Bayındır'da 34 dönüm, Bazar'da 249, 5 dönüm, Aşağı Dimorta'da 65, Erkilet'te 149, Kad'da 5 dönüm, Gürcü'de 7, Necip'te 3 dönüm, Yukarı Dimorta' da 24, 5 dönüm, Farnı 35 dönüm, Dere'de 87,5 dönüm, Emir Said'de 75 dönüm boz ve hali tarla arazisi geçmektedir. Bu arazinin boz kalmış olma durumu "iktidarı olmadığından, adem-i iktidarından, su basmış olduğundan, merhum yetim olduğundan" şeklinde altında sebebiyle birlikte genellikle verilmiştir.

Aşağıda tablo'da toprağın kullanım alanlarına göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 4. 6. Toprağın Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı

Grafikte görüldüğü gibi mezru arazi için ayrılan topraklar diğerlerine nazaran büyük bir orandadır. Buna göre köylerde toplam arazi miktarı (yaklaşık olarak 23.266) içerisinde % 41 oranı ile en fazla mezru arazinin varlığı dikkatimizi çekmektedir. Bağ ve mezru bağ olarak kayıtlı araziler % 10 civarındadır. Gayri mezru arazi oranı ise % 11'dir.

Genellikle köy dışında oturan yabancıyanın arazisi olup "*ortaklaşa ekilen araziler*" de vardır. Bu araziler bazen köy içindeki şahıslara da ait olmaktadır. Dönümleri verilmemiş sadece hâsılatı ve hane sahibinin hissesi belirtilmiştir. Aşağıda köylerde bulunan ortaklaşa ekilen arazilerin hane düzeyinde miktarları verilmiştir.

Tablo 4. 4. Ortaklaşa Ekilen Arazilerin Köylere ve Haneye Göre Dağılımı

Köy Adı	Hane Sayısı	Ortak Araziye Sahip Hane
Çay	9	1 hane- % 10
Varaz	17	1 hane- % 6
İbibse	10	2 hane- % 17
Taşlıçiftlik	5	5 hane- % 100
Kagay	8	1 hane- % 11
Necip	49	1 hane- % 2
Endiz-i Sagır	17	1 hane- % 6
Endiz-i Kebir	27	5 hane- % 16
Bazar	119	8 hane- % 6
Toplam 9 Köy	261 hane	25 hane

Görüldüğü gibi 9 köyde 261 hanenin 25'i arazilerini ortaklaşa ekmektedirler. Haneye oranı % 9'dur. En fazla ortaklaşa arazi eken hane olarak Bazar'ı görmekteyiz. Topraklarının tümü ortak ekilen arazi türüne sahip köy ise Taşlıçiftlik'tir.

4.2.2. Kazâbâd Kazası'nda Tarla Tarımı ve Zirai Gelirler

Köylerde ekili-dikili araziler genellikle tahıl ve baklagiller ekilen, meyve ağaçları, bostan, bağ, bahçe ve boya tarlası olarak kullanılan (hane numarasının üst kısmında buğday, arpa, nohut, duhan, kendir, meyve, yulaf, fiğ şeklinde not düşülmüştür) mezru arazi, bağ, bostan, bahçe, eşcar-ı meyve, eşcar-ı kiraz, cehrilik, kökboya, duhan, soğan ve kendir tarlalarından oluşmaktadır.

Mezru Araziler, hububat olarak kastedilen, genellikle buğday ve arpa ekili arazilerdir. Gayri mezru tarlalar ise ekilmemiş, dikilmemiş araziler yani nadasa bırakılan

tarım arazileri için kullanılır. Bahçe ise daha çok meyve ağacı dikili; bağ, üzüm bağı dikili; bostan daha çok sebze ekili arazilerdir. Buna göre Kazâbâd köylerinde toplam 23.266 dönüm tarım arazisi vardır. Bu arazilerin % 41'ini mezru tarlalar oluşturur. Toplam hâsılat ise 1.234.590 kuruştur.

Tarım arazileri içinde mezru tarlaların yüksek oranda olması hububat ekimine fazla arazi ayrıldığı ve ekiminin fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca geçim kaynağının hububat ekimi olduğu ve hububat ekiminin fazla olmasını hayvancılığın da var olduğunu göstermektedir. Hububat ekiminin fazla olmasının ana nedeni ise insanların ana besin kaynağını oluşturmasıdır. % 10'unu oluşturan bağcılık, tarım arazileri içinde en çok üretimi yapılan ikinci arazidir. Bu durum bağcılık tarımının yaygın olduğunu ve üzüm üretiminin de yapıldığını göstermektedir. Bahçe, bostan, duhan gibi tarım arazilerinin az oranda olması bu tarım arazilerine ayrılan alanın ve üretimin azlığını ortaya koymaktadır. Ekili- dikili arazilerin kullanım alanlarına göre hâsılatı ise şöyledir.

Tablo 4. 5. Köylerdeki Ekili- Dikili Arazinin Miktarı ve Hâsılatı

Arazi Kullanımı	Toplam Miktar dönüm	Hâsılat- kuruş
Mezru Arazi	15. 977	653. 727
Gayri Mezru Arazi	2753	-
Bağ	2520	367.501
Mezru Bağ	40	10. 220
Cedit Bağ	17, 5	-
Boz ve Hali Bağ	38	-
Bostan	146	18. 882
Bahçe	58	5012
Mezru Bahçe	18	4455
Boz Bahçe	3	-
İcarlı Bahçe	1	45
Kendir Tarlası	221	41. 087
Cehrilik ve Kökboya Tarlası	251	99. 427
Duhan Tarlası	27, 5	5984
Boz ve Hâli Tarla	864, 5	-
Kızır Tarla	2, 5	63
Soğan Tarlası	9	328
İcar ile Ekilen Tarla	176	8537
İcara verilen Tarla	402, 5	3074
Eşcar-ı Meyve ve Eşcar-ı Kiraz	24	4790
Ortaklaşa Ekilen Tarlalar		11. 458
Toplam	23. 266 dönüm	1.234.590 kuruş

Görüldüğü gibi en fazla mezru arazi olarak kullanılan tarla bulunmakta yine en fazla buradan gelir elde edilmektedir. Verimlilik açısından ise dönüm başına bağcılıktan alınan hâsılat daha fazla görülmektedir. Cehrilik ile meyve ve kiraz üretiminin de hâsılatı fazladır. Aşağıda mezru arazi miktarının ve hâsılatının köylere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 6. Mezru Araziden Elde Edilen Hâsılatın Köylere Dağılımı

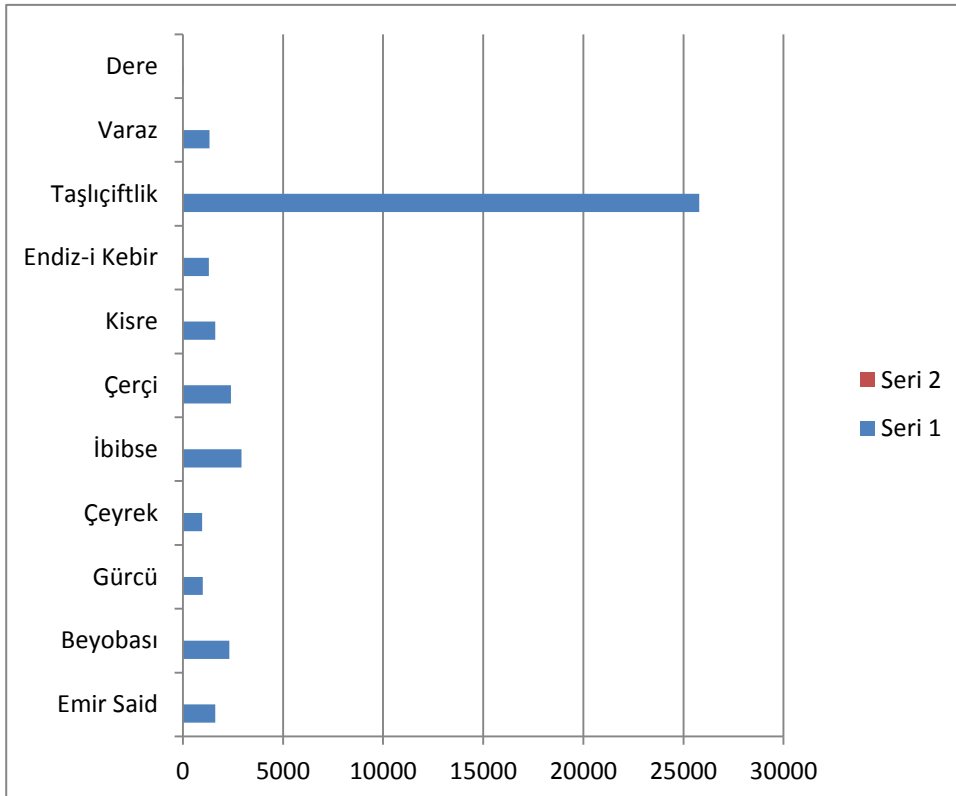
Yerleşim Yeri	Mezru Arazi Miktarı- Dönüm	Hâsılat kuruş
Dere	1668	59. 734
Emir Said	659	23. 249
Farnı	934	18. 764
Yukarı Dimorta	258	11. 087
Aşağı Dimorta	204	17. 148
Vavrı	267	17. 826
Biskeni	147	7325
Sırçalı	30	1080
Çerçi	85	3658
Söngüt	308	12. 577
Necip	522	36. 960
Çeyrek	118	6732
Gürcü	450	27. 716
Endiz-i Sagır	264, 5	7497
Endiz-i Kebir	229	18. 591
Kad	887	49. 740
Erkilet	1165	32. 883
Ovacık	186	9434
Bozatalan	224	18. 657
Eski	98	7119
Bazar	1410	63. 936
Yeniköy	1136	37. 164
Tavıkçı	157	5874
Bayındır	67, 5	702
Kalecik	487	17. 592
Ahur	958	18. 156
Kagay	72	8213
Taşlıçiftlik	6	3589
Yenicek	403, 5	16. 417
İbibse	198	3761
Varaz	208	11. 601
Keşlik	139	5289
Monamak	150	6378
Çay	305	8941
Taşlıyük	154	6003
Vazanya	362	8832, 5
Kürtler	203	5903
Tatarçiftliği	262	11. 106

Beyobası	506, 5	24. 423
Kisre	66, 5	1097
Armus	22	972
Toplam	15. 977 dönüm	653.727 kuruş

Köylerde mezru arazi miktarı toplamı 15.977 dönümdür. Buna göre mezru arazi miktarından elde edilen gelir toplam 653.727 kuruştur. En fazla gelir 63.936 kuruş ile Bazar köyüne aittir. Yine Dere köyünde de 59.734 kuruş gelir kayıtlıdır. En az hâsılat 702 kuruş ile Bayındır köyündedir. Dönüm başına alınan gelirin en fazla olduğu köy Bozatalan'dır (83.29 kuruştur). Buna göre köyün topraklarının verimli olduğunu söyleyebiliriz. Tüm köyler için ortalama olarak dönüm başına 40.91 kuruş gelir elde edilmektedir.

Köylerdeki mezru arazi dönümü ise 15.977, toplam 653.727 kuruş hâsılatına karşın; yabancıyâna ait mezru arazi 1877,5 dönüm, 41.278 kuruş da hâsılatı vardır. Buna göre köylerde oturanların mezru arazilerden elde ettikleri hâsılatın daha fazla olduğu görülmektedir.(Dönüm başına köylerdeki mezru arazi 40.91 kuruş iken yabancıyâna ait olan mezru arazi dönüm başına 21.99'dur). Aşağıda yabancıyâna ait mezru araziden elde edilen hâsılatlar gösterilmiştir.

Şekil 4. 7. Yabancıyâna Ait Mezru Arazi Hâsılatının Köylere Dağılımı

Taşlıçiftlik köyünün yabancıyâna ait mezru arazinin (859 dönüm) hâsılatı (25.788 kuruş) diğer köylere göre oldukça fazladır. Hâsılatların köylere dağılımı da şu şekildedir. Emir Said'de 1610, Beyobası'nda 2320, Gürcü'de 994, Çeyrek'de 960, İbibse'de 2934, Çerçi'de 2394, Kısre'de 1610, Endiz-i Kebir'de 1300, Taşlıçiftlik'de 25.788, Varaz'da 1332, Dere'de 36 kuruş olmak üzere toplam 41.278 kuruştur.

4.2.3. Kazâbâd Kazasında Bağ, Bahçe Ziraati ve Gelirleri

Kazâbâd köylerinde mezru arazi dışında, *"bağ, bahçe, bostan, cehrilik, kök boya kendir tarlası, soğan tarlası, duhan tarlası, kızir tarla, mahlep, meyve ve kiraz ağaçları, icar ile ekilen ve icara verilen tarla, ortaklaşa ekilen araziler"* kayıtlıdır. Bunları sırasıyla değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz; Köylerde arazinin kullanım alanlarından biride % 10 civarında yer kaplayan bağlardır. Mezru araziden sonra Kazâbâd köylerinde en fazla görülen toprak kullanım alanı olarak *"bağcılık"* ortaya çıkmıştır.

"Bağcılık" yapılan köyler ve dönüm olarak miktarları aşağıdaki şekildedir: Dere köyünde 483 dönüm, Emir Said'de 99 dönüm, Erkilet 223 dönüm, Endiz-i Sagîr 11,5, Endiz-i Kebir 26,5, Gürcü 81, Çeyrek 5, Necip 102, Söngüt 4, Vavrı 3, Biskeni 1, Yukarı Dimorta 285, Aşağı Dimorta 322, Farnı 192, Kad 175, Bozatalan 14, Kısre'de 2,5 dönüm, Beyobası'nda 42,5 dönüm, Tatarçiftliği 17 dönüm, Çay Köyünde 1 dönüm, Monamak'ta 39,5, Keşlik'de 6 dönüm, Varaz'da 12, İbibse'de 7 dönüm, Yenicek 13, Taşlıçiftlik 1 dönüm, Kagay 1 dönüm, Ahur 15 dönüm, Kalecik 13,5, Bayındır 1, Kalecik 13,5, Tavıkcı 10, Yeniköy 25,5, Bazar köyünde de 287 dönüm bağ bulunmaktadır. Toplam 2520 dönüm bağ bulunmaktadır.

Bağ, mezru bağ, boz ve hali bağ, cedit bağ olarak yazılmıştır. Mezru bağ olarak kaydedilen arazi miktarı 40 dönümdür. Cedit bağ olarak Vavrı 6,5 dönüm, Yukarı Dimorta 5,5 dönüm, İbibse 0,5 dönüm, Yenicek 1 dönüm, Farnı 2 dönüm ve Emir Said'de 2 dönüm olmak üzere 17,5 dönüm arazi kaydedilmiştir. Cedit bağ vergiye dâhil değildir. Erkilet 12,5, Aşağı Dimorta 7, Varaz 2 dönüm, Yukarı Dimorta 9,5 dönüm ve Kad'da 3,5 dönüm olmak üzere toplamda 34 dönüm boz ve hâli bağ bulunmaktadır. Armus, Çerçi, Sırçalı, Eski, Ovacık, Kürtler, Vazanya ve Taşlıyök köylerinde bağcılık yapılmamaktadır. Buna göre 41 köyün 8'inde bağcılık faaliyeti yoktur, 33'ünde de vardır. Yani tüm köylerin %84'ünde

bağcılık mevcuttur.

Köylerde bağ ve mezru bağ kelimelerinin aynı hanede kullanılması bu iki arazinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Tahminen mezru bağın başka tahıl, bostan ya da tarım ürünleriyle birlikte bulunduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda köylere göre bağcılığın dönüm olarak miktarı ve ele geçen hâsılatın dağılımını inceledik.

Tablo 4. 7. Bağcılıktan Elde Edilen Hâsılat ve Köylere Dağılımı

Yerleşim Yeri	Bağ - Dönüm	Hâsılat
Bazar	287	26. 747
Yeniköy	25, 5	2745
Tavıkcı	10	711
Kalecik	13, 5	3375
Bayındır	1	225
Kagay	1	108
Ahur	15	6250
Yenicek	13	648
Taşlıçiftlik	1	90
Keşlik	6	675
Varaz	12	1524
İbibse	7	1134
Dere	483	50. 195
Monamak	39, 5	4059
Çay	1	270
Tatarçiftliği	17	7830
Beyobası	42, 5	6390
Kisre	2, 5	530, 5
Emir Said	99	1634
Armus		
Erkilet	223	34. 291
Endiz-i Sagır	11, 5	1557
Endiz-i Kebir	26, 5	4419
Gürcü	81	8315
Çeyrek	5	345
Necip	102	26. 677
Söngüt	4	783
Vavrı	3	648
Biskeni	1	90
Çerçi		
Sırçalı		
Yukarı Dimorta	285	45. 517
Aşağı Dimorta	322	70.940
Farnı	192	44. 069
Kad	175	13. 500
Eski		
Bozatalan	14	1479

Ovacık		
Kürtler		
Vazanya		
Taşlıyük		
Toplam	2520 dönüm	367. 501 kuruş

En fazla bağ hâsılatının Vavrı, Tatarçiftliği, Ahur, Kalecik, Varaz köylerine ait olduğu görülmektedir. Tabloya göre bağcılık yapılan 2520 dönüm araziden 367.501 kuruş gelir elde edilmektedir. Yani dönüm başına 145.833 kuruş gelir elde edilmektedir. Bu miktar dönüm başına mezru araziden elde edilen gelirin yaklaşık üç katıdır (mezru arazi dönüm başına 40.91 kuruş).

"Bostan" olarak kullanılan arazi ise toplam 146 dönümdür. Erkilet köyünde 12 dönüm, Kad'da 1,5 dönüm, Endiz-i Kebir' de 2, Endiz-i Sagîr' de 5, Gürcü 11, Çeyrek'de 4,5 dönüm, Söngüt 7, Yukarı Dimorta'da 1 dönüm, Kisre ve Beyobası köyünde 1'er dönüm, Tatarçiftliği 12,5 dönüm, Kürtler 3,5 dönüm, Taşlıyük 2, Çay 5, Monamak 5,5 dönüm, Varaz 6, İbibse 3, Yenicek 5,5 dönüm, Ahur 13,5 dönüm, Yeniköy 26,5 dönüm, Bazar 17 dönümdür.

Bostan ekilen araziden elde edilen hâsılat ise köylere göre şöyledir: Ahur'da 180, Yenicek'te 406, Kürtler'de 714, Taşlıyük'te 585, Çay'da 549, Monamak'ta 504, Vazanya'da 360, İbibse'de 450, Varaz'da 1090, Yeniköy'de 5607, Kad'da 927, Endiz-i Kebir'de 315, Bazar'da 1849, Yukarı Dimorta'da 72, Söngüt'te 837, Çeyrek'te 351, Endiz-i Sagîr'de 801, Armus'ta 36, Tatarçiftliği'nde 727, Erkilet'te 2124, Kisre'de 252 kuruş olmak üzere toplam 18.882 kuruş hâsılatı vardır. Buna göre en fazla dönüm başına verim: 618 kuruş ile Kad köyüne aittir.

"Bahçe" olarak köylerde toplam arazi miktarı 58 dönümdür. Burasının meyve mi yoksa sebze bahçesine mi ait olduğuna dair bir kayıt mevcut değildir. Bahçe, mezru bahçe, icarlı bahçe, boz bahçe olarak gruplara ayrılmıştır. Dere köyünde 18 dönüm mezru bahçe gösterilmiştir. Yine en fazla bahçe miktarı Emir Said, Aşağı Dimorta, Farnı, Yukarı Dimorta, Gürcü ve Kad köylerindedir. Mezru bahçe ise en fazla Dere köyündedir. Ayrıca Dere'de 2 dönüm, Bazar'da da 1 dönüm boz bahçe ile 1 dönümde Gürcü'de icarlı bahçe vardır.

Bahçeden elde dilen gelirden köylere göre şu şekildedir. Gürcü'de 1 dönüm sebzelik bahçe hâsılatı 448 kuruş, bahçe olarak 608 kuruş, Bazar'da 144 kuruş, Farnı'da 1800, Aşağı Dimorta'da 405, Kad'da sebzelik bahçe 108, Dere'de bahçe 976, sebzelik bahçe 37, Eski'de 252, Bozatalan'da 234 olmak üzere 5012 kuruş hâsılatı vardır. Mezru bahçe olarak 18 dönüm arazisi olan Dere'de 4455 kuruşluk hâsılatı vardır. (Bahçe ve mezru bahçe birlikte değerlendirilirse 9467 kuruş) Sadece Dere köyünde bulunan mezru bahçe tüm köylerdeki bahçe hâsılatına hemen hemen eşit durumdadır. Yine Gürcü'de 45 kuruşluk hâsılatı olan 1 dönüm icarlı bahçe vardır.

"Boya tarlası ya da cehriligi" olarak geçen kayıtlara göre bu şekilde kullanılan arazi miktarı toplam 251 kıt'adır. Monamak'ta 0,5, İbibse'de 2, Ahur'da 1, Erkilet'te 6, Kad'da 56, Endiz-i Kebir'de 150, Gürcü'de 4, Necip'te 31 kıt'a olarak geçmektedir. Görüldüğü gibi en fazla boya tarımı Endiz-i Kebir, Kad ve Necip'te yapılmaktadır. Kazâbâd'da boya tarlası ve cehri arazilerinin varlığı Tokat'da dokumacılığın ve basmacılığın gelişmesiyle yakın ilgilidir diyebiliriz.

"Cehrilik": Anadolu'da bitki kullanılarak boyama yapılması çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlılar döneminde halıcılık ve kilimcilik gibi el sanatlarıyla uğraşan yerlerde boyacılık yapılmış, boya bitkileri yetiştirilmiştir. Bu merkezlerin başında Bursa, İstanbul, Tokat, Kayseri, Ankara ve Konya gelmiştir. Boyacılıkta önemli bir boya bitkisi olan kökboyanın Ortaçağdan beri kültürü yapılmıştır. 1700'lü yıllarda dünya kökboya ihtiyacının üçte ikisini Anadolu'daki üretim karşılamıştır. Cehri de önemli boya bitkilerimiz arasında yerini almış, tarımı ve ticareti yapılmıştır. Boya materyali olarak batmanı bir altın liraya satılmış olan cehri, halk arasında *"altın ağacı"* adını alarak geniş bir tarım alanı bulmuştur. Cehri meyveleri içerdiği boyar maddeler nedeniyle eski yıllarda iplik ve kumaş boyacılığında yaygın olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde ise kullanımı az ve yerel olarak bazı bölgelerimizde devam etmektedir.²⁰⁸

Anadolu'da cehri Tokat (Erbaa- Zile), Çorum (İskilip, Mecitözü) , Amasya (Vezirköprü), Sivas, Kayseri, Ankara, Nevşehir (Ürgüp), Niğde, Konya, Yozgat, Maraş,

²⁰⁸ Mustafa Genç, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kök Boya ve Cehri ile İlgili Bazı Kayıtlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Mayıs- Haziran 2014, Sayı;13, s.177-189.

Gaziantep, Sinop (Boyabat), Afyon, Uşak illerinde yetişmektedir.²⁰⁹ Boyacılıkta asırlarca önem taşıyan Tokat'ın İzmir'den gelen kökboya ve Kayseri'den gelen cehri ile beslendiği bilinen bir husustur.

Cehri sarı renk boya hammaddesi isede başka maddelerle karıştırılarak (şap, göz taşı, karaboya, yemek tuzu, bikromat, kireç, kalay tuzları ve taneli maddeler gibi) çeşitli mordanlar kullanılarak sarı, yeşil, bej, haki renkli boyalar elde edilmesi de mümkündür. Köylerde "*kökboya ticareti ya da kırmızı boya ticareti*" olarak da boyacılık geçmektedir. Cehri, sarı boya imalinde önemli bir yere sahiptir. Kırmızı renk ise kökboya'dan elde edilmektedir. Köylerde her ikisi de geçmektedir.

"Kök Boya"; Tarih boyunca kırmızı boya imalinde büyük ölçüde kullanılmış; boyacılığın gelişiminde 19. asrın sonlarına kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Tarımsal araziler olan tarla, bağ, bahçe gibi gayrimenkullerin dışında "*cehrilik*"ler ayrıca yazılmıştır ve kayıtlarda cehriliklerin tarımsal arazi türleri içinde sayıca önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Biz çalışmamızda cehrilik ve kökboyayı birlikte değerlendirdik. Köylerde geçen cehriliklerin dönümleri genellikle belirtilmemiş, sadece hâsılat yazılmış olup, bazı yerde de bir kıt'a cehriliği olarak kayıtlıdır. Birçok arazide henüz yeni ekilmiş olup 4, 5 yıl sonra hâsılat alınacağı belirtilmiştir. Bu şekilde olan bağ arazide epeyce bulunmaktadır. Köydeki cehri üretiminin dönümü belirtilmemiş olduğundan reel bir değerlendirme olmadığını düşünüyoruz. Çünkü pek çok yerde cehri üretimi kayıtlıdır.

Cehrilik ve kökboya tarlası olarak toplamda 251 adet arazi vardır. (Çoğu yerde cehriliğin dönümü belirtilmemiştir. Genel olarak bir kıt'a cehriliği yazılıdır. Eğer 0,5 yarım dönüm ise belirtilmiş, tahminen bir dönüm ise yazılmamıştır. Kıt'a kelimesi bazı köylerde farklı anlamları da içermektedir. Zirâ bir kıt'a denildikten sonra altta 3 dönüm, 2 dönüm, 1 dönüm şeklinde farklı ibareler de yer almaktadır).Elde edilen gelir ise; Gürcü'de 1233, Yukarı Dimorta'da 17.525, Farnı'da 612, Endiz-i Kebir'de 1053, Aşağı Dimorta'da 58.003, Kad'da 270, Dere'de 13.787, Keşlik'te 162, Varaz'da 207, Yenicek'te 99, Necip'te 1845,

²⁰⁹ Recep Karadağ, Doğal Boyamacılık, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar İşletme Müdürlüğü Yayınları no: 3, 2007, s.35.

Taşlıçiftlik'te 2160, Erkilet'te 2137, Kisre'de 334, toplamda 99.427 kuruş etmektedir. Yalnız ürün alınan cehrilik ve boya tarlasına eşdeğer, yeni ekilen oldukça fazla miktarda boya tarlası ve kök boya tarlası geçmektedir. "61 senesi ekilip, 64, 65 senesi hâsılat alınacağı, 60 senesi arsa olup, 65 senesi hâsılat vereceği " şeklinde not düşülmüştür. Boya tarlalarının ekimden yaklaşık olarak 4, 5 ya da 6 yıl süre sonra hâsılat verdiği görülmektedir.

"Kendir": Toplam kendir arazi alanı 221 dönüm olarak karşımıza çıkıyor. Köylere göre dağılımı ise; Beyobası 30 dönüm, Tatarçiftliği 21 dönüm, Taşlıyük ve İbibse'de 2 dönüm, Ahur 18,5 dönüm, Kalecik 12,5 dönüm, Tavıkçı 1,5 dönüm, Bazar 108,5 dönüm, Erkilet 10 dönüm, Kad 2 dönüm, Necip ve Söngüt'te 6 dönüm, Dere'de ise 1 dönümdür. 221 dönümlük Kendir arazisinin 41.087 kuruş hâsılatı vardır. Beyobası'nda 5114, Tatarçiftliği'nde 440, Ahur'da 6354, Kalecik'te 4284, Tavıkçı'da 630, Taşlıyük' te 378, İbibse'de 261, Varaz'da 270, Dere'de 270, Kad'da 45, Bazar'da 18.000, Söngüt'te 738, Necip'te 342 olmak üzere toplamda 41.087 kuruş hâsılatı vardır.

"Duhan" (Tütün): Kayıtlarda "*duhan*", birkaç yerde de tütün olarak geçmektedir. Toplam 27,5 dönümdür. "*Duhan tarlası*", Taşlıyük'te 1,5 dönüm, Çay'da 0,5 dönüm, Bazar'da 25,5 dönüm olarak görülür. Duhan Tarlası geliri olarak Taşlıyük'te 450, Bazar'da 5390, Çay'da 144 kuruşluk bir hâsılat kayıtlıdır. Toplam 5984 kuruştur.

"Kizir tarla" olarak Erkilet'te 2,5 dönüm arazi vardır."*soğan tarlası*" olarak da Erkilet'te 1,5 dönüm, Kad, Endiz-i Sagîr ve Gürcü'de 1'er dönüm, Söngüt'te 4,5 dönüm olmak üzere toplam 9 dönüm *soğan tarlası* vardır. *Kizir tarla* sadece Erkilet'te 2,5 dönümdür ve 63 kuruş geliri vardır. *Soğan tarlası* ise toplam 9 dönüm ve Söngüt'te 139 kuruş, Endiz-i Sagîr'de 27, Kad'da 45, Erkilet'te 117 olmak üzere 328 kuruşluk hâsılatı sahiptir.

"İcar ile ekilen tarla" oranı ise 176 dönümdür. Necip 85 dönüm, Yukarı Dimorta 46 dönüm, Beyobası 2, 5 dönüm, Varaz 14 dönüm, İbibse 4, Bazar 24, 5 dönüm arazi icar ile ekilmektedir."*İcara verilen tarla*" ise toplamda 402, 5 dönümdür. Aşağı Dimorta'da 27, Erkilet' te 73, Endiz-i Kebir' de 4, Endiz-i Sagîr' de 15, Gürcü' de 1, 5 dönüm, Necip' te 24 dönüm, Yukarı Dimorta' da 62, Farnı' da 17, Dere' de 73, Emir Said' de 51 dönüm,

Monamak' da 5, Varaz' da 7 dönüm icara verilen tarla vardır.

İcar ile ekilen tarlalardan Kad'da 990,Varaz'da 603, İbibse'de 432, Aşağı Dimorta'da 324, Bazar'da 2430, Yukarı Dimorta'da 1998, Erkilet'te 1760 olmak üzere 176 dönüm araziden 8537 kuruş hâsılat elde edilmektedir 402,5 dönüm olan icara verilen araziden ise Eski'de 25, Erkilet'te 359, Endiz-i Sagır'de 99, Gürcü'de 128, Necip'te 65, Yukarı Dimorta'da 305, Bazar'da 639, Farnı'da 30, Endiz-i Kebir'de 40, Aşağı Dimorta'da 205, Kad'da 55, Yeniköy' de 400, Dere'de 544, Varaz' da 20, Monamak' ta 10, Emir Said' de 160 olarak toplam 3074 kuruşluk geliri bulunmaktadır.Tarlaların aynı dönümüne bazen az bazen çok miktarda icara verildiği görülmektedir. Bu durum arazinin verimliliği ve sulanabilir olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. İcar ile ekilen tarlalar dönüm olarak daha az olmasına rağmen elde edilen gelir, icara verilen tarlalardan dönüm başına alınan miktar olarak daha fazladır. (İcara verilen 402,5 dönümün geliri 3074; İcar ile ekilen 176 dönümün geliri 8537).

"Meyve ve kiraz ağacı" olarak köylerde toplam 24 dönüm arazi vardır. Eşcar-ı meyve ve eşcar-ı kiraz bazen tek başına bazen birlikte yazılmıştır. Biz de ikisini birlikte değerlendirdik. Aşağı Dimorta'da 3 dönüm, Necip'te mahlep ile birlikte 2 dönüm, Yukarı Dimorta'da 9 dönüm, Dere'de 3 dönüm, Farnı'da 8 dönüm olmak üzere toplamda 24 dönümdür. Eşcar-ı meyve bazı yerde eşcar-ı kiraz ve eşcar-ı mahlep olarak geçen araziden elde edilen geliri birlikte değerlendirdiğimizde Farnı'da 1430 kuruş (cehrilik ve eşcar-ı meyve, eşcar-ı meyve ve cehrilik, eşcar-ı kiraz, eşcar-ı meyve ve kiraz, mahlep eşcarı olarak geçmektedir) Necip'te 72 kuruş, Yukarı Dimorta'da 717, Gürcü'de 36, Aşağı Dimorta'da eşcar-ı kiraz 2343, Dere'de eşcar-ı meyve 192 olarak toplamda 4790 kuruş hâsılatı bulunmaktadır.

"Mahlep" üretiminin Tokat'ta yapıldığını görmekteyiz. Mahleple ilgili olarak Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi'de aşağıda kayıtlı bilgiler verilmektedir.²¹⁰ *"Mahlep, ülkemizde Tokat dâhil birçok bölgede doğal olarak yetişmektedir. Gıda endüstrisi açısından mahlep meyvesinin etli kısmı ve çekirdeği (tohum)*

²¹⁰Ayşe Özbey, Nilgün Öncül, Zeliha Yıldırım, Metin Yıldırım, Mahlep ve Mahlep Ürünleri, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi, C.28, Sayı:2, 2011, s.153-158.

önemlidir. Mahlepten üretilen ürünler mahlep püresi, mahlep şarabı, mahlep unu ve mahlep yağıdır. Mahlep çekirdeği önemli bir protein ve yağ kaynağıdır. Mahlep sağlığa yararlı bileşenleri nedeniyle geleneksel tedavi yöntemlerinde sıklıkla kullanılmaktadır."

"Ortaklaşa ekilen araziler" konusunda da şunları söyleyebiliriz: Temettuât defterlerinde mezru tarlanın yanısıra gelir elde ettiği diğer bir toprak tasarruf şeklide arazi ortaklığıdır. Bu şekil, defterlerde; "arazi/tarla iştiraki" şeklinde geçmektedir. Burada arazi, hane sahibi ile bir başkasının ortaklığındadır. Hane sahibinin ortağı olan kişiler "*şeriki*" ibaresiyle kaydedilmişlerdir. Şerikler kimi zaman şehir merkezinde (genellikle Tokat ve Sivas), kimi zaman da, bazen Kazâbâd'a ait diğer köylerde bulunmaktadır. Bu ortaklık zaman zaman Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında da gerçekleşmiştir. Defterlerde arazi iştiraklerinin dönümleri belirtilmeyip, yalnızca hane sahibine ortak olan kişinin adı ve bu kişinin bulunduğu yer belirtilmiştir. Ortakların elde ettiği paylar, zaman zaman iki ortak için eşit, zaman zaman ise hane sahibinin daha yüksek bir meblağ elde etmesiyle kaydedilmiştir. Bu şekilde olan araziler Çay, Varaz, İbibse, Taşlıçiftlik, Kagay, Endiz-i Kebir, Endiz-i Sagîr, Necip ve Bazar olmak üzere 9 köyde bulunmaktadır. Toplam 25 kişi olup en fazla Bazar'da kayıtlıdır. Ortaklaşa ekilen tarlalardan elde edilen gelir ve bu tür araziye sahip haneler ise şu şekildedir:

Çay köyünde hane 6'da Kara Şeyh oğlu Mehmed'in "*Tokadi Çerkez oğlu Hafız Efendi ile ziraati şirketinden 428 kuruş*",

Varaz'da hane 8'de Deli Mehmed oğlu Hasan'ın "*Mehmed'in tarlasını ziraati iştirakinden 432 kuruş*",

İbibse'de hane 7'de Recep oğlu Mehmed'in "*Cabbarzâde devletlü Mehmed Paşa Hazretlerinin ziraati şirketinden 1521 kuruş*", hane 9'da Mustafa adlı kişinin "*sahibi çiftlik Tokadlı Hacı Bekir ile ziraati şirketinden 130,5 kuruş*",

Taşlıçiftlik'te hane 1'de Canikli oğlu Halil'in "*Ashab-ı Çiftlikândan Tokadioğlu Kivork ile ziraati şirketinden hissesine ait olan 350 kuruş*", hane 2'de Bayer oğlu Salih'in "*Ashab-ı Çiftlikândan Tokadi Kasap Osman Ağa ile ziraati iştirakinden hissesine ait olan 618 kuruş*", hane 3'te Canikli oğlu İbrahim'in "*Ashab-ı Çiftlikândan Tokadioğlu Kivork zimmî ile ziraati iştirakinden hissesine ait olan hâsılatı 320 kuruş*", hane 4'te Tatar oğlu Ali'nin "*Erbab-ı Çiftlikândan Tokadi Hurşid Ağa ile ziraati iştirakinden hissesine ait olan*

hâsılatı 1235,5 kuruş", hane 5'de Esmе oğlu İsmail'in "Ashab-ı Çiftlikândan Hacı Hurşid Ağa ile ziraati iştirakinden hissesine ait olan hâsılatı 608 kuruş,

Kagay'da hane 1'de Mahmud oğlu Ahmed'in *"Tokadi Tilki oğlu Mahmud Ağa ile ziraati şirketinden hissesine ait olan hâsılatı 150 kuruş,*

Endiz-i Kebir köyünde hane 11'de Küh Hasan'ın *"Tokat'da Sofular Mahallesinde turşucu oğlu Salih'in tarlasını ziraat etmiş olduğundan şeriki hissesine ait olan hâsılatı 801 kuruş",* hane 12'de İmam oğlu Recep'in *"Sivas' ta Hacı Ali Bey'in tarlasını ziraat etmiş olduğundan 566 kuruş,* hane 13'de de monla Ömer oğlu Mehmed'in yine *" Hacı Ali'nin tarlasını ziraat etmiş olduğundan şerikinden hissesine ait olan hâsılatı 416 kuruş,* hane 15'de Deli Mehmed'in *"Tokadî yetim Bekir'in tarlasını iştirakinden hissesine ait olan 150 kuruş",* reayadan hane 11'de Bağan oğlu Ovannes zimmînin *" Tokadî Çay mahallesinde kâin olan Karan oğlu şerif Mehmed'in tarlasını ziraat etmiş olduğundan şerikinden hissesine ait olan hâsılatı 522 kuruş",*

Endiz-i Sagır'de hane 8'de Monla oğlu Mehmed'in *"Tokadî Endiz Ağası İzzet Ağa ile şerikinden hissesine ait olan hâsılatı 54 kuruş,*

Necip'te hane 45'de Kethüda oğlu Ahmed'in *"Köy Ağası oğlu Mehmed Ağa'nın tarlasını ziraat etmiş olduğu 1692 kuruş,*

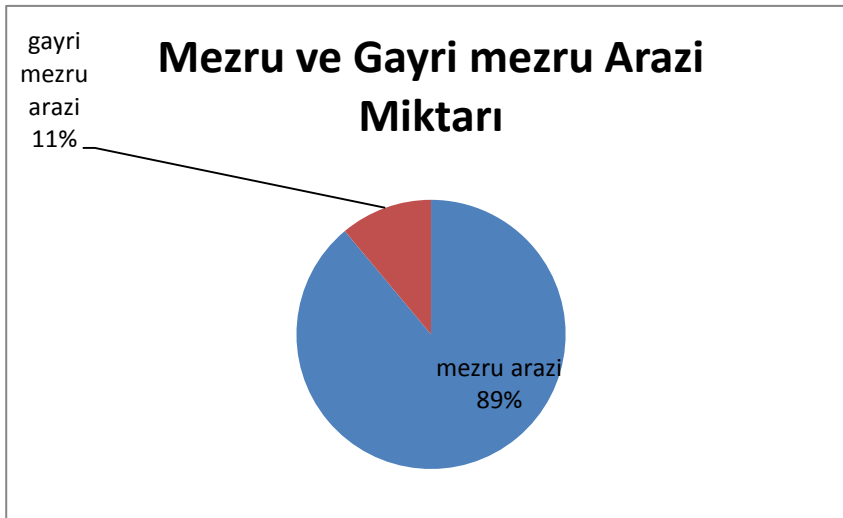
Bazar'da hane 39'da *"Sarı oğlu Mehmed'in Horasanlı oğlu ile kendir şerikinden 90 kuruş",* hane 40'da *"Eşki oğlu Emin'in Hacı Hüseyin ile kendir şerikinden 90 kuruş",* hane 44'de *"Eskici Mehmed' in Osman ile iştirak-i kendir hissesi 45 kuruş",* hane 69'da *"Kesman oğlu Mustafa'nın iştirak-i kendir hâsılatı 90 kuruş",* hane 75'de *"Koca Osman'ın Ateşli oğlu Hüseyin Ağa ile kendir şerikinden 100 kuruş",* hane 93'te *"Küçük Ahmed'in kendir şerikinden 360 kuruş",* hane 99'da *"Sefer oğlu Ahmed'in Mihri oğlu ile iştiraki kendir tarlasından 270 kuruş",* hane 118'de *"Hacı Hasan Pehlivanın duhancı şerikinden hâsılatı 99 kuruş"* olmak üzere toplamda 11.458 kuruşluk hâsılat vardır. Bu araziler genelde yabancıyana aittir. Ağa, zâde, devletlü gibi ünvanlarından dolayı varlıklı ve nüfuz sahibi kimselere ait olduklarını söyleyebiliriz. Yine aynı köyde olup ortaklaşa ekilen arazilerde mevcuttur. Ayrıca bu arazilerin müslim ve gayrimüslim birlikte ekilip biçilmesi 19. yüzyılın ortalarında halen azınlıklarla iyi geçinildiğinin de göstergesi sayılabilir.

4.2.4. Nadasa Bırakılan Topraklar (Gayri mezru Araziler)

Gayri mezru arazi Eski, Bozatalan, Kad, Gürcü, Çeyrek, Necip, Emir Said ve Kisre köylerinde bulunmaktadır. Bu şekilde kaydedilen arazi miktarlarında Emir Said ve Kad köylerinin diğer köylere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bölge olarak 41 köyden sadece 8 tanesinde gayri mezru arazi olması bölgenin sulanabilir özelliğini gösterir. Yine de nadasa bırakılan gayri mezru arazinin varlığı coğrafi olarak bu köylerde karasal iklim özelliklerinin görüldüğünü, yağışın yeterli olmadığını ya da sulama sorununun olduğunu göstermektedir. Yalnız miktar olarak fazla olmadığını söyleyebiliriz. Diğer köylerde ise gayri mezru arazi yoktur. Eski'de 72,5 dönüm, Bozatalan'da 203 dönüm, Kad'da 879 dönüm, Gürcü' de 403,5, Çeyrek'de 105 dönüm, Necip 510 dönüm, Kisre 22, Emir Said köyü de 558 dönüm gayri mezru araziye sahiptirler. Gayri mezru arazi miktarının hane başına en fazla düştüğü yer 17,5 dönüm ile Çeyrek köyüdür. En az olduğu (hane başına) yer ise Kisre köyüdür.

Toplam arazi miktarına göre değerlendirirsek; 23.266 dönüm toplam arazi; mezru arazi miktarı 15.977; Gayri mezru arazi miktarı 2753. Yaklaşık olarak % 11'ine tekabül etmektedir. Aşağıda mezru ve gayri mezru arazi miktarının oranları gösterilmiştir.

Şekil 4. 8. Ekilebilen ve Nadasa Bırakılan Tarlaların Oranı

Grafikte görüldüğü gibi Kazâbâd genelinde toprakların % 89'u ekilebilen arazi, % 11'i ise nadasa bırakılan topraklardan oluşmaktadır. Gayrimezru arazinin köylere göre hane düzeyinde dağılımı da aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 8. Nadasa Bırakılan Toprakların Köylere Dağılımı

Köy	Hane Sayısı	Gayri Mezru Arazi Miktarı-dönüm	Hane Başına Düşen Miktar-dönüm
Eski	10	72, 5	7. 25
Bozatalan	20	203	10. 15
Kad	64	879	13. 73
Gürcü	43	403, 5	9. 38
Çeyrek	6	105	17. 5
Necip	49	510	10. 40
Kisre	5	22	4. 4
Emir Said	67	558	8. 32
Toplam	264 hane	2753 dönüm	10. 42 dönüm

Tabloda görüldüğü gibi 2753 dönüm gayri mezru arazi bulunmaktadır. 8 köyde ortalama hane başına düşen miktar 10.42 dönümdür. En fazla gayri mezru arazi Kad (879 dönüm) köyündedir. Gürcü, Necip, Emir Said köylerindedir ortalamanın üzerindedir. Hane başına düşen en fazla gayri mezru arazi ise Çeyrek köyündedir.

4.2.5. Boz ve Hâli Tarlalar

Temettüat defterlerinde gayri mezru arazi dışında "boz ve hâli tarla" şeklinde kayıtlara rastlamaktayız. Buna göre toprakların bir kısmının boş bırakılıp tasarruf edilmediği anlaşılmaktadır. Bu topraklar temettüat defterlerinde "boz ve hâli tarla" adıyla geçmektedir. Bu topraklarda ekim-dikim yapılmamıştır. Bazı yerde "boz ve hâli bağ" kelimeside geçmektedir. Altta bu şekilde olan arazilerin köylere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 9. Boz ve Hâli Tarla Oranının Köylere Dağılımı

Köy Adı	Hane Sayısı	Boz ve hâli tarla miktarı	Boz ve hâli bağ	Toplam arazi miktarı	Boz ve hâli toprak oranı %
Emir Said	67	62		899	% 6
Bazar	119	245		1566	% 14
Gürcü	43	13		643	% 2
Kad	64	23	3,5	1134	% 2
Çay	9	40		406	% 9
Dere	63	70		2015	% 3
Erkilet	112	144	12	1711	% 1
Yukarı Dimorta	128	18	9,5	753,5	% 1' den az
Kagay	8	6		96	% 6
Farnı	64	35		1224	% 3

Aşağı Dimorta	122	61	7	1624	% 4
Varaz	17	50	2	374	% 12
Necip	49	3		1123	% 1' den az
Bayındır	2	34		68,5	% 33
Taşlıçiftlik	5	23,5		866	% 3
Monamak	17	18		188	% 9
Toplam	889 hane	845,5 dönüm	34 dönüm	14. 690 dönüm	% 6

Toplam 879,5 dönüm boz toprak vardır. Boz ve hâli olan toprak dönümü bağ ve tarla birlikte toplam 879,5'dur. Bunun % 4'ünü bağlar oluşturmaktadır. Boz ve hali toprakların toplam topraklara oranı ise % 6'dır. Bazı köylerde boz ve hali alan görülmemektedir. En fazla boz toprak 245 dönüm ile Bazar köyündedir. En az boz alanı ise 6 dönüm ile Kagay köyüne aittir. Toplam 16 köyde boz arazi bulunmakta olup bu köyler; Aşağı ve Yukarı Dimorta, Erkilet, Kad, Gürcü, Necip, Farnı, Dere, Emir Said, Çay, Monamak, Varaz, Taşlıçiftlik, Kagay, Bayındır ve Bazar. 25 adet köyde ise boz arazi kaydı yapılmamıştır. Hane başına boz toprakları değerlendirirsek; boz topraklara sahip hanelerde en fazla % 33 ile Bayındır köyünü görmekteyiz. Necip, Yukarı Dimorta ve Erkilet' te % 1 ve daha az bir orandadır. Boz bırakılan topraklara sahip hane sayısı, toplam hane sayısının % 42'sidir.

Boz tarladan genelinin boz kalma sebepleri defterlerde belirtilmiştir. Bu sebeplerin devletçe izahatının talebi dikkate şayan olmakla birlikte buradan devletin, toprakların boş kalmasını hoş görmeyip, toprak sahibinden açıklama istediği sonucu çıkarılabilir. (Tımar sisteminde boş bırakılan toprakların el konulması usulünü hatırlatır). Kazâbâd Temettüat defterlerinde bu sebepler şu şekilde kayıtlıdır: "*Adem-i iktidarından boş kaldığı, ziraat edemedüğü, yetim olduğundan, merhum alilman olduğundan, merhum bir müddetten beri diyar-ı uzlette bulunduğu, yalnız olduğundan, liyakati olmadığından, su çalmış olduğundan, bataklık içinde bulunduğu, koşusu olmadığından, koşu camuşu bulunmadığından, merhum şam ı şerifte mahpus bulunduğu, kimsesi olmadığından, hacc-ı şerifede merhum olup, kimsesi olmadığından*" şeklinde notlar düşülmüştür.

4.2.6. Öşür Alman Ürünler ve Tahıl Üretimi

Öşür, onda bir anlamına gelmekte olup müslümanlardan tahsil edilen bir vergi türü iken Tanzimat döneminde tebaa arasında eşitliği sağlamak amacıyla hem müslümanlardan hem de gayrimüslimlerden tahsil edilmeye başlanmıştır.²¹¹

Öşür alınan ürünler; "*bağ, bostan, meyve, kiraz, bahçe, eşcar, cehri, arıcılık, fiğ, soğan, nohut, duhan, kendir, hinta, şair, burçak, meyve ve alef*" dir. Eşcar, ağaçlar anlamındadır. Türü belli değildir. Sadece dönüm olarak miktarı ve geliri verilmiştir. Meyve veren ağaç olarak kabul edilirse bu seferde öşrü meyve tâbirinin de kullanıldığını görmekteyiz. Hububat, tahıl grubu olarak buğday (hinta), arpa (şa'ir), yulaf (alef), fiğ ve nohut üretimi vardır. Sanayi bitkileri olan duhan (tütün), cehri ve kendir (kenevir) üretimi de önemli yer tutar.

Öşre tâbi ürünlerden en fazla bağcılık faaliyetinin yapıldığını görmekteyiz. Daha sonra tahıl grubundan buğday ve arpa üretimi ile boya hammaddesi olan çalı türü cehrilik ve dokumacılıkta da kullanılan kendir üretiminin olduğunu görüyoruz. Meyve olarak Vazanya köyünde 7,5 dönümlük bir arazi kaydedilmiş, meyve türü ise belirtilmemiştir.

Tahıllara bakacak olursak:(Tahıl üretiminin varlığı köylerde karasal iklim özelliklerinin görüldüğünü gösterir).

Fiğ üretimi; Baklagillerden, tahıla tutunarak daha iyi gelişmesi için tahılla birlikte ekilen, hayvan yemi olarak yetiştirilen otsu bir bitkidir. Necip, Yenicek, Emir Said ve İbibse' de üretilmektedir. Toplam 12 dönümden ibarettir.

Nohut yine Vazanya köyünde 16,5 dönüm olarak ekili arazi kaydedilmiştir. Diğer köylerde yoktur. Alef (Yulaf); 8 kile olarak karşımıza çıkar.

Burçak (Baklagillerden hayvan yemi), Eski köyünde 1, Bozatalan'da 21,5 dönüm olarak kayıtlıdır.

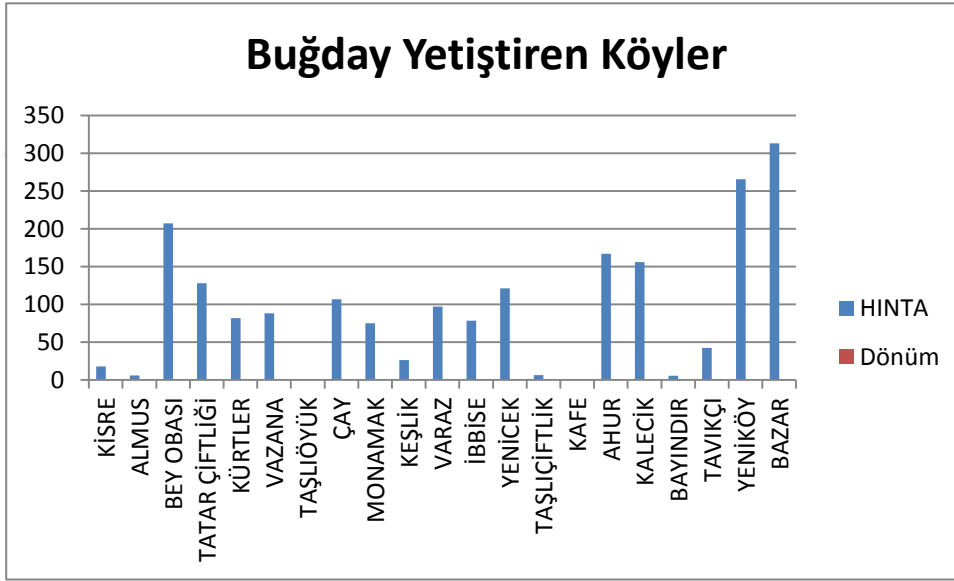
Şa'ir yani arpa tüm köylerde üretimi yapılan bir üründür. (Sadece Taşlıyük'te üretimi yoktur.) Arpa, daha çok koşum ve binek hayvanlarının yemi olarak kullanılmaktadır. Buğday üretiminden sonra ikinci sırada yer alır. 393 kile miktar ile en

²¹¹ Abdullatif Şener, a.g.e., s. 119-139; Uygulamalar için bkz. Öztürk, a.g.e., s.184-185.

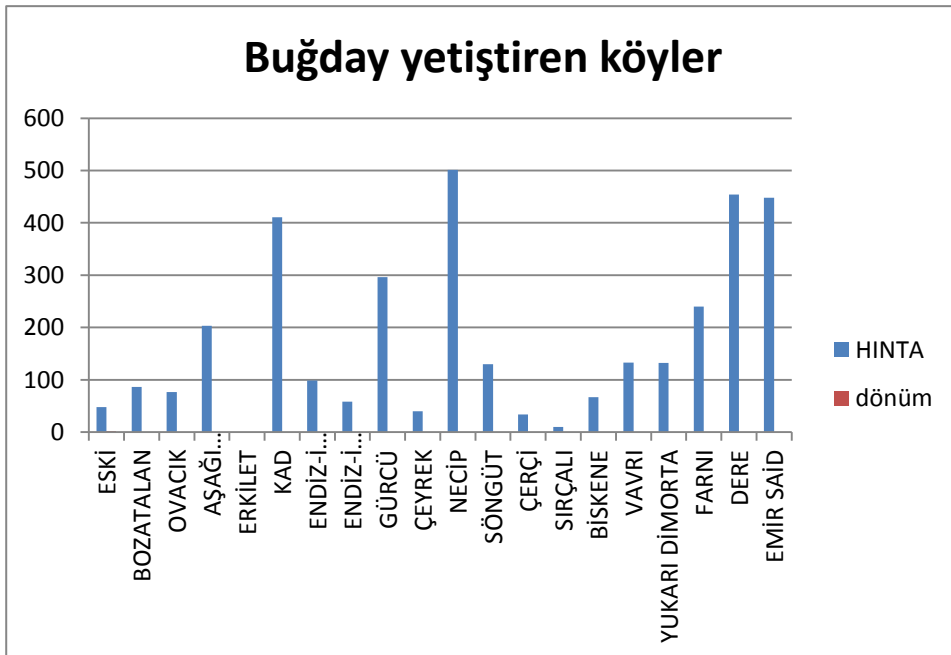
fazla Emir Said köyünde kaydedilmiştir. Dere, Yeniköy, Bazar köylerinde de üretimi fazladır.

Hinta (buğday) , ise en fazla üretimi yapılan tahıl türüdür. Sadece Erkilet köyünde üretimi yoktur. Buğday üretiminin köylere göre dağılımı tabloda görülmektedir. En fazla Bazar köyünde, Yeniköy, Beyobası ve Kalecik, Bayındır, Dere, Emir Said, Necip ve Kad köylerinde buğday üretimi yapılmaktadır.

Şekil 4. 9. Buğday Üretiminin Köylere Dağılımı- I

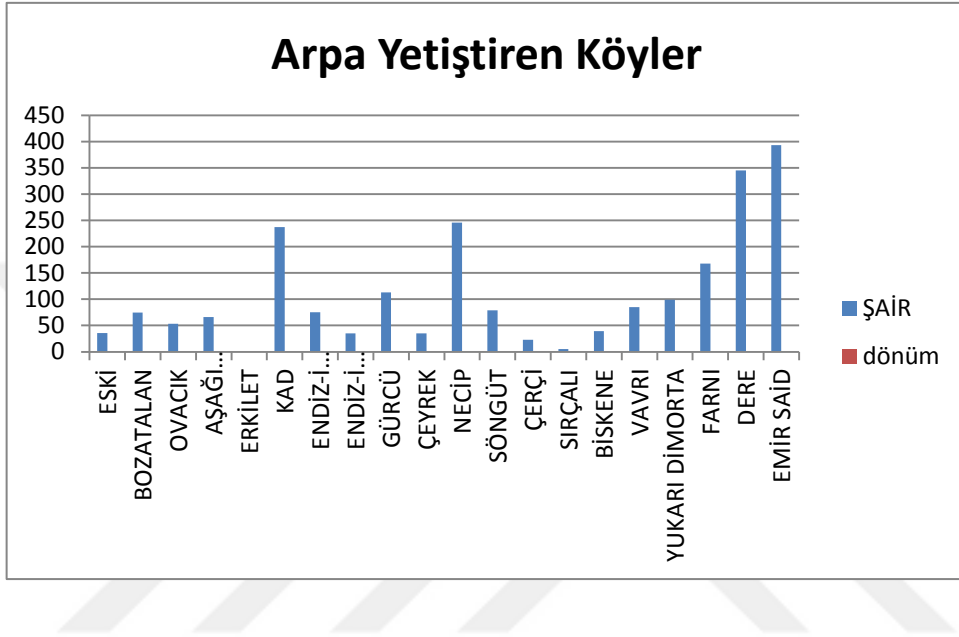

Şekil 4. 10. Buğday Üretiminin Köylere Dağılımı- II

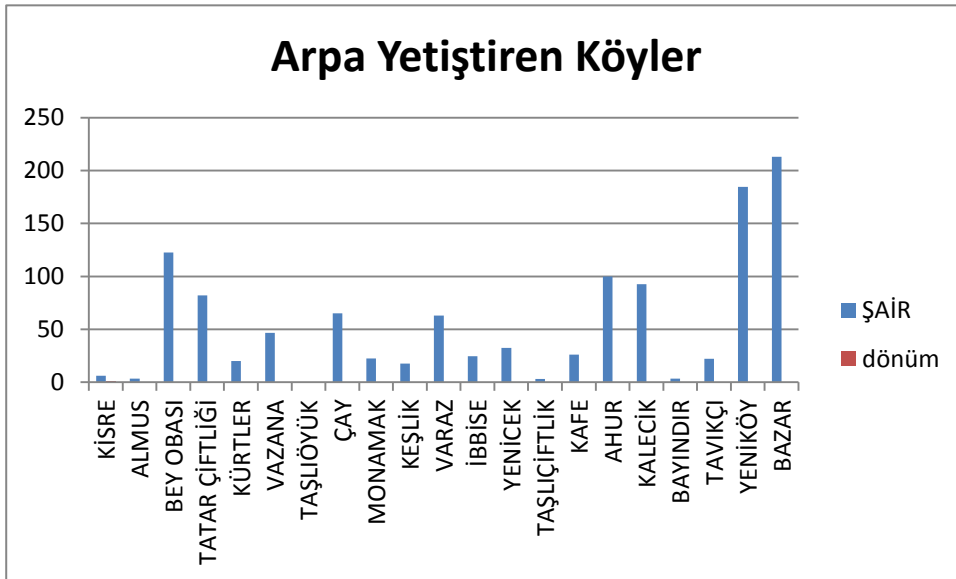

Görüldüğü gibi Bazar, Yeniköy, Necip, Dere, Emir Said, Kad ve Beyobası'nda buğday üretimi diğer köylere göre daha fazladır. Erkilet köyünde ise hiç yoktur.

Şekil 4. 11. Şa'ir Üretiminin Köylere Dağılımı - I

Şekil 4. 12. Şa'ir Üretiminin Köylere Dağılımı - II

Grafiklerden yola çıkarak Bazar, Yeniköy, Necip, Dere, Emir Said, Kad ve Beyobası'nda (Buğday üretimi de bu köylerde fazla yapılmaktaydı) diğer köylerden daha fazladır.

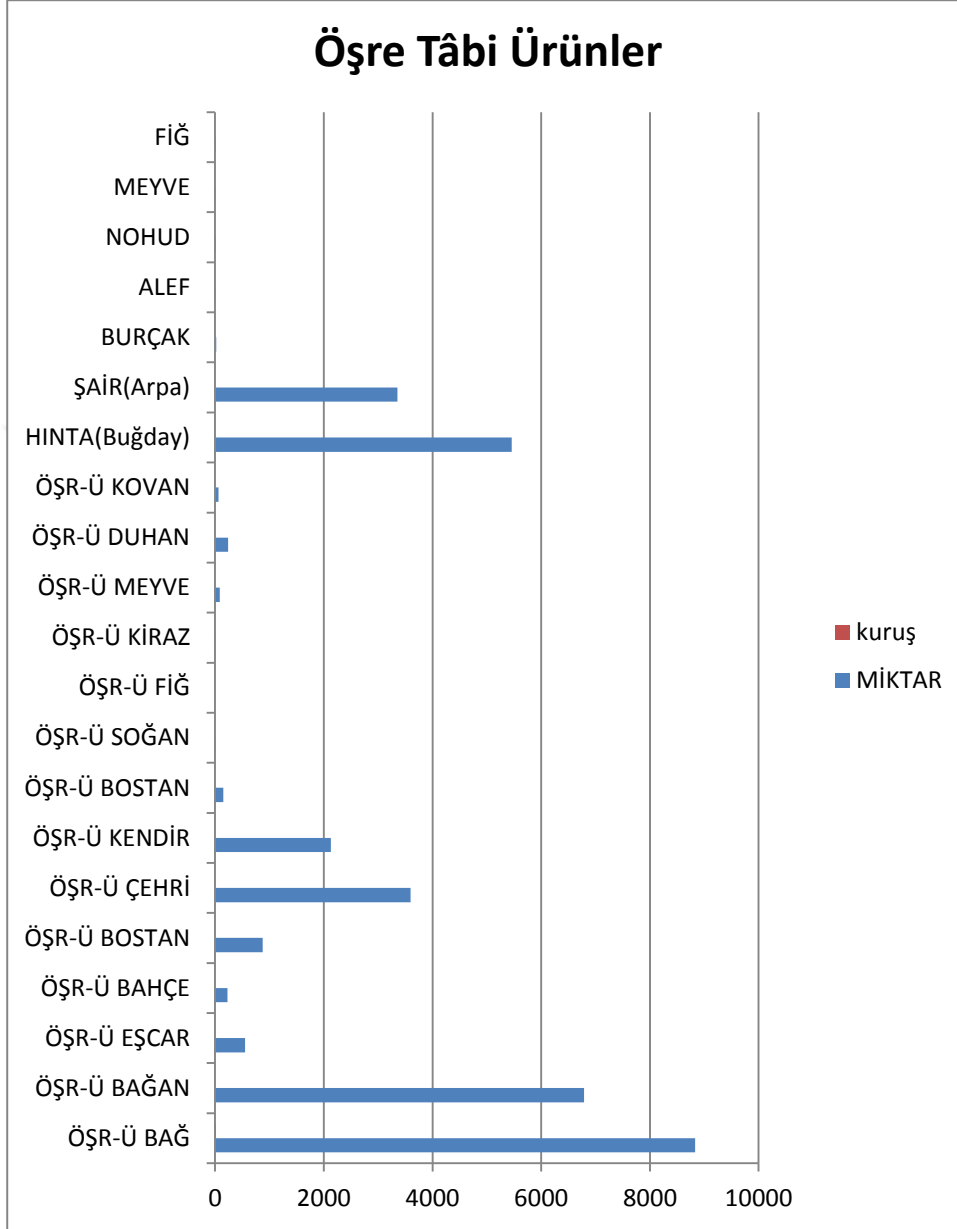
Aşağıda öşür alınan ürünler ve miktarları belirtilmiştir.

Tablo 4. 10. Aşâr Rüşumatının Dağılımı

Öşre tâbi ürünler	Miktar-kuruş
Öşr-ü Bağ	19065, 5
Öşr-ü Eşcar	552, 5
Öşr-ü Bahçe	215
Öşr-ü Bina	45
Öşr-ü Bostan	1190,5
Öşr-ü Cehri	5335
Öşr-ü Kendir	2558
Öşr-ü Soğan	19
Öşr-ü Fiğ	31
Öşr-ü Kiraz	155
Öşr-ü Meyve	107
Öşr-ü Duhan	252
Öşr-ü Kovan	78
Hınta (Buğday)	22. 908
Şair (Arpa)	7654
Burçak	327
Alef	12
Nohut	71
Öşr-ü Boya	5
Toplam	60. 581 kuruş

Toplam 60.580 kuruş öşür vergisi geliri söz konusudur. Öşür alınan ürünlerden en fazla bağcılık, buğday ve arpa üretimi ile cehri ve kendirden gelir elde edilmektedir. Burçak, yulaf, fiğ ve nohut üretiminin buğday ve arpaya nazaran az olduğu gözlenlenmektedir. Bu ürünlerin az olmasının nedeni üretimin sadece hâne içi tüketim amaçlı olması ile izah edilebilir. Dolayısıyla, buğday ve arpanın dışındaki ürünler için piyasa amaçlı üretilmişliğinden bahsedemeyiz. Fakat bu ürünlerle bölgedeki hayvancılığın öneminden ve özellikle de sağmal hayvanlara verilen önemden bahsedilebilir.

Şekil 4. 13. Öşür Alınan Ürünlerin Miktarlarına Göre Dağılımı

Öşür alınan ürünler içerisinde en fazla görüldüğü gibi bağ, buğday, arpa, cehri ve kendirden hâsılat elde edilmektedir.

Tahıl olarak buğday, arpa, burçak, yulaf, fiğ ve baklagillerden nohut olarak 6 çeşit ürün vardır. Tahıllardan en fazla buğday üretildiğini görmekteyiz. 5857,5 kile'dir. En fazla ise 489 kile ile Necip köyünde mevcuttur. Tüm köylerin buğday üretimine göre değerlendirirsek; Necip köyü toplam buğday üretiminin % 10'unu karşılamaktadır. En az ise 6 kile ile Armus'tadır. Erkilet, Taşlıyök ve Kagay'da ise hiç üretimi yoktur. Arpa

üretimi ise toplamda 2643 kile'dir. En fazla üretim 415 kile ile Emir Said köyünde yapılmaktadır. Burçak sadece iki köyde Eski ve Bozatalan'da 17 kile, nohut Vazanya'da 16,5, Fiğ de Necip'de 3, Emir Said'de 3,5 kile, İbipse'de 0,5, Yenicek'te 5 kile toplam 12 kile üretilmektedir. Yulaf üretimi, Gürcü 6, Necip 2 olmak üzere 8 kile'dir.

Kile, hububat ölçülerinden biri olup Osmanlı Devletinde en yaygın olarak kullanılan ölçü birimidir. Osmanlı Devleti'nde her bölgede, her mahalde farklı tahıl ölçü birimleri kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin resmi ölçüğü olan ve Akdeniz tüccarının "kilo de constantinople" şeklinde sözünü ettiği İstanbul kilesi, 16. yüzyılda 20 okka yani 25, 6589 kg. buğday ve un, 23, 093 kg. da arpa alırdı.²¹²

Tablo 4. 11. Tahıl Üretiminin Köylere Göre Dağılımı (kile)

Köy	Buğday (Hinta)	Arpa (Şa'ir)	Burçak	Yulaf (Alef)	Nohut	Fiğ
Eski	50	36, 5	1			
Bozatalan	86, 5	74, 5	16			
Ovacık	78, 5	53, 5				
Aşağı Dimorta	188	97				
Erkilet	262	94,5				
Kad	419	293,5				
Endiz-i Kebir	171,5	117				
Endiz-i Sagır	56,5	35				
Gürcü	280,5	109,5		6		
Çeyrek	58	35				
Necip	489	245		2		3
Söngüt	154	87				
Çerçi	34	23				
Sırçalı	10	5				
Biskeni	62,5	39				
Vavrı	163	104				
Yukarı Dimorta	125,5	92,5				
Farnı	239,5	172,5				
Dere	477	338,5				
Emir Said	458	415				3, 5
Kisre	18	6				
Armus	6	3, 5				
Beyobası	210	133,5				
Tatarçiftliği	127	83				
Kürtler	59	15				

²¹² Ünal Taşkın, Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü-Tartı Birimleri, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.63.

Vazanya	88	46,5			16,5	
Taşlıyük	52,5	34,5				
Çay	80	56				
Monamak	58,5	21,5				
Keşlik	27,5	19				
Varaz	115	80				
İbibse	46,5	22,5				0,5
Yenicek	118	33				5
Taşlıçiftlik	6,5	3				
Kagay	56	30				
Ahur	135	88				
Kalecik	151	92,5				
Bayındır	5,5	3,5				
Tavıkcı	52,5	22				
Yeniköy	274	185				
Bazar	308	208,5				
Toplam	5858,5 kile	3654 kile	17 kile	8 kile	16,5 kile	12 kile

Walter Hınz'ın buğday ve arpa için belirlediği rakamları örnek alırsak (buğday için 25,656 kg. ve arpa için 22,25 kg. olarak vermiştir)²¹³. İstanbul kilesinin esas alındığı varsayımından hareketle bir sonuç kullanacak olursak:"Bir İstanbul kilesi" buğday için (25,656 kg) 5857,5 kile günümüzdeki karşılığı 150.280.02 kg'dır.

Temel tüketim gıdası buğday olan toplumlarda, ihtiyacı karşılamak için kişi başına tekabül eden yıllık buğday miktarı 190 ila 235 kg. arasında değişmektedir.²¹⁴ Kazâbâd'daki toplam buğday hâsılatı (150.280.02), temettüatlardaki tahminî nüfusa bölündüğünde, yıllık yaklaşık olarak fert başına 2465 kg. buğday düştüğü görülmektedir. Yani ihtiyaç fazlası olarak yetiştirildiği görülür.

Arpaya bakacak olursak; 1 kile arpa 22.25 kg.'dır.²¹⁵ Yetiştirilen arpa 3654 kile olarak hesaplanmıştır. Bunun da karşılığı yaklaşık olarak 81.301.5 kg.'dır.

²¹³ Taşkın, a.g.t., s. 63.

²¹⁴ Nejdet Bilgi, Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXIII, S.1, Temmuz-2008, s.46.

²¹⁵ Taşkın, a.g.t., s. 63.

4.2.7. Ticaret ve İşletmecilik

Tarım ve hayvancılıktan sonra Kazâbâd defterlerinde önemli bir geçim kaynağı olarak da ticareti görmekteyiz. Ticaret ve işletmecilikle ilgili meslek kolları bir hayli çeşitlidir. 40 kadar meslek çeşidinde 111 hane çalışmaktadır. Yalnız bu ticaret ile ne alınıp satıldığı ve kimlerle alışveriş yapıldığına dair bilgi yoktur. Tahminen yakın akrabalar ve yakın çevre ile ilgili olduğu, büyük çapta ticaret olmadığı söylenebilir. Mesleki yapının ele alındığı bölümde bu konuda ayrıntılar verilmiştir. Burada meslekleri aşağıdaki şekilde sadece isimleriyle belirteceğiz.

Hamamcılık, tacir, penbeci, değirmenci, duhancı, kahveci, eskici, kalaycı, berberlik, davulculuk, neccar, oduncu, kasap, attar, bakkal, etmekçi, çörekçi, bıçakçı, nalbant, demirci, pabuççu, çadırcı, külekçi, çerçilik, düvencilik, somuncu, katrancı, çarıkçı, semercilik, dülgerlik, balcı, kilci, kavalcı, kolculuk, usta, harmancılık, bakırcılık, zuhurat ticareti, mihçi boyacılık, bohçacılık, terzi, kazzaz, hasırcı, hımarcı, kabakçı, setenci, boya ticareti, zurnazenlik, hesapçı, urgancı, avsuncu, düvencilik, kübçü, kandilci, kazıkçı, postacı, baklacı, kalyoncu, baklacı, sünnetçi, dellalık, keçeci, dağcı, çorbacı, sucu, deveci, kuyumcu, külekçi, nakışçı, nakkaşçı, kürkçü, harıkçı, sarraf, mekükçü, balmumcu, mandıracı, poliçeci, macun ağası, zenbilci, kamacı, gedik, kuşçu ve sair ticaret. Görüldüğü gibi 84 çeşit meslek zikredilmiştir. Bunların yoğun olarak yapıldığı yerler Bazar, Kad, Erkilet, Yukarı Dimorta ve Gürcü köyleridir. Yine yabancıyanın bulunduğu yerlerde meslek çeşitliliğinin daha fazla olduğu görülür. Ticaret ve işletmecilikten elde edilen kazanç aşağıdaki bölümde "meslekler" kısmında tekrar ele alınacaktır.

4.3. HAYVANCILIK

Tarımsal faaliyetlerin yaygın olduğu topluluklarda, hayvancılık, tarım ve ziraat işlerinin yürütülmesi hususunda vazgeçilmez bir üstünlüğe sahiptir. Ziraat ve hayvancılık, tarım işletmelerinin birbirini bütünleyici iki temel unsurudur. Hayvan yetiştiriciliği muhtelif sebeplerle izah edilmektedir.²¹⁶

- a. At, öküz ve manda gibi hayvanları koşum işlerinde kullanmak;
- b. Gübre temin etmek;
- c. Çiftçinin kendi ailesinin süt, peynir, yağ, et, deri ve yün gibi ihtiyaçlarını gidermek;
- d. Bu ihtiyaçları pazar için üretmek.

²¹⁶ Tefvik Güran, a.g.e., s.198.

Bir işletmede bu ihtiyaçlardan hangisine ağırlık verileceği, o işletmenin üretim amaçlarına göre değişiklik arz eder. Ziraî üretimi temel tarım işi olarak yürüten bir işletmede hayvanların en önemli işlevleri gübre sağlamak ve çift işlerini yürütmektir. Bu işletmelerde hayvanların ikinci görevleri de çiftçi ailesinin et, süt, peynir ve yağ gibi temel hayvansal gıda gereksinimlerini karşılamaktır.²¹⁷

Kazâbâd köylerinin temel geçim kaynağı olarak ziraatçılık ve sahip oldukları hayvanları olmuştur. Özellikle tarlaların sürülmesi ve taşımacılık için kullanılan büyükbaş hayvanların, (merkep, beygir, katır gibi aynı zamanda kiracılık ve taşımacılık işlerinde) yanında eti, sütü (temettüat kayıtlarında sütünden faydalanılan hayvanlar için sağman ve sağmal kelimeleri kullanılmıştır), peyniri, yünü, kılı gibi hanenin yiyecek başta olmak üzere, çeşitli ihtiyaçlarını karşılamada faydalandıkları küçükbaş hayvanlarda önemli rol oynamıştır. Hayvancılığın ticari faaliyetlerden çok hanelerin kendi ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla yapıldığını ve ticari etkinliğe genellikle dâhil edilmediğini söyleyebiliriz. Hayvancılıktan elde edilen gelirlerin toplamı arıcılık dâhil olmak üzere 169.198 kuruştur.

Köylerde büyükbaş (4974), yük ve binek hayvanı (1009), küçükbaş (9276) olmak üzere toplam 15.259 adet hayvan bulunmaktadır. Köy başına düşen ortalama hayvan sayısı 372. 17'dir. Hane başına düşen ortalama hayvan sayısı ise 12.51'dir. Buna göre köylerde hayvan sayısının oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Kayıtlarda hangi hayvanın kaç re's (baş, adet) olduğu, özellikleri (dişi-erkek) ve hâsılatı olarak alınan miktar yanında belirtilmiştir. Tesbit edilen hayvan türleri *inek, öküz, manda, balak, düve, at (esb, bargir), tay, koyun, keçi, merkep, katır, kuzu ve oğlak'tır*. Ziraat yapılan yerlerde ahalinin toprağı işleyebilmesi için besledikleri *öküz, camus*, taşımacılıkta kullandıkları *merkep, bargir (beygir), at, tay* defterlere yazılan hayvanların başında gelir. Çiftçilikte ve taşımacılıkta kullanılan hayvanlardan sonra eti, sütü ve yünü için beslenen ve genelde her meslek sahibine ait evlerde bulunabilen *inek, koyun, keçi, oğlak, kuzu, buzağı* gibi hayvanlar yazılmıştır. Hayvanların özellikleri defterde erkek- dişi, sağmal- kısır, yoz veya döllü- dölsüz şeklinde belirtilmiştir.

²¹⁷Üçtepe, a.g.e., s.53.

Bu hayvanların yetiştirildikleri köylere göre dağılımına baktığımızda ise; Eski (235 adet), Bozatalan (594 adet), Ovacık (68 adet), Aşağı Dimorta (149 adet), Erkilet (683 adet), Kad (808 adet), Endiz-i Kebir (731 adet), Endiz- i Sağır (139 adet), Gürcü (300 adet), Çeyrek (74 adet), Necip (768 adet), Söngüt (116), Çerçi(27), Sırçalı (345 adet), Biskeni (211 adet), Vavrı (762 adet), Yukarı Dimorta (446 adet), Farnı (567 adet), Dere (1112 adet), Emir Said (776 adet), Kisre (18 adet), Armus (173 adet), Beyobası (538 adet), Tatarçiftliği (106 adet), Kürtler (54 adet), Vazanya (89 adet), Taşlıyük (81 adet), Çay (144 adet), Monamak (389 adet), Keşlik (168 adet), Varaz (307 adet), İbibse (445 adet), Yenicek (568 adet), Taşlıçiftlik (90 adet), Kagay (206 adet), Ahur (281 adet), Kalecik (301 adet), Bayındır (22 adet), Tavıkçı (46 adet), Yeniköy (1347 adet), Bazar (852 adet). Aşağıda köylere göre hayvan sayısı ve hane başına düşen miktar verilmiştir.

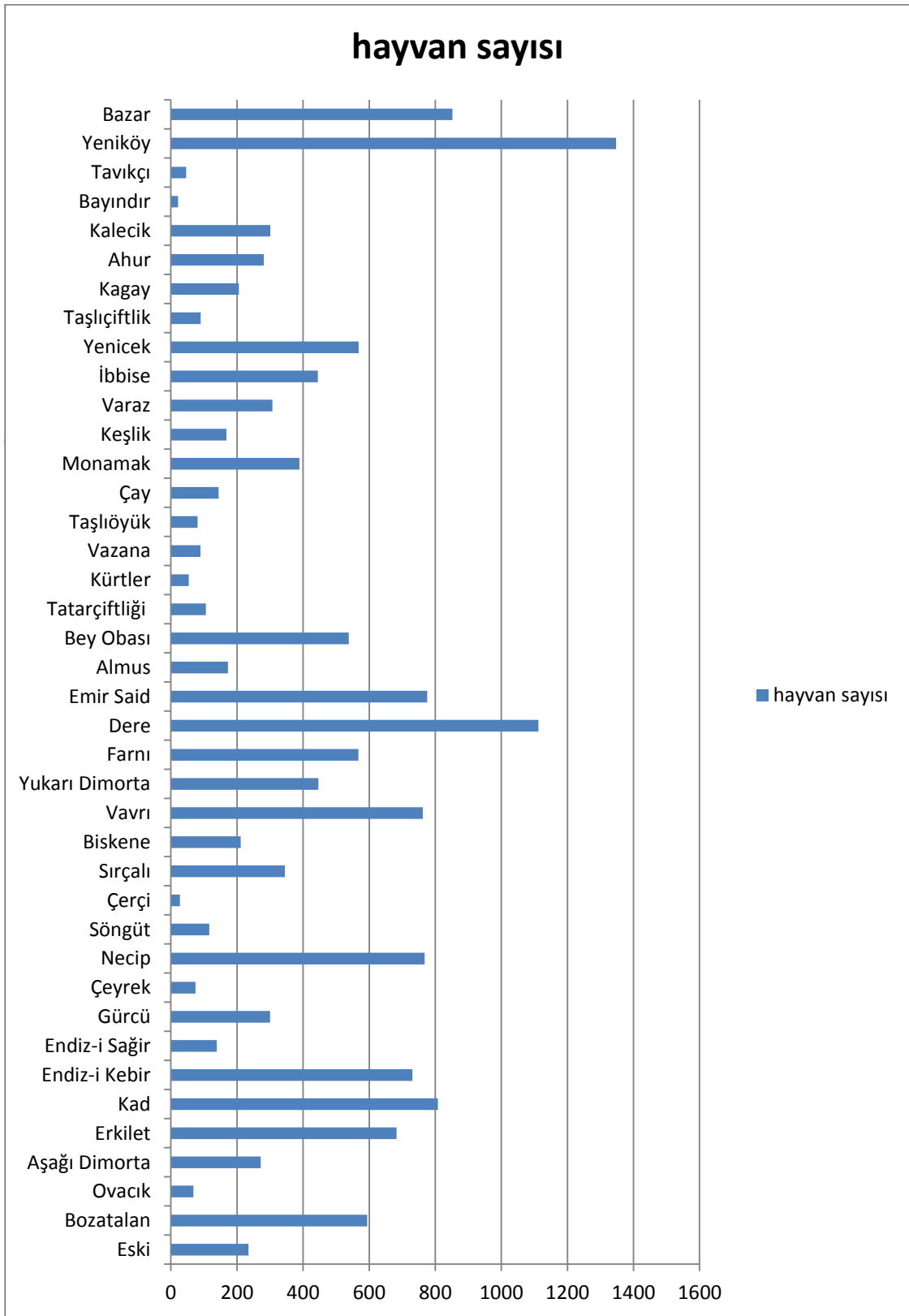
Tablo 4. 12. Hayvan Sayısının Köylere Dağılımı

Köy	Hayvan sayısı-adet	Hane başına düşen ortalama miktar-adet
Eski	235	23. 5
Bozatalan	594	29. 7
Ovacık	68	7. 5
Aşağı Dimorta	272	3. 83
Erkilet	683	6. 09
Kad	808	12. 62
Endiz-i Kebir	731	27. 07
Endiz-i Sağır	139	8. 17
Gürcü	300	6. 97
Çeyrek	74	12. 33
Necip	768	15. 67
Söngüt	116	7. 73
Çerçi	27	5. 4
Sırçalı	345	345
Biskeni	211	21. 1
Vavrı	762	58. 61
Yukarı Dimorta	446	3. 48
Farnı	567	8. 85
Dere	1112	17. 65
Emir Said	776	11. 58
Armus	173	173
Beyobası	538	28. 31
Tatarçiftliği	106	7. 57
Kürtler	54	7. 71
Vazanya	89	8. 09
Taşlıyük	81	11. 57
Çay	144	16

Monamak	389	22. 88
Keşlik	168	12
Varaz	307	18. 05
İbibse	445	44.5
Yenicek	568	25. 81
Taşlıçiftlik	90	18
Kagay	206	25. 75
Ahur	281	18. 73
Kalecik	301	15. 05
Bayındır	22	11
Tavıkçı	46	7. 6
Yeniköy	1347	29. 28
Bazar	852	7. 15
Kisre	18	3. 6
41 köy	15. 259 adet	

Görüldüğü gibi toplamda 41 köye ait 15.259 adet hayvan vardır Hane başına düşen hayvan varlığının en fazla olduğu köy ise Sırçalı'dır (Hane başına 345 adet itibariyle). Yine İbibse, Vavrı, Yeniköy karyelerinde de ortalamanın üzerindedir. Köy başına ortalama 372,17 adet hayvan düşmektedir. Hane başına ise 12.51 adet hayvan düşmektedir. Buna göre ortalamanın altında olan köyler; Kisre, Bazar, Bayındır, Tavıkçı, Keşlik, Taşlıöyük, Vazanya, Kürtler, Tatarçiftliği, Emir Said, Farnı, Yukarı Dimorta, Söngüt, Çerçi, Gürcü, Endiz-i Sağır, Ovacık, Aşağı Dimorta, Erkilet. Köy başına düşen ortalama rakamın üstünde hayvan varlığına sahip köyler ise; Yeniköy, Kalecik, Ahur, Kagay, Yenicek, İbibse, Varaz, Monamak, Çay, Beyobası, Dere, Vavrı, Biskeni, Sırçalı, Necip, Çeyrek, Endiz-i Kebir, Kad, Bozatalan ve Eski'dir. Aşağıdaki grafikte hayvan sayısının köylere göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 4. 14. Hayvan Sayısının Köylere Dağılımı

Buna göre; en fazla hayvancılığın yapıldığı ve hayvan sayısına sahip köyler; Bazar, Yeniköy, Emir Said, Dere, Vavrı, Kad, Bozatalan, Erkilet, Necip ve Endiz-i Kebir'dir. Bütün

köylerde hayvanın bulunması bölgede ekonomik açıdan hayvancılığın önemli bir yer tuttuğunu göstermesi açısından önemli bir bilgidir. Hayvancılığın tümünden elde edilen gelire ulaşmak zordur. Çünkü bazı hayvan türlerinin geliri belirtilmemiş sadece adet ve tür olarak gösterilmiştir. Yine meslekler bölümünde "*merkebcilik, bargircilik, merkeble ticaret, bargirle ticaret, merkeble, bargirle kiracılık*" şeklinde gelirler ayrı yazılmıştır. Yine de verilerden faydalanarak;

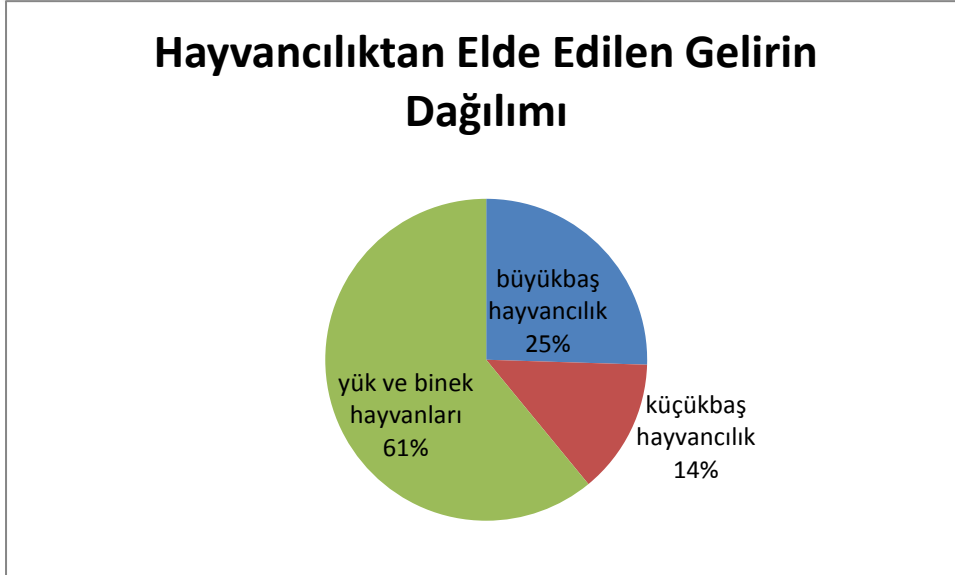
Büyükbaş hayvancılığa ait gelir tahminî: 42.720 kuruş,

Küçükbaş hayvancılığa ait gelir tahminî: 22.501 kuruş,

Yük ve Binek Hayvanlarına ait tahminî gelir ise: 102.150 kuruş,

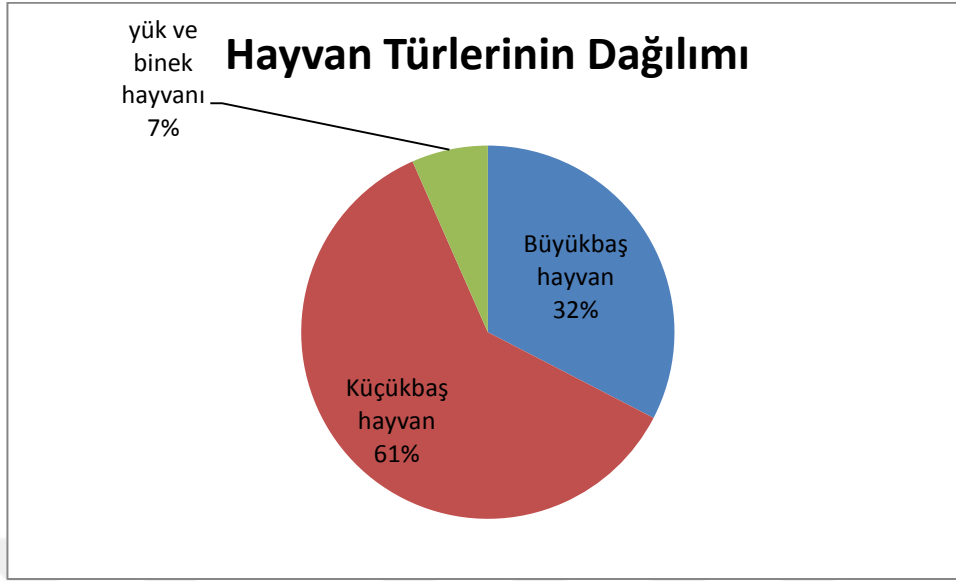
Toplamda ise hayvancılıktan elde edilen gelir: 167.590 kuruş olarak tesbit edilmiştir.

Şekil 4. 15. Hayvancılıktan Elde Edilen Gelirin Hayvan Türlerine Göre Dağılımı

En fazla yük ve binek hayvanlarından gelir elde edilmektedir. Görüldüğü gibi taşımacılık bölgede önemli bir ekonomik kazanç yapılanmasıdır. Böylelikle ticaretin geliştiğini söyleyebiliriz. Yük ve binek hayvanı sayısı % 7 olmasına karşılık elde edilen gelir oranı yüzde 61'dir. En fazla küçükbaş hayvan sayısı bulunmasına rağmen (% 61) elde edilen gelir yüzde 14'tür. Küçükbaş hayvancılığın daha çok temel ihtiyaçların karşılanması sağlanmaktadır denilebilir (et,sütü ve yününden faydalanılmaktadır). Büyükbaş hayvan varlığı % 32, elde edilen gelir ise % 25'dir.

Şekil 4. 16. Hayvan Türlerinin Yüzdelik Oran Dağılımı

Hayvan türlerinin yüzdeleri dağılımına baktığımızda ise en fazla küçükbaş hayvancılık yapıldığı, en az da yük ve binek hayvanı yetiştirildiği görülmektedir.

4.3.1. Büyükbaş Hayvancılık

Büyükbaş hayvan türü olarak *inek, camuş, öküz, manda, tosun, tosga, kömüş, sığır, balak, diive, buzağı ve conba* isimlerine rastlamaktayız. Köylerde büyükbaş hayvan olarak 65 adet hayvan türü kaydedilmiştir. Küçükbaş hayvan türü olarak da 16 adet hayvan belirtilmiştir. Dolayısıyla bölgede büyükbaş hayvancılığın tür olarak daha fazla bulunduğu söylenebilir. Toplam 4974 adet büyükbaş hayvan vardır. Hane başına düşen miktar ise 4,08'dir. Hayvanların cinsleri, kullanım amaçları, belirgin özellikleri isimleriyle beraber verilmiştir. En fazla *sağman ağnam* yani sütünden faydalanılan hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı (1230 adet) görülmektedir. Yine 1037 adet itibariyle *sağman inek* yetiştirilmektedir. Tüm köylerde *sağman ineğe* rastlanmaktadır. Sadece Vavrı köyünde ismi geçmemektedir. En fazla sağman inek türünün bulunduğu köyler şunlardır: Erkilet köyünde 79, Yukarı Dimorta 72, Dere 75, Yeniköy 61, Bazar 68 adet *sağman ineğe* sahiptir. *Sağman camuş* 77 tanedir. En fazla Farnı (21) ve Dere' de (25) ismi geçmektedir. *Sağman manda* 346 adettir. Beyobası, Yukarı ve Aşağı Dimorta, Erkilet, Kad, Söngüt, Yeniköy ve Bazar' da 20'den fazla *sağman manda* sayısına rastlanır. *Sağman camuş ineği* 29 tanedir. En fazla Yukarı Dimorta'dadır. (21 adet). Bayındır' da sadece 1 adet *sağman inek manda* geçmektedir.

1048 koşu öküzünün bulunması tarımsal üretimde toprağın işlenmesiyle ilgili önemli bir faktördür. Koşuculuk tarımın yapıldığı yerlerde önemli bir iş koludur. Bazı tarlalar koşusu olmadığından boz ve hali kalmış olduğu şeklinde not düşülmüştür. 108 adet itibariyle en fazla *koşu öküzünün* bulunduğu yer Emir Said'dir. *Koşu öküzü* olmayan tek köy Taşlıçiftlik'dir. *Koşu manda* sayısı 201'dir. En fazla Gürcü 27, Beyobası ve Kad'da 22 adet *koşu mandası* vardır. Sadece Gürcü köyünde 2 adet *koşu düvesi* zikredilmiştir. *Koşu camuşu* sayısı 324'tür. Dere (53), Bazar (48), Farnı (36), Necip (34) en fazla *koşu camuşuna* sahip köylerdir. Sadece 2 adet Dere köyünde *koşu kömüşü* belirtilmiştir. *Kısır inek* sayısı da 352'dir. Yukarı ve Aşağı Dimorta'da toplam 46, Bazar' da 41, Dere' de 44 adet vardır. *Kısır manda* 150 adettir. En fazla Bazar 24, Beyobası 16, Erkilet'te 20 adet olarak geçer. Sadece Kalecik köyünde 1 adet *kısır manda inek* vardır.

Kısır camuş 40 adettir. En fazla Dere'dedir (16 adet).Sadece 2 adet *Kısır İnek Camuş* Keşlik Köyünde sayılmıştır. *Camuş Düvesi* 4 adettir. *Camuş İnek*'de 2 adettir. *Yaşar Manda Düvesi* 84 tanedir. *Yaşar Düve* 322'dir. Bazılarının altında ilerde hâsılat alınacağı şeklinde not düşülmüştür. En fazla Dere 30, Erkilet 29, Kad 25, Emir Said 22, Bazar 17 ve Yeniköy 19 olarak verilmiştir. *Yaşar Manda Tosunu* 16 tanedir. *Yaşar Tosun* 295 adettir. En fazla Emir Said'de 36, Dere'de 35, Yukarı Dimorta'da 33, Yeniköy ve Bazar'da 24 adet sayılmıştır. *Erkek Manda* 19 adettir. *Camuş Tosgası* 4 adettir. *Yaşar Erkek Camuş Tosgası* sadece Dere Köyünde 8 adettir. *Yaşar Manda* 4 adettir. *Erkek Manda Tosgası* Kad'da 1 adet, Farnı'da 4 adet olarak geçer.

Yaşar balak, İbibse, Yenicek ve Taşlıçiftlik köylerinde mevcuttur. *Yaşar sığır* sadece Ahur'da 2 adettir. *Yaşar camuş balağı* Emir Said'de 4, Yukarı Dimorta'da 1 adettir. *Dişi manda balağı* Emir Said'de 2 tanedir. *Döllü Kara Sığır* sadece Kad'da 1 tanedir. *Yaşar Kara Sığır Tosunu* yine Kad'da 2 adettir. *Camuş tosun* Varaz'da 3 tanedir. *Yaşar camuş tosun* Varaz'da 4, Yukarı Dimorta'da 3, Gürcü 1 adettir.

Tosun toplam 98 adettir. En fazla Erkilet (19) ve Bazar'da (9), diğer köylerde 1, 2 adettir. *Conba*'da en fazla Erkilet'te bulunur. (10 adet). Toplam 17 adettir. *Kısır tosun* sadece Keşlik'te 1 adet, *İğdiş*'te sadece Erkilet'te 1 adet bulunmaktadır. *Erkek yaşar manda tosunu*, Kisre ve Tavıççı' da 1'er adet, *Yaşar Tosga*, Yenicek, Taşlıyök ve Keşlik'te 1'er

adet'tir. *Yaşar erkek manda* toplam 30 adet en fazla ise Erkilet'te (10 adet) bulunur. *Yaşar erkek tosğa* sadece Dere köyünde mevcuttur (1 adet).

Balak ve dişi balak 5 adet iken *erkek balak* 19 adettir. En fazla 8 adet ile Erkilet köyündedir. *Yaşar düve balak* sadece Erkilet'te 3 adettir. *Sığır düve* Gürcü'de 2, *dişi düve* Erkilet'te 1 adettir. *Yaşar manda düvesi* 10 adettir. (Endiz-i Kebir 7, Gürcü (3). *Erkek yaşar camuş* en fazla Farnı köyündedir, 27 adet. Toplam 31 tanedir. 37 adet olan *yaşar camuş düve*'de en fazla Yukarı Dimorta (10) ve Dere (13)'de dir. *Dişi yaşar camuş* Necip'te 2 tane, *yaşar camuş* ise Necip'te 1, Bazar'da 2 tanedir. Düve, Eski (7) ve Bozatalan (9), Kisre (1), Beyobası (5), Tatarçiftliği (4), Bazar' da (2), toplam 28 adettir. 17 adet olan *yaşar manda*, Bazar'da (12), Endiz-i Kebir (2), Ahur, Endiz-i Sagır ve Gürcü'de 1'er adettir.

Yaşar Dana Kad'da 1 adettir. *Camuş Balağı* 7 adet (Kad 1, Necip 6)'dir. *Manda Balağı* Kad (15), Aşağı Dimorta ve Gürcü'de 2 tanedir. Toplam 19 olan *Kara Sığır Düvesi* Dere (9), Beyobası ve Necip (3), Erkilet ve Gürcü'de 2 adettir. *Kara Sığır Tosunu* Bazar'da 2 adettir. *Kara Sığır Sağman İneği* sadece Farnı'da 1 tanedir. 19 adet olan *Kısır Camuş İneği* en fazla Yukarı Dimorta'da (14) bulunmaktadır. 112 adet olan *Buzağı* da en fazla Necip (38), Kad (36)'dadır. 37 adet olan *Dişi Buzağı* Kürtler (1), Vazanya (8), Taşlıyük(1), İbibse (2), Yenicek (6) ve Taşlıçiftlik (1) , Yeniköy (1) ve Emir Said'de (17) adettir. 38 adet olan *Erkek Buzağı* da Emir Said'de (18), Yeniköy (2), Kağay (4), Taşlıçiftlik (1), Yenicek (6), İbibse, Vazanya ve Kürtler'de (2), Taşlıyük'te 1 adettir. *Sağman İnek Manda* sadece Bayındır Köyünde 1 adettir. Buna göre en fazla *Sağman İnek*, *Koşu Öküzü*, *Sağman Manda*, *Yaşar Düve*, *Yaşar Tosun* ve *Kısır İnek* türüne rastlandığını söyleyebiliriz.

Büyükbaş hayvanlardan hâsılatı belirtilenler şunlardır: Sağman inek (20 kuruş), sağman manda, sağman camuş ve sağman camuş ineği (40'ar kuruş), sağman inek manda (40 kuruş), koşu mandası (20 kuruş). Sağman inekten elde edilen gelir; 20.740 kuruş, sağman manda; 13.840 kuruş, sağman camuş; 3080 kuruş, sağman camuş ineği; 1000 kuruş, sağman inek manda 40 kuruş, koşu mandası; 4020 kuruş hâsılatı sahiptir. Toplam 42.720 kuruştur. Büyükbaş hayvancılıktan elde edilen gelir toplam gelirin (hayvancılıktan alınan) yüzde yirmi beşini (% 25) oluşturur. Aşağıda büyükbaş hayvan cinsleri adedi ve hâsılatları verilmiştir.

Tablo 4. 13. Büyükbaş Hayvan Cinsleri, Sayısı ve Hâsılatları

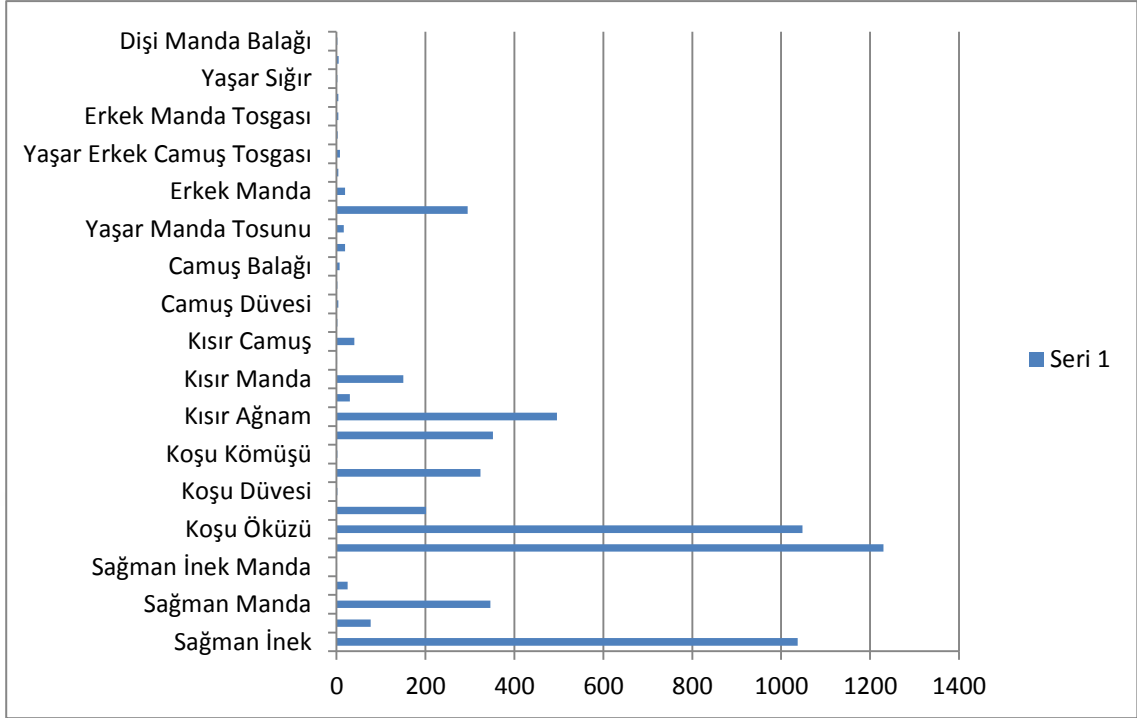
Hayvan Cinsi	Sayısı	Hâsılatı kuruş
Sağman İnek	1037	20.740
Sağman Camuş	77	3080
Sağman Manda	346	13.840
Sağman Camuş İneği	29	1000
Koşu Öküzü	1048	
Koşu Mandası	201	4020
Koşu Düvesi	2	
Koşu Camuşu	324	
Koşu Kömüğü	2	
Kısır İnek	352	
Kısır Manda İnek	1	
Kısır Manda	150	
Kısır Camuş	40	
Kısır İnek Camuş	2	
Camuş Düvesi	4	
Camuş İnek	2	
Yaşar Manda Düvesi	84	
Yaşar Düve	322	
Yaşar Manda Tosunu	16	
Yaşar Tosun	295	
Erkek Manda	19	
Camuş Tosgası	4	
Yaşar Erkek Camuş Tosgası	8	
Yaşar Manda Tosgası	3	
Erkek Manda Tosgası	4	
Yaşar Balak	4	
Yaşar Sığır	2	
Yaşar Camuş Balağı	5	
Dişi Manda Balağı	2	
Döllü Kara Sığır	1	
Yaşar Kara Sığır Tosunu	2	
Camuş Tosun	3	
Yaşar Camuş Tosun	8	
Tosun	98	
Conba	17	
Kısır Tosun	1	
İğdiş	1	
Erkek Yaşar Manda Tosunu	2	
Yaşar Tosga	3	
Yaşar Erkek Manda	30	
Yaşar Erkek Tosga	1	
Balak	5	
Dişi Balak	5	
Erkek Balak	19	

Yaşar Düve Balak	3	
Sığır Düve	2	
Dişi Düve	1	
Yaşar Manda Düvesi	10	
Manda Düvesi	3	
Erkek Yaşar Camuş	31	
Yaşar Camuş Düve	37	
Dişi Yaşar Camuş	2	
Yaşar Camuş	3	
Düve	28	
Yaşar Manda	17	
Yaşar Dana	1	
Camuş Balağı	7	
Manda Balağı	19	
Kara Sığır Düvesi	19	
Kara Sığır Tosunu	2	
Kara Sığır Sağman İneği	1	
Kısır Camuş İneği	19	
Buzağı	112	
Dişi Buzağı	37	
Erkek Buzağı	38	
Sağman İnek Manda	1	40
Toplam	4974 adet	42.720 kuruş

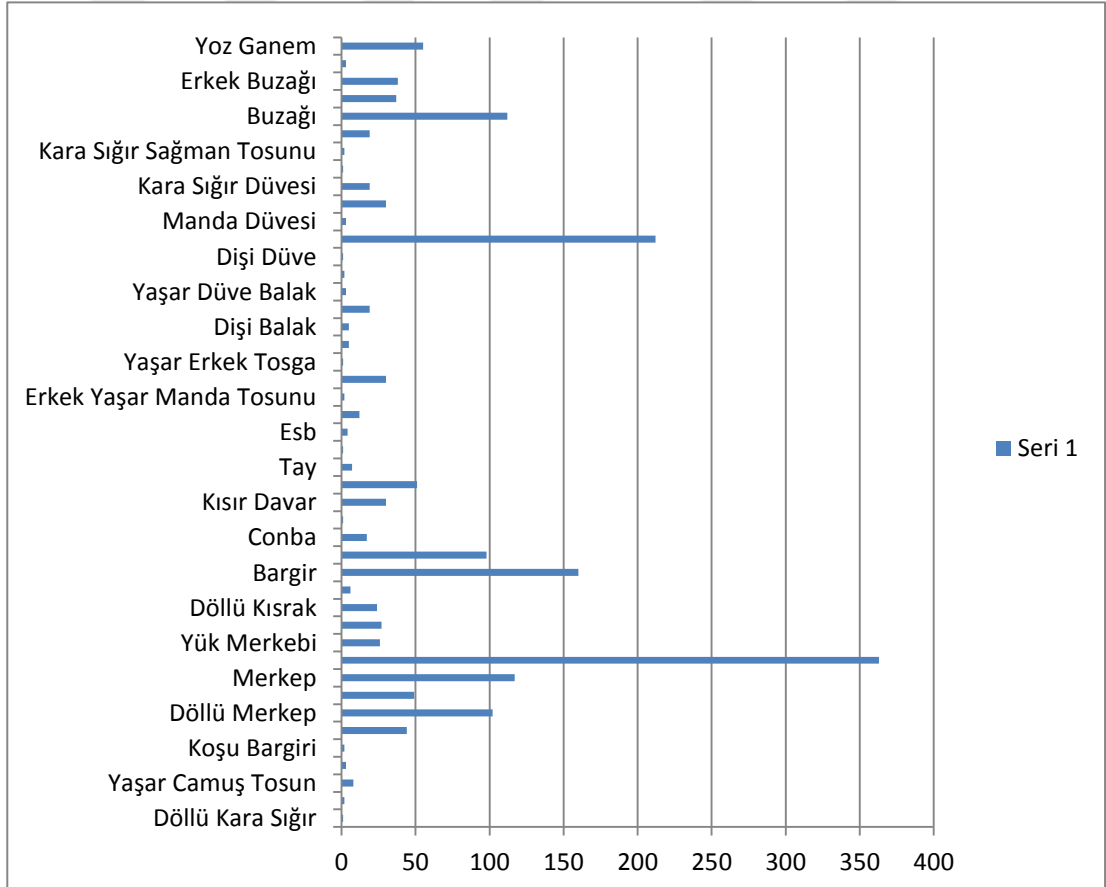
Köylerde 4974 adet büyükbaş hayvan vardır. Büyükbaş hayvan türlerinden elde edilen hâsılat toplamı ise 42.720 kuruştur. En fazla 20.740 kuruş ile sağman inekten hâsılat elde edilmektedir. Bunu sağman manda 13.840 kuruş ile takip eder.

Yukarıda belirtildiği gibi bazı hayvan türlerinin gelirleri yazılmış bazılarının da yazılmamıştır sadece kaç adet oldukları gösterilmiştir. Bazılarında ise "yaşar düve" gibi (62, 63 ya da 64 senesinde hâsılat alınacağı) 1846,1847 ya da 1848 senesi hâsılat alınacağı şeklinde not düşülerek hayvanların yaşlarının henüz küçük olduğu belirtilmiştir. Aşağıda başlıca büyükbaş hayvan cinsleri ve miktarının grafiksel dağılımı verilmiştir.

Şekil 4. 17. Büyükbaş Hayvan Cinsleri ve Dağılımı- I

Şekil 4. 18. Büyükbaş Hayvan Cinsleri ve Dağılımı- II

4.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvan türü olarak koyun ve keçi yetiştiriciliği görülmektedir. Koyun, keçi, oğlak ve kuzu davar cinsi olarak kabul edilmektedir. Toplam küçükbaş hayvan adedi 9276'dır. Hane başına düşen miktar ise 7,60'dır. Küçükbaş hayvanlardan en çok yetiştirilen *sağman keçi*dir. 2645 adet olarak belirtilmiştir. 1037 adet büyükbaş hayvan olan *sağman inek* sayısına göre yaklaşık iki katından daha fazla sayıda keçi yetiştirilmektedir. 1052 adet *oğlak* da kayıtlarda yer almaktadır. Dere köyünde 221 *erkek oğlak* sayısı verilmiştir. Yeniköy'de 158 *dişi oğlak* kaydedilmiştir. Vavrı'da 272, Dere'de 221 adet *oğlak* sayımı vardır. *Sağman keçi* sayısının en fazla olduğu köyler Dere (266) ve Yeniköy (270)'dür. Necip köyünde 190 adet *kısır keçi* bulunmaktadır. Yeniköy'de 200 *kısır keçi* vardır. Endiz-i Kebir' de 140 *kuzu* vardır. (Endiz-i Kebir 27 hanelik bir köydür). Sırçalı tek haneli 80 *erkek oğlak* hayvanının bulunduğu bir köydür. Monamak'ta 173 *sağman keçi* bulunmaktadır (Hane sayısı 17). İbibse'de 118 *sağman keçi* vardır. Beyobası'nda 125 adet *dişi kuzu* vardır. Yeniköy'de 150 adet *sağman ağnam*, Bazar'da da 126 adet *sağman ağnam* vardır. Bozatalan'da 119, Endiz-i Kebir'de 113, Dere'de 100 adet *sağnam ağnam* verilmiştir. Sadece Endiz-i Kebir'de 51 adet *erkek davar* zikredilmiştir. Aşağıda küçükbaş hayvan cinsleri, hâsılatı ve hayvan sayıları verilmiştir.

Tablo 4. 14. Küçükbaş Hayvan Cinsleri, Sayısı ve Hâsılatları

Küçükbaş Hayvan Türleri	Adedi	Hâsılatı- kuruş
Yoz Keçi	57	
Koç	4	4
Teke	42	42
Toklu Çebiç	19	19
Oğlak	1052	
Erkek Oğlak	564	
Dişi Oğlak	560	
Kuzu	414	
Erkek Kuzu	317	
Dişi Kuzu	484	
Kısır Keçi	1013	4052
Erkek Keçi	82	82
Kısır Koyun	42	
Sağman Koyun	37	222
Sağman Keçi	2645	10580
Erkek Davar	51	
Yoz Davar	52	
Kısır Davar	30	60
Erkek Ağnam	30	60

Yoz Ganem	55	
Sağman Ağnam	1230	7380
Kısır Ağnam	496	
Toplam	9276 adet	22.501 kuruş

Toplamda 9276 adet küçükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. En fazla ise 2645 adet ile sağman keçiye rastlanmaktadır. Sağman ağnam, oğlak ve kısır keçi onu takip eder. 22.501 kuruşda gelir tesbit edilmiştir. Bu rakam toplam gelirin yüzde on beşini (% 15) oluşturur.

Küçükbaş hayvanlardan *sağman ağnam* ve *sağnam koyun* dan (6 kuruş), *sağman keçi* ve *kısır keçi*'den (4 kuruş), *koç*, *teke*, *toklu çebiç* ve *erkek keçi*'den 1'er kuruş, *kısır davar* ve *erkek ağnam*'dan 2'şer kuruş vergi alınmaktadır. Yoz keçi, erkek ve dişi oğlak, kısır keçi, yoz ganem, erkek ve dişi kuzu, erkek davar ve yoz davar'dan elde edilen gelir belirtilmemiştir. Koç 4 kuruş, teke 42 kuruş, toklu çebiç 19 kuruş, kısır keçi 4052 kuruş, erkek keçi 82 kuruş, sağman keçi 10.580 kuruş, kısır davar 60 kuruş, erkek ağnam 60 kuruş, sağman ağnam 7380 kuruş gelire sahiptir. En fazla sağman keçiden gelir elde edilmektedir.

4.3.3. Yük ve Binek Hayvanları

Köylerde kiracılık ve taşımacılığın önemli bir iş kolu olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Başlıca yük ve binek hayvanı çeşidi olarak, "*Beygir (Bargir), Merkeb, Esb (At), Katır, Kısırak ve Tay*" ın kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Toplam olarak 1009 adet yük ve binek hayvanı vardır. Hane başına düşen ortalama miktar; 1,20 adettir. Hane başına düşen en fazla sayıda yük hayvanı yine Erkilet köyünde (80 adet) yer almaktadır. Yük ve binek hayvanı hiç olmayan köy bulunmamaktadır. En fazla yetiştirilen 657 adet itibariyle merkebdir. 212 adet beygirde ikinci sırada yer alır. Kısırak 54 adet, katır 12, esb 4 adet, tay 7 adet olarak geçmektedir. En az sayıda olan esb'dir. Ovacık, Erkilet, Kalecik ve Bayındır'da 1'er adet esb kayıtlıdır.

Sadece Erkilet (1), Gürcü (1), Farnı (1), Dere (4) Ahur (2) ve Bazar'da (3) Katıra rastlanmaktadır. Bölgenin düz bir arazi yapısına sahip olması, katırın ise daha çok engebeli ve ulaşımın zor olduğu yerlerde tercih edilen bir hayvan olması nedeniyle bu şekilde olduğu söylenebilir.

Bu hayvanlarla yapılan kiracılık ve taşımacılıkta hangi mal ya da eşyanın taşındığı belirtilmemiştir. Sadece odun taşındığına dair bilgi mevcuttur. Yük ve binek hayvanlarından Döllü merkeb (15 kuruş), döllu kısrak (40 kuruş), beygir (200 kuruş), yük merkebi ve merkeb (100' er kuruş). Taşımacılık ve kiracılığın köylerde önemli bir geçim kaynağı olması nedeniyle merkeb ve bargirden alınan vergi diğer büyükbaş hayvanlara göre daha yüksektir. Dölsüz merkeb, esb, tay, katır ve dölsüz kısrak da herhangi bir hâsılat belirtilmediğinden toplam hâsılat dâhil edilmemiştir.

Verilere göre yük ve binek hayvanlarına ait yıllık toplam 102.150 kuruş hâsılat elde edilmektedir. Hane başına düşen yıllık ortalama hâsılat ise 83.79 kuruştur. Yük ve binek hayvancılığında en fazla gelire sahip köyler Yukarı Dimorta (104 adet- hane başına 1.23) ve Erkilet'tir (106 adet- hane başına 1.05). En fazla elde edilen gelir merkeb'e aittir. 57.230 kuruştur. Beygirden ise 42.400 kuruş gelir elde edilmektedir. Kısraktan da 1080 kuruş'tur. Esb ve katır'da gelir belirtilmemiştir. Hane sayısına bakılarak bazı köylerde hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu söylenebilir. Bölgede hayvancılığa bağlı olarak çobanlık mesleğinin de yer aldığı görülmektedir. Özellikle merkebin isminin geçtiği hanelerde altta kiracılığında temettû kelimesi de geçmektedir. Bu hayvanlarla kiracılık köylerde önemli bir iş koludur. Altta başlıca yük ve binek hayvanları ve adetleri geçmektedir.

Tablo 4. 15. Yük ve Binek Hayvanları Türü, Adedi ve Hâsılatı

Yük ve Binek Hayvanı Türü	Adedi	Hâsılatı- kuruş
Bargir	160	32000
Merkeb	117	11700
Erkek Merkeb	414	41400
Döllü Merkeb	102	1530
Dölsüz Merkeb	49	
Yük Merkebi	26	2600
Koşu Bargiri	2	400
Yük Bargiri	44	8800
Kısrak	3	1080
Döllü Kısrak	36	1440
Dölsüz Kısrak	27	
Katır	12	
Tay	7	
Erkek Bargir	6	1200
Esb	4	
Toplam	1009 adet	102.150 kuruş

Görüldüğü gibi toplamda 1009 adet olan yük ve binek hayvanlarından en fazla yetiştirilen 414 adet ile erkek merkebtir. Yine en fazla merkeb cinsinin geçtiği tesbit edilmiştir. Hayvancılıktan en fazla gelir elde edilen tür 102.150 kuruş ile yük ve binek hayvanlarıdır.

4.3.4. Arıcılık

Büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek hayvancılığına ek olarak bölgede "*Arıcılık*" da bir başka faaliyet koludur. Adet-i kovan ve hâsılatı şeklinde defterlerde yer almıştır. Kovan adedi başına 4 kuruş gelir hesaplanmıştır. Arıcılık geçim kaynağı olan bir meslek değil daha ziyade ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski, Gürcü, Çeyrek, Necip, Çerçi, Sırçalı, Farnı, Armus, Beyobası, Tatar Çiftliği, Çay, Taşlıçiftlik, Kalecik, Bayındır, Tavıkçı, köylerinde arıcılık yapılmamaktadır.

Bazı köylerde kovan başına alınan miktar farklılık arz etmektedir. Bozatalan'da 7'si yabancıyâna ait olmak üzere 41 adet kovan vardır. Geliri ise toplam 196 kuruştur. Yani kovan başına 4 kuruştan fazla hesaplanmıştır. Bozatalan köyünün 18 numaralı hanesinde 2 adet kovanın hâsılatı 40 kuruş olarak gösterilmiştir. Tahminen piyasaya satış yapıldığını söyleyebiliriz. Vazanya köyünün 3 numaralı hanesinde 10 adet arı kovanının hâsılatı toplam 135 kuruş olarak gösterilmiş, şeriki hissesine ait olan 67,5 denilmiştir Yine 5 numaralı hanede 12 adet kovanın hâsılatı 162 kuruş olarak gösterilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak Vazanya köyünde arıcılığın satış amaçlı yapıldığı söylenebilir. Taşlıyök köyünde de 3 adet kovanın hâsılatı 40.5 kuruştur). Ovacık köyünde 5 adet, Aşağı Dimorta (Bahçe mahallesi dâhil) 23 adet, Erkilet köyünde 36 adet, Kad köyünün 34 adet, Endiz-i Kebir köyünün 6 adet, Endiz-i Sagîr' de 10 adet, Söngüt'de 6 adet, Biskeni'de 16 adet, Vavrı köyünün 18, Yukarı Dimorta köyünde 38, Dere'de 25 adet, Emir Said köyünde 39 adet, Kisre'de 3 adet, Kürtler köyünde 10 adet, Monamak'ta 16 adet, Keşlik'de 4 adet, Varaz'da 4 adet, İbibse'de 9 adet, Yenicek'de 10, Kagay'da 10 adet, Ahur'da 14 adet, Yeniköy'de 9 adet, Bazar'da ise sadece 4 adet kovan vardır. Aşağıda köylere göre kovan adedi ve hâsılatının dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 16. Arıcılık Yapılan Köyler ve Toplam Hâsılatı

Köy Adı	Kovan Adedi	Hâsılatı (kuruş)	Hane Sayısı	Ortalama Gelir (kuruş)
Bozatalan	41	196	20	9, 8
Ovacık	5	20	9	2, 22
Aşağı Dimorta	23	92	122	0, 75
Erkilet	36	144	112	1, 28
Kad	34	136	64	2, 12
Endiz-i Kebir	6	24	27	0, 88
Endiz-i Sagır	10	40	17	2, 35
Söngüt	6	24	15	1, 6
Biskeni	16	64	10	6, 4
Vavrı	18	72	13	5, 53
Yukarı Dimorta	38	152	128	1, 18
Dere	25	100	63	1, 58
Emir Said	39	156	67	2, 32
Kisre	3	12	5	2, 4
Kürtler	10	40	7	5, 71
Vazanya	22	229. 5	7	32, 78
Taşlıöyük	3	40. 5	11	3, 68
Monamak	16	64	17	3, 76
Keşlik	4	16	14	1, 14
Varaz	4	16	17	0, 94
İbibse	9	36	10	3, 6
Yenicek	10	40	22	1, 81
Kagay	10	40	8	5
Ahur	14	56	15	3, 73
Yeniköy	9	36	46	0, 78
Bazar	8	32	119	0, 26
Toplam	419 adet	1608 kuruş	914 hane	1, 75 kuruş

Buna göre 27 köyde arıcılık faaliyeti mevcuttur. Vavrı, Biskeni, Kürtler, Vazanya ve Kagayda arı kovanı adedi hane sayısından daha fazladır. Toplam kovan adedi 419'dur. Sadece 3 köyde (Bozatalan, Vazanya ve Taşlıöyük) arıcılık piyasaya satış, kâr amacıyla yapılmaktadır. On beş Köyde de arıcılık faaliyeti yoktur. En fazla arı kovanı Bozatalan köyündedir. Yine hane başına düşen en fazla gelir Vazanya köyündedir. Arıcılıktan elde edilen toplam yıllık hâsılat 1608 kuruştur. Hane başına ortalama 1,75 kuruş olarak düşmektedir. Genel olarak hayvancılıktan elde edilen gelir içerisinde arıcılığın miktarı yüzde 1 oranındadır.

4.4.DİĞER GELİR KAYNAKLARI

4.4.1. Meslekî Gelirler

Genel olarak kırsal bölgelere baktığımızda köylü nüfusun geçimini tamamen çiftçilikten sağlayan homojen bir yapı arz etmediğini görürüz. Köy ve şehir ekonomilerinin iktisadi faaliyetler açısından homojen yapıda olmamaları hemen bütün sanayi öncesi ekonomilerin ortak özelliklerindedir. Bu tür ekonomilerde her iktisadi faaliyet belli ölçüde hem şehirde hem de köyde yapılır. Çiftçiliğe ek olarak iktisadi faaliyetler yanında, geçimini tümüyle ziraat dışı faaliyetlerden sağlayanlar da vardır. Kırsal bölgelerde çiftçilik ve çiftçilik dışı faaliyetler en çok nüfus-toprak dengesine bağlıdır. Bu tip ekonomiler özelliği gereği kendi içine kapalı bir ekonomik yapıda değillerdir. Köylüler ödedikleri verginin yanında, köyde üretilmeyen bazı yiyecek maddeleri ve giyim eşyalarını dışarıdan temin etmektedirler. Bunun için köylü, ihtiyacı olan nakdi geliri ziraat dışı faaliyetlerden elde etmek zorundadır.

Kırsal bölgelerde çiftçilik dışı mesleklerin yaygınlaşması vesilesiyle sanayi öncesi bir ekonomide ülke insanları da modern ekonomik rollere hazırlanmış olurlar.²¹⁸ Bu açılardan bakıldığında, Kazâbâd'da tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra ticari faaliyetler de önemli yer tutmaktadır denilebilir.

Köyde yapılan mesleklerden elde edilen gelire bakacak olursak; Tüm mesleklerin gelirleri belirtilmemiş olup sadece bazı mesleklerde gelir kayıtlıdır. Bazı yerde iki ya da üç meslek birlikte yazılıp, orak hâsılatı verilmiş, ayrıca her biri belirtilmemiştir. En fazla Erkilet köyünde rastladığımız bu duruma örnek olarak: "*Merkeble ticaret ve asiyap taşı fûruhatından 350, Irgadlık, merkeble ticaret ve kiracılık 200, kiracılık ve sair ticaret 100, merkeble ticaret ve azaplık 350, bargir, esb (at) ve merkeble ticaret 500, kolculuk ve kavalculuk 300, kiracılık ve sair ticaret 100 kuruş*" şeklinde birbiriyle iç içe hâsılatlarda kayıtlıdır. Bayındır, Kagay, Taşlıçiftlik ve Sırçalı köylerinde hiçbir meslek geliri belirtilmemiş, sadece temettüatları, tarla ve hayvancılık gelirleri kaydedilmiştir. Aşağıdaki tabloda köylerde ismi geçen meslekler ve gelirleri gösterilmiştir.

²¹⁸ Selahittin Özçelik, 19.Yüzyıl Türkiyesi'nde Köy ve Kasaba Hayatı Üzerine Gözlemler, Ankara: Osmanlı, C.4, YT. Yayınları, 1999, s. 121- 127.

Tablo 4. 17. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- I

Köyler	Yukarı Dimorta	Farnı	Dere	Erkiyet	Tavikçi	Yeniköy	Bazar	Kad	Çeyrek	Gürü	Endiz-i Kebir
Kiracılık	9850	1005	4000	5400		1200	2100	4800		1240	
Amelelik	150	340	400	100	300			1450		3550	400
Irgadlık	850	200	200	650		1750	3400				
Hizmetkârlık	200					480	1067				
Çobanlık		500				600					500
Sığır Çobanlığı								400	350		
Sığırcılık			400							450	
Danacılık							50				
Dana Çobanlığı		200	250								
Harmancılık		100								100	
Kizirlik		300		250						300	150
Bakırcılık										100	
Berberlik							400			300	
Odunculuk							550				
Etmekçilik							400				
Azaplık	200						200	850			200
Dülgerlik								300			
Demircilik							350	300			
Düvencilik											
Keçecilik											
Çerçilik				850		300					
Hamamcılık							500				
Semercilik							200				
Setencilik							200				
Kahvecilik							400				
Duhancılık							1125				
Kendircilik							200				
Salahlık							200				
Nalbantlık							800				
Değirmencilik				300			200				
Taşçılık				600	150						
Zurnazenlik				350							
Tımarı	1080										
Tekaüdlük Maaşı	180						480				
Yükcülük	1316	380	200	1050							
Kasapçılık			100	300			200				
İmamlık											
Müezzinlik							100				
Eskicilik							250				
Bostancılık											
Keşişlik											
Kök Boya Ticareti								500			
Boya Devşirmek								500			
Kırmızı Boya Ticareti											
Boya Ticareti								500			

Tablo 4. 19. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- III

Köyler	Varaz	İbibse	Yenicek	Kalecik	Alur	Necip	Söngüt	Çerçi	Biskeni	Vavrı	Aşağı Dimorta
Kiracılık	150		250		600	400	750	200	400		7450
Amelelik	500	150	200		100	1100					150
Irgadlık	100		400				350		300		3850
Hizmetkârlık	600										
Çobanlık		350		860			1000				
Sığır Çobanlığı					435	300					
Dana Çobanlığı		150				350					
Harmancılık											
Kızirlik				200			150			180	100
Bakırcılık											
Berberlik											200
Danacılık				312,5							
Sığırcılık											
Odunculuk			150								
Etmekçilik											
Azaplık											
Dülgerlik						350					
Demircilik											
Düvencilik											
Keçecilik											
Çerçilik											500
Hamamcılık											300
Semercilik											300
Setencilik											
Kahvecilik											
Duhancılık											
Kendirçilik											
Salahlık											
Nalbantlık											
Değirmencilik											
Taşçılık											
Zurnazenlik											
Tımarı											
Tekaüdlük Maaşı											
Yükcülük											
Kasapçılık											
İmamlık										100	
Bostancılık											
Keşişlik			200								
Kök Boya Ticareti											
Boya Devşirmek											
Kırmızı Boya Ticareti						350					
Boya Ticareti						500					

Merkeble Ticaret											
Bargirle Ticaret	200				700						

Tablo 4. 20. Mesleklerin Toplam Hâsılatı ve Köylere Dağılımı- IV

Meslek	Bozatalan	Eski	Keşlik	Ovacık
Kiracılık			1350	
Amelelik	100			200
Çerçilik	150			
Sığır Çobanlığı	500			
Düvencilik		174		
Keçecilik		200		

Tabloda görüldüğü gibi toplamda 109.464 kuruşluk bir gelir söz konusudur. Meslek kollarına ait gelirler hesaplanırken sadece köyde oturanlar gözönünde tutulmuştur. Köy dışında oturan yabancıyanın geliri hesaplanmamıştır. Meslek kollarından kiracılık alanında elde edilen tahmini gelir toplamı 41.245'tir. Kiracılık en fazla gelir getiren iş kolu olup Eski, Vavrı, Kalecik, Beyobası, Tatarçiftliği, Kürtler, Vazanya, Çay, Endiz-i Sagır, Taşlıyök, Tavıkcı, Çeyrek ve Endiz-i Kebir köylerinde yapılmamaktadır. Diğer köylerde mevcuttur. En fazla kiracılık geliri elde edilen köy ise 9850 kuruş ile Yukarı Dimorta'dır.

Irgadlıktan 12.900 kuruş hâsılat sağlanmaktadır. En fazla gelir Aşağı Dimorta'ya ait olup 3850 kuruştur. Tüm köylerde 10.640 kuruş ile amelelikten gelir sağlanmaktadır. En fazla gelir ise 3550 kuruş hâsılatı sahip Gürcü köyündedir. En fazla Bazar köyünde geliri bulunan hizmetkârlık ise tüm köylerde 2797 kuruşluk bir gelire sahiptir. Çobanlık, sığırcılık, danacılık, sığır çobanlığı ve dana çobanlığı olarak kayıtlı olduğundan biz de bu şekilde ayırım yaptık. Toplam olarak köylerde çobanlıktan elde edilen gelir 5510 kuruştur. 1100 kuruş hâsılatıyla Beyobası ilk sırada yer alır. Sığırcılık ve danacılık sadece ikişer köyde kayıtlı olup, sığırcılıktan 450 kuruş, danacılıktan ise 362,5 kuruş gelir elde edilmektedir. Sığır çobanlığından 1885 kuruş, dana çobanlığından 1100 kuruş elde edilmektedir. Eğer bunların hepsini çobanlık hâsılatı içerisinde değerlendirirsek toplamda 9307 kuruş tüm köylerdeki hâsılat olarak söylenebilir.

Harmancılık 350 kuruş, kızirlik 1630 kuruş, bakırcılık (tek bir köyde Gürcü'de yapılmaktadır) 100 kuruş, berberlik 900 kuruş, odunculuk 700 kuruş, etmekçilik (sadece Bazar'da mevcut) 400 kuruş, azaplık 1450 kuruş, dülgerlik 650 kuruş, demircilik 650 kuruş, düvencilik (sadece Eski köyünde yapılmakta) 174 kuruş, keçecilik (sadece Eski köyünde) 200 kuruş, çerçilik 1800 kuruş, hamamcılık 800 kuruş, semercilik 500 kuruş, setencilik 200 kuruş, kahvecilik 400 kuruş, duhancılık 1125 kuruş, kendircilik 200 kuruş, salahlık 200 kuruş, nalbandlık 800 kuruş, değirmencilik 500 kuruş, taşçılık 750 kuruş, zurnazenlik 350 kuruş, yükçülük 2946 kuruş, kasapçılık 600 kuruş, imamlık ve müezzinlik 100'er kuruş, eskicilik 250, bostancılık 100, keşişlik 200 kuruştur. görüldüğü gibi en fazla gelir kiracılık ve ırgadlık çalışma alanına aittir. Tımar bedeli olarak Yukarı Dimorta da bir kişinin 1080, kad'da iki kişinin 800 ve 750 olmak üzere, 3 kişiye ait 2630 kuruşluk bir bedel ile tekaüdlük maaşı olarak da 660 kuruşluk bir meblağ kayıtlıdır. Mesleklerden elde edilen gelir toplam 109.464 kuruştur. Bu arada bazen meslekler birbiriyle karışık olarak gelirleri yazılmıştır. Bu şekilde yazılanları toplam hâsılatı kaydetmedik.

4.4.2. Emlak Gelirleri

Yine taşınmaz mallardan dükkânlarla ait gelirlere bakacak olursak; Bazar'da "Kahvehane 250, Tütüncü dükkânı 40, Duhancı dükkânı 100, Nalband dükkânı 20, Etmekçi dükkânı 40, Bir bâb Boyahane 100 kuruş, bir bâb dükkân 30 kuruş hâsılatı sahiptir. Gürcü'de bir Hallaç dükkânınının 25 kuruş hâsılatı" vardır. Gayrimenkullere ait toplam hâsılat 605 kuruştur. En fazla kahvehane dükkânından gelir sağlanmaktadır.

4.4.3. Vakıflar

Vakıf eserlere ait gelirlere bakacak olursak Beyobası'nda hane 16'da İvaz Paşa evkafına ait 1200 kuruşluk bir hâsılat vardır. Erkilet köyünde *Honad Hatun vakfı şerifesine* ait değirmen hissesi 200 kuruş, *Şeyh Mehmed evkafına* ait değirmen ve bağ hâsılatı 575 kuruş, yine aynı köyde hane 77'de *Şeyh Mehmed evkafından* bir kıt'a Âsiyabdan hissesi hâsılat 100 kuruş, hane 88'de de *Şeyh Mehmed evkafına* ait bağ, bahçe hâsılatı 200 kuruş, hane 90'da *Şeyh Mehmed evkafına* ait Âsiyab hâsılatı 100 kuruş, hane 107'de da *Şeyh Mehmed evkafına* ait bir kıt'a bağ hâsılatı 150 kuruş, Bazar köyünde *Halil Bey Camii* şerifinin varidatından hâsılatı 430 kuruş olmak üzere toplam 2955 kuruş müslümanlara ait vakıf eserlere ait hâsılatı kayıtlıdır. Yine Taşlıçiftlik köyünde, gayrimüslimlere ait olan

"Tokat'a bir saat mesafesi olan Ermeni Milletinin Manastırının" temettüatı 1903 kuruştur. 4266 kuruş mezru tarla, 2160 cehrilik, 117 kuruş bağ, 220 kuruş da hayvanlara ait gelir, toplamda 6763 kuruş Manastır'a ait gelir kayıtlıdır.

4.2.9. Âsiyab

Resm-i Âsiyab ya da değirmen resmi olarak adlandırılan bu vergi, su ya da yel ile çalışan un değirmenleri ile zeytinyağı değirmenlerinden alınmıştır. Reayanın herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmaması için bu vergi kimi yerlerde ayni, kimi yerlerde ise nakdi olarak toplanmıştır.²¹⁹ Âsiyab ya da değirmen hâsılatına gelince, bölgede tahıl üretiminin önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Genellikle tek bir kişiye ait olmayan Âsiyab hisseleri söz konusudur. Tüm hanelerde "*nısfı hissei Âsiyab, üç sehimdem bir sehim değirmen hâsılatı, yedi sehimden bir sehim hissei hâsılat, nısfı değirmen*" olarak kayıtlı olup değirmenlerin ortaklaşa çalıştırıldığını söyleyebiliriz. Değirmen ölçüsü olarakta "kıt'a" kullanılmaktadır. Buradaki "kıt'a, kaç çift taş olduğuna işarettir.²²⁰ "*Bir kıt'a*" şeklinde geçen bu hisselerin en fazla Erkilet köyüne ait olduğunu görüyoruz. Toplamda 7 köyde Âsiyab hâsılatı vardır. Âsiyab hâsılatlarının köylere dağılımı ise şu şekildedir; Monamak'ta 125, Aşağı Dimorta'da 1250, Yukarı Dimorta'da 1050, Yeniköy'de 610, Bazar'da 590, Endiz-i Sagır'de 450, Erkilet'te 4832 kuruş değirmen hâsılatı vardır. Toplamda ise 8907 kuruştur.

²¹⁹ Ziya Kazıcı, Osmanlılarda Vergi Sistemi, İstanbul: 1977, s.65-66.

²²⁰ Selahittin Özçelik, XIX. Yüzyılda Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat (Temettuat Defterlerine Göre), Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005, s.319.

BÖLÜM 5: XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KAZÂBAD KAZASINDA VERGİ

5.1. Osmanlı Devleti Vergi Düzeninde Tanzimât'la Birlikte Yapılan

Düzenlemeler

Vergi, tarımın hâkim bulunduğu sanayi öncesi toplumların ekonomilerinde gelir dağılımının temel mekanizmalarından biri olmuştur. Biz bu bölümde Osmanlı vergi düzeni ve temettuat defterlerinin alt yapısını oluşturan tahrirlere (nüfus ve emlak sayımı) kısaca değineceğiz.

Osmanlı Devleti'nde ekonominin temeli zirai üretime dayanmaktaydı ve devlet harcamalarının ana finansman kaynağı olan vergiler ağırlıklı olarak zirai üretimden elde edilmekteydi.²²¹ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, Tanzimat'ın ilan edildiği 1839'a kadar geçen yaklaşık beş buçuk asırlık dönemde mali teşkilatın gelir kısmının ana unsurunu teşkil eden vergilendirmeye ilgili iki önemli ayırım söz konusu olmuştur. Bunlar Şer'i ve Örfi Vergilerdir.²²²

"Tekâlif-i Şer'iyye" ve "Rüsûm-u Örfiyye" adı altında iki şekilde alınmaktaydı. Bunlardan birincisi daha önce İslam devletlerinden intikal eden ve dini inanç ve esaslara göre alınan vergilerdir. Bu vergiler şeriatın bir gereği olarak alındıkları için "Rüsûm-u Şer'iyye" denilmektedir. Çiftçi reayadan alınan oşür, çift resmi, ağnam ve şehirlerde ticari faaliyetlerden alınan harçlar bu tür vergilerdir. İkincisi ise; devletin yürütme ve uygulama görevini yapmakla yükümlü olanlara, hizmetleri karşılığı verilen miktarı kanunnamelerle belirlenen "Rüsûm-u Örfiyye" (Tekâlif-i Örfiyye) diye adlandırılan cürüm ve cinayet, arus, bennak, mücerret ve benzeri şeylerden alınan vergilerdir.²²³

Bu iki tür verginin dışında "Tekâlif-i Divaniyye", "Avarız-ı Divaniyye" adı altında başlangıçta sefer için gerekli görülüp alınan sonradan devamlı hale getirilen vergiden başka

²²¹ Ömer Alp, Anayasal İktisat Teorisi Açısından Osmanlı Mali Yapısının Analizi, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Armağan I, İstanbul: 2001, s.77.

²²² Mustafa Gürhan Acar, Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti Vergi Sistemi'nin Karşılaştırılması, İstanbul: Vergi Dünyası dergisi, Sayı:264, 2003, s.86

²²³ Ekmeleddin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, İstanbul: Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yayınları, C.II, 1999, s.542.

her yıl miktarı fermanla belirlenen vergi çeşitleri de vardı. Bu vergi tiplerinin çokluğu halk üzerinde büyük infial ve bunalımlar meydana getirmiş istismarcıların bu durumdan istifadeye kalkışmaları ise adeta halkı isyan edecek hale sokmuştu.²²⁴

Tanzimat Devrinde, her alanda girişilen ıslahat teşebbüsleri arasında vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi de bulunmaktaydı. Bu değişikliklerle mevcut olan şer'i vergilerin kaldırılması, yerine zirai ürünlerden onda bir oranında oşür, küçükbaş hayvanlardan aded-i ağnam ve gayrimüslim ahaliden cizye alınması pek çok türü ve tahsil şekli olan örfî vergiler yerine de bir bütün halinde alınması kararlaştırılan "vergü-yi mahsusa" vergisi şeklinde idi.²²⁵

Tanzimât'ın ilanı sonrası vergi konusunda düşünülen reformlar 1840 yılından itibaren yürürlüğe konularak gerçekleştirilmeye başlandı. 1841-1842 yılı içerisinde ilk defa bütçe taslağını hazırlamaya yönelik bir çalışma yapılmış ancak tam anlamıyla bütçe hazırlanması 1845 yılında gerçekleşmiştir. 1846-1847'den itibaren her yıl düzenli biçimde bütçelerin hazırlanmasına çalışılmıştır. Girişilen yeni idari reformlara temel olmasından dolayı ilk önce mali işlerin düzene konulması ve bunun için de devletin bir yıllık sağlam gelirleriyle gerçek giderlerinin dengesinin sağlanması gerekli görülmekteydi. Bu yüzden ilk aşamada devletin gelirlerine göre giderlerinin belirlenmesi, daha sonra sınırlandırılarak dengelenmesi gerekiyordu. Böylece bütçede *tahsis* usulü ortaya çıkmıştır.²²⁶

Şer'i ve örfî vergi ayrımı bu dönem ekonomi sahasında "Doğrudan Doğruya Alınan Tekâlif", "Bilvasıta Alınan Tekâlif ve Rusumat" şeklinde iki başlık altında tahakkuk ederken, vergi konuları belirli değişim çizgisinde ilerleyerek gelir (temettü) ve emlâk vergileri, damga resmi, içki, tütün, tuz gibi mallar üzerine konulan özel tüketim vergileri ortaya çıkmıştır.²²⁷

²²⁴ İsmet Demir, Temettü Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri, Ankara: Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.315.

²²⁵ Tefik Güran, a.g.e., s.13.

²²⁶ Tefik Güran, a.g.e., s.9-10.

²²⁷ Abdullatif Şener, Osmanlı Mali Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Ankara: Tanzimât'ın 150. Yılı Uluslararası Sempozyumu, 1994, s.240.

Tanzimât döneminin vergi reformu alanındaki temel hedefi, şer'î vergilerin (öşür, cizye vb.) dışında kalan geleneksel vergilerin kaldırılması ve tek bir verginin alınmasıdır.²²⁸ Böylece kazalardan istenen vergi miktarının belirlenip vergi düzeninin işlevsel hale getirilmesi için Bursa ve Yanya sancaklarında tahrir başlanmıştır; fakat ilk aşamada tahrir çalışmalarından netice alınamamıştır²²⁹ Bu dönemde maliyeyi ve sosyal yapıyı sarstığı gerekçesiyle 1840 Nisan'ında iltizam sistemi kaldırılmış ve "muhasıllıklar" kurulmuştur. Vergi reformunu uygulamak adına merkeze yakın eyaletlerden başlanarak "muhasıll-ı emval" adı ile doğrudan hükümetin atadığı âmirler sancaklara gönderilmiş ve yanlarında mal, nüfus ve emlâk kâtipleri görevli kılınmıştır.²³⁰ Muhasıl-ı Emval, taşraya gönderilen ve genel bir ifadeyle "tahsildar" konumundaki maliye memuru idi.²³¹

Ayrıca her sancak merkezine vergilerin adil bir şekilde belirlenmesi ve tarhi için "Muhasıllık Meclisleri" oluşturulmuştur. Bu meclisin görevi, buldukları bölgelerde muhasılların emrinde çalışarak tahrir işlemlerini derhal başlatmaktır. Muhasılların görevlendirildikleri mahalde kaza ve köylerin çok olması ve bu bölgelerde yapılması öngörülen tahrirlerin tamamını muhasıllın tek başına yapamayacak olması ihtimali de söz konusuydu. Bundan dolayı tahrir işlemlerinin hızlandırılması amacı ile kazalarda meclis tarafından bir memur ve yeteri kadar kâtip görevlendirilerek muhasılların emrine verilmiş, muhasıllardan gerekli zamanlarda görevlileri takip etmeleri ve teftişe çıkmaları istenmiştir.²³²

23 Ocak 1840 tarihli *Muhasılân Yedlerine İ'tâ Olunan Tâlimât-ı Seniyye* yayınlanmış ve muhasıllara dağıtılmıştır.²³³ Talimatname, ilk önce sekiz madde olarak hazırlanmış, ardından yedi maddelik bir ek düzenlenmiş, sonradan beş madde daha ilave edilmiştir. Dokuz maddelik bir nizamnamede meclislerin çalışma usulleriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Talimatnamenin dördüncü bendinde, muhasılların görevlendirdiği kâtipleri zaman zaman teftiş etmesi ve kayda geçirilen tahrirleri bizzat kontrol etmesi emredilmiştir.

²²⁸ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, çev.: Mehmet Harmancı, C.I., İstanbul: 1983, s.130.

²²⁹ Akgündüz, Öztürk, Yozgat Temettuat, s.21-23.

²³⁰ Halil İnalçık, Tanzimât'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri, Ankara: Belleten, C. XVIII, S.112, 1964, s.624.

²³¹ Ayla Efe, a.g.t., s.8.

²³² Said Öztürk, Temettuat Tahrirleri, İstanbul: Akademik Araştırmalar Dergisi, S.4-5, 2000, s.548; Ünver, a.g.t., s.29.

²³³ Coşkun Çakır, Tanzimât Devri Osmanlı Maliyesi, İstanbul: 2001, s.285-300.

Bu manada tahrir sırasında haksızlık yapan veya rüşvet alan kimselerin kanunlardaki hükümler mucibince cezalandırılmaları dile getirilmiştir.

Muhassıllar kendilerine verilen bu talimatları gittikleri yerlerde okuyacak, anlamını açıklayacak ve Muhassıllık Meclisi üyeleri ile birlikte bölgenin durumuna uygun düşen vergilerin tespiti ve tahsiline başlayacaktı.²³⁴ Fakat muhassıllar merkezin beklediği performansı gösterememiş ve 1842 yılı başlarında görevlerine son verilmiştir.²³⁵ Bundan sonra iltizam usulüne tekrar dönülmüş²³⁶ ve "Meclis-i Muhassılîn"ın adı "Memleket Meclisi" şeklinde değiştirilmiştir.²³⁷ Tanzimât ve sonra ki dönemlerde maliyenin merkezileştirilmesine, vergilerin düzenli bir şekilde tanzim ve tahsiline, hazine gelirlerinin artırılmasına ve klasik dönem mâlî anlayışın reforma tabi tutulmasına çalışılmıştır. Tüm bu ıslahat hareketleri devleti ve ekonomik yapıyı ayakta tutmayı amaçlamıştır.

Muhassıllık Tanzimâtçılarca o kadar benimsenmiştir ki Tanzimât'ın başarılı olması ile Muhassılların başarısı özdeşleştirilmiştir.²³⁸ Bu dönemde vergilerin yeniden hak ve adalet ilkelerine uygun biçimde saptanmasına başlanmıştır. Bunlara koştur olarak da merkezi mali örgütün yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Yapılan düzenlemeler sırasında çeşitli isimler altındaki hazineler lağvedilerek birleştirilmiştir. Böylece tek bütçe ve tek hazine sistemine dönülmüştür. Bu, devlet yapısında her konudaki merkezleşmenin doğal bir sonucu ve merkezleşmenin en önemli göstergesiydi.²³⁹ Ne var ki, yeni sistemin dönemin idari koşullarında fazla uygulanabilir bir yanı olmadığı çabuk anlaşılmiş; bir hayli vergi için kiralamanın yeniden konması gerekmiştir. Bununla beraber, Osmanlı vergi sistemi, Babıâli'nin, özellikle de Mehmet Fuad Paşa'nın iki sadrazamlık döneminde bu alanda koyduğu yaratıcılık sayesinde çeşitlenmeye başlamıştır. 1860'lı yılların ortalarına doğru, İmparatorluğun vergi alanında elindeki araç gereç, oldukça karışık olup çıkmıştır.²⁴⁰

²³⁴ İlber Ortaylı, a.g.e., Ankara: 2000, s.33.

²³⁵ Akgündüz- Öztürk, a.g.e., s. 26; Çadırcı, a.g.e., s.209; Nuri Adıyeke, Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri, Ankara: OTAM, S. 11, 2000, s.775.

²³⁶ İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008. s. 93.

²³⁷ Abdullatif Şener, Sona Doğru Osmanlı, Ankara: 2007, s. 78- 79.

²³⁸ Yavuz Cezar, Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986, s.282.

²³⁹ Cezar, a.g.e., s.305-306.

²⁴⁰ Robert Mantran, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 19. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa, çev. : Server Tanilli, İstanbul: Cem Yayınevi, C.2., 1995, s.92.

Osmanlı Devleti'nde pratik amaçlarla benimsenen vergi reformlarını, toplumsal ve kurumsal yapının elverdiği ölçülerde başarılı kılmışken, zaman zaman tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır. Batı etkisi altında gelişen Osmanlı vergileri içerisinde Tanzimât öncesine ait geleneksel vergilerin devam eden ağırlığı, vergi tahsil usullerinde iyileşmenin sağlanamayışı ve özellikle tüm çabaların iltizam usulünü bir türlü kaldıramayışı, bölgelerin ve kişilerin eşit vergilendirilmesi ilkesinin gerçekleşemeyişi, toplumsal ve kurumsal yapının gösterdiği direnmelerin sonucu Tanzimât tam anlamıyla başarılı olamamıştır.²⁴¹

Umumiyetle vergi sisteminde yapılan değişikliklerin ve angaryanın kaldırılması kararı ağır problemler ve kargaşalıklar ortaya çıkardı. Reşit' in iktidardan düşmesinde bilhassa mali sahada başarısızlığı amil olmuştur. Meclis- i Vâla' nın yaptığı en mühim ve radikal reform, iltizamın kaldırılması idi. Devrimci bir kararla kaldırılan bu asırlık müessese yerine konan yeni teşkilat vasıta ve eleman yokluğu yüzünden maliyeyi bir anarşi içine atmıştır. Diğer taraftan geniş bir zümre, bilhassa mültezimler, voyvoda ve sarraflar ve onlara bağlı bir sürü kimseler bir anda kazanç ve istismar kapılarının kapandığını görmüşlerdir. Bunların arasında taşrada küçük iltizamları üzerine alan ve bu yolla zenginleşen birçok ayan ve ağalar bulunmaktadır. Bir takım ağalar, servete göre vergi ödeme prensibinin uygulanması yüzünden ödeyecekleri vergi miktarının birden bire arttığını yahut eskiden olduğu gibi angarya yoluyla ve yerleşmiş adetler ve çeşitli suiistimallerle halktan sızdırdıkları menfaatlere son verildiğini görmüşlerdir. Vergi ödemekte herkesin eşit olması, imtiyazların ve muafiyetlerin kaldırılması, eskiden az vergi veren ayan ve çorbacıların ve vergiden muaf bulunan din adamlarının şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır. Hıristiyan vakıfların vergiye tabi tutulması ve bu maksatla bu gelir kaynaklarının sınırlandırılması, halk üzerinde büyük nüfuzu olan ruhban sınıfını ıslahat aleyhine çevirmiştir. Bütün bu mali ıslahatların uygulanmasında Reşid Paşa aşılmaz güçlük ve başarısızlıklarla karşılaşmıştır. Kâğıt üzerinde yapılan ıslahat, yeni adlar altında eskinin devamından yahut en çok eski ile yeniyi uzlaştıran bir tedbirden ibaret kalmıştır.²⁴²

Tanzimât'la birlikte yeni bir ekonomik sistem tüm ülkede uygulanmak istenmişti. Fakat bazı uzak bölgeler dışarıda bırakılmıştır. Zaten tüm ülkede uygulanması da mümkün değildi. Öncelikle Anadolu ve Rumeli'de bazı eyaletlerde yürürlüğe girmiştir. Tanzimât vergi reformları ilk önce Hüdavendigâr, Konya, Aydın, Sivas, Ankara, Biga, Edirne, Rumeli, Silistre, Vidin ve Selanik eyaletlerinde uygulanmaya konuldu. Vergi reformları Tanzimât'ın uygulanmadığı yerlerde yürürlüğe girmezken, buralarda eski sistem devam ettirilmiştir. Devlete imtiyazlı olarak bağlı olan yerler ise, yıllık maktu bir ödemede bulunurken, iç işlerinde özerk bir mali yapıya sahiptiler. Böylece ülkede üç ayrı uygulama

²⁴¹ Abdüllatif Şener, Osmanlı Vergi Reformları, Ankara: Tanzimât'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 26. dizi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.270.

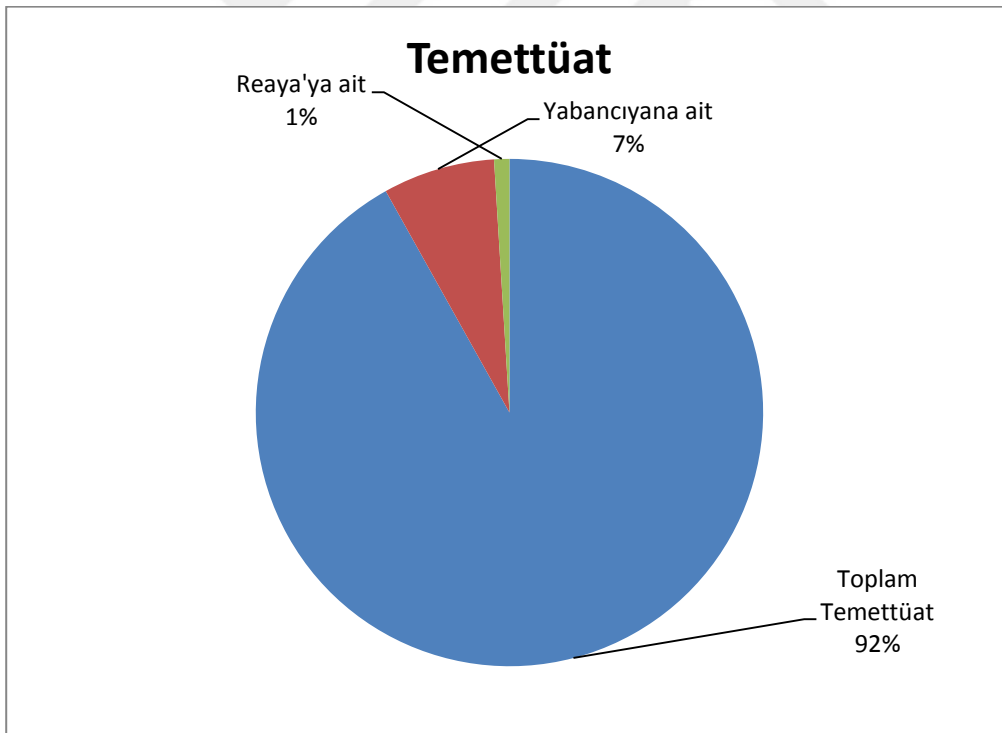
²⁴² Halil İnalıcık- Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimât: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Ankara: 2. baskı, Phoenix Yayınları, 2006, s.135.

yer almış oldu. Tanzimât'ın zamanla tüm ülkeyi kapsaması amaçlanmıştı. Bu hedef gerçekleşmese bile devamlı genişleme eğilimi göstermiştir.²⁴³

5.2. Kazâbâd Kazasına Ait Vergi Miktarları

Kazâbâd temettüat defterlerine göre adı geçen 41 köyün toplam temettüat miktarı 779.905,5 kuruştur. Yabancıyânın (köy dışında oturanlar) temettüatı ise 60.568'dir. Reayanın (köyde oturan gayrimüslimler) temettüatıda toplam 8251 kuruştur. Reaya olarak Endiz-i Kebir, Varaz ve Emir Said köylerinin geliri vardır. Yabancıyânın geliri toplam gelirin % 7'sini oluşturur. % 1 oranı ise Reaya' nındır. Kazâbâd genelinde elde edilen toplam temettüatın birbirine oranı aşağıdaki şekildedir.

Şekil 5. 1. Kazâbâd Kazasına Ait Temettüat Dağılımı

Toplam temettüat miktarında köy dışında oturan yabancıyânın vergisi de % 7 gibi önemli bir değeri karşılamaktadır. Köyde bulunan gayrimüslimlerin ise % 1 oranında vergileri tesbit edilmiştir.

²⁴³ Abdüllatif Şener, a.g.e., s. 70.

Tablo 5. 1. Köylerin Toplam Temettüat Miktarları

Köy Adı	Toplam Temettüat-kuruş	Yabancıânın Temettüat-kuruş	Reayanın Temettüat-kuruş
Eski	4476		
Bozatalan	9662	986	
Ovacık	4636		
Aşağı Dimorta	80. 522		
Erkilet	60. 485	1035	
Kad	48. 288	902	
Endiz-i Kebir	9. 986	1. 774, 5	5194
Endiz- i Sağır	6134		
Gürcü	27. 354	897	
Çeyrek	3866	456	
Necip	43. 674	450	
Söngüt	11. 509, 5		
Çerçi	2722	522	
Sırçalı	1220		
Biskeni	4456		
Vavrı	8983	594	
Yukarı Dimorta	69. 136		
Farnı	49. 935	1288	
Dere	64. 673	9985	
Bazar	70. 732	28. 863	
Emir Said	30. 171	400	200
Kisre	2146	889	
Armus	849		
Beyobası	21. 444	540	
Tatar Çiftliği	15. 964		
Kürtler	3336		
Taşlı Öyük	3852, 5		
Vazanya	5617		
Çay	6087	1049	
Monamak	7430		
Keşlik	3457		
Varaz	7127	1748	2857
İbibse	5903	1012, 5	
Yenicek	10. 303, 5		
Taşlıçiftlik	4510, 5	7177	
Kagay	4609		
Ahur	16. 337		
Kalecik	14. 123, 5		
Bayındır	681		
Tavikçi	3844		
Yeniköy	29. 664		
41 köy	779. 905, 5 kuruş	60. 568 kuruş	8251 kuruş

Toplam temettuat içerisinde en fazla ödeneğin Aşağı Dimorta köyünden elde edildiği görülmektedir. 80.522 kuruştur. Bu toplam temettuatın % 9'unu karşılamaktadır. Aşağı Dimorta köyünün ekonomik yönden gelişmiş olmasıyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Burayı Bazar köyü 70.732 kuruş ile ikinci sırada takip etmektedir. 69.136 kuruş ile Yukarı Dimorta, 64.673 kuruş ile Dere ve 60.485 kuruş ile Erkilet köyleri yine yüksek miktarda temettuatı olan köylerdir. Hepsinin de ekonomik olarak diğer köylerden üstün durumda olduklarını söyleyebiliriz. En az temettuat oranı Bayındır köyüne aittir. (681 kuruş). Bu arada Bazar ve Monamak köylerinde defterlerin sonunda muharrir tarafından "*ahali muhtar efendiye noksan haber verdiği, yanlış beyanda buldukları*" şeklinde kayıt düşülmüştür. Aşağıda köylere ve hane sayısına göre temettuat vergisinin dağılımı verilmiştir.

Tablo 5. 2. Hane Başına Düşen Gelir Dağılımı

Köy Adı	Hane Sayısı	Toplam Vergi kuruş	Hane başı Ortalama	Seviye
Eski	4476	10	447,6	Altında
Bozatalan	9662	20	483,1	Altında
Ovacık	4636	9	515,11	Altında
Aşağı dimorta	80.522	122	660,01	Üstünde
Erkilet	60.485	112	540,04	Altında
Kad	48.288	64	754,5	Üstünde
Endiz-i kebir	9.986	27	369,85	Altında
Endiz-i sağır	6134	17	360,82	Altında
Gürcü	27.354	43	636,13	Altında
Çeyrek	3866	6	644,33	Üstünde
Necip	43.674	49	891,30	Üstünde
Söngüt	11.509,50	15	767,3	Üstünde
Çerçi	2722	5	544,4	Altında
Sırçalı	1220	1	1220	Üstünde
Biskeni	4456	10	445,6	Altında
Vavrı	8983	13	691	Üstünde
Yukarı dimorta	69.136	128	540,12	Altında
Farnı	49.935	64	780,23	Üstünde
Dere	64.673	63	1026,5	Üstünde
Bazar	70.732	119	594,38	Altında
Emir said	30.171	67	450,31	Altında
Kisre	2146	5	429,2	Altında
Armus	849	1	849	Üstünde
Beyobası	21.444	19	1128,65	Üstünde
Tatar çiftliği	15.964	14	1140,28	Üstünde
Kürtler	3336	7	476,57	Altında

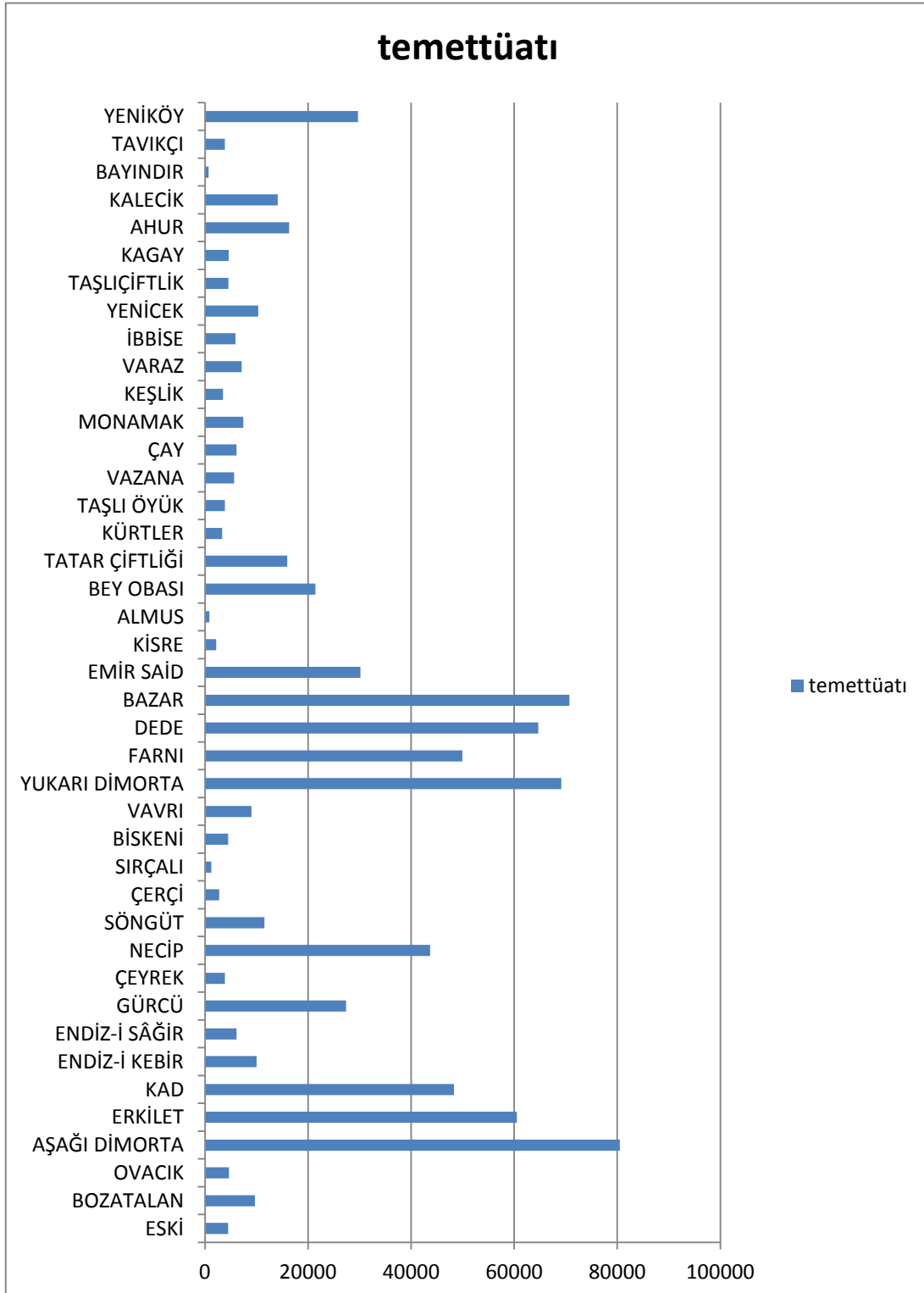
Taşılyök	3852,5	7	550,35	Altında
Vazanya	5617	11	510,63	Altında
Çay	6087	9	676,33	Üstünde
Monamak	7430	17	437,05	Altında
Keşlik	3457	14	246,92	Altında
Varaz	7127	17	419,23	Altında
İbibse	5903	10	590,3	Altında
Yenicek	10.303,5	22	468,34	Altında
Taşlıçiftlik	4510,5	5	902,1	Üstünde
Kagay	4609	8	576,12	Altında
Ahur	16.337	15	1089,13	Üstünde
Kalecik	14.123,50	20	706,17	Üstünde
Bayındır	681	2	340,5	Altında
Tavıçı	3844	6	640,66	Üstünde
Yeniköy	29.664	46	644,86	Üstünde
Toplam	779. 905,5 kuruş	1219 hane	639,79 kuruş	

Toplam temettuat miktarının köylere göre dağılımına baktığımızda en fazla Aşağı Dimorta köyünün gelirinin olduğunu görüyoruz. Hane sayısı ile doğru orantılı olarak (Aşağı Dimorta 112 hane), Bazar, Dere, Erkilet, Farnı, Necip, Yeniköy, Emir Said köylerinin de gelirleri diğer köylerden fazladır. Bayındır, Sırçalı ve Armus da vergisi en az olan köylerdir. Fakat hane başına düşen vergi oranında ise Sırçalı 1220 kuruş ile birinci sıradadır. Tatarçiftliği 1140, Beyobası 1128 kuruş vergiye sahiptir. Dere 1026, Ahur 1089 ile hane başına 1000 kuruştan daha fazla vergisi olan köylerdir. En az hane başına düşen vergi 246 kuruş ile Keşlik köyündedir. Geliri 400 kuruşun altında olan köyler; Bayındır, Endiz-i Kebir ve Endiz-i Sagır köyleridir.

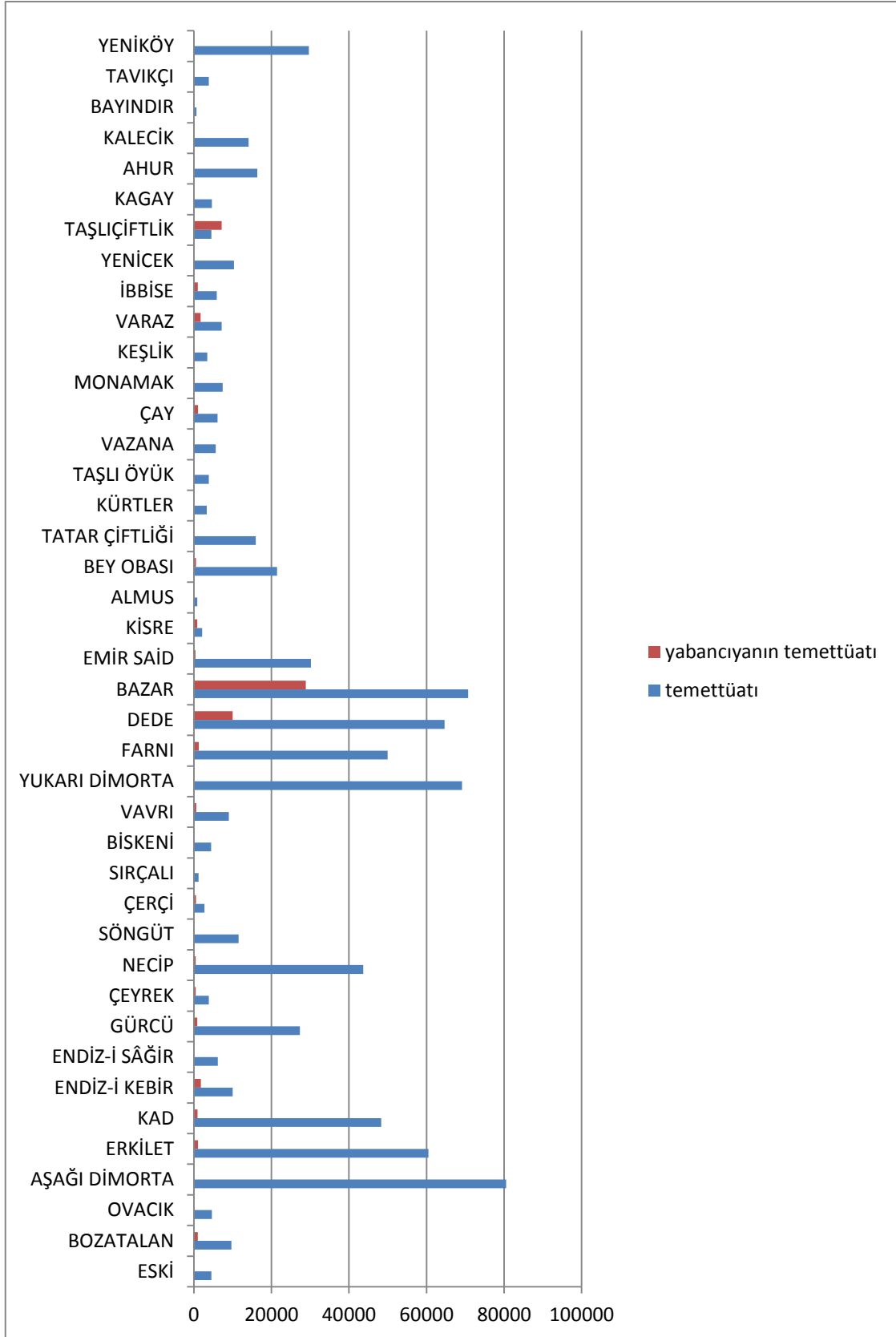
Hane başına düşen ortalama gelir 639,79 kuruştur. Buna göre ortalama gelirin altında olan köyler; Bayındır, Kagay, Yenicek, İbibse, Varaz, Keşlik, Monamak, Taşılyök, Kürtler, Kisre, Emir Said, Bazar, Yukarı Dimorta, Biskeni, Çerçi, Endiz-i Kebir, Endiz-i Sagır, Gürcü, Eski, Bozatalan, Ovacık ve Erkilet köyleridir. Geliri ortalamanın üstünde olan köyler ise Yeniköy, Kalecik, Ahur, Taşlıçiftlik, Çay, Tatarçiftliği, Beyobası, Armus, Dere, Farnı, Vavrı, Sırçalı, Söngüt, Necip, Çeyrek ve Kad' dır. Yukarı Dimorta, Emir Said ve Bazar gibi hem nüfus hem gelir bakımından gelişmiş görünen köylerin hane başına düşen ortalama miktarın altında kalması ilginç bir sonuçtur. Bu duruma hem hane sayısının fazlalığı etkili olabilir. Hem de bazı

hanelerin çok az gelire sahip olmasından kaynaklanabilir. Toplam temettüat içerisinde yabancıya ait olan miktarın en fazla Bazar köyü (28.863), Dere köyü (9985) ve Taşlıçiftlik (7177) olduğu görülmektedir.

Şekil 5. 2. Köylere Göre Temettüat Vergisinin Dağılımı

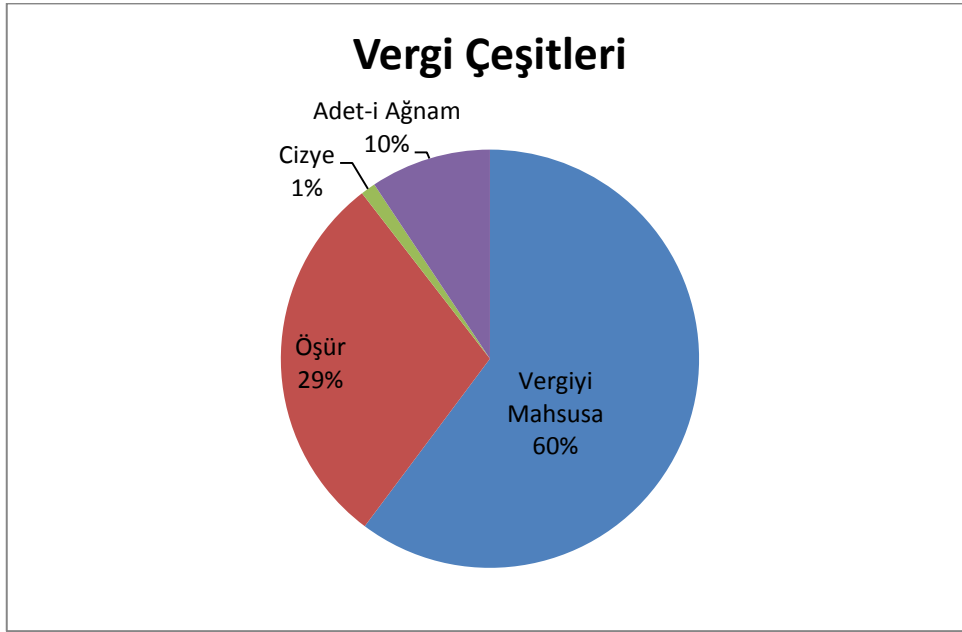

Şekil 5. 3. Köyde Oturan ve Yabancıyanın Temettuat Vergisinin Dağılımı

Kazâbâd'a ait defterlerde bulunan dört çeşit verginin oranlarına bakacak olursak; Vergi-yi mahsûsa toplam da 124.493 kuruştur. Öşür vergisi 60.581 kuruş, Cizye 2375 kuruş, Adet-i ağnam vergisi ise 19.290 kuruştan ibarettir. Aşağıda Kazâbâd kazasında alınan vergi yürleri ve miktarları belirtilmiştir.

Şekil 5. 4. 1844- 45 Temettüat'larına Göre Kazâbâd Kazasında Vergi Çeşitlerinin Dağılımı

Bahsedilen vergilerin toplam vergideki payları ise şöyledir: Vergi-yi mahsûsa % 60 gibi büyük bir oranla ilk sıradadır. Öşür vergisi % 29 oranla ikinci sırada yer almakta, hayvancılıktan alınan adet-i ağnamda % 10 ile üçüncü sıradadır. Cizye ise % 1'lik bir dilimle en az vergi oranıdır.

5.2.1. Vergi-yi mahsûsa

Osmanlı vergi sisteminde Tanzimat sonrası yapılan yeniliklerin en önemlisi vergi çeşitlerinin azaltılması olmuştur. Tanzimat yöneticileri örfi vergileri kaldırmışlar yerine "vergi, vergi-i mahsusa, komşuca alınan vergi" adları ile alınan tek bir vergi getirmişlerdir.²⁴⁴

Bu yeni vergi sisteminin uygulanmasında daha önce örfi vergi olarak ödedikleri vergi miktarları esas alınarak sancak düzeyinde vergi miktarları belirlenmiştir. Bu

²⁴⁴ Songun, a.g.t., s.89.

toplam vergi, kazalara, köylere, mahallelere ve tek tek hane reislerine "...Hal ve tahammül ve temettüatına göre komşuca paylaştırılıp" her hanenin vergi yükümlülüğü belirlenmiş oluyordu. Hanelerin iktisadi durumuna göre vergi alınmasını sağlamak amacıyla 1844'te halkın emlak, arazi ve hayvanları, ticaret vb. gelirlerini belirleyecek temettüat sayımları yapılmıştır. Temettüat sayımları sonunda verginin yılda iki kez alınması kararlaştırılmıştır.²⁴⁵

Verginin tahsili 1261/1845 yılına kadar "ruz-ı hızır" ve "ruz-ı kasım" olarak iki taksitte yapılmaktaydı. Her iki taksitte üçe ayrılarak tahsil ediliyordu. Yani ruz-ı hızır, birinci taksidi, ruz-ı hızırdan bir ay, ikinci taksidi iki ay, üçüncü taksidi üç ay sonra, kasım taksidi de aynı minval üzere tahsil edilerek merkezi hazineye gönderilmesi gerekiyordu. Fakat bu tahsil düzenleri tahsil için uygun olmadığından bu tarihten sonra çiftçiden hasat zamanından sene sonuna kadar tedricen, tüccar ve esnaftan ise bir yıl içinde taksitler şeklinde tahsil edilecekti. 1864'te yapılan bir düzenleme ile verginin on taksitte ödenmesi şekli getirildi. Esas itibariyle halkın emlak, arazi ve diğer gelirlerinin tesbit edilerek ödeme gücüne göre vergilendirme prensibine dayanan bu vergi 20 yıl süreyle (1256-1275) yürürlükte kaldıktan sonra 1860 yılında kaldırılarak yerine nisbi nitelikte arazi ve gelir vergileri getirilmiştir. Ancak yeni yapılan tahrire bağlı olarak uygulanmaya konması mümkün olan yeni sistemin tatbik sahasına konulmadığı yerlerde II. Meşrutiyet dönemine kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir.²⁴⁶

Söz konusu bu vergiye 20 yıl zarfında üç kez zam yapma ihtiyacı duyulmuştur. Ayrıca bu zamlara ilave olarak mahalli bir kısım ihtiyaçların tesviyesi için mahalli vergi yekununa zamlar yapıldığı bazı bölgelerde ise artan şikayetler sonucu vergi indirimine gidildiği olmuştur. Klasik dönem vergi uygulamaları ıslah etme yönünde yapılan Tanzimât dönemi düzenlemelerinin amacına ulaşmadığı gözlenmektedir. Bir taraftan eski uygulamaların dağınıklığını gidermenin gerekliliği vurgulanırken Tanzimât

²⁴⁵ Sami Sinav, 1844-1845 (H. 1260-1261)Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Uluborlu Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.91.

²⁴⁶ Said Öztürk, Tanzimât Döneminde Bir Osmanlı Şehri Bilecik (Sosyo-Ekonomik Yapı), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1996, s.175.

uygulamasının karşısında çok daha esnek bir tutum, yeni zam ve ilaveler yaptığı görülmektedir.²⁴⁷

Genel özelliklerini değinilen vergi-yi mahsûsanın Kazâbâd Temettüat defterlerindeki durumuna bakacak olursak: Defterde hane sahibinin adından önce dikey olarak vergi-yi mahsûsası şeklinde kayıt düşülmüştür. Kazâbâd köylerinde toplam 124.493 kuruş vergi-yi mahsûsa kayıtlıdır.

Vergi-yi mahsûsanın en fazla ödendiği köy 16.170 kuruş ile Erkilet köyüdür. 15769,5 ile Bazar ikinci sırada yer alır. Yine 14.491 kuruş ile Aşağı Dimorta ve 13.827 kuruş ile Yukarı Dimorta ve 10.938 kuruş ile Dere köyünde de vergi oranı diğer köylere göre yüksektir. En az oran ise Emir Said ve Ovacık köylerindedir.

Tablo 5. 3. Vergi-yi mahsûsa'nın Oranları ve Dağılımı

Yerleşim Yeri	Hane Sayısı	Vergi-yi mahsûsası (Köy sakinlerinin)	Hane Başına Düşen Miktar-kuruş
Eski	10	896	89, 6
Bozatalan	20	2102	105, 1
Ovacık	9	650	72, 22
Aşağı Dimorta	122	14491	118, 778
Erkilet	112	16 170	252, 656
Kad	64	8939	139, 671
Endiz-i Kebir	27	4614	170, 88
Endiz-i Sağır	17	2003, 5	117, 852
Gürcü	43	5278	122, 744
Çeyrek	6	759	126, 5
Necip	49	5858	119, 551
Söngüt	15	2725	181, 666
Çerçi	5	1123	224, 6
Sırçalı	1	300	300
Biskeni	10	1205	120, 5
Vavrı	13	2803	215, 615
Yukarı Dimorta	128	13827	108, 023
Farnı	64	8917	139, 328
Dere	63	10938	173, 619
Emir Said	67	3130	46, 716
Kisre	5	907	181, 4
Armus	1	1122	1122
Beyobası	19	3475	182, 894

²⁴⁷ Said Öztürk, a.g.e., s.176.

Tatarçiftliği	14	1482	105, 857
Kürtler	7	727	103, 857
Vazanya	11	859	78, 090
Taşlıhöyük	7	658	94
Çay	9	900	100
Monamak	17	2771	163
Keşlik	14	2063, 5	147, 392
Varaz	17	2856	168
İbibse	10	1441	144, 1
Yenicek	22	3814	173, 363
Taşlıçiftlik	5	1431	286, 2
Kagay	8	1910	238, 75
Ahur	15	2972	198, 133
Kalecik	20	2752	137, 6
Bayındır	2	213	106, 5
Tavıkcı	6	1081	180, 166
Yeniköy	46	4567	99, 282
Bazar	119	15. 769, 5	132, 516
Toplam	1219 hane	124. 493 kuruş	kuruş

Hane başına düşen Vergi-yi mahsûsa miktarı olarak ise Taşlıçiftlik (286.2 kuruş) ilk sırada yer almaktadır. Tüm köyler için hane başına düşen vergi-yi mahsûsa 102.12 kuruşa denk gelmektedir. Yine Erkilet, Kagay, Çerçi ve Vavrı köylerinde vergi-yi mahsûsa diğer köylere göre oldukça yüksek değerdedir.

5.2.2. Aşar Vergisi

Arapça onda bir anlamına gelen öşür kelimesinin çoğulu âşar kelimesidir. Öşür vergisi şer'i vergilerdendir. Öşür toprakları (Arazi-i öşriye), mülkiyeti müslümanlara ait olan ve mahsulünden 1/10'u her sene devlete ödenen topraklardır. Bu topraklar bugün anladığımız manada ferdî mülkiyet konusu olan topraklardır. Mâlîki, bu arazi üzerinde dilediği gibi tasarruf edebilirdi.²⁴⁸

Öşür mahsulden alınan vergidir. Ziraî ürünlerin, yetiştirilme usullerine, ziraî toprakların verimliliği ve mahalli özellikler göz önünde bulundurularak, 1/3 ile 1/20 arasında değişen oranlarda öşür alındığı görülmektedir. Tanzimât'a kadar öşür vergisi iltizam usulüyle tahsil edilen bir vergiydi. Tanzimât'la birlikte öşürün kelime anlamına

²⁴⁸ Halil Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Ankara: Yenigün Matbaası, 1978, s.749.

uygun olarak onda bir oranında tahsil edilmesine vükelanın oy birliği ile karar verilmiştir. Mültezimler yerine, muhassıllar vasıtası ile merkezi olarak toplanan öşür vergisinde toplamadan kaynaklanan bir takım sorunlar çıkması üzerine tekrar iltizam usulüne geçilmiştir. Buna göre, öşür vergisi 5 yıllığına varlıklı kişilere iltizama verilmiştir. 1925'e kadar aşar vergisinin toplanmasına devam edilmiş, daha sonra Cumhuriyet dönemindeki yenilikler ile Aşar vergisi kaldırılmıştır.²⁴⁹ Rüsumat vergisi, önceden tespit edilmiş bedel üzerinden, üretime bağlı kalmaksızın maktu olarak nakden alınan vergidir. Arı kovanı resmi, bağ resmi, bahçe resmi ağnam resmi ve değirmen resmi gibi çeşitli ürünler üzerinden alınan vergiler bu tür vergilere örnek olarak verilebilir.

Defterlerde hane reisinin adının üzerinde senelik vergisinden sonra "aşar-ı rüsumundan bir senede verdiği" ya da "aşar-ı rüsumundan" ifadeleri yer almış ve altta öşür alınan ürünler ve miktarları belirtilmiştir.

Tablo 5. 4. Öşre Tâbi Ürünler

Öşr-ü Bağ	19. 065, 5
Öşr-ü Eşcar	552, 5
Öşr-ü Bahçe	215
Öşr-ü Bina	45
Öşr-ü Bostan	1190, 5
Öşr-ü Çehri	5335
Öşr-ü Boya	5
Öşr-ü Kendir	2558
Öşr-ü Soğan	19
Öşr-ü Fiğ	31
Öşr-ü Kiraz	155
Öşr-ü Meyve	107
Öşr-ü Duhan	252
Öşr-ü Kovan	78
Hınta (Buğday)	22. 908
Şair (Arpa)	7654
Burçak	327
Alef	12
Nohut	71
Toplam	60. 581 kuruş

²⁴⁹ Arslan, a.g.t., s.102.

Kagay	5								
Ahur	137			341			191		
Kalecik	190			295					
Bayındır	10			15					
Tavıkçı	42			40					
Yeniköy	86						228		
Bazar	1392	6		1163			81		5
Toplam	19065,5 kuruş	5335 kuruş	155 kuruş	2558 kuruş	19 kuruş	5 kuruş	1190,5 kuruş	45 kuruş	215 kuruş

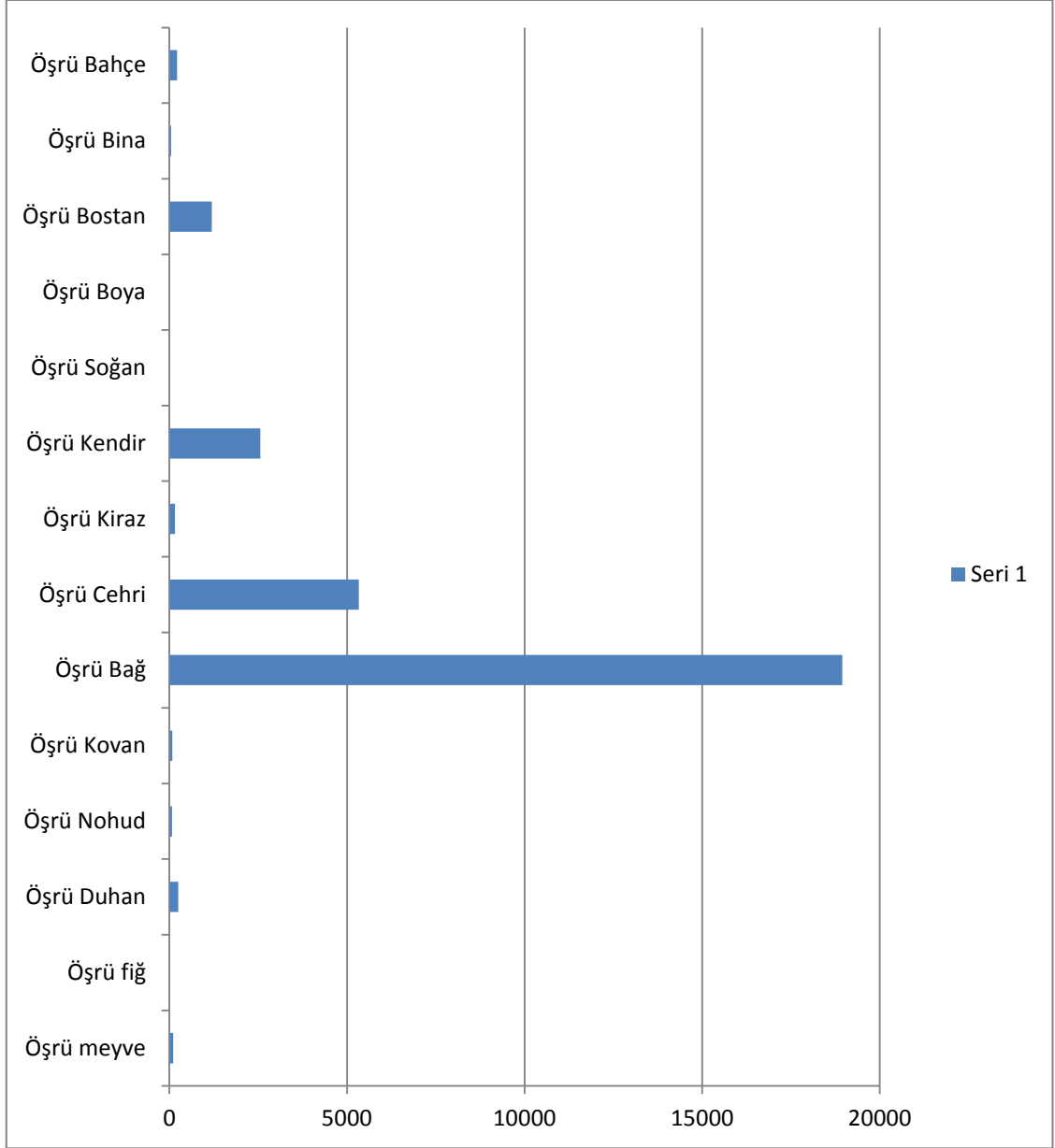
Tablo 5. 6. Öşür Alınan Ürünler ve Öşür Miktarlarının Köylere Dağılımı- II

Köy	Öşrü meyve	Öşrü fiğ	Öşrü Duhan	Öşrü Nohut	Öşrü Kovan
Yukarı Dimorta	40				4, 5
Farnı	40				
Dere	5				
Emir Said		9			21
Kürtler					15
İbibse		1,5			
Necip		9			
Vazanya	22			71	33
Taşlıöyük			25		4, 5
Çay			8		
Yenicek		11,5			
Bazar			219		6
Toplam	107 kuruş	31 kuruş	252 kuruş	71 kuruş	78 kuruş

Görüldüğü gibi en fazla Bağ, Cehri, Kendir ve Bostan'dan öşür alınmaktadır. Bağcılıktan 19.065,5 kuruş, Cehriden 5335 kuruş, Kendir 2558 kuruş, Bostan 1190,5 kuruş, Duhan 252 kuruş, Bahçe 215 kuruş, Kiraz 155, Meyve 107 kuruş, Bal (öşrü kovan) 78, Nohut 71 kuruş, Öşrü Bina 45, Fiğ 31 kuruş, Soğan 19 kuruş, Kökboya 5 kuruştur.

Bağ öşrü en fazla 3401 kuruş ile Yukarı Dimorta'ya, Cehri öşrü en fazla 2282 kuruş ile Aşağı Dimorta'ya, Kendir öşrü 1163 kuruş ile Bazar'a, Bostan öşrü 228 kuruş ile Yeniköy'e, Duhan öşrü 219 kuruş ile Bazar'a, Bahçe öşrü 61 kuruş ile Gürcü'ye, Kiraz öşrü 81 kuruş ile Necip, Meyve öşrü 40'ar kuruş ile Farnı ve Yukarı Dimorta'ya, Kovan öşrü 33 kuruş ile Vazanya'ya, Nohut öşrü 71 kuruş ile Vazanya'ya, Fiğ öşrü 13 kuruş ile Emir Said'e, Soğan öşrü 7,5 kuruş ile Söngüt köyüne, Kök boya öşrü ise en fazla 5 kuruş ile Erkilet köyüne aittir.

Şekil 5. 5. Öşür Alınan Ürünler ve Dağılımı

Tahıllardan alınan öşürde hınta (buğday) üretimi kile olarak yazılmış altına öşür miktarı verilmiştir. Kile başına en fazla burçaktan öşür alınmıştır. (buğday ve arpa'ya nazaran) Bozatalan köyünde Buğdaydan alınan öşür kile başına 1 kuruştan da azdır. Köyde buğday veriminin tahminen az olduğunu söyleyebiliriz. Ovacık köyünde arpadan alınan öşür buğdayın yaklaşık beş katıdır. Aşağı Dimorta'da 10 hanede buğday üretimi varken Bahçe mahallesinde ise 11 hanede mevcuttur. Aşağıda tahıllardan alınan öşürün kile ve kuruş olarak miktarlarının köylere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 5. 7. Tahıl Öşrünün Köylere Dağılımı

Yerleşim Yeri	Hınta		Şa'ir		Fiğ		Yulaf		Burçak	
	Kile	Öşrü	Kile	Öşrü	Kile	Öşrü	Kile	Öşrü	Kile	Öşrü
Eski	50	138	36,5	143					1	6
Bozatalan	86,5	67	74,5	171					16	321
Ovacık	78,5	145	53,5	274						
Aşağı Dimorta	188	738	97	194						
Erkilet	262	1046	94,5	157						
Kad	419	1726	293,5	587						
Endiz-i Kebir	171,5	686	117	234						
Endiz-i Sagır	56,5	228	35	76						
Gürcü	280,5	1142	109,5	220			6	12		
Çeyrek	58	232	35	74						
Necip	489	1956	245	522	3	9	2	4		
Söngüt	154	616	87	174						
Çerçi	34	136	23	46						
Sırçalı	10	40	5	10						
Biskeni	62,5	232	39	78						
Vavrı	163	652	104	208						
Yukarı Dimorta	125,5	502	92,5	185						
Farnı	239,5	962	172,5	345						
Dere	477	1908	338,5	686						
Emir Said	458	1832	415	829	3,5	9				
Kisre	18	72	6	12						
Armus	6	24	3,5	7						
Beyobası	210	831	133,5	269						
Tatarçiftliği	127	508	83	178						
Kürtler	59	236	15	30						
Vazanya	88	352	46,5	93						
Taşlıyük	52,5	210	34,5	59						
Çay	80	320	56	181						
Monamak	58,5	234	21,5	43						
Keşlik	27,5	110	19	40						
Varaz	115	460	80	160						
İbibse	46,5	186	22,5	45	0,5	1,5				
Yenicek	118	472	33	68	5	11,5				
Taşlıçiftlik	6,5	26	3	6						
Kagay	56	224	30	60						
Ahur	135	540	88	176						
Kalecik	151	586	92,5	179						
Bayındır	5,5	22	3,5	7						
Tavıkçı	52,5	210	22	44						
Yeniköy	274	1096	185	369						
Bazar	308	1205	208,5	415						
Toplam	5857,5 kile	22.908 kuruş	3654 kile	7654 kuruş	12 kile	31 kuruş	8 kile	12 kuruş	17 kile	327 kuruş

Öşür alınan ürünlerden en fazla ekimi yapılan buğday'dır. Elde edilen ürün miktarı toplam 5857,5 kile'dir. Öşrü ise 22.908'dir. Kile başına alınan öşür miktarı hanelere ve köylere göre değişiklik göstermektedir. Buğday ve Arpa üretimi tüm köylerde mevcuttur. Hane başına düşen buğday üretim miktarında ise en fazla Vavrı köyüne ait olduğu görülmektedir. Hane başına 12.53 kile buğday üretilmektedir. En az ise 0,42 kile ile Erkilet köyüne aittir. Arpa da toplam 3654 kile üretilmektedir. 7654 kuruş da vergisi bulunmaktadır. Arpa üretiminde de en fazla kile başına alınan öşür miktarı Ovacık köyüne aittir. Hane başına düşen Arpa üretim miktarı en fazla 8 kile ile yine Vavrı'ya aittir. En az ise 0.6 ile Taşlıçiftlik köyünüdür. Necip, Emir Said, İbibse ve Yenicek köylerinden 12 kile Fiğ elde edilmekte ve 31 kuruş öşrü bulunmaktadır. Sadece Necip ve Gürcü'de rastladığımız Yulaf 8 kile ve öşrü 12 kuruştur. Yine Eski ve Bozatalan dışında göremediğimiz Burçak 17 kile ve öşrü 327 kuruştur. Tahıllardan kile başına en çok öşür burçaktan alınmıştır. Kile başına 19,23 kuruşa tekâbül eder.

Tüm öşrün içerisinde ürünlerin yüzdelerle dağılımı ise şöyledir: Öşrü bağ % 24, Öşrü Cehri % 8, Öşrü Kendir % 4, Öşrü Bostan % 2, Öşrü Buğday, % 27, Öşrü Şa'ir % 11 oranındadır. Duhan, burçak, alef, fiğ, nohut, kovan, bina, soğan, kiraz, boyadan alınan öşür miktarı % 1'in altında olduğundan değerlendirilmemiştir.

5.2.3. Adet-i Ağnam Vergisi

Âdet-i ağnam; Koyun ve keçiden alınan resme verilen addır. Önceleri 1 akçe olarak alınmış, sonraları 2, 3, 4 kuruşa kadar yükselmiştir.²⁵⁰

Osmanlı Devleti'nde önceleri koyun, keçi ve domuz dışındaki hayvanlardan vergi alınmıyordu. Ekonomisinin temeli ziraata dayanan ve asker bir millet olan Osmanlı'da deve, camız, manda ve öküz gibi hayvanlar ile (ziraatta kullanıldıklarından); at, merkeb gibi hayvanlardan da (savaşta kullanıldıklarından dolayı) vergi alınmıyordu. İhtisab resminin yaygınlaştırılmasının sonra bu hayvanlardan da belli miktarda vergi alınmıştır. Ağnam resmi, başlangıçta her on hayvandan birinin devlet adına alınmak suretiyle tahsil edilirken sonraları iltizam usulüne göre alınmıştır. Tanzimât öncesinde koyun ve keçiler üzerinde çeşitli adlarla birçok vergi alınmaktaydı. Bazen koyun sayısına göre bazen de gelirine göre vergi alınmıştır. Tanzimât Döneminde servet üzerinden vergi alma uygulamasına "Adet-i Ağnam" da dâhil edilmiştir. Koyunun değeri; sütü, yavrusu ve

²⁵⁰ Pakalın, a.g.e., C.1., s.25-26.

yünü hesaba katılmak suretiyle bir değer biçilerek gelir üzerinden vergi alınması sağlanmıştır. Yıllık belirlenen gelir üzerinden % 10 vergi alınması kararlaştırılmıştır. Bölgelere göre koyun ve keçiden alınan vergiler 1,5 ila 4 kuruş arasında farklılık göstermiştir.²⁵¹

Kazâbâd Temettüat Defterleri'nde; vergi-yi mahsûsa ve aşar rûsumatından sonra yine defterin dikine olarak "*adet-i ağnam*", "*adet-i ağnam rûsümü*" şeklinde koyun ve keçi adetleri ve alınan vergi miktarının yazıldığını görmekteyiz. Yalnız bu ifadeler her köyde yer almadığı gibi bazen de sadece koyun ve keçi sayısı belirtilmiş, vergisi yazılmamıştır. Çoğunlukla da vergisi kayıtlı değildir. Hane sahibinin adının altında tekrar koyun ve keçi sayısı ile hâsılatı şeklinde kayıt düşülmüştür. Elde edilen veriler genel olarak buradan hesaplanmıştır. Oğlak ve kuzudan vergi alınmamıştır. Vergiye tâbi olan küçükbaş hayvanlar şunlardır; Sağman koyun (6 kuruş), sağman ağnam (6 kuruş), sağman keçi ve kısır keçi'den (4 kuruş), koç, teke, toklu çebiç ve erkek keçi'den 1'er kuruş, kısır koyun, kısır davar ve erkek ağnam'dan 2'şer kuruş vergi alınmaktadır. Bazı köylerde adet-i ağnam vergisi kaydedilmemiştir (Köylerde küçükbaş hayvan varlığı olmadığı için). Örneğin Ovacık, Aşağı Dimorta, Kad, Endiz-i Kebir ve Endiz-i Sagır, Çerçi, Kisre, Tatarçiftliği, Kürtler, Bayındır ve Tavıkcı. Bu köylerde koyun ve keçi sahibi hane kayıtlı değildir. Adet-i ağnam vergisi ödeyen köyler ve hayvan sayıları şu şekildedir: Eski köyünde 185 adet, Bozatalan'da 307 adet, Erkilet'te 350 adet, Gürcü'de 72, Çeyrek'te 30 adet, Necip köyünde 396, Söngüt'te 15 adet, Sırçalı köyünde 200 adet, Biskeni'de 121, Vavrı'da 492 adet, Yukarı Dimorta'da 60 adet, Farnı'da 217 adet, Dere'de 399, Emir Said köyünde 238 adet, Beyobası'nda 150 adet, Vazanya'da 12, Taşlıyük'te 20 adet, Çay köyünde yabancıyâna ait olmak üzere 53 adet, Monamak'ta 155, Keşlik'te 59, Varaz 150, İbibse'de 304 adet, Yenicek'te 284 adet, Taşlıçiftlik'te 43, Kagay'da 96, Ahur'da 62, Kalecik'te 80, Yeniköy'de 520, Bazar'da ise 288 adet hayvan vardır. Aşağıda hayvan varlıklarının ve ağnam vergisinin köylere göre ve hane düzeyinde dağılımı görülmektedir.

²⁵¹ Arslan, a.g.e., s.112.

Tablo 5. 8. Adet-i Ağnam Rüsumunun Köylere Dağılımı

Yerleşim Yeri	Hane Sayısı	Resm-i Adet-i Ağnam	
		Hayvan Adedi	Kuruş
Eski	10	185	665
Bozatalan	20	307	1321
Ovacık	9	-	-
Aşağı Dimorta	122	-	-
Erkilet	112	350	919
Kad	64	-	-
Endiz-i Kebir	27	-	-
Endiz-i Sagır	17	-	-
Gürcü	43	72	253
Çeyrek	6	30	100
Necip	49	396	1017
Söngüt	15	15	20
Çerçi	5	-	-
Sırçalı	1	200	650
Biskeni	10	121	524
Vavrı	13	492	2052
Yukarı Dimorta	128	60	180
Farnı	64	217	563
Dere	63	399	1725
Emir Said	67	238	890
Kisre	5	-	-
Armus	1	100	430
Beyobası	19	150	680
Tatarçiftliği	14	-	-
Kürtler	7	-	-
Vazanya	11	12	52
Taşlıöyük	7	20	120
Çay	9	53	158
Monamak	17	155	630
Keşlik	14	59	226
Varaz	17	150	480
İbibse	10	304	814
Yenicek	22	284	950
Taşlıçiftlik	5	43	166
Kagay	8	96	382
Ahur	15	62	272
Kalecik	20	80	110
Bayındır	2	-	-
Tavıkçı	6	-	-
Yeniköy	46	520	1820
Bazar	119	288	1121
Toplam	1219 hane	5458 adet	19. 290 kuruş

Tabloya göre Kazâbâd'ın tümü için hane başına düşen hayvan sayısı 4,4'tür. Buna göre bölgede hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu söylenebilir. Hane başına düşen en fazla hayvan varlığı ise (200 adet ile) Sırçalı köyüne aittir. Buranın tek haneli olduğu düşünülürse bir çiftlik evi olduğu tahminen söylenebilir. Toplamda hane başına düşen en fazla ağnam vergisi ise 15.824 kuruştur. Hane başına en fazla düşen ağnam vergisi de yine tek haneye sahip olan Armus (430 kuruş ile) köyüne aittir.

Toplam resm-i adet-i ağnam'a tâbi 5458 adet hayvan vardır. Bunlardan toplam da 19. 290 kuruş vergi alınmıştır. En çok ağnam adedi 520 ile Yeniköy köyüne aittir. En fazla vergide 2052 kuruş itibariyle Vavrı köyünden alınmıştır. Elde edilen bu rakamlar hane numarasından sonra altta verilen vergiye tâbi hayvan isimlerine bakılarak hesaplanmıştır. Giriş bölümünde defterin dikine yazılan "adet-i ağnam" denilen yerde sadece hayvan sayıları verilmiş vergisi yazılmamış bazen de hiç bir sayı verilmemiştir.

5.2.4. Cizye Vergisi

İslâm devletleri'de gayrimüslim teb'anın erkeklerinden alınan baş vergisi²⁵²Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıla kadar bu vergiyi ifade etmek üzere genellikle haraç kelimesi kullanılmış, daha sonra cizye veya cizye-i şer'î yaygınlaşmıştır. Ayrıca bazı belgelerde arazi haracından ayırt edilmek için cizye yerine "baş haracı" tabirine de rastlanır. Bu vergiyi toplayanlara önceleri harâcî veya haraccı, sonraları ise cizyedar denilmiştir.

Cizye mükellefiyeti bazan toprak mülkiyetine bağlı olup elinde "başına" denilen topraklar bulunan Müslüman veya gayrimüslim ile zimmî statüsünü haiz toprağa sahip kişiler için söz konusudur. Fethedilen topraklarda kendisinden önceki döneme ait baş vergilerini aynen kabul eden Osmanlılar bunları cizye adı altında bütünleştirmişlerdi. Nas ve ictihadlarla belirlendiği fermanlarda zikredilen cizye, Osmanlılar için toplanması ve harcanması özel bir itina isteyen şer'î bir vergi idi. Doğrudan devlet hazinesi için padişaha bağlı görevlilerce toplanırdı. Cizye gelirlerinin timar veya mülk olarak bahşedilmesi oldukça istisnâî bir durumdur. Ancak çok özel durumlarda iltizama verilirdi. Beytül mâle ait şer'î bir vergi olarak kadıların kontrolünde bulunur, onlar tarafından toplandığı da olurdu. Fethedilen topraklar bir Osmanlı eyaleti haline getirildiğinde cizye vermekle

²⁵² Mehmet Erkal, Cizye, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: İSAM, 1993, s.42.

mükellef durumda olanların tahriri o bölgenin kadısı tarafından yapılır, hazırlanan defterlere "defter-i cizye-i gebrân" adı verilirdi. Şer'î hukuka uygun olarak kadın, çocuk, kör, mâlul, işsiz ve fakir kimseleri bu vergiden sürekli olarak muaf tutmuşlardır. Yalnız kocalarının arazileri kendilerine intikal etmiş dul kadınlar cizye ödemekle yükümlüydüler.

İslâm hukukuna göre cizye antlaşma şartlarıyla belirlenmiş, değişmez, sabit bir meblağ (maktû) ve şahıslardan toplanan vergi (cizye, ale'r-ruûs) olmak üzere iki çeşide ayrılmaktaydı. Cizyede maktû sistem merkezî idarenin çöküş döneminde oldukça yaygınlaşmış, dolayısıyla eyaletlerdeki vergi yükümlüleri üzerinde devlet otoritesi ve kontrolü zayıflamıştır. Kocabaşılar, çorbacılar ve knezler, tıpkı Müslüman cemaat içindeki âyanlar gibi kendi gruplarının vergi toplama işini üstlenmişlerdir. Maktû sistem, reâyâ menfaatine olduğu inancı ile Tanzimat döneminde genelleştirilmiş (17 Mart 1841) ve bir fetva ile sisteme meşruiyet sağlanmıştır.

Şer'î kaidelere göre şeyhülislâm tarafından verilen fetva ile her yıl cizye miktarının belirlenmesi ve ilânı hükümdarın sorumluluğu altındaydı. Osmanlı terminolojisinde cizye mükellefleri "âlâ", "evsat" ve "ednâ" şeklinde üç gruba ayrılıyordu. Bu terimler zengin, orta halli ve fakir gruplar için kullanılmakta olup gruplara dâhil olanların ödedikleri cizye miktarları, saf gümüş olarak sırasıyla 48, 24 ve 12 şer'î dirhem, altın olarak 4, 2 ve 1 dinar şeklinde tesbit edilmişti. Fakat cizye XVI. yüzyılın sonlarına kadar akçe, daha sonraları ise "para" birimi üzerinden toplanmıştı.

Bununla birlikte XVII. yüzyılda maliyede yapılan köklü değişikliklere kadar cizye, imparatorluğun pek çok yerinde tek ve sabit bir rakam üzerinden alınmıştı. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde cizyeden muaf tutulmuş belirli gruplar da vardı. Prensip olarak cizye muafiyeti hazinenin veya "beytü'l-mâl-i müslimîn" in bir kaybı olarak değerlendiriliyordu. Bununla birlikte bazı istisnaî hallerde askerî hizmetler karşılığında muafiyet kabul edilmişti. Nitekim stratejik yerlerdeki kalelerin zimmî halkına, dağlık yerlerde bulunan geçitleri bekleyen ve koruyan derbendci reâyâyâya, yeniçeri olarak devşirilmiş çocukların akrabalarına, Selânik'te baruthâneye güherçile temin eden zimmîlere muafiyet tanınmıştı.

1691 fermanında şer'î kaideler çerçevesinde cizye mükellefi olanların kişi başına vergi vermeleri gerektiği belirtilerek maktû sistem ve muafiyetler yürürlükten kaldırılmıştı. Fakat buna rağmen birçok eski uygulama ve muafiyet devam etti; 1839'da vergi eşitliği prensibiyle bütün bu muafiyet ve imtiyazlarla lağvedildi.

Cizye 1856 Islahat Fermanı ile kaldırılmıştır; zira bu ferman Osmanlı tebaası arasında eşitlik prensibi getirdiği için gayrimüslimlerin de askerlik hizmeti yapmaları gerektiği ortaya çıkınca, bunlardan belirli bir vergi alınmak suretiyle bu hizmetten muafiyetleri (bedel-i askerî) kararlaştırılmış ve böylece kaldırılan cizye vergisi bu ad altında mahiyet değiştirerek 1907'ye kadar sürmüştür.²⁵³

Aşağıda köylere ve hanelere göre cizye vergisi ödeyenler ve ödeme miktarları verilmiştir.

Tablo 5. 9. Köylerde Cizye Vergisi Ödeyen Gayrimüslimler ve Vergi Miktarları

Köy Adı	Cizye Ödeyenler	Miktar	Adet (kişi)
Kad	Hane 36- Çoban oğlu Kırkor zimmî	75	Nefer 3
	Hane 38- Çoban oğlu Babik nam-ı zimmî	75	Nefer 3
Endiz-i Kebir	Hane 1- Kazaz oğlu Vartan	60	Nefer 2
	Hane 2- Kazaz oğlu Mastos zimmî	60	Nefer 2
	Hane3- Arab oğlu Ovannes	30	Nefer 1
	Hane 4- İvaz oğlu Ohan	60	Nefer 2
	Hane 5- İvaz oğlu.....	60	Nefer 2
	Hane 6- Camışçı oğlu Haçador	60	Nefer 2
	Hane 7- Oslak oğlu Asad	60	Nefer 2
	Hane 8- Bağan oğlu Artin zimmî	60	Nefer 2
	Hane 9- Bağan oğlu Ovanis zimmî	60	Nefer 2
	Hane 10- Oski oğlu Ağya	30	Nefer 1
	Hane 11- Altun oğlu Kivork	30	Nefer 1
Varaz	Hane 1- Makar oğlu Dönik	20	Nefer 3
	Hane 2- Genç oğlu Simon zimmî	60	Nefer 3
	Hane 3- Erzurumlu oğlu Şimon zimmî	30	Nefer 1
	Hane 4- Gözübüyük oğlu Serkiz	60	Nefer 2
	Hane 5- Amordin oğlu Serkiz zimmî	30	Nefer 1
	Hane 6- Evraz oğlu Oseb zimmî	30	Nefer 1
Kisre	Hane 2- Kurbik oğlu Haçik	60	Nefer 2
	Hane 4- Kurbik oğlu Eraki zimmî	30	Nefer 1

²⁵³ Halil İnalçık, Cizye, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: İSAM, 1993, s.45-48.

Yenicek	Hane 1- Kara Çırac oğlu Ovannes	60	Nefer 4
	Hane 2-Varteris oğlu Ağya	60	Nefer 1
	Hane 3-Vartan oğlu Artin	60	Nefer 2
	Hane 6-Zekar oğlu Ağya	60	Nefer 2
	Hane 7-Gökçe oğlu Varteris	60	Nefer 2
	Hane 9- Çulha oğlu Artin	60	Nefer 4
	Hane 10- Toros oğlu Kibork	30	Nefer 1
	Hane 11- Zekar oğlu Mizek	120	Nefer 3
	Hane 12- Kazak oğlu Agop	180	Nefer 3
	Hane 13- Ağya oğlu Haçador	120	Nefer 4
	Hane 14- Tonbul oğlu Artin	45	Nefer 2
	Hane 15- Arzuman oğlu Manok	15	Nefer 1
	Hane 16- Ağya oğlu Artin	30	Nefer 1
	Hane 17- Ovak oğlu Ovak	90	Nefer 3
	Hane 18- Artin oğlu Kirkor	30	Nefer 1
	Hane 20- Kazak oğlu Matos	45	Nefer 2
	Hane 21- Kara Solon oğlu Vartan	30	Nefer 1
	Hane 22- Çulha oğlu Kirhor	105	Nefer 4
Toplam		2240 kuruş	80 kişi
Yabancıyana Ait Cizye Vergisi			
Kad	Yıldızeli Kazası Hane-i Cedit köyünde Mütemekkin Topal Keşiş oğlu Artin	30	1
Bazar	Pilobos oğlu zimmî Agop	30	1
	Kertli İstefan	30	1
	Mekükçü oğlu Matos zimmî	30	1
	Mekükçü oğlu İstefan	15	1
Toplam		135 kuruş	5 kişi

Görüldüğü gibi Kazâbâd'da toplamda 2375 kuruş olarak 85 haneden cizye vergisi alınmaktadır. Bunlardan 5 tanesi köy dışında oturmaktadır. Yabancıyândan Kad ve Bazar köylerine ait 4 hanenin 30'ar kuruş cizye miktarı vardır. Bir hanede (Yenicek hane 15) en düşük miktardan 15 kuruştan (edna) cizye ödemektedir. Yine köy dışında oturan yabancıyândan olan Bazar köyünde Mekükçü oğlu İstefan'da 15 kuruş cizye ödemektedir. Toplamda 135 kuruştur. En fazla cizye miktarı Yenicek'te hane 2 ve hane 12'den alınan 60 kuruşluk (a'la) miktardır. A'la düzeyde cizye ödeyen 4 neferdir. Genellikle evsat (orta) kabul edilen 30 kuruş ve 25 kuruş üzerinden cizye alınmıştır. Köyde oturanlardan alınan vergi 80 kişiden 2240 kuruş, yabancıyândan ise 5 kişiden 135 olmak üzere toplam 2375 kuruştur. Toplam cizye vergisinde Köyde oturanlardan alınan cizye vergi oranı % 94, yabancıyana ait olan ise % 6 oranındadır. Toplam temettüat içerisinde cizye oranı ise % 1'den bile azdır. Bu oran toplam gayrimüslim

nüfusa bakılacak olursa oldukça azdır. Çünkü toplam nüfusun (6095), % 4'ü gayrimüslimdir. (köyde 46 hane, köy dışında oturanlarda 31 hane toplamda 385 kişi) yine yabancıyanın toplam temettüatı içerisinde cizye oranı da oldukça azdır. Aşağıda Kazâbâd köylerinde elde edilen gelirin kaynaklarının dağılımı verilmiştir.

Tablo 5. 10. Gelirin Kaynaklara Dağılımı

Kaynaklar	Alınan Vergi Miktarı- kuruş
Öşür	60. 581
Adet-i Ağnam	19. 290
Vergiye mahsusa	124. 493
Cizye	2375
Arıcılık	1608
Hayvancılık	167.590
Âsiyab	8907
Diğer Gayrimenkuller- dükkânlar	605
Vakıflar	9718
Ortaklaşa Ekilen Araziler	11. 458
Meslekler	109. 464
Temettüat	779. 905, 5
Ekili-Dikili Arazi	1. 234.590

Tabloya göre Kazâbâd kazası için genel olarak alınan vergiler içerisinde en büyük pay tarım arazilerinden elde edilen gelire dayanmaktadır. Hayvancılık da ikinci sırayı takip etmektedir. Buna göre bölge ekonomisinde Kazâbâd'ın tarım ve hayvancılık alanında önemli katkı sağladığı söylenebilir. Tablolara bakıldığında, ekili tarım arazisi anlamına gelen mezru tarlanın halkın geçim kaynakları arasında ne kadar önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu önem Müslüman-gayrimüslim gözetmeksizin her köy için geçerlidir. Sonuç olarak; 1845 yılı için verilen tahmini hâsılatların 1844 yılı hâsılatlarına yakın miktarlarda olup anormal bir artış ya da düşüş olmadığı söylenebilir. Bazı hane ve köylerde kısmi bir artış ve yükseliş söz konusudur. Meslek çeşitlerinden elde edilen gelirin üçüncü sırada yer alması bölgenin gelişmişliğiyle ilgili olabilir. Vergilerin içerisinde en az payın ise Cizye'ye ait olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, XIX. yüzyıl ortalarında Kazâbâd kazasının sosyo-ekonomik yapısını incelemek için 1844-1845 tarihli Temettuat Defterleri'ni esas alarak hazırlanmıştır. Temettuat Defterlerine dayanarak yapmış olduğumuz bu çalışmamızda, Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre sonra Anadolu'nun bir kazasının, sosyal ve ekonomik olarak hangi şartlar içinde olduğunu belirlemeye çalıştık. Bu bağlamda sonuç olarak şunları söyleyebiliriz.

Vergi konusu tüm devletlerde önemli bir husustur. Osmanlı Devleti Tanzimât devrinde bir takım düzenlemelerle birlikte vergilendirmede değişiklikler yapmıştır. Bu çalışmamızda bu değişiklikler ile Temettüat defterlerinin öneminden bahsedilmiş ve Kazâbâd Temettüat defterlerinden aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

Kazâbâd, Osmanlı Devleti'nde hem yönetim birimi hem de tarih boyunca varlığını devam ettiren yerleşim yeri olarak önemini korumuştur. M.Ö. 3000'lerden itibaren verimli topraklara, geçiş iklimine ve bol su kaynaklarına sahip olması itibarıyla yaşamaya elverişli bir coğrafi bölge özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Yeşilırmağın topraklarını suladığı, Orta Karadeniz'den İç Anadolu'ya geçiş güzergâhında önemli bir ovadır. Aynı zamanda İlkçağ ve Ortaçağ daki doğu- batı ve kuzey- güney doğrultusunda önemli ticaret yollarının da üzerinde bulunmaktadır. Günümüzde ise Kazova üzerinde Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Taşlıçiftlik Kampüsü olmak üzere Tokat Toprak ve Su Kaynakları Araştırma İstasyonu, Dimes Kazova Tarım İşletmesi, Organize Sanayi Bölgeleri, Tokat Havalimanı ve Pazar ilçesi yer almaktadır.

Kazâbâd, M.Ö. 3000'lerden itibaren Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Büyük İskender İmparatorluğu, Aryatlar, Rum Pontus devleti tekfurları, Bizans gibi Anadolu'da varlık gösteren uygarlıkların sınırları içerisinde bulunmuştur. Bölgede Türk hâkimiyeti Selçukluların Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelmeleri ve Tokat'ın ele geçirilmesiyle başlamıştır. Bu tarihten sonra Danişmentliler, Selçuklular, İlhanlılar ve Osmanlı gibi farklı uygarlıkların hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı döneminde Kazâbâd bazen Sivas bazen de Tokat'a bağlı kaza ve nahiye statüsünde bir idarî birim olarak karşımıza çıkmaktadır. 1870'lerde Tokat'a bağlı bir

nahiyedir. Kaynaklarda Kazâbâd ismi günümüze yakın yönetim birimi olarak Pazar ilçesinin yerine kullanılmıştır. Pazar'ın eski adı olarak verilmektedir. Günümüzde Kazâbâd ismi yerleşim yeri olarak kullanılmamaktadır. Coğrafi bir bölge adı olarak, Fen Bilimleri ve Ziraat Fakültesinde yapılan araştırma çalışmalarında halen isim olarak geçmektedir.

Temettüat defterinde yer alan bilgiler ışığında mevcut nüfus dikkate alınarak, kazaya ait sosyal ve iktisadi bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Temettüat sayımlarının yapıldığı tarihte Kazâbâd, Sivas sancağına bağlı bir kaza yönetim birimidir. Kazada 41 adet köy ismi tesbit edilmiştir. Günümüzde bu köylerin bir kısmı Pazar ve Turhal ilçesine bağlı, bir kısmı da merkeze bağlı köyler içerisinde yer almaktadır. En fazla ise Pazar'a bağlı köyler içerisinde yer almaktadırlar. 1219 haneye ve tahminî olarak 6095 kişiden oluşan bir nüfusa sahiptir. Aynı tarihlerde Tokat ili nüfusuyla karşılaştırdığımızda Kazâbâd'ın 1/4 oranında nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz. Ayrıca tipik bir Osmanlı kenti gibi gayrimüslimlerle iç içe bir nüfus sözkonusudur. Gayrimüslimler toplam nüfusun % 6'sını oluşturmaktadır. Osmanlı'nın diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi yörede Müslüman Türk nüfusu, Ermeni ve gayrimüslimlerle birlikte yaşamaktadır. Bölgede muhtelif sebeplerle göçlerin yaşandığına dair veriler bulunmaktadır. Ortaklaşa kullanılan mal varlıkları dikkate alınırca sebebi tesbit edilemese de bu göçler genelde kırsaldan daha gelişmiş coğrafi yönden yakın merkezlere doğru yaşanmıştır. Yani Kazâbâd farklı zamanlarda nüfus hareketliliğine sahne olmuştur. Tek haneye sahip köylerin mal ve hayvan varlıkları oldukça yüksek rakamlara ulaşabilmektedir. Bu köylerin çiftlik olması muhtemeldir. Geçim kaynağı olarak Müslüman ve gayrimüslimler arasında özellikle kırsal kesimde herhangi bir ayırım olmadığını görmekteyiz. Büyük köylerde iş alanlarının yoğunlaştığı merkezlerde ise durum biraz daha farklılık arz etmektedir.

Kazâbâd, bu tarihlerde bölge ekonomisine ziraat ve hayvancılık alanında önemli katkı sağlayan bir bölgedir. 19. yüzyıl ortalarında Kazâbâd Kazası'nın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Üretilen ürünler açısından günümüzde Tokat ve merkez ilçelerinin bugünkü geçim kaynaklarının 19. yüzyıldaki geçim kaynakları ile paralellik taşıdığı görülmüştür. Büyükbaş, küçükbaş hayvancılık ile yük ve binek hayvanı

yetiştiriciliği söz konusudur. Geçim kaynağı olarak iç piyasada tüketilse de arıcılık da Kazâbâd ekonomisinde önemli yer tutar. Hane başına düşen hayvan sayısına bakarak bölgede hayvan varlığının oldukça yüksek rakamlarda olduğunu söyleyebiliriz. Köylerde genel olarak buğday, arpa, yulaf, fiğ, burçak vb. tahıl, baklagillerden nohut ile sebze, meyve üretimi çoğunlukla yapılmaktadır. Tahıl, baklagil, sebze ve meyvenin yanısıra sanayi ürünlerinden kendir, duhan ve cehri üretiminde de önemli bir yere sahiptir. Elde edilen tahıl üretimi bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir. Bu kadar çok ürün çeşitliliği coğrafi özelliklerin uygunluğu ile açıklanabilir.

Kazâbâd köylerinde tarım topraklarının % 41'i ekili arazi, % 10'u bağcılık yapılan arazidir. Ekili araziden sonra bağcılığın köylerde önemli bir faaliyet alanı olduğu görülmektedir. Tarımın dışında mesleki çeşitlilik de özellikle büyük nüfuslu köylerde dikkat çeken bir başka özelliktir. Dokumacılığın geliştiği Tokat iline bağlı bölgenin topraklarında Cehri üretimi önemli yer tutar. Köylerde rastladığımız kendir üretiminin de dokuma sanayiiyle ilgisi olduğu düşünülmektedir. Osmanlı döneminde kalhanesiyle ünlü Tokat bakırcılığı ise tek bir köyde, Gürcü'de karşımıza çıkmıştır. Kazâbâd için sosyal ve ekonomik özellikleri ile Osmanlı Devleti'nin, daha dar kapsamda ise Tokat ilinin küçük ölçekli bir örneğini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Defterlerden hane reislerinin ödemekle yükümlü oldukları vergiler; Vergi-yi Mahsûsa, Öşür, Adet-i Ağnam, Resm-i Âsiyab ve gayrimüslimlerden alınan Cizye vergisi olarak tespit edilmiştir.

Binlerce yıllık derin bir geçmişe sahip, kendine has coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel değerlerle donanmış bir ülkenin fertleri olarak yapacağımız yerel tarih araştırmaları, Osmanlı tarihiyle ilgili köyler, kazalar bazında yapılacak mukayeseli çalışmalar, daha detaylı araştırmalarla mikro ve makro düzeyde geçmişimizle ilgili daha sağlıklı, gerçekçi bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

BOA. (MLD. VRD. TMT. d.) Kazâbâd Kazası 13879-13880- 13881-13882-13883-13884-13885-13886-13887- 13889-13891-13892-13893-13895- 13897-13898-13899-13900-13901-15031.

KİTAP VE MAKALELER

- Acar, Mustafa Gürhan, *Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti Vergi Sistemi'nin Karşılaştırılması*, İstanbul: Vergi Dünyası dergisi, Sayı:264, 2003.
- Açıkel, Ali, *Tokat Örneğinde XVII. Yüzyılının İlk Yarısında Osmanlı Sosyal Yapısındaki Buhran*, Türkler, C. 10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- _____ (2003), *Tanzimât Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880)*", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 27, S.2, Sivas.
- _____ (2004), *Tokat Sancağı'nın İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880- 1907)*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 14, S:2, Elazığ.
- _____ (2012), *Tokat*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 41, İstanbul.
- _____ (2015) *Tokat Kazası'nda Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890)*, Vakıflar Dergisi S.43.
- Adıyeke, Nuri, *Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri*, Ankara: OTAM, S. 11, 2000.
- Afyoncu, Erhan, *Osmanlılar Dönemi'nde Tokat*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2015, C.1.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi,(1453–1559)*, Ankara: C.II., 1999.
- Akgündüz, Ahmet -Said Öztürk, (2000), *Yozgat Temettuat Defterleri, C. I.*, İstanbul.
- _____ (2002), Said Öztürk, *Darende Temettuat Defterleri*, İstanbul.
- Aktaş, Esat, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Alp, Ömer, *Anayasal İktisat Teorisi Açısından Osmanlı Mali Yapısının Analizi*, Prof. Dr. Nuri Çelik'e Armağan I, İstanbul: 2001.
- Alp, Sedat, *Maşat Höyükte Keşfedilen Çivi Yazılı Tabletler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.

- Arslan, Ömer Faruk, *Temettuat Defterlerine Göre (1844- 1845) Havza'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Apaydın, H. Yunus, Tesettür, İstanbul: Diyanet İslâm Ansiklopedisi, TDV., C.40, 2011.
- Ay Nuran, *Tanzimat'tan Sonra Mali Hukukumuzda Meydana Gelen Gelişme ve Değişmeler*, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, S.3-4, 2001.
- Aykun, İbrahim, *1897 Tokat Ermeni Olayları*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 2015, C.1
- Barkan, Ömer Lütfi, (1953), *Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, C. 10.
- _____ (1995), *Timar*, İstanbul: İA, C. XII.
- _____ Meriçli, Enver (1988), *Hüdavendigâr Livası Tahriri Defteri*, Ankara.
- _____ (2001), *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları, (Kanunlar- I / Tıpkıbasım)*, haz: Hüseyin Özdeğer, İstanbul.
- Bayram, Mikail, *Selçuklular Zamanında Tokat Yöresinde İlmi ve Fikri Faaliyetler*, Türk Tarihinde ve kültüründe Tokat Sempozyumu, Tokat Valiliği Şeyhülislam Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986.
- Beşirli, Mehmet, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I- Tokat (1771- 1853)*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2005.
- Bilgi, Nejdet, *Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli*, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXIII, S.1, Temmuz- 2008.
- Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Cin, Halil *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara: Yenigün matbaası, 1978.
- Cinlioğlu, Halis Turgut, (1951), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat: 2. Kısım
- _____ (1973), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat: 4. Kısım.

- Çaçan, Berna, *Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Bir Çeşit Vergi Toplama Usulü Sistemi: Temettuat Defterleri*, İstanbul: Electronic Journal of Vocational Colleges- May/ Mayıs 2015.
- Çadircı, Musa, (1997) *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: TTK Basımevi.
- _____(1985), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyâlet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864)*, Ankara.
- Çağbayır, Yaşar, *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken, 2007.
- Çağlar, İlker Mümin, *Temettuat Kayıtlarına Göre İzzeddin Köyü'nün Sosyo- Ekonomik Durumu (1844-1845)*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.13,S.1. 2015.
- Çakır, Coşkun, (2001), *Tanzimât Devri Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Küre Yayınları.
- _____(2001), *Tanzimat Devri Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 52, Sayı:1.
- Çavdar, Necati, *XIX Yüzyıl Ortalarında Tokat'ta Katolik Ermeniler: Demografi-Ekonomi*, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ermeni Meselesi Özel Sayısı, C.I, S. 60/ 2014.
- _____(2015), *Temettuat Kayıtlarına Göre Tokat Mahallelerinde Yaşayan Yahudilerin Sosyal ve Ekonomik Durumları(1844-45)*, Tokat: Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler, C. I, 2015.
- Çiçek, Harun, *Tokat Merkez Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Durumu(1850-1856)*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Demir, Alparslan, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntap Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2007.
- Demir, İsmet, *Temettü Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri*, Ankara: Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Demirel, Ömer, *II. Mahmud Dönemi'nde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim Şekilleri*, Ankara: 1989.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1988.

- Efe, Ayla, *Muhassılık Teşkilatı*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2002.
- Erkal, Mehmet, *Cizye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: İSAM, 1993.
- Fayda, Mustafa, *Zimmî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İslam Araştırmaları Merkezi, C. 44, 2013.
- Genç, Mustafa, *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kök Boya ve Cehri ile İlgili Bazı Kayıtlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı; 13, Mayıs- Haziran 2014.
- Göde, Kemal, *XIV. Yüzyılda Eratnalılar Hâkimiyetinde Tokat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Gökbilgin, M.Tayyib, (1965). *15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rûm*, Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul.
- _____ (1974), *Tokat*, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.XII., İstanbul.
- Göksu, Erkan, *Türkiye Selçuklu Devletinde Gûlam Eğitimi ve Gûlamhaneler*, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:24, 2007.
- Göyünç, Nejat, *Hane Deyimi Hakkında*, İstanbul: İÜEF. Tarih Dergisi, Sayı.32, 1979.
- Mehmet Güneş, *Osmanlı Devleti'nde Kaymakamlık(1842-1871)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Güran, Tefvik,(1988), *XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____ (1989), *Tanzimât Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841- 1861)*, Ankara: TTK Yayınları.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul: IRCICA Yayınları, 1999.
- İnalçık, Halil,(1964), *Tanzimât'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri*, Ankara: Belleten, C. XVIII, S.112.
- _____ (1993), *Cizye*, İstanbul: İSAM.
- _____ Seyitdanlıoğlu, Mehmet, (2006) *Tanzimât: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara: 2. baskı, Phoenix Yayınları.
- İncebay, Hakkı, Mehmet Emin Ulu, *Kazâbâd'dan Üzümlören'e*, İstanbul: Üzümlören Belediyesi, 2007.

- Kahraman Seyit Ali, Yücel Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul: Yapıkredi Yayınları, Cilt:1, 3. Kitap, 2012.
- Karabay, Kazım, *63 No'lu Tokat Şer'iyeye Sicili*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Karadağ, Recep, *Doğal Boyamacılık*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar İşletme Müdürlüğü Yayınları no: 3, 2007.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı'da Tanzimât Dönemi (1839-1856)*, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık, 1999.
- Karaman, Fikri, *Sivas- Tokat ve Tozanlı Kazası*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Karamursal, Ziya, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tedkikler*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1989.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Ankara: Timaş Yayınları, 2010.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, İstanbul: 1977.
- Kendirli, Sefa, *Temettuat Defterlerine Göre Nevâhi-i Barçın Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Keskin, Yahya Mustafa, *XX. Yüzyılda Tokat'ın Sosyal ve Kültürel Yapısı*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 1999.
- Kızılkın, Ayşe Özdemir, *Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme*, Dumlupınar Ün. SBE Dergisi, S.20, 2008.
- Kündeyi, M. Abdullah, *Temettuat Defterlerine Göre Karamık'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Kütükoğlu, Mübahat S.,(1994), *Osmanlı Sosyal ve İktisadi Kaynaklarından Temettuat Defterleri*, Ankara: 12. Türk Tarih Kongresi.
- _____(1995), *Osmanlı Sosyal ve İktisâdi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri*, Ankara: Belleten LIX/ 225, 1995.
- Nişanyan, Sevan, *Adını Unutan Ülke*, Türkiye'de Adı Değiştirilen Yerler Sözlüğü, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.

- Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: 19.Yüzyılın Başlarından Yıkılışa*, çev. : Server Tanilli, İstanbul: Cem Yayınevi, C.2., 1995.
- Melikoğlu, Merdin Yılmaz, *Melik Ahmet Danişment Gazi Tarihinde Tokat*, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Tokat Valiliği Şeyhülislam Araştırma Merkezi Yayınları, Tokat, 1986.
- Olgun, Ahmet, Halil Kızılaslan, *Tokat İli Kazova Yöresindeki Tarım İşletmelerinin Organik Tarıma Bakış Açılarının ve Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*, Tokat: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi, 1996.
- Ortaylı, İlber,(2000), *Tanzimât Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK. Yay.
- _____ (2008), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbey, Ayşe- Nilgün Öncül- Zeliha Yıldırım- Metin Yıldırım, *Mahlep ve Mahlep Ürünleri*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi, C.28, S.2, 2011.
- Özcan, Selim, *XIX. Yüzyılın Ortalarında Sinop'taki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, OTAM, Sayı:30.
- Özçelik, Selahittin,(1999), *19.Yüzyıl Türkiyesi'nde Köy ve Kasaba Hayatı Üzerine Gözlemler*, Ankara: Osmanlı, C.4, YT. Yayınları.
- _____ (2005), *XIX. Yüzyılda Honaz Kazasında Sosyal ve Ekonomik Hayat (Temettuât Defterlerine Göre)*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005.
- Özçağlar, Ali, *Kazova'da Ziraat Faaliyetlerin Gelişimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt. XXXII., Sayı:1-2, 1988.
- _____ (1991), *Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler*, Ankara: Coğrafya Araştırmaları Dergisi S.3, TTK. yayınları.
- Özger, Yunus, *Tanzimat Öncesi Erzurum Şehrinin Demografik Yapısı 1251/1835 Tarihli Nüfus Yoklama Defterine Göre*, A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, Erzurum, 2006.
- Öztürk, Said,(1996), *Tanzimât Döneminde Bir Anadolu Osmanlı Şehri Bilecik*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, no: 44.
- _____ (2000), *Temettuât Tahrirleri*, Akademik Araştırmalar Dergisi, İstanbul: S.4-5.

- Özyüksel, Murat, *İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde Gelir, Gider, Servet Vergileri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:7, Nisan 1985.
- Pakalın, Mehmet Zeki,(1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.I, II- III.(2004).
- Pamuk, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500- 1914*, İstanbul: 2007.
- Sarıkaya, Hüseyin *Temettuat Defterlerine Göre (1844-1845) XIX. Yüzyılın Ortalarında Sivas Kazasının Sosyo Ekonomik ve Demografik Durumu (18 Mahalle Örneği)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Savaş, Saim, *XVIII. Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın idari, Sosyal ve Ekonomik Durumu; Şer'iyye Sicillerine Göre*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Sayın, Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Serin, Mustafa, *Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri*, Ankara: Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar, 1998.
- Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.
- Sinav, Sami, *1844-1845 (H. 1260-1261)Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Uluborlu Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006.
- Songun, Gülden, *10120 Numaralı Temettuat Defterine Göre Atabey Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1844-1845)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Söylemez, M. Mahfuz, *Ankara Vilâyet Sânamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum*, Ankara: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.6, Sayı:12, 2007.
- Sumer, Faruk, *Anadolu'da Moğollar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970.
- Shaw, Stanford J. - Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, trc: Mehmet Harmancı, İstanbul: 1983.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmus-u Türkî*, İstanbul: 1317.

- Şener, Abdüllatif,(1990), *Tanzimât Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- _____ (2007), *Sona Doğru Osmanlı*, Ankara.
- _____ (1994), *Osmanlı Mali Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Ankara: Tanzimât'ın 150. Yılı Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim-3 Kasım 1989).
- _____ (1989), *Osmanlı Vergi Reformları*, Ankara: Tanzimât'ın 150.Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, 26. dizi, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşirgil, Ahmet,(1992), *XVI. Yüzyılda Tokat Medreseleri*, Tarih İncelemeleri Dergisi, C.7.
- _____ (2003), *XIV-XVI Yüzyıllarda Tokat Cami ve Mescitleri*, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XVIII, S:1.
- Tabakoğlu, Ahmet,(2003), *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____ (2005), *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşkın, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü-Tartı Birimleri*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Tokat İl Yıllığı 1967, Ankara, 1968.
- Tokat İl Yıllığı 1973, Doğuş matbaası, Ankara, 1973.
- Tokat, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul: Anadolu Yay., C.10, 1983.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1984.
- T.C. Resmi Gazete, Başvekâlet ve Neşriyat Müdevvenat Umum Müdürlüğü, S:5800, 5 Eylül 1944.
- Türkiye Hükümeti Dâhiliye Vekâleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, İstanbul: Hilal Matbaası,1928.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,(1988) *Osmanlı Tarihi*, Ankara: C. 1, TTK. Yay.
- _____ (1998), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: TTK. Yay.
- Üçtepe, Hüseyin, *1844 Tarihli Temettüat Defterleri Çerçevesinde Sivas Eyaletine Bağlı Artukâbâd Kazasının Sosyo- Ekonomik Yapısı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,2006.
- Ünver, Metin, *Tanzimât'ın Midilli Adasında Tatbiki*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Yalçın, Seniha, *Sivas'ta Yer Adları*, Sivas: Esnaf Matbaası, Revak 4, 1992.

Yavi, Ersal, *Tokat*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1986.

Yeşil, Tahsin, *9930 Numaralı Temettuat Defterine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Eğirdir'in Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Zübeyde MAT

Doğum Yeri ve Tarihi: 01/ 05 /1972- Kırtepe- İzmir

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

İş Deneyimi:

Gaziantep Yavuzeli Lisesi- Tarih Öğretmenliği- 1995- 1996

Gaziantep Yavuzeli YİBO- 1996- 1997

Tokat İbn-i Kemal İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmenliği- 1997- 2011

Tokat Gaziosmanpaşa Ortaokulu Sosyal Bilgiler Öğretmenliği- 2011-

İletişim:

E-Posta Adresi: zubeydemat@gmail.com- zubeydemat35@hotmail.com.